

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**MİRJAQIP DUWLATULI'NIN “BAQITSIZ JAMAL”
ROMANININ KELİME HAZİNESİ BAKIMINDAN
İNCELENMESİ**

TAMER YILDIRIM

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANABİLİM DALI

OCAK 2019

**MİRJAQIP DUWLATULI’NIN “BAQITSIZ JAMAL” ROMANININ
KELİME HAZİNESİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

Tamer YILDIRIM

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2019

Tamer YILDIRIM tarafından hazırlanan “Mirjaqıp Duwlatulı’nın ‘Bağıtsız Jamal’ Romanının Kelime Hazinesi Bakımından İncelenmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ~~/OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üy. İbrahim ATABEY

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fak., ÇTLE Böl.

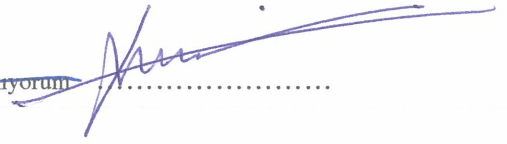
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan : Dr. Öğr. Üy. Ferhat TAMİR

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fak., ÇTLE Böl.

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Murat CERİTOĞLU

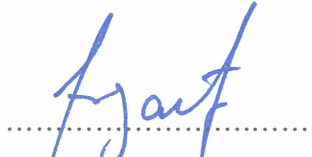
Ankara Üniversitesi, DTCF, ÇTLE Böl.

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 28.01.2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

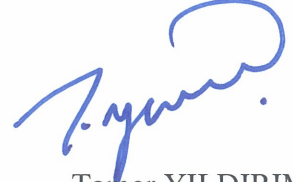

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Tamer YILDIRIM

28.01.2019

MİRJAQIP DUWLATULI'NIN “BAQITSIZ JAMAL” ROMANININ
KELİME HAZİNESİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Tamer YILDIRIM

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ocak 2019

ÖZET

Bu çalışmada, Mirjaqip Duwlatulı'nın 1910 yılında yazdığı ve Kazak edebiyatının ilk romanı kabul edilen “Bağıtsız Jamal” adlı eserinin kelime hazinesini Şemseddin Sami'nin “Kamus-ı Türkî” adlı eserini esas alarak Osmanlı Türkçesi ile karşılaştırdık. Bağıtsız Jamal'ın Arap harfli Kazak Türkçesi ile yazılmış metnini Latin harflerine transkribe ettik ve Türkiye Türkçesine aktardık. Romanın kelime hazinesini oluşturan 1789 farklı kelimeyi ses ve anlam özellikleri yönünden Kamus-ı Türkî ile ortak olup olmamasına göre dört grupta inceledik. Bu kelimeleri ayrıca kökenlerine göre ayırdık ve bazı verilere ulaştık. Ulaştığımız bu verileri sonuç bölümünde paylaştık. Bağıtsız Jamal'daki kelimelerin anlamlarıyla birlikte bir dizinini hazırladık ve metnin üzerinde çalıştığımız 1914 tarihli ikinci baskısının bir kopyasını çalışmanın sonuna ekledik.

Bilim Kodu : 30304
Anahtar Kelimeler : Kazak Türkçesi, Mirjaqip Duwlatulı, Bağıtsız Jamal, Kelime Hazinesi Karşılaştırması, Kamus-ı Türkî
Sayfa Adedi : 291
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üy. İbrahim ATABEY

AN ANALYSIS ON THE NOVEL BAQITSIZ JAMAL BY MIRJAQIP
DUWLATULI FROM ASPECT OF VOCABULARY

(M. Sc. Thesis)

Tamer YILDIRIM

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
January 2019

ABSTRACT

Baqitsiz Jamal was written with Arabic alphabet in 1910 by Mirjaqip Duwlatuli and it is considered the first novel of Kazakh literature. In this study, we have examined and compared its vocabulary with Ottoman Turkish based on Kamus-i Turki written by Semseddin Sami in 1901. We have transcribed Baqitsiz Jamal's text into Latin alphabet and have translated it into Turkish. We have studied 1789 different words that make up the vocabulary of the novel in four groups according to whether they are common with Kamus-i Turki in terms of their phonetic and semantic features. We have also separated these words according to their origins and we have reached some data and shared them in the results section. We have prepared an index of the words in BJ with their meanings and have added a copy of the second edition text we have worked on which is from 1914.

Science Code : 30304
Key Words : Kazakh, Mirjaqip Duwlatuli, Baqitsiz Jamal, Comparison
of Vocabulary, Kamus-i Turki
Page Number : 291
Supervisor : Dr. İbrahim ATABEY

TEŞEKKÜR

Aldığım her kararda desteğini hissettiğim, beni birey olarak yetiştirip bana temsil ruhunu aşılayan aileme, öğrenim hayatım boyunca tavsiye ettiği kitaplar vasıtasıyla Türk dili hakkında kendi fikirlerimin şekillenmesini ve verdiği ödevler sayesinde kendi garip el yazımı keşfetmemi sağlayan ve tez çalışmam boyunca bilgi ve tavsiyelerinden yararlandığım danışman hocam Dr. İbrahim ATABEY'e, yardıma en muhtaç olduğum bir anda tez konusu önerisiyle imdadıma yetişen ve kaynak konusunda da yardımlarını esirgemeyen ve sonucu her ne olursa olsun hayatımı değiştiren Kazak Türkçesini bana öğreten Dr. Ferhat TAMİR'e, gerçekçi ve çağdaş bakış açısıyla yaptığı yönlendirmeler, çeşitli dillerde sunduğu kaynaklar ve sorularıma sabırla verdiği cevaplarla ufkumu açan Dr. Musa SALAN'a, metni anlamlandırmada zorluk çektiğimde yardımlarına başvurduğum Dr. Arman ELEUSİN'e ve sunduğu burs imkânıyla ekonomik sıkıntılarımla erteleyip gelişimime odaklanmamı sağlayan Türk Dil Kurumuna ve kurucusuna teşekkürü bir borç bilirim.

Bütün bu kişi ve kurumların yanında, müzikleriyle bana çalışma motivasyonu veren Mozart, Daft Punk, GIAA, Ramin Djawadi ve enstrümantal müzik yapan daha nice şahıs ve gruplara; başta Kâşgarlı Mahmud ve Şemseddin Sami olmak üzere gelmiş geçmiş bütün sözlükçülere ve yaptığı tarihî metin çalışmasına sözlüklü dizin hazırlamaktan kendini geri koymamış bilim adamlarına teşekkürlerimi arz ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	ix
TRANSKRİPSİYON HARFLERİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. TRANSKRİPSİYON.....	5
2.1. Metnin Yazım Özellikleri ve Transkripsiyon Yapılırken Uyulan Esaslar	5
2.2. Transkripsiyon Metni	7
3. METİN AKTARMA	51
3.1. Metin Aktarma ile İlgili Notlar	51
3.2. Türkiye Türkçesine Aktarılmış Metin.....	52
4. BAQITSIZ JAMAL’IN KELİME HAZİNESİNİN KAMUS-I TÜRKÎ TEMELİNDE OSMANLI TÜRKÇESİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI	95
4.1. Ses ve Anlam Özellikleri Bakımından Ortak Kelimeler.....	96
4.1.1. Genel Türkçe kökenli kelimeler.....	96
4.1.2. Arapça kökenli kelimeler	100
4.1.3. Farsça kökenli kelimeler	104
4.1.4. Moğolca kökenli kelimeler	105
4.1.5. Çince kökenli kelimeler	105
4.1.6. Karışık yapıli kelimeler.....	105
4.2. Ses Özellikleri Farklı Olup Anlamları Aynı Olan Kelimeler.....	107
4.2.1. Genel Türkçe kökenli kelimeler.....	107

Sayfa

4.2.2. Arapça kökenli kelimeler	120
4.2.3. Farsça kökenli kelimeler	121
4.2.4. Soğdakça kökenli kelimeler	122
4.2.5. Rusça kökenli kelimeler	122
4.2.6. Karışık yapıli kelimeler	122
4.3. Ses ve Anlam Özellikleri Bakımından Farklı Olan Kelimeler	123
4.3.1. Genel Türkçe kökenli kelimeler	123
4.3.2. Arapça kökenli kelimeler	130
4.3.3. Farsça kökenli kelimeler	130
4.3.4. Moğolca kökenli kelimeler	131
4.3.5. Rusça kökenli kelimeler	132
4.3.6. Çince kökenli kelimeler	132
4.3.7. Soğdakça kökenli kelimeler	132
4.3.8. Karışık yapıli kelimeler	133
4.3.9. Kökeni tespit edilemeyen kelimeler	136
4.4. Ses Özellikleri Aynı Olup Anlamca Farklı Olan Kelimeler	137
5. SONUÇ	139
KAYNAKLAR	145
EKLER	153
EK-1. Bağıtsız Jamal Eserinin Orijinal Metni (Kazan, 1914)	154
DİZİN	203
ÖZGEÇMİŞ	291

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 5.1. Ses ve Anlam Özellikleri Bakımından Ortak Kelimelerin Kökenlerine Göre Dağılımı	139
Şekil 5.2. Ses Özellikleri Farklı Olup Anlamları Aynı Olan Kelimelerin Kökenlerine Göre Dağılımı	140
Şekil 5.3. Ses ve Anlam Özellikleri Bakımından Farklı Olan Kelimelerin Kökenlerine Göre Dağılımı	141
Şekil 5.4. Ses Özellikleri Aynı Olup Anlamca Farklı Olan Kelimelerin Kökenlerine Göre Dağılımı	141
Şekil 5.5. Bağıtsız Jamal'ın Kelime Hazinesindeki İsim, Fiil, Zarf ve Edatlar.....	142
Şekil 5.6. Bağıtsız Jamal'daki Kelimelerin Kökenlerine Göre Dağılımı.....	143
Şekil 5.7. Bağıtsız Jamal'daki Kelimelerin Kamus-ı Türkî'ye Göre Durumu	144

TRANSKRİPSİYON HARFLERİ

ا ()	a, ā	ظ	z
ا ()	a, ā, e, ı, i, u, ü	ع	‘
ب	b, p	غ	ğ
پ	p	ف	f
ت	t	ق	ķ
ث	s	ك	k, g
ج	c	ك	ŋ
چ	ç	گ	g
ح	h	ل	l
خ	h	م	m
د	d	ن	n
ذ	z	و	w, u, ū , ü, o, ö, uw,üw
ر	r	ؤ	v
ز	z	و	ü, ö
س	s	ه	h, a, e
ش	ş	لا	la, lā, le
ص	ş	ی	y, e, ı, i, î,
ض	ž	ء	,
ط	ţ		

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler	Açıklamalar
>	Dizgi hatası giderilmiş şekli gösterir.
<	Kelimenin geliştiği şekli gösterir.
[]	Orijinal metindeki satır numarasını gösterir.
/	Farklı imla ile yazılmış aynı kelimeleri gösterir.
+	Kelime yapısındaki unsurların birleşimlerini gösterir.
-	Uzun ünlüleri gösterir.
//	Sesleri gösterir.

Kısaltmalar	Açıklamalar
Ar.	Arapça
BJ	Baqıtsız Jamal
bk.	Bakınız
dh.	Dizgi hatası
Çin.	Çince
ET	Eski Türkçe
Far.	Farsça
Fr.	Fransızca
GT	Genel Türkçe
İt.	İtalyanca
kh.	Baskı veya kopyalama hatası
kıs.	Kısaltma ve kısa söyleyiş
KT	Kamus-ı Türkî
Kz.T	Kazak Türkçesi
Mo.	Moğolca
Rus.	Rusça
s.	Özgün metindeki sayfa numarası
TT	Türkiye Türkçesi

1. GİRİŞ

XIX. asırda Abay Qunanbayulı ile modern bir görünüme kavuşan Kazak edebiyatı, XX. asrın başlarında, özellikle Rusya'daki 1905 Meşrutiyet İnkılabı'ndan sonra büyük bir gelişme gösterir. Şiirle birlikte makale, hikâye, roman ve tiyatro gibi yeni türdeki eserler bu dönem içinde verilir. Öne çıkan isimlerin başında şüphesiz Ahmet Baytursınulı ve Mirjaqip Duwlatulı gelmektedir (Tamir 1998: 433).

Duwlatulı, 25 Kasım 1885'te eski Torğay vilayeti, Torğay ilçesine bağlı Sarıqopa bölgesi (bugünkü Qostanay vilayeti), Jangeldin ilçesi, Qızbel köyünde doğar. Babası ona, ağabeyi gibi önce iki yıl İslami usulde Arapça sonra Rusça eğitim aldırır. Kendi deyimiyle, iki yıl yalnızca çile çektikten sonra babası onu Rusça eğitim verilen köy mektebine gönderir. Sonra, 1897 yılında meşhur Kazak eğitimci İbray Altınsarin'in müdürlüğünü yaptığı Rus-Kazak mektebine gider ve 1902 yılında mezun olur (İsmagulov 2013: 5-6).

Yedi yıl köy mekteplerinde öğretmenlik görevi ifa eder. Bu görev sırasında, 1904'te Ahmet Baytursınulı ile tanışır (Tamir 1998: 436). Çarlık Rusya Hükûmeti'ne karşı, gizli başlayıp daha sonra alenen icra edilen ihtilal hareketlerine katılır. A. Bökeyhanulı ve Baytursınulı'ndan siyasi alanda mücadeleyi öğrenip dönemin başkenti olan Petersburg'a giderek orada da yeni tecrübeler kazanır. 1907 yılında Petersburg'da bir kez çıkan daha sonra Çarlık tarafından kapatılan *Serke* gazetesinde *Jastarğa*¹ adlı bir şiiri yayımlanır. Aynı gazetenin yayımlanamayan ikinci sayısında Duwlatulı'nın *Bizdiñ Maqsatımız*² adında bir yazısı vardır. Gazetenin kapatılma nedeni olarak bu yazı gösterilmektedir (İsmagulov 2013: 8-9). 1909'da *Oyan Qazaq*³ adlı şiir kitabı basılır. Bu kitap, çoğunluğu cahilliğin pençesinde bulunan Kazakları uyandırıp harekete geçirmek maksadıyla yazılır ve kitap Kazaklar arasında yayılarak meşhur olur (Tamir 1998: 436).

1910 yılında, Kazak edebiyatının ilk romanı olan *Baqıtsız Jamal*⁴ adındaki eseri basılır. 1911 yılına gelindiğinde *Oyan Qazaq* kitabı toplatılır ve "Gazetede ki makalede paylaştığı fikirleri yaymaya devam etmesi" sebep gösterilerek tutuklanır. Semey'de bir buçuk yıl hapis yatar (İsmagulov 2013: 11). Hapisten çıktıktan sonra, Kazakların XX. yüzyıl

¹ TT *Gençlere*

² TT *Bizim Maksatımız*

³ TT *Oyan Kazak*

⁴ TT *Bahtsız Jamal*

başlarındaki en önemli yayınlarından biri olan *Ayqap* dergisi ve *Qazaq* gazetesinde şiir, hikâye ve makaleler yazar. Oyan *Qazaq*'ın basılmasından sonra yazdığı şiirlerini 1913'te *Azamat*⁵ adı altında kitaplaştırır. Oyan *Qazaq*'taki şiirlerini de 1915'te *Terme*⁶ adıyla yeniden bastırır.

Duwlatulı, kurucularından biri olarak Alaş Orda Hükûmeti'nde görev alır. Alaş Orda Hükûmeti'nin 1919'da Bolşevikler ile anlaşmasıyla maarif işlerinde vazifesini sürdürür. Fakat 1928 yılına gelindiğinde “Türkçü ve Sovyet rejimine düşman olma” gerekçesiyle yargılanır ve hakkında idam kararı verilir. Bu karar daha sonra on yıl hapis cezasına çevrilir, ancak mahkûmiyeti devam etmekteyken yakalandığı bir hastalıktan kurtulamayarak 1935'te vefat eder (Tamir 1998: 436).

Tez çalışmamıza konu olan *Baqıtsız Jamal*⁷, 1910 yılında Qızıljar'da (Petroavl) tamamlanmış ve yine aynı yıl Kazan'da, dönemin kıymetli Türk matbaacıları *Biraderan-ı Kerimoflar*'ın *Matbaa-i Kerimiyye*'sinde basılmıştır. Yazılış maksadı, başta gerçek bir olay üzerinden Kazak halkına, kadın ömrünün ne tür dertlerle geçtiğini göstermeye çalışmak ve bundan ders çıkarılmasını sağlamaktır. Mirjaqıp Duwlatulı, eserine yazdığı manzum ön sözde eserin yazılış maksadını şöyle açıklamaktadır:

*Cemal'in hâlin yazdık bu kitapta,
Bahtsız bir kız imiş bu çağda.
Birine has değil bu olan iş,
Yayılmış bu garabet, var her Kazak'ta.*

*Anlasın okuyucular manasın,
Sadece bir hikâye diye bakmasın.
Kim görmüş şeriatta bu sözü:
“Hor görüp kadınları, acımasın.”*

...

*Kazakça roman yok, basılan çok,
Bugün halk içinde yayılan çok.
Bildiğim kadarını ben de yazdım,*

⁵ TT *Vatandaş*

⁶ TT *Şarkı ve şiir karışık söylenen söz.*

⁷ Eserin adı Arap harfli özgün metinde Bahtsız Cemâl (بختسز جمال) şeklindedir, ancak bugünkü literatürde eserin adı Baqıtsız Jamal olarak geçmektedir.

Dilerim olsun hayata geçiren çok.

Duwlatalı, eserini *Qazaq Tilinde Roman*⁸ diye nitelendirmiştir, ancak onun roman olup olmadığı konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Baytursınulı: *Roman türünde Kazak dilinde basılmış eser hâlâ yoktur. Mirjaqip'ın Baqıtsız Jamal'ına roman diye ad konsa da düzeyi ve kapsamı küçük olduğundan romana değil uzun hikâyeye*⁹ yakındır (Baytursınulı 1991: 450). Arıkan ise BJ'nin roman tür adının kullanıldığı ilk eser oluşuyla Kazak Edebiyatı tarihinde büyük öneme sahip olduğunu, hacminin roman türüne göre oldukça kısa olup çok açık bir şekilde nazımdan nesre, halk hikâyesinden de hikâye türüne geçiş özelliği gösterdiğini ifade eder (Arıkan, 2008).

Eserin yine aynı matbaada 1914 yılında ikinci baskısı yapılmıştır. Bizim kullandığımız kaynak da bu ikinci baskıdır. Almatı şehrindeki Kazakistan Cumhuriyeti İlimler Akademisi¹⁰ kütüphanesinden tarafımızca mikrofilm taraması hâlinde temin edilmiştir.

Baqıtsız Jamal'ın kelime hazinesini Osmanlı Türkçesi ile karşılaştırarak iki lehçenin o dönemdeki kelime hazinesinin ortak ve farklı yönlerini ortaya koyma maksadında olduğumuz bu çalışmada, Şemseddin Sami'nin 1901'de tamamlanıp üzerinden bir asırdan uzun bir vakit geçmesine karşın Osmanlı Türkçesi için kaynak eser olma unvanını koruyan Kamus-ı Türkî adlı eseri kullanılmıştır.

Baqıtsız Jamal ve Kamus-ı Türkî'nin yazıldığı tarihlerin yakınlığı ile Şemseddin Sami'nin, üzerinde başka sözlüğe ihtiyaç kalmayacak derecede mükemmel ve zengin kılmak gayesiyle çalıştığı bir eser bırakması (Akün 1998) hedef lehçe için yerinde bir kaynak seçtiğimizi düşündürmektedir. İki yazarın da mensubu oldukları edebiyat kolunun ilk romanlarını denemesi, ikisinin de toplumu geliştirmeyi kendine dert edinmesi; Şemseddin Sami'nin sözlüğüne *Osmanî* yerine *Türkî* demesinin yadırganması ve Mirjaqip Duwlatalı'nın eserinin ilk baskılarında *Türkî* olarak geçen bir kısmın güncel baskılarda *türli* (türlü) olarak karşımıza çıkması bahsetmeye değer diğer önemli hususlardır.

⁸ TT *Kazak Dilinde Roman*

⁹ Kz.T *uzaq ängime*

¹⁰ Kz.T *Qazaqstan Respublikasınıñ Ultıq Gılım Akademiyası*

2. TRANSKRİPSİYON

2.1. Metnin Yazım Özellikleri ve Transkripsiyon Yapılırken Uyulan Esaslar

Bağıtsız Jamal eserinin tutarlı bir imlası bulunmamaktadır. Baytursınulı'nın 1912'de Arap harfli Kazak alfabesini belirlemesinden önce, 1910'da yazılmış olması sebebiyle Çağatay Türkçesi yazı diline dayanan ve Kazak Türkçesinin ses özelliklerini gösteren ancak az da olsa Batı Türkçesinden izleri barındıran özel bir imlaya sahiptir. Kelimeler ve gramer yapıları çok şekilli olarak karşımıza çıkar. Arapça ve Farsçadan ödünçlenen kelimeler, bazen asıl şekline sadık kalınarak bazen ise Kazak Türkçesinin ses özelliklerine göre yazılmıştır.

Metindeki kelimelerde bulunan /e/ sesi, Çağatay yazı dilindeki gibi *ﻋ* harfi ile gösterilmiştir.

Zarf-fiil eki *-p*, metinde *be* (*ﺏ*) harfiyle işaretlenmiştir. Yardımcı ünlüsü genellikle *vav* (*ﻭ*) harfiyle yazılmıştır.

Çağdaş Kazak Türkçesinde /j/ olan kelime başı ünsüzü, metinde /c/ sesinin karşılığı olan *cim* (*ﺝ*) harfi ile işaretlenmiştir.

Çağdaş Kazak Türkçesindeki /ş/ ünsüzü, metinde /ç/ sesinin karşılığı olan *çim* (*ﺞ*) harfi ile işaretlenmiştir.

Metinde, Arapça ve Farsçadan ödünçlenen kelime ve diğer unsurlar, bu dillerdeki imlalarını büyük oranda korumuştur. İmlası korunan *kelimeler* ve *diğer unsurlar* asıl şekillerine uygun olarak transkribe edilmeye çalışılmıştır. Örnek: *fā'ide*, *halk*, *zār*.

İmlası Kazak Türkçesinin ses özelliklerine uygun hâle gelen kelimeler, yeni şekillerine göre transkribe edilmiştir. Örnek: *äyel*, *kala*, *aqıl*.

Kazak Türkçesinin ses özelliklerine göre yazıldığında da imlasının değişmeyeceği tahmin edilen kelimeler, asıl şekillerine göre transkribe edilmiştir. Örnek: *māl*, *sebeb*, *zār*.

Kazak Türkçesinin ses özelliklerine göre yapısında telaffuz güçlüğü bulunan kelimelerin transkripsiyonunda, Çağdaş Kazak Türkçesinde bulunan şekillerdeki gibi ünlü türetme yoluna gidilmiştir. Örnek: *āh(ı)r, fik(i)rli, ‘ar(ı)z*.

Rusça kökenli kelimeler Kazak Türkçesine geçtikleri şekilde transkribe edilmiştir. Örnek: *ışkol, poçtovoy*.

Eserin yazıldığı dönemdeki konuşma dilinde kullanılıp metinde diyalog icabı bulunan Rusça kelimeler, metinde ses özellikleri verildiği ölçüde aslına yakın şekilde transkribe edilmiştir. Örnek: *abyasneniye, naçalnik, syezd*.

Dizgi ve baskı hatalarının düzeltilmesinde, kelimenin Kazak Türkçesi sözlüklerinde bulunma ve bağlama uygunluk durumları gözetilmiştir. Hatalı kelimeler *düzeltilme öncesi şekil* > *düzeltilme sonrası şekil* olarak dipnotlarda verilmiştir. Örnek: dh. ruşsab > ruşsat.

Metin içi kısaltmalar *kısa şekil* < *uzun şekil* olarak dipnotlarda gösterilmiştir.

Transkripsiyondaki noktalama işaretleri metnin aslına uygun olarak kullanılmıştır.

Parantez ve tırnak içi açıklamalar eserin yazarına aittir.

Orijinal metinde yazara ait dipnot yoktur. Transkripsiyon metnindeki dipnotların tamamı bu tez çalışmasının bir parçasıdır.

Özel adlar ve cümle başlarındaki kelimelerin baş harfleri, okumayı kolaylaştıracakı düşüncesiyle büyük harfle yazılmıştır. Özel adlara gelen ekler kesme işareti ile ayrılmamıştır.

Sayfa numaraları “(s. 15)”, satır numaraları ise “[12]” şeklinde gösterilmiştir.

Hâl ekleri, Çağdaş Kazak Türkçesinin ünlü ve ünsüz uyumlarına uygun olarak transkribe edilmiştir.

Soru edatları ünlü ve ünsüz uyumları dikkate alınarak transkribe edilmiştir.

2.2. Transkripsiyon Metni

(S. 1) [1] Mīr Ya‘qūb Duwlatof

[2] Bahtsız Cemāl

[3] (Qazaq Tilinde Roman)

[4] Qazaqtan çıqqan talebker!

[5] Bul kitābdı qarap kör!

[6] Taratuwğa hālqqa oqup

[7] Bolarsızlar sebebker.

[8] 2 nçi mertebe başluwı

[9] Nāşirleri: Biraderān-ı Kerimoflar

[10] Matba‘a-i Kerimiyye Kazan’da.

(s. 2) [1] Kazan’

[2] Elektro-Lito-Tipografiya T-go D-ma “Br. Karimovıy”

[3] 1914.

(s. 3) [1] Söz Bası:

[2] Mīr Ya‘qūb tömenlerdiñ alaşası

[3] Sözimniñ bar ma coq pa tamaçası

[4] Cıltrap tesik moyınçaq cerde qalmas

[5] Qazaqça bir roman yaza şalçı

[6] Üç cüzge bizdiñ Qazaq bölinedi

[7] Oşulay şecereden körinedi

[8] Şanı köp şefası coq hemedden boş

[9] ‘İlmge moyınşunbay erinedi

- [10] Çet çığup şahrādan başpaş qadem
 [11] Boladı büytüp cürüp qaçan ādem
 [12] Bīḥaber ‘ālemdegi ḥikmetten
 [13] Tūtqunday ḥabistegi kūni qarañ¹¹

- (s. 4)** [1] Bolmaydı kemçiliksiz ḥiç bir ḥalk
 [2] Bārinen keyin qalğan Qazaq anıq
 [3] Baska curt biz sekildi calqaw emes
 [4] ‘İlmmen qarañgunı eter carıq

- [5] Çığup cür her ḥalktıñ talebdisi
 [6] Bolmay ma talaptanğan ālaq¹² kisi
 [7] Qazaқта cazılmaytun bir awruw bar
 [8] Kelmeydi minin aytsañ caratqısı

- [9] Gewdesin mīrzā deseñ köteredi
 [10] Barday aq kurt awruwı cöteledi
 [11] Çeginer ḥalk fā’idesi degen iske
 [12] Dep aytçı osı sözdi bīkār edi

- [13] Oquwğa emes curtıñ bāri qımār
 [14] Oquğanı romandı ne dep uğar
 [15] Demeymin calpaq curtıñ bāri keççe
 [16] Ma’nāsın tüsinetin bar da çığar

- [17] Şonda da curtıñ bāri bile bermes
 [18] Söz bolar caqsı caman bāri keñes
 [19] Maqşūdı romannıñ ḥalk tüzetmek

- (s. 5)** [1] Yazılğan erikkennen ertegi emes

- [2] Cemāldıñ cayın cazdıq bul kitābta
 [3] Baḥsız bir qız eken oşı çaқта

¹¹ dh. qaran > qarañ

¹² kıs. ālaq < āli aq

- [4] Birewge ھاş nerse emes ‘ām bolğan is
 [5] Cayılğan bul bir ‘örf her Қазақta

- [6] Ayırsun oқuwçılar ma‘nāsın
 [7] Cay ғана һикāye dep қарамасın
 [8] Көрген kim şeri‘atten degen sözdi
 [9] Ҳор etüp āyel һалқın ayamasın

- [10] Şatadı kızdı Қазақ māl ornına
 [11] Almaydı һelāl cüfti car ornına
 [12] Äyeldi һaywānga һisāb etüp
 [13] Tutadı özin erler һān ornına

- [14] Bayқаçı öziңe öziң atçot berüp
 [15] Baһtsız Cemāl kızdı oқup körüp
 [16] Қазақтн her cerinde bar emes pe¹³
 [17] Һisāblap wāk‘anı körseң terüp

- [18] Bul sözdi oқup körer қолına алған
 [19] İnşā‘allah һақıқatdır emes calған
(s. 6) [1] Tıyulup mıңnan biri һıyānetten
 [2] Kөrse eken ‘ayıbların her kim қılған

- [3] Қазақча roman coқ başılған көр
 [4] Bul күнде һалқ içinde saçılған көр
 [5] Қadrī һāl bilgenimçe men de yazdım
 [6] Tileymın bolsa eken dep aşırған көр

- [7] M- Y. Duwlatof.

¹³ dh. emses pe > emes pe

I

(s. 7) [1] Ötken kıs çarwağa ceñil bolğanlıktan māl küyli [2] biye içti bolup Köktaş kıştağan Qurman degen [3] atanıñ awılı cıldağıdan caylawğa erte çıǵup edi. [4] Eki awılñay eldiñ caylawı Şawmalkölge caǵalay [5] awıldar qonup bılırtıǵı curttarına üy tigüp köp [6] ozmay biye de bayladı. Qıştay bir birine aralaspağan [7] aǵayınlar saǵınısup qaçannan astas toylas bolğan [8] ‘ādetlerinçe bir awıldı bir awıl erüwlikke çaķıra bast- [9] adı. Boz balalar aralap kımız içemiz degen bolup [10] täwir kiyümlerin kiyüp, caķsı atlarına minüp kızdı [11] awıldı kırındap cürüwleri körinüp balalar da aşaw [12] tayların üyretpekte edi.

[13] Bir küni tūs kezinde köldiñ cel caǵınan cañdatup [14] çawıp kele catқан bir Orıs bir Qazaķ körindi; balalar [15] qaçup üyge tıǵılup, ülkenler bul ekewi qayda [16] toqtar eken dep turganda, bardı da Bekcan degen awılñ- [17] ydıñ üyine tüsti. Cartı sā‘at bolmay aķ şol (s. 8) [1] caylawdağı elge erteñ erte oşı cerge krestyanski [2] naçalnik keledi dep ma‘lüm boldı. Älgi ekewi [3] biri istracnik biri poçtovoy eken töreniñ aldınan [4] üy tiktirüp, law baylatup qoy şoydırıwğa çıķқан.

[5] Ol tüni awılñay, vıbornaylar uyıqtamaştan [6] hıdmetinde bolup, tañerteñ awıldan oqçawıraķ cerde [7] tigilüp qalğan bir aķ üy, bir qonır¹⁴ üy körindi. [8] Sāske kezinde qonırawlatur pāveskemen töre de [9] körindi; aldı, artınan etekteri dalıyup, [10] calpıldap çapқан Qazaqlarmen dayarlağan üyge kelüp [11] toқтағanda, moyındarına çincırılı ıznaķ taққан awılñay, [12] biyler neçe mertebe çulǵup, hoçametpen (hoş āmed) [13] taқşırlap üyge kirgizdi.

[14] Sol arada cumusı bar, coķ bolşa da, tamaçağa [15] cüzdey kisi cıynalup qalğan edi hāķtıñ hāzirgi [16] “Ängimesi naçalnik ne cumısқа keldi eken, belki [17] bıyulǵı Şatıbaldıñ ‘arızı çıǵup qalğan bolar ma” [18] desti; ba‘zıları “Coķ onıñ üçün ne kelsün, [19] Māmbettiñ bolıstıǵın özine āperüwge kelgen çıǵar!...” (s. 9) [1] dep her qayusı öz oyındaǵısın aytup dalanı [2] bastarına köterüp, gürildesüp oturganda, [3] mañdayından ter çıǵup, börkin qolına ustap üyden [4] Bekcan çıķtı.

¹⁴ dh. qonır > qonır

[5] Curt buğan qarap: “Qalay awılñay! Töre hıdmetke [6] rāzı ma, ne cumıspen kelgen eken?” dep şurağan şoñ [7] awılñay ayttı:

[8] “Elhāmdülillah özimdi bek maqtap qolımnan qayta, [9] qayta ”Ispasiba” dep uştağı; çıqqan cumusı [10] bul cerde emes, “Qaraşuw” ıstansasındağı Hoñol [11] qalasına baradı eken, munda qonaq bolup, tınığup [12] keçke cöneledi; özi bek rañımlı kisi körinedi, [13] çarwa qalay, el araşı tınıç pa? dep hemesin [14] şuradı; anaw küñgi Kötıbaydıñ meni boqtağanın [15] aytkanım coq, onı aytkanda bāleme bolatun edi; [16] ne qılayın Hāsannıñ köñiline qaradım. Yāne de töreniñ [17] bir cat haberi sol: Qazaqtan şaldat alınbaydı, [18] biraq mucuqtar sekildi qala bolam deseñ 15 desatina [19] cer beriledi dedi. “Egin şalıñdar, ışkol açındar, (s. 10) [1] uluqtarıñdı sıylap buyırıqtarın¹⁵ ornına keltiriñder!..” [2] dep naşihat ayttı.

[3] Bekcan naçalnikten tağı da estigenin söyley [4] baştağanda, älgi toptanup oturğan halkqa bir cigit [5] çawıp kelüp “Süyinçi Särseke! Çolpan cenge¹⁶ aman, [6] esen boşanup taqıya tigüp beretün taptı“ dedi. [7] Sol waqıtta castar “Särseke” dep, ülkenler [8] “Särsenbay, quwanıç hayırlı bolsun, Allah uzağınan [9] süyindirsın, ayal bala demeñiz!..” desti. Särsenbay: [10] “Coq olay demeñizler, men qaybir ul qız [11] tañdayın dep cürgen kisi!” dep ornınan turup, [12] atına minüp üyine qayttı.

II

[13] Oquwçılar! Hikāyemizdeki wāq‘alar coğarıda ayılmış [14] Särsenbaydıñ üy içindegi kisilerden başalğan sebebli, [15] anıq añlatpaq üçün Särsenbaydıñ kim ekenligin hem [16] nendey kisi ekenligin cazamın.

[17] Särsenbay hıç bir ‘ilim oqumağan momun, māl baqqan [18] kisi edi. Ataşınan artıq dewlet qalmasa da, berirek (s. 11) [1] kelgen şoñ māl da caqsı bolup cılıqsı yüzden [2] aşup, eki yüz, üç yüzlep koy da, bitüp qatār māldı [3] üydiñ birine qoşılıp edi. Biraq māl cağınan köñili [4] hoş bolsa da, Särsenbaydıñ cemā‘ati Qalampır ‘ömrinde [5] bala kötermey bul ekewi balaga muhtāc edi.

¹⁵ dh. buyraq > buyırık

¹⁶ dh. cengi > cenge

[6] Särsenbay ba‘zı waqıtta özi de hem cānı açıytun [7] caķınlarının sözimen de bala üçün bir toķal aluwdı [8] oylasa da, Qalampırdan aŗa almay āne, mine dep cürüwçi [9] edi. Bir küni bir mecliste oturģan waqıtta bir qurdasının [10] kıımız içüp, kıızup otırup hezelmen bolsa da, çınimen [11] bolsa da söz arasında: “Äy kuwbaŗ! Sonça mālđı [12] aydap cürüp dürüstlep zekāt bermeysiñ, hacge [13] barmaysıñ, kim üçün cıynap cürsiñ? Āhırında Qalampırdan [14] kōrkup toķal da almadıñ!..” degen sözün estüp, [15] ol küni üyine bek muñayup kelüp hātūnımen [16] söylespesten catup qalup edi.

[17] Erteñine awılındağı bir eki, üç aģayınların [18] çağırıp alup: “Mine men sizderdi çağırģanı: [19] “Ümıdsız şeytān degen, māl bitpes cigit bolmas (s. 12) [1] qurarına qara, ul tappas hātūn bolmas turarına [2] qara”, dep bul waqıtķa çeyin şabır etüp edim; endi [3] men bolsam kırıkķıñ ekewine keldim, Qalampır da bıyıl otuz [4] üçte. Hātūnım! Peyģamberdiñ sūneti ğoy sen de ruŗşat¹⁷ ber; [5] aģayınım sizler osı cumıstı qolģa alıñdar, mine bir az [6] qana‘at bar ğoy; men endi bel bayladım.” dep āhırģı [7] sözün ma‘lūm etti. Qalampır qanķa unatpaģan bolsa da, [8] bul seferde Särsenbay da hem başķalar da bir awızda bolup [9] řol cerdaķ¹⁸ wa‘de kılganın kōrip, içi şuwup, [10] endi söylegenimen qoldan hıç nerse kelmesin bilüp [11] “Ne kılsañdar ihtiyār, ewwelden de men toķal alma [12] degen cerim cok, maģan nesin aytasıñdar!” dep [13] tüsi buzılup üyden çıģup ketti.

[14] Munan keyün kōp waqıt ötkizbey Särsenbay bir [15] kıız ayttırdı. Özlerine kırķ çağırım cerde şaybolat [16] degen elde Caras degen mollarıñ bir ul, bir kıızı [17] bar eken; molla wefāt bolģan řoñ hātūnıñ bir caķın, [18] kedey āmeñgeri alup, ālgi eki cetim bala sonıñ [19] qolına çıķķan edi. Särsenbaydıñ ayttırganı oŗı (s. 13) [1] mollarıñ kıızı Çolpan edi. Çolpanıñ cası on [2] dōrtke cetüp turģan řoñ Särsenbay mālın tügel [3] berüp keler cılında alup da koydı. Merhūm Caraŗ [4] molla tiri waqtında Çolpandı özi okıtup, Qurān‘nan [5] eki çıģup, azıraķ hāt da tanup qalģan edi. [6] Qalampır her waqıt Çolpandı kündestikmen sözmen de, [7] qolmen de rencitüp cürdi.

[8] Çolpan on ceti casına kelgende, manağı [9] Särsenbaydan řop içinde süyinçi řuraģan kıız bala [10] şuwup, Särsenbay kırķ beske kelgende ‘ömrinde [11] kōrgen balası oŗı edi. Särsenbay zor kuwanıķta¹⁹ [12] bolup çildeķana (çillehāne)ģa qanķa kıız, boz bala cıyup,

¹⁷ dh. ruŗşab > ruŗşat

¹⁸ kıs. cerdaķ < cerde aķ

¹⁹ kh. kuwanıç

[13] oyun oynap, kız bala demey köl basın çağırup [14] toy kılup balanıñ ismin Cemāl koyup edi.

III

[15] Cemāl şağınıp körgen balanıñ aldı bolğan şon [16] ata anası kıoldan kelgençe älpeştep östirip cası [17] toğızğa cetti.

[18] Cemāldı erkek balaça kiyindirüp cürgen şon (s. 14) [1] bilmegen kisi kız dep oylamawçı edi. Kız dep aytkan [2] ädemlargä açuwlanıp da qalğan künleri boldı.

[3] Bir küni²⁰ Särsenbaydıñ üyine eski colmen oquğan [4] dünyāda bilmegen nerselerim çok dep da‘wā kıluwçı bir [5] čala nādān molla kelüp qondı. Molla tısqa çıkpakçı bolğanda [6] Särsenbay: “Cemālcān! Tur, mollanıñ kebisin şal [7] kuman alup çık!” dep cumsağannan keyün, molla [8] tıstan kelüp oturup: “Bay! Oşı sizdiñ mīrzā- [9] ıñızdıñ ismi qalay, kızdıñ atın qoyğansız ba?” dedi. [10] (Cemāldı er bala dep otur eken) Särsenbay azıraқ [11] toqtap turdı da külümsirep: “Taқşır! Munıñ mānisi [12] bar, biz bastan kem kisi; ayımız da, künimiz de oşı [13] Cemāl bolğan şon özimizdi özimiz aldap cürmiz” dedi.

[14] Molla bul sözge tüsinüp bir az oylanup otırdı da: [15] “Särseke! Köñilge şolay ekeni dürüst goy, lakinde [16] şerī‘atte balağa tulum qoyuw dürüst emes (?) Yäne de [17] bay kıızı toğız casta bālig boladı, şonıñ üçün [18] namāz üyretip oqutup, çaçın da qoyıñız; sizdiñ munıñız [19] Allah ta‘ālānıñ buyruğına könbegen sekildi boladı, (s. 15) [1] olay bolğanda zor günāh tabasız; biraқ oqutqanda haт [2] yazup keterliktey de oqutpañız, huşuşā cedīd [3] mollalardan oqutpañız, ne üçün deseñiz. Olar ewweli [4] dīn, īmān bilgizüp, namāz oqutpay, īmān Şart, [5] Bedevam Heft-i Yek, Äycikterdi bulay koyup, Orıstarça [6] a, be, te dep Orıstıñ isin quwwetlep balañdı [7] buzadı (?)” dedi. Särsenbay özi nādān, mollanıñ [8] öкçesi kıysıқ degen kisi de günāhlı boladı, dep [9] cürgen kisilerdiñ biri bolğanlıqtan, tek molla ismin [10] kötergen kisi bolup bilüp, bilmey aytsa da mınaw [11] şerī‘at degen sözge köz cumup nanuwçı edi; [12] şol sebebli Allah ta‘ālānıñ emri goy, bul mollanıñ [13] şerī‘ati de, dürüst eken dep Cemāldı kıızça kiyindirüp, [14] çaçın ciberüp, oqutuwğa da rāzı boldı. Anası [15] özi azıraқ da bolsa oqup ‘ilim qadrin bilgen şon [16] bul sözge qarsı turmadı Särsenbaydıñ ülken [17] hātūnı Cemāldı cānı, tenimen caқsı körgensüp [18] (toқaldan

²⁰ dh. künni > küni

tuwğan kızdı içi cek körüp tursa da) [19] “Oybay mollake! Ol ne degeniñiz, Cemāl qaragım tım (s. 16) [1] bolmasa on beske kelsün, şonda çaç koyarmız!...” [2] dep örçelengen boldı. Munan keyün keçikpey [3] kızça kiyindirüp, çaçın da östirüp, burıngıday [4] er bala dep köñilderin cubatqandı koydı.

[5] Manağı mollarıñ naşihati esinde cürüp, bir küni [6] Särsenbay hātūnlarımın aqıldastı: “Aħmetcānnıñ [7] moldasınan oqutuwğa eki çaqırım cerge Cemāl barup, [8] kelüp cüre almaydı; onan da bir castaw molla caldap [9] alsak kaytedi! Cemāldıñ sebebimen awıldıñ balaları da [10] oqur, özimiz māldıñ zekātın berermiz, aqısın awılmen [11] birdey körermiz” dedi. Buğan hātūnları da hem şolay [12] dep aytkan şoñ awılı da rāzı boldı. Bir eki aydan [13] şoñ cazgıturım waqtı edi bir küni awılğa bir [14] şāgird kelipti; mollahıqqa turadı eken degendi estüp [15] Särsenbay şoğan söylesüwge keldi.

[16] Ufa medreseleriniñ birinen oquğan şāgird [17] eken, Qazaq içinde kımız içüp, küzgi taħşılge [18] ħarācat cıynap aluw üçün mu‘allimlikke çıqqan ‘Azīz [19] isimli Noğay cigit cası yegirmi ekilerde – aqıq (s. 17) [1] fikirli, uşul ta‘līmnen caqsı ħana ħaberi bar edi. Eki [2] cıldı Qazaq içine çıġup Qazaqtıñ sırrın bilgenlikten yāne de [3] Särsenbaydıñ da fikrin aḡarup söylesken waqıtta özin [4] çip çiyki eski colmen oquğan qadīmī etüp körse- [5] tti; sebebi ol: “Az waqıtta men bulardı tüzey almaspın, [6] onan da bularğa ħilāf kelmey öytüp, büytüp ħarācat [7] cıynap alayın” dep oyladı. Särsenbay şākirdke [8] ayttı: “Özimiz bir awılta ceti, segiz üymiz, bes [9] ayğa yegirmi bes şom aqça beremiz, sözdi açup aytkan [10] caqsı, men öz basım mālımniñ kirin beremin, başkalar [11] özi bileği al kempir mempir kulap qalsa öz [12] talayınnan” dep küldi. Şol üyde oşı awıldıñ [13] öz mollası da otur edi, şoğan qalcıñdap anaw cerde [14] oturğan bir cigit söyledi: “Bizdiñ Ĥasen molladay [15] qandı qakpan bolsa bul molla da teris bolmas. Bizdiñ [16] molla Tırqa bāybıçe men Cappardıñ balası ölgennen beri [17] dāndep, künde bir kele catқан kisi bolsa namāzğa [18] çaqıra cür me dep qarap turatun boldı” dep üyde [19] oturğanlardı duw küldirdi.

(s. 18) [1] Bir az söyleskennen keyün Särsenbay şāgirdben [2] kelisüp üyine alup qayttı.

[3] Wa‘deleri boyınça mu‘alim hemān Sārsenbaydın üyinde [4] turatun bolup Sārsenbaymen birge erüp kelüp [5] bir ülken boz üyge kirdi.

[6] Şol minuttak²¹ awıldın ādemleri cıynalup, Qalampır [7] bāybiçe şabadan kıımız kuya bastap, Sārsenbay da, Cemālğa: [8] “Tur qarağım mollakeñe māl ākel!” dep emir etti. [9] Cemāl atasına bir qarap tısqa çığup edi, şonınan [10] keçikpey Sārsenbay da çığup Cemālğa aqırın şıbırlap [11] ayttı: “Anaw künge canbası qurttap cürgen kök [12] qozını ākel, üyge kirgiz de keskegin alup tasta! [13] Uqtın ba?...” dedi. Cemāl da: “Uqtım, uqtım” [14] dep cügirüp ketüp: cartı sāt bolmay ayılmış [15] qozı bağa kılınup şoyıldı. Cıyulup oturğan kisiler [16] mu‘allimnen keñese bastap üydin cabıgınan qız hātūnlar [17] şığalasup tur edi. Bir hātūn “Özi qalay, Orıs [18] sekildi goy” dep ekinçi hātūn: “Oşı Noğaylar (s. 19) [1] çüldirlegen tili qurısın ay” dep üçinçileri bir boyı [2] cetken qızğa qarap: “Urgaçığa süykimdi cigit [3] eken” dep qalcındasup turdı. Üydegiler de [4] waqıttı bosqa ötkizbey aldı bes ayak, artı [5] eki ayak kıımız içüp: “Molla qayda oqudın, dersin ne, [6] qay qalanikisin, zātınız Noğay ma, Başqurt pa, neçe casqa [7] keldin atañ bar ma, burun Qazaq içine çığup pa ediniz [8] cema‘at bar ma?...” dep üsti üstine kerekti- [9] kereksiz sözlerdi şurap mu‘allimniñ basın qatıra bastadı. [10] Elhāşıl oşı sekildi meclispen otırup şoyılğan [11] mālđın etin cep halk taradı. Ekinçi küni mu‘allimge [12] bir qoş tigüp berüp on qaqtı şāgird cıynalup [13] oquw bastadı. Bul şāgirdlerdin bir-ekewi bolmasa [14] başqaları burun hıç bir harf oqumağan edi. Mu‘allim [15] qañça uşul-i cedīd tertibinçe oqutpaqçı bolup oylasa da, [16] bala iyeleri: “Molla! Balalarğa iman namāz üyret [17] burunğı mollalardın oqutqan kitābın oqut bizdin [18] balalarğa şol cetedi başqalardın keregi coq!...” [19] degen şon ‘ilācsız şolardın tilegenin oqtı. (s. 20) [1] Burunğı oqımağan balalardın içinde eñ zihinlisi [2] Cemāl bolup çıktı (Cemāl oşı mayda toğız tołup [3] onğa qarap edi).

[4] Bir ay ötkennen keyün mu‘allim Cemālđın zihnine kıızığup [5] Çolpanğa ayttı: “Cemālđı uşul-i cedīd oquta bastasam [6] az waqıtta hať yazup keter edi, biraq bay [7] unatpaydı goy” dep. Çolpan turup: “Mollake! Bizdin [8] otağasınıñ sözün ne kılasız, aqırın oñaçada casırup [9] hať yazdırup üyrete beriniz!” dedi. Mu‘allim bul [10] cewabqa bek kuwanup şol künnen bulay şāgirdler [11] tarap ketken şon Cemālğa künde bir eki sāt hať [12] yazdırup üyretetin boldı. Üç carım ayda Cemāl mu‘allimniñ [13] ictihādı öziniñ ötkür zihni sāyesinde hať tanup [14] yazarlıqtay boldı. Mu‘allim efendi şol colmen bes ay [15]

²¹ kıs. minuttak < minutta aq

oqutqanda Cemāl bek heybet bolup Türkī kitāblardı [16] oqıytuğun bolup qalğan edi. Sentabrdıñ āhırında [17] mu‘allim Ufa’ğa qayıp Cemāl da, oquwdan toqtadı. Mu‘allim [18] Särsenbaydın üyinde turğan waqıtta Çolpan bir ul ferzend [19] tawıp şol sebebli ayağı qıttı boldı dep mu‘allimdi (s. 21) [1] Särsenbay caqsı²² harācatpen qayıttı. Särsenbay [2] caña tuwğan balasınıñ ismin oşı molladay cigit [3] bolup, özi de molla bolsun, dep ‘Azīz qoydı.

[4] ‘Azīz mu‘allim qayıp ketken şon Särsenbay endi [5] bir molla ustaymın dep erteñ bögün men cürgende qıs da [6] bolup qalup yäne de her kimniñ: “Endi carar, Cemāldı [7] oqutpay aq qoy, on eki fendi tügel bilse de ayal [8] bala ders aytup elge bas bolmas”, degen sözine [9] Särsenbay aynalup tipti molla ustamay qoydı. [10] Awılındağı başqaları her qayusınıñ dewleti çağın bolğa- [11] nlıqtan çaması kelmeytün boldı.

[12] Cemāldın ‘ömrındağı oquwı oşı bes aylıq qana [13] bolup hañ yazarlıqtan äri aspay toqtadı. Mu‘allim [14] ketkennen keyün Cemāl hemān qışsa oqıytun bolup, [15] atası da tındawdan calıqpawçı edi. Üyge bir qonaq [16] kelüp qonsa da “Cemālcān! Qonağıña hıdmet et, [17] qışsa oqı, Şalşalıñ qayda, Qız Cibegin qayda?” dep [18] güwāh bolup otıruwçı edi. Cemāl da erinbey qışşalardı [19] basınan ayağına çeyün çığup tastawçı edi. Cemāldın (s. 22) [1] oqumağan Qazaq qışşası bek az edi. El aralağan [2] meliççi sawdāgerde nendey caña qışsa bolsa atası [3] oğan çığınsınbay alup berüwçı edi. Cemāldın bir [4] kiçkene şandūğın açup qarağan kisi: Şalşal, [5] Qız Cibek, Zarqum, Qışsa-i wāq‘ā-i Kerbelā, Bircan Şal men Sara [6] Qızdın Aytuskanı, Noğaymen Qazaqtın Aytuskanı, Aq [7] Şuluw, Ayman, Çolpan, Bozcigit” “Şākir Şākird, Aqmolla, [8] Nurcan, Ebubekir Mollanıñ Öleñderi hem başqa sol [9] sekildi kitāblardı körer edi. Hattā Cemāl sol [10] qışşalardıñ ba‘zı bir öleñderin catqa da bilüp, bir oyınğa [11] bara qalsa Cemāl, öleñ ayt! degende tartınbay aytup [12] şaluwçı edi. Osunday qışşalardı oquwmen hem el [13] içindegi aytup cürgen qız boz balanıñ öleñderin [14] yazup aluwmen molladan oqup cürmese de yazuwın künnen [15] küнге durıstap bara catti. Cemāldın osunday zeyrekligi [16] awızğa da, ilinüp on casına cetken waqıtta her kimler [17] Särsenbay üyinde bir caqsı bala bar, dep aytıruwğa da [18] qızığa bastap cāne de Cemāldın anası ‘aqlıdı körkem [19] hātün bolğanğa “Anasın körüp kızın al, ayağın (s. 23) [1] körüp asın iç!” degen maqāldı da eske tutup [2] söylewçı edi.

V

²² dh. çaqısı > caqsı

[3] Bir küni biye ağıtar waqıtta awıldın sırtındağı [4] bir töbeçikte hafıyye söylesüp üç kisi otur edi; [5] onıñ biri ma'lūmıñız Särsenbay, ekewi sol eldegi [6] atқа minüp cürgen el arası tınıç bolğannan dawlı, [7] sözdi bolğanın artık köretün pısıqçalaw adamlar [8] edi.

[9] Älgi ekewi Särsenbayğa qarap: "Särseke! Bul [10] zamānnıñ özi qorıqğandı sıylaytun zamān boldı, [11] azıraқ derece bitken kisi bay қара kisini kisilikke [12] aluwdan ketüp baradı; sol sebebli bizdiñ sizge aytkalı [13] kelgen sözimiz Allah ta'āla sizge birewden artık birewden [14] kem dewlet berüp ekinçi mınaw bir caman nemeñiz bar; [15] bul zamān eki aynalup kelmes, bu күnlerde mālın [16] çağın bolup başқа da zār boldıñız, қuwbas degen [17] sözdi estigen күniñiz boldı; endi tewekkül dep [18] atıñızdı bir ығарup қalsañız қayter eken! Mine şaylawğa da (s. 24) [1] üç ay қaldı. Köp bolsa üç yüz tenge [2] ығар, siz ma'қul körseñiz biz özimizge қараған Қурман [3] bolup biylikke şaylağıımız keledi, ҳalk sizdi bir seferğa [4] қalay tastap kete қoyar eken, dep oylaymız. Özimizdiñ [5] Nurfeyis biy rāzılığımen berse colın alar. Bolmasa tewekkül [6] dep şarğa tüsermiz!", dep neçe түrli tatti sözlermen [7] қubultup Särsenbaydı azğıra bastadı. Särsenbay [8] қанча momun adam bolsa da sözge burılmaytun bende bola ma, [9] dewletke қızınup bir azdan şoñ "Özderiñ biliñder" [10] dep cewāb қaytardı. Bul meclisler bir mertebe bolmay [11] bir neçe күnler 'aқılға şalınup āһırında Särsenbay biylikke [12] talaspaқçı boldı.

[13] Şaylaw cetti. Särsenbay her kimge cömertlenüp [14] at mayın bere bastap şoyusı da artıldı. Şāf aқçadan [15] dört yüz tenge cumşalup şarğa түsken waqıtta, [16] Nurfeyiske on тоғыз şar, Särsenbayğa on dört şar [17] ығup bizdiñ caña талап (taleb) bosқа қaldı. Bul [18] istiñ bulayça sa'āti bolmawı da, şol elde curtқа қadirli [19] cāne de bolıspen қuda Baycan degen kisi edi. (s. 25) [1] Şar şalardıñ aldında Baycan vıbornaylarğa: "Sizder [2] şarlarıñdı Nurfeyiske şalıñdar caña bayıған bir Қурmanın [3] bolғаннан alaққа söyleskende nāmūs cibermeytün, [4] eldiñ belin şındırmaytun Nurfeyis artık emes pe", dep [5] aytup oturғанın şol sa'ātındaқ²³ Särsenbayğa birew [6] kelüp cetkizüp edi.

[7] Särsenbay şalı şuwğa ketken kisidey bolup [8] üyine қayttı. Köp rashod қıқttı, ul cep cayına, [9] қız cep bayına ketti; қasındağı ewwelgi tınıç catқан [10] Särsenbaydı biylikke talasuwğa қızdırған dostları [11] "Қap bālem keler şaylaw bolsun!" dep қayrat (ğayret) [12] bergen boldı. Oşulayça şaylaw тарқап bes, altı [13] ay da ötti. Ba'zı waқıtlarda şaylaw eske түsüp [14] ығındarın hem nāmūsın oylaғanda Särsenbay içi күyüp [15] ҳattā

²³ kıs. sa'ātındaқ < sa'ātinde aқ

şondağıdan eki hişşe çığındansam da degenime [16] bir cetsem armanım almas edi, degen sekildi fikirge de [17] kelüp koyuwı edi.

VI

(s. 26) [1] Coğarıda aytup tken Baycannı on ceti [2] castara kelgen Cuman deytn bir taz hem ‘aılsız [3] balası bar edi. Şol elde eki c Cuman isimli [4] cigitler bolana birin Şarı Cuman, birin Tapal Cuman, [5] Baycannı balasın “Taz Cuman” dewı edi. Ata daımen [6] kız tedi, mata daımen bz tedi dep Baycan [7] zi twir bolan şo ol cetp turan zamnda [8] bir bay cerden Cumana cası kız ayttırıuwa oyı bar [9] edi. Bir knlerde Baycan meclis arasında: “Cumana [10] kda bolatun l’ıqlı cer bilgenleri bar ma?” dep [11] şurap oturanda birew turup: “Bıyılı Nurfeyispen [12] biylikke talasatun Srsenbayd bir cası balası bar, [13] eesi twir kisi Caras Mollan kızı, zi ouan [14] bala, hzirde on, on birge kelse kerek” dedi. [15] Olay bolsa bul eskeretn cer eken dep Baycan [16] iinen oylap oydı. Kp uzamay Baycan Srsenbaya, [17] Hdy oşsa kda bolayık dep bir kisi ciberdi. Bul [18] haberdi esitken şo Srsenbay y iine aıldasup (s. 27) [1] krp edi lken htnı unatup, Cemld [2] anası olpan unatpadı sytse de tken şaylawdaı [3] Baycannı Nurfeyiske bolusup zin ur tastaanın [4] oylap Srsenbay udalık sebebimen kelesi şaylawda [5] biy bolmaspın meken degen oya kirp zin biylikke [6] talastıran dostlarına aıldastı. Bular estigen [7] cerden “Hdy berdi, yde, hayırlı bolsun kda [8] bolıız, kızdı ırıza da beredi; Baycannı balasın [9] curt faln tgen dese de aşıldı tkım gy lak [10] sken şo tzelp ketedı”, dep zi boşap [11] turan Srsenbaydı kda ıluwa aynaldırdı. Calız a [12] olpan nee kndey knbey: “Cemldı zini teine [13] beremiz, Baycannı balası caman, deydi, atasını baylıı [14] ne kerek!” dese de Srsenbayd ulaına kirmegen şo: [15] “Eki dnyda Cemld obalı şaan bolsun, biy bolmak [16] tursın pdişh bolatun bolsa da Cemldı neıp şonday [17] camana ıyup bermeki bolasın!...”, dep kzinen [18] cas tgp yden ıup ketti. “Uraını (s. 28) [1] aı uzun alı ışa”, degen oşı, dep Srsenbay [2] basa sz aytpay iinen mınkıldap otırup aldı.

[3] Srsenbay burun Cemldı cası krp zini [4] teine beremin, dep crwinde h şbhe co edi, [5] bul seferde şaylawdaı ıan ıın, ketken nmsı [6] hem ilgergidegi

ümīd hemesi koşılup onıñ üstine [7] köldeneñ²⁴ kisilerdiñ sözi de kāmçı bolup ne kılsa da [8] Baycan men kuda bolamın dep cewāb qaytardı.

[9] Bir aydan şon batası kırk cetiniñ mālı, eki [10] yüz tenge aqçağa kelisüp Baycan kelüp kuda tüsti; [11] süyüp bolğan kudasin Särsenbay keyitke rāzı [12] kılup qaytardı.

[13] Kuda bolğannan keyün belgisiz bir az zamān ötüp [14] Cemāl on bes casğa keldi. Şuluwlıq, ‘aqlı, şaltanañ [15] üçewi bir birine muwāfıq kelüp Cemāl sol eldiñ kızınıñ [16] aldı boldı. Bul ayılmış artıqçılığının üstine [17] Cemāl sözge bek usta bolup, öz oynan çığarup [18] öleñ yazatun (kuwwe-i şı’iriyye) de fā’ide boldı. Olay, [19] bulay qalcıñmen söylesken boz balanı söyletpeytün (s. 29) [1] edi. El içinde talebdi boz balalardıñ közi tüse [2] bastap, çet elderge de Särsenbay da bek körkem [3] bir aqın kız bar degen laqab cayula bastadı.

[4] Oşı elde bir kız uzatқан toy bolup keçke [5] oynığa curt cıynalup edi. Bes altı talebdi [6] boz balalar cıynalup: “Oşı Cemāl cas da bolsa [7] öleñge de, qara sözge de bek belā bolup baradı, [8] bugün keçke bir özine öleñ aytup betin qaytaralıq”, [9] dep hemesi aqıldasup üç awız öleñ çığarup, [10] özderiniñ arasında bir pışıqtaw cigitke Cemāldıñ qasında [11] otırup aytuwğa tapsırdı, bular Cemāldıñ kiyewiniñ [12] camandığın betine baspaq bolup ölenderin de sol [13] ma’nāda çığargan edi. Tün bolup, oyun bastalup [14] manağı cigit ewwelgi planı boyınça öleñin abden [15] cattap alup Cemāldıñ qasında otırdı. Bir mezgilde [16] bul cigitke de öleñ ayt, dep ret kelgende bayağı [17] üç awız öleñdi Cemālğa qarap dombıramen änge [18] şalup qoya berdi:

(s. 30) [1] Dombıra qolıma ustap başım perne

[2] Nūr cawar degen söz bar talebdi erge

[3] Casımnan bay balası bulğaqtağan

[4] Caman kız olay, pulay mağan teñ be

[5] Bilgenge²⁵ işäre söz ceter degen

[6] Bilmeske söziñ ħor bop²⁶ keter degen.

[7] Esekke argımaqtı qosaqtasañ

[8] Ötpey me ‘ömir zāi‘i bīkār degen

²⁴ dh. köldenen > köldeneñ

²⁵ dh. bilgenge > bilgenge

²⁶ kıs. bop < bolıp “olup, olarak”

- [9] Alıstan at terletüp keldim toyğa
 [10] Caqsımen şuhbetlaspak bolup oyda.
 [11] Kuw ilgen kıran bürkit biz bolamız.
 [12] Teŋgerep²⁷ cürme qurbım turımtayğa.

[13] Cemāl bul öleñniñ maźmünına tüşinüp yäne de özine [14] bul cigittiñ oyınan
 çıǵarup öleñ aytarlıq hünéri [15] coǵı ma‘lüm bolǵan şoñ ewweli buǵan bir awız öleñ [16]
 aytayın sonda ne der eken dep aytqanı:

- [17] Söziñiz bek mülāyim aqın aǵa
 [18] Hünerge cas küniñnen caqın aǵa
 [19] Berüwge qalay cewāb bilmey turmın
 [20] Tüşindir söziñizdiñ zātın aǵa

(s. 31) [1] Bul üyde oturǵanlar endi Cemāldıñ mına sözine [2] cigit ne aytar eken dep
 tegis tıñdap otırup [3] “Käne söyle mırzā!” degen her cerden dawıs çıǵa [4] bastadı. Älgi
 cigit öziñiñ bar catqa üyrengeñ²⁸ [5] üç awız öleñiñ bitirüp alup, Cemāldıñ mınaw sözine [6]
 muwāfıq cewāb qaytaralmay uyalǵannan kızarıp manaǵı [7] öleñ üyretken cigitlerge
 caltaqtap qaray berdi. Şol [8] waqıtta Cemāl kökiregin kernep mınaw öleñdi ayttı:

- [9] Aǵadan söz qaytpadı qarındaska
 [10] Cigitten sizdey cewāb taılmas pa
 [11] Bitse eger öleñ çirkin boyǵa qaynap
 [12] Cewābqa sizdey ‘aziz tartılmas ta
 [13] Bolǵan şoñ üyretildi bir eki awız
 [14] Aytuwǵa sizge aǵatay unamas ta
 [15] Esekpen argımaqtı mişal kılup
 [16] Efendim bilgeniñdi betke baspa
 [17] Bendesi haq caratqan emes birdey
 [18] Han, qara, biy, töre men kəri cas ta
 [19] Nāmūsı börtiniñ bir degen bar
(s. 32) [1] Bilseñiz sizge uyat bul ras pa

²⁷ dh. teŋgere- > tenger-

²⁸ dh. üyreñ- > üyren-

- [2] Zamāndas caķsı sözli ʃabīb degen
 [3] Ƙurbıǵa bir sebebben bitse ʃasta
 [4] Bir ʃırlı, segiz kırlı körünesiz
 [5] Taǵı da bilgeniñdi aytup tasta

[6] Her cerde Ƙurbı içinde Cemāldıñ osunday çeçendigi [7] körine bastap cürgeni sekildi bul seferde de ʃalk [8] Cemāldı mediħlep ekinçi Sara munan çıķtı, endi [9] munimen aytısarlık Bircan Ƙaydan çıǵar eken dep tarastı.

VII

[11] Cemāl kemālatķa cetken ʃoñ kiyewiniñ naçār ekenin bilüp [12] (ħattā bir ʃoyda körse de kerek) köñiline künnen küñge [13] wayım, Ƙayǵı tüse bastadı. Cemāldıñ bul ʃasretlerin [14] köbeytügge sebep bolǵan Cumannıñ camandıǵınan²⁹ Ƙurbı [15] arasında külki bolǵan isteri edi. Meşelā: Cumandı [16] üyi Ƙant çay; ğayrı nerseler ākelügge Ƙalaǵa [17] cibergende, colda terilerin alıpşatarǵa şatup on [18] tenge altun ornına aldanup bir tıyın çaña baķır alup (s. 33) [1] kelüwi edi. Hem elde boz balalık Ƙılmaķçı bolup [2] bir kıızı bar üydiñ boşaǵasında uyıķtañ Ƙalǵanlıktan [3] kızdıñ ākesi tañerteñ “Tur balam! Uyķıñ Ƙañǵan [4] çıǵar” dep üyine ciberüwi edi. Bunıñ hemesin [5] Cemāl estigen edi.

[6] Ata, anası zarıķķanda körgen balası ekenin de [7] oylap ne sebebli caman kiyewge bergenine ʃayrān Ƙalup [8] cürdi. Özi teñdes kızlardıñ kiyewlerin şalıstırup [9] Ƙaraǵanda Cumannan nāçārı coķ edi. Basķa çet [10] elderden kiyewine rāzı bolmay ekinçi cigitpen Ƙaçup [11] ketti degendi estigende, içinen oylap olar da [12] men sekildi beyçaralar ğoy dep ayawçedi. Olar [13] sekildi bir cigitpen köñil Ƙoşup Ƙaçsam falāñçanıñ [14] kıızı Ƙaçup ketipti degen söz bolup atamnıñ süyegin [15] şındırǵanday bolamın; rāzı bolup Cumanǵa barsam [16] ‘ömrimçe ʃor bolamın ğoy dep Ƙaysın istewge ‘aķlı [17] cetpey ba‘zı waķıtlarda tün boyı oylawmen uyıķtamay da [18] çıǵuwçedi. Her waķıt oşunday wayımda bolǵan ʃoñ [19] Cemāl cüdep de ketti. Ata, anası: “Ƙaraǵım sen nege (s. 34) [1] cüdewsıñ?” degende “Cay basım awıradı” dep [2] Ƙoyuwçedi. Cemāl oşunday wayımlarda bolup cürgende [3] bir küni Baycannan Sārsenbayǵa bıyıl balamdı urun [4] ciberemin dep selām keldi.

²⁹ dh. caǵan > caman

[5] Bul haberdi estigennen keyün Cemâldıñ kayğısı [6] burıñıdan üç hisse artıldı dewge lâ'ik boldı. Cemâl [7] kaçça içinen hafâlsa da başka bir kisige aytuwınıñ ebin [8] tabalmay bir küni qolına kağızben qarandaş alıp tım [9] bolmasa köñilimdegi hasretimniñ onnan bir bölümi çıqpas [10] eken dep öz basındağı hâline bir azırağ öleñ [11] yazup edi. Çeçesi Cemâldıñ hemân bir kağız yazıp [12] otırup qasına bir hañ tanıytun kisi barsa casıra koyup [13] cürgenin körüwçedi. Munıñ yazıp cürgeni nemene dep [14] Çolpan azırağ şübhelenüp Cemâlğa bilgizbey oñaçada [15] Cemâldıñ qaltaların aqtarup onan hıç nerse çıqpağa- [16] n şoñ kağız kitâb şalatun şandıqçasın qarasa bir kitâbdıñ [17] arasınan mınaw öleñ çıktı. Manağı Cemâldıñ yazıp [18] cürgeni şol eken.

- [19] Allahnıñ raħmetine şozamın qol
(s. 35) [1] Adaşqan men bir ğarib taba almay col
 [2] Aqılup bizdiñ başka túsken tuman
 [3] Şadlıqpen ötkiz deymın tilegim şol
 [4] Şırtım şaw, içim tütün hafalıqta
 [5] Bul künde köñilim cüdeu, hasretim mol
 [6] Tereñge túsüp kettim ustar tal coğ
 [7] Bir Allah calğız öziñ cärdemçi bol
 [8] Baqçada şayrap cürgen şanduwğaç em³⁰
 [9] Kez boldı men şorlığa qurılğan tor
 [10] Köl bolup közdiñ cası ötkenim ğoy
 [11] Bolmasa arılmağan mañdayda şor
 [12] Caylağan aqqıw edim çalkar köldi
 [13] Bul küni körinüp tur caman da zor
 [14] Oraldıñ iler dewçem aqıyığı
 [15] Çınımın cafalaqqa bolam ba ğor
 [16] Men hayrân atam mälğa şatqanına
 [17] Bir tazdı calpaq elden tapqanına
 [18] Atı öcip tuwmay ketkir Cuman degen
(s. 36) [1] Mäl berüp meni özimsüp catqanına
 [2] Añanıp bay balası qara başqır
 [3] Cumannıñ ne berersin maqtanına

³⁰ kıs. em < edim

- [4] Kazaktıñ küllī ‘ayıb ‘ādetinde
 [5] Tüskenim bir fāsıqtıñ қақпанına
 [6] Atama men ne cazdım ħor kılğanday
 [7] Bolmasa bir minezben қақpadım ba
 [8] Casımnan terbiyeli ħān kızınday
 [9] Ĥasret āhırında tartқанım ba
 [10] Ālfeştep uldan artıq kız basımdı
 [11] Östirgen atama obal artқанım ba

[12] Bul sözdi okup körgen şoñ anasınıñ közinen [13] azıraқ castar ketüp kızınıñ munday қayғıda [14] cürgenin bilüp ālgi kaғazdı da ornına şalup [15] koydı. Endi Çolpan Cemāl қаңça wayımda bolsa [16] şoңça қayғıra bastap bir күni түnde төсекke [17] catқан şoñ Särsenbayға söyledi: “Ĥudānıñ [18] қудreti, ewwelde sen til almay balanı munça қayғu [19] ĥasretke şaldıñ, mine көrmey misiñ Cemālcān özdi (s. 37) [1] özinen azup cüdep ketti; oşı қalpımen ħor [2] bolup ketse eki dünyāda bizge rāzı bolar ma bizdiñ ata, [3] analıқ ĥaқkıımız moynımızda emes pe?” dedi. Särsenbay ne aytarın [4] bilmey: “Söytüp cür me, söytüp cür me?” dey berdi. [5] Çolpan açuwlانup: Söytüp cürmeñ қurusın [6] öz basıñda erkin coқ, her kimniñ kızdırған tiline [7] erüp āhırında Cemāldıñ köz casına қalup oturmız; [8] ata, babañ istemegen isti қılamın dep biy bolğansıp [9] bir cıldıñ içinde kāne çıkқан müyiziñ” dedi. (Särsenbay [10] ewweli тalasup bolmay қalgannan keyün, keler şaylawda [11] қудasınıñ sebebimen biy bolsa da, bir cılға cetpey syezd [12] waқtıнда bir kisini boқtap қamçıмен şalup қalamın dep [13] biyliginen түsüp қалған edi.)

[14] Särsenbaydan berekeli cewāb çıқpaған şoñ Çolpan [15] tağı da şuradı: “Endi östüp Cemāldı süymegen [16] kisisine beremiz be?”, dep şonda Särsenbay қayra-[17] tlanup: “Oşı iyt ne bilçıldap otur, ĥudāydıñ [18] cazғанınan artıq ne қılamız, ekinçi kisige beremiz [19] deseñ Baycan bolıstarmen қоşulup bizdiñ cānımızdı (s. 38) [1] қoya ma, mālımızdan қuruқ, basımızdan шırık түsire me; [2] Ĥātün düşmān degen oşaw, bolmasa bul sözdi [3] aytar medıñ!”, dedi. Särsenbaydıñ cuwaş қor [4] қıldıғı Çolpanға burunnan da ma‘lüm hem bul seferde de [5] fikri tamām körinüp қалған sebebli, endi bul ĥuşūšta [6] Särsenbaymen aқıldasup, bastarına түsken wayımdı [7] bölüsüwden ümīd üzüp şol түnnen біlay Cemāl ĥaққında [8] Çolpan Särsenbaymen ĥiç nerse söylesmeytün boldı.

VIII

[9] Bas aman, mālī tūgelderdiñ köñli şādılıқта, [10] Cemāldıñ köñli hemān қayğıda boluwmen bir az waqıt ötüp [11] edi. Cemāl қанча қayғulı bolsa da sırrın ҳалққа bilgizbes [12] үçün hem cabıққан köñlin köterüw үçün, қız boz bala [13] cıynalған oyın тоydan қалмаwçı edi. Yäne de Cemāl [14] bolmağan oyının қızığı az sekildi körinüwçi edi.

[15] Қış ortası bolған edi bir күni şol elde bir [16] baynıñ balası bolmay cürüp, cemā'ati ul tapқанға [17] қız boz bala үçün ülken meclis çildeқана boldı. [18] Etrāfindağı awıldıñ kızları tamām kelüp Cemāl da hazır (s. 39) [1] boldı. Aғaç üydiñ keñ bir bölmesine törinen [2] esigine çeyün ҳалқ толған edi bul elde oyın [3] şawıқ әli қалмаған болғанға bir қız bir cigitten қатар [4] otırғızatun 'ādet bar edi. Cıyılғанlar biri öleñ [5] aytup, ekinçileri қалcıңdasup oyın әli қızıp [6] bastala қoymağan waқıtta esikten: "Keç carıқ" dep bir [7] eki cigit kirüp keldi. Ba'zı boz balalar mine bir [8] şıpayı cigitler keldi, қay cerden otırғızamız, dep [9] aқıldasa bastap көp keçikpey birewin Cemāldıñ қasına [10] әkelüp otırғızdı. Bul cigitti bul üydegilerdiñ [11] köbi ҳушüşә bizdiñ Cemāl tanımaytun edi; lakin [12] Cemāldıñ қasına otırғızuwdan bir täwir cigit [13] ekenligi aңlandı. Bul cigit otırup bolған şoñ üydegilerge [14] қısқа, қısқа sözben amandasup şoñınan Cemālға қарap: [15] "Siz de selāmetsiz be?", dep қoydı. Bul cigit orta [16] boylı, қıyāfetli, betinde azıraқ қoraşan dağı bar, [17] қаңa murт çıғup kele catқан, söylegen sözін şıpayı, [18] edebli, қıyümi Noғayçalaw 'Alī isimli bir zāt edi. [19] Köldeneñnen қарap şalıstırғанда bul üydegi cigitlerdiñ (s. 40) [1] efzali 'Alī, қızlardıñ efzali Cemāl sekildi körinüp [2] ekewiniñ қатар otıruwları da bek carasup ketti.

[3] 'Alī bir volışta baska awılnayға қараған Düysebek [4] degen kisiniñ balası edi casınan talebdi bolup [5] Қızılçar, Troyskidegi medreselerde оқup cürüp [6] yäne de çastnıy uçitelden оқup da Rusça azıraқ [7] söylep yazarlıқtay çaması bar edi. Müslimānça caқsı [8] оқuğan bolsa da elge çıғup molla bolmay, şoңğı [9] waқıtlarda оқuwdı da қoyup azıraқ sūdāğa aynalısup [10] edi. Atası bay adam bolmasa da 'Alī inābetli cigit [11] bolup her da'im alış, beris isterinde wa'desinde [12] wefācıl bolғанlığı körilgenge baylar çamalap nesiye berüwden [13] тартınbawçı edi. Ewwelgi waқıtlarda оқuwda bolup, [14] bul waқıtlar sūdāmen cürgen sebebli elde turuwınan [15] turmawı köbirek bolup özin ҳалқ, ҳалқtı özi [16] anıқ tanımaytun da edi. Tek sırttan Düysebektiñ [17] bir balası talebdi, eti tiri cigit; қışı cazı üyde [18] oturmay okuw оқup kesb қıladı dewçi edi.

[19] Caṇada ötken bir cärmenkede³¹ alış, berislerin (s. 41) [1] bitirüp, bir eki cüz tengelep fâ'ide kılup üyine [2] kıytup aġayındı aralap amandıġta cürgende oşı [3] oynıġa kez kelgen edi. ‘Alī Cemālmen kıatar oturġan ŝoġ [4] biri biriniġ ġālın hem kim ekenliklerin şurap bilisti. [5] ‘Alī, Cemāldıġ burunġı körüp cürgen cigitlerinden sözge [6] ustarak, ŝuraġan sözine muwāfiġ cewāb kıaytarup [7] hem özi de lezzetli sözler söyley bastāġa maġla-³² [8] yındaġılardıġ ne istep, ne söylep, ne oynap catġanın [9] estimegen sekildi umutup çın ihlāŝpen keġespekte [10] edi.

[11] Her türli oyun bolup āġırında Buġıbay, Mırçalay [12] Mırıç degen oyunlar tamām bolġan ŝoġ bir cigit bir belbewdi [13] esip alup endi “Älewmet! Öleġ aytasıġdar, [14] aytpaysıġdar aytpaġandarıġa minekey, dep ġolındaġı [15] esilgen tokpaġtay belbewin körsetüp, kıorkıtup [16] aralap cüre bastadı. Bilgen kıadarınça ‘Alī men Cemāldan [17] başka boz balalar öleġ aytup catsa da öleġderi [18] kıaçannan beri ayılup keke catġan eski öleġder [19] edi. Meŝelā:

(s. 42) [1] “Bizlerde öleġ de bar, hünere de bar
[2] Baylarda minilmegen dönen de bar.”

[3] degen sekildi, ŝonıġ üçün artıġ lezzetli [4] bolmaġaġa yazbadım. Endi öleġ aytuwġa ret ewweli [5] ‘Alīge şonan ŝoġ Cemālġa kelüp edi. ‘Alī dombıranı [6] äkelüp ustatġannıġ şonında: “Meniġ öleġ aytuw [7] ‘ädetimde coġ edi, bilmewçi edim”, dep külümsirep [8] oturup: “Ĥayır endi köġilderiġiz ġalmasıñ”, dep [9] körkem änmen dombıraġa dawıs kıosup söyledi.

[10] Al söyle keldi kezek endi ‘Alī
[11] Kerilmey usta ġolġa dombıranı
[12] Rūġ ber mecliske ġıdmet körset
[13] ŝayratıp tilmen caġtı bolsa ġālī
[14] Hünereġ bolsa içiġde çıġar ŝırtġa
[15] Bul cerde caŝıruwdıġ bolmas mäni
[16] Kıandırıp kıulaġ kıurıçın tıġdawçınıġ
[17] Caraydı mine cigit desün fālī

³¹ dh. cärmenke > cärmenke

³² dh. maġaġay > maġlay

- [18] Sekildi rayhan gül bāğçedağı
 [19] Uwılcıp cigitliktiñ turğan çağı
(s. 43) [1] Tabalmay aytar orın cürüwçediñ
 [2] Estirçi cat elderdiñ bolsa äni
 [3] Naķışpen şanduwğaçtay cüz қubıltup
 [4] Dawsıñdı türlendirseñ keler sāni
 [5] Castıķķa şawıķ şayran etken küniñ
 [6] Emes pe cigitliktiñ rawçanı³³
 [7] Tıñdawçı aşıl sözdi tabılğanda
 [8] Aytuwçı tartınar ma cäne tağı
 [9] Qadirles qurbılarıñ cıynalğanda
 [10] Tarqasın rāzı bolup şınbay şağı
 [11] Casımnan elde cürmey östim çette
 [12] Demesin käne eldi şağıñanı
 [13] Qurbiña catırkamay aç şırıñdı
 [14] Cüyriktey bawır cazıp bābındağı
 [15] Umutpa mişāldi de dep ayılğan
 [16] Tülkini tazı aladı tabındağı
 [17] Boladı ne nerseden cäne de esker
 [18] Cigitke abıroydıñ tabılmağı
 [19] Emes pe eki cürek birdey kelse
(s. 44) [1] Arada muhabbet oğ cağılmağı
 [2] Mineki dombırañız toqtadım men
 [3] Söylesün şuluw Cemāl canımdağı

[4] ‘Alī bul arada aytup boldım dep dombıranı [5] Cemālğa uşuñanda oturğan hāķ:
 “Mīrzā tağı da [6] ayta tüsiñiz!”, dep ötiñiç etken şoñ ‘Alī tağı da mınaw [7] öleñdi ayta
 bastadı:

- [8] Caķsı qız bahā cetpes bir gewher tas
 [9] On altı, on cedige cetkende cas
 [10] Cennettiñ pisip turğan almasınday

³³ dh. rwaçan > rawçan

- [11] Ƙol cetse ƙanday cigit lezzet almas
 [12] Şuluw ƙız rāhattıñ kilti emes pe
 [13] Ƙoluña tūsüralsañ bar dağı aç
 [14] Tizilgen merwerttey otuz tisi
 [15] Nūrlı cüz, caynağan köz ƙıyılğan ƙaş
 [16] Çekede kāmşat bōrk kiygeni aşıl
 [17] Şıldırlap altun çolpı ıyıkta çaç
 [18] Buralğan tūtī ƙustay müçeleri
(s. 45) [1] Boz bala şuhbetlaşƙan bolmay ma mas

- [2] Hātāsız oşı aytƙanday bolup tursa
 [3] Colında şonday ƙızdın ƙıyar em bas
 [4] Bolatun maƙşūd hāşıl col tabılsa
 [5] Terk etüp ƙanday cigit mālın şalmas
 [6] Sert aytup wa‘demen bel baylasa
 [7] Aytar ma caƙsı cigit curtƙa sır fāş
 [8] Talapker boz balağa aytƙan sözim
 [9] Söz emes munıñ bāri özine hāş
 [10] Kewdede canup turğan otı coƙtar
 [11] Ƙadirlep bul sözimdi demes raş
 [12] Şerbetin ‘aşıklıƙtıñ tatpağandar
 [13] Anı berüp aysañ dağı sırra nanbas
 [14] Şāhbāzlar süygeni üçün izlenüwden
 [15] Körse de nendey ĥorlık bir tartılmas
 [16] Canğan ot, közdegen oƙ tursa dağı
 [17] Seskenüp ‘aşƙ üçün cürek ƙaytpas
 [18] Magneti şuluw ƙızdın küçti emes bu
 [19] Cigitti köñli süygen ƙaytup tartpas

- (s. 46)** [1] Astınan aƙ tamaktıñ demiñdi alsañ
 [2] Moynıñnan aƙ bilekti ƙaytip artpas

[3] ‘Alī bul ölenđi aytup bolğan şon oturğan [4] retinçe Cemāl ayttı:

- [5] Söyle tilim çeçilip oşundayda
 [6] Ƙurbıların bir cerge ƙoşulğanda

- [7] Oturmassıñ ünemi törde büytüp
 [8] Erksiz aq koyarsıñ³⁴ toşulğanda
 [9] Emes pedim yapırım aw keçe bala
 [10] Biletuğun castıqpen esti çala
 [11] Belgisi coq eken goy ötken künniñ
 [12] Kañar tüzep kız boldıq mine kara
 [13] Kız bayğus el curtına kelgen konaq
 [14] Meşelâ kızğaldaqtay ‘ömir çolak
 [15] Kün keler öz basınan erk keter
 [16] Qalalık oşundayda külüp oynap
 [17] Söyledi ‘Alî mîrzâ cigit cayın
 [18] Her kimniñ hâli özine turar dayın
(s. 47) [1] Kızlardı cigitlermen şalıstırıp
 [2] Tıñdañız men azıraқ söz qılayın
 [3] Cigittiñ erk özinde cıldıñ qusı
 [4] Uçsa da yâ kelse de oturğısı
 [5] Meşelâ cazı bolğan caqqā keter
 [6] Bir cerdiñ qarı cawıp tuwşa qısı
 [7] Kız bayğus qolğa tüsken şanduwğaqtay
 [8] Torında ‘ömir öter kiltin açpay
 [9] Şatadı māl köp bergen kisi bolsa
 [10] Ketedı cılap şorlı qarşılaşpay
 [11] Raḥīm etpes cāne de ata, anası
 [12] Bolsa da caqsı körgeñ öz balası
 [13] Teñine kızdıñ köbi baralmaydı
 [14] Könbewge cāne dağı coq çaması
 [15] Qalayça tursun endi cılamay kız
 [16] Erlerge qarısı kelsek unamaymız
 [17] Tutqunda ösken cānday dünyā körmey
 [18] Col izlep ulıqtan erk şuramaymız
 [19] Camanğa barsañ ḥor bop ‘ömir öter
(s. 48) [1] Ustaydı ol aḥmaq küñnen beter

³⁴ dh. koyarsın > koyarsıñ

- [2] Kün çıǵup ay da tuwıp köz açılup
- [3] Bul qayǵı kız şorlıdan qaçan keter
- [4] Kisiniñ tuwup ösken ceri kımbat
- [5] Üyrengeñ bala castan eli kımbat
- [6] Ata, anañ, aǵa, ceñgeñ qadirlegen
- [7] Tebiskeñ qulın tayday teñi kımbat
- [8] Tastaydı oşulardıñ kız hemesin
- [9] Hor etüp bir camañǵa ‘azīz basın
- [10] Öziniñ süygenine baralmasa
- [11] Qalayça endi olar saǵınbasın
- [12] Kız bermek peyǵamberdiñ sünnetindey
- [13] Uzatpaq ata, ananıñ mindetindey
- [14] Her kimniñ özine erk bergen coq pa
- [15] Allahniñ bunı deymiz qudretindey
- [16] Sözimde haṭā bolsa sökpe haḷkım
- [17] Açeyün aytup öttim sözdiñ şaltın
- [18] Turǵan şoñ köziñ körüp hıyānetti
- [19] Tartadı wayımdap köñil şalkın

IX

(s. 49) [1] Bul tüni ‘Alī men Cemāl ābden söylesüp her qayusı [2] ḥāl aḥwālın bilisken edi. İçterinen biri birine [3] unaǵanlıǵı bilinüp, bir körgeñ bilis, eki körgeñ [4] tanıs munan bulay da kez kelüp cürermiz, dep bul [5] seferde ayrılışqan edi. ‘Alī āli qalıñ bermegen bir [6] talebdi cigit bolǵañǵa, Cemāldıñ kiyewine nārāzılıǵına [7] qaray eki taraftan da bir birine muḥabbet baylandı dewge [8] lāīk boldı. Ne üçün deseñiz ekewiniñ de şol oyın [9] bolǵan tündeǵı sözleri köñilderinen ketpey hemān [10] birin biri oylaytun boldı. Munan keyün ‘Alī [11] Särsenbaydıñ üyine bir eki mertebe kelüp ketken waqıtta [12] ‘Alī men Cemāldıñ bir birine köz qarawların bayqap [13] turǵan kisi bolsa ekewiniñ de közlerinde “Men seni [14] cānım, tenimmen süyemin” degen cazuwdı oquǵanday bolar [15] edi, lakin ekewi oñaça colıǵuǵa hīç bir ret [16] bolmay cürdi.

(s. 50) [1] Bir küni ‘Alī qalaǵa bara catır edim degen bolup [2] Särsenbaydıñ üyine kelüp qondı. Dalaǵa çıǵup, [3] kirüp cürgende ‘Alī Cemālǵa ādeyi bir colıǵuw üçün [4]

kelgenligin sezdirüp qoyğanğa Cemāl tünde ‘Alīdiñ [5] qasına kelüwün şübhesiz dep oylap koydı. Hem bul [6] oyı da teriske ketpey, üyiçi uyıqtağan waqıtta eki [7] cas bir tösekte edi. Ekewi ewwel colıqқан күнлерinen [8] beri nendey oylar oylağanların, birin biri körüwge [9] sağıñanların aytup hem bastarındağı wāq‘aların da azıraқ [10] qozğap qoyıstı. Ekewi tübegeylikti teren oyğa [11] barmay, aqirin körermiz hāzirçe oynap külüp [12] cüreyik dep wa‘de etüp, aralarında cın dostlıq [13] ‘alāmetleri de bolup qaldı. Ekewi birdey Qazaqtıñ [14] ‘örfinde bolğan hātālardı cebirçiliklerdi söylep, Cemāl [15] özi es bilgennen bergi wayımdarın bir minuttıñ [16] içinde umutup endi ‘Alīdi körmey turğan minutlar [17] bir cıldık körünerin ‘Alīdiñ qucağında catup aytup [18] bitirdi.

[19] Oşulayça ‘Alī Cemāl dost bolup her bir lā‘ıqtı (s. 51) [1] waqıtlarda colıqıp suhbetlesüp cürüp qış ötüp caz da [2] keldi. Bul ekewiniñ köñilderinde bir gana oy bar [3] edi; biraқ bir birine bul күнгеçe aytuwğa her qaysısı [4] özlerine senbegen sekildi bolup ündemey cürüwçi [5] edi. Bul oyın Cemāl söylese ‘Alī qabül aluwı, [6] ‘Alī söylese Cemāl qabül aluwı şübhesiz bolsa da söylewge [7] ekewiniñ oyındağı maқşūdlar bir bolğan sekildi [8] hawifleri de hem bir edi.

[9] Cemāl men ‘Alī az күнги ойın күлкiniñ qızıqımen [10] özlerin dünyādağı bahtlı adamlardan şanap cürgende [11] bir күни bularğa ülken hasretli haber estildi: Baycan men [12] Särsenbaydıñ arasında wa‘deler bolup, endi bir ayda [13] Cuman kiyew urun kelüp qalıñdıқ oynaydı degen [14] ösek rasқа çıktı. Bul renciqli haber bul күнге [15] çeyün Cemāl men ‘Alīdiñ içterine saqlap cürgen [16] sırların bir birine bildirüwge sebep boldı. Bul aytalmay [17] cürgen sırları ekewi qalay ‘ömirlik coldas bolup [18] Cumannan Cemāldı qutqaruw eken. Biraқ her qaysısı da (s. 52) [1] özlerinen basқа hıç bir cārdemçi bolmağanğa tekke [2] hāqқа mashara bolup maқşūdқа erişalmay qalamız goy [3] dep qorққан eken. Endi mınaday Cuman keledi [4] degen haber anıqқа çıққан şoñ, dünyāda birinen biri [5] bölek turuwdan habiste catқandı artıqıraқ körip, ne [6] bolsa da ekewi qoşuluwğa bir col qaramaqçı bolup [7] endi qay күни bir colıqsa burıñğı içtegi cumbaq [8] bolup catқан sırların talasup söylemekçi bolup [9] turğanda Cemālğa ‘Alīden bir hāt da kelüp cetti.

[10] Oқup körse sözi bul edi:

[11] Turalmadım tolıқsup hāt yazbasқа

[12] İçki sırdı bilgizip zamāndasқа

- [13] Eki köñil bir cerge koşulsa eger
 [14] Ne kızık bar cihānda onan başka
 [15] Zelīha men Yūsufı koşkanıñday
 [16] Tilegin ber ilahım eki casğa!
 [17] Aytpasañ da qalbiñdi men baykaymın
 [18] Cek körmeysin meni de sen bayğus ta
 [19] Derdim sıymay içime ettim sır fāş
- (s. 53)** [1] Hīç ündemey cürsem de cazı kışta
 [2] Şifātıña kızıkpas qanday cigit
 [3] Hor kızınday nūrlı cüz qolañ çaçqa
 [4] Söziñ bulbul sekildi cüziniñ ayday
 [5] Seni sökken bende de hīç oñbasta
 [6] Men munda köñlim sende oyıñ kimde
 [7] Tileymın oşı sözdi umıtpasqa
 [8] Emespin men Cumanday bay balası
 [9] Coqtıqtı şuluw Cemāl betke baspa
 [10] Aqılsız caman çirkin alup ketse
 [11] Kızğanıp hālīm bar ma qayğırmasqa
 [12] Seniñ de ötken küniñ cılday bolup
 [13] Köñiliñnen hasretiñ arılmasta
 [14] Erte keç köz aldımda turğandaysıñ
 [15] Karağım hīç bolmaydı sağınbasqa
 [16] Cemālcān taleb tawday bolsa dağı
 [17] Ton kelte süygeniñniñ qolı kısqā
 [18] Töskeyden kızıl tülki bulañ etse
 [19] Töbeden kıran bürküt umtılmas pa
- (s. 54)** [1] Capalaq badırağ köz bosqa qalıp
 [2] Kırgıy qus tülkini alup qulpırmas pa?
 [3] Oturup tewekküldiñ kemesine
 [4] Ah darıyğa darıyadan öte çıksa
 [5] ‘Aşıklık wa‘demen tewekkülçil
 [6] Qacımay oşı üçewin muhkem usta
 [7] Kimde kim ceter şonda murādına
 [8] Fā’ide coq cüreksiñgen qorqınıçta

- [9] Az sözde köp ma‘nā degen mişāl
 [10] Hālimdi beyān etüp yazdım nüsha
 [11] Cemālcān ferāsetlüw eter fehim
 [12] Bul sözim bīltilfāt qalmas bosqa
 [13] Raḥmetine mın şan rızā bolar edik
 [14] Alī Cemāl lā’ıkdap Allah qoşsa
 [15] Keler dep nendey cewāb kütüp qaldıq
 [16] Haṭ yazıp cenābına coldap poçta
 [17] Hup degen cibermeseñ dārwiñdi
 [18] Zorayadı künnen küñge bizdiñ hasta
 [19] Düşmān köp doştımız az halk senimsiz
(s. 55) [1] Yā Allah tuwra colğa öziñ basta
 [2] ‘Alīden faķiriñiz yazıldı haṭ
 [3] Muḥabbetlüw maḥbūbe Cemāl dosqa

[4] Bul haṭtı ‘Alīden Cemālğa alup kelgen cigit [5] her waqıt bul ekewiniñ arasında oşunday hafıye haberler [6] hem haṭlar tasup cüretün ‘Alīdiñ bir anıq señgen [7] kisisi edi. Bügün bul haṭtı Cemālğa tapsırıp: [8] “Cewābın erteñge çeyün dayarlap qoyarsın, men [9] bir awılğa barup qaytamın”, dep ketüp qaldı. Cemāl [10] bu haṭtı üç dört mertebe oqup çıgup bir kızıp, [11] bir şuwup Cumanğa barsa ‘ömirinçe qayğı hasrette ötetin [12] oylap, ‘Alī men kaçsa ne türli uyat meşakḫatlar bolup [13] aḥiri neçük bolarına da közi cetpey, az dağdarıp [14] közinen moyınçaq, moyınçaq castardı tögup aldı. [15] Bir azdan şoñ tağı da qayratlanup tewekkül Allah başqa [16] şalğan şoñ ne de bolsa köterdim; ‘Alī men ‘ömirimçe kol [17] ustasıp cürsem de armanım bolmas, dep oyladı. [18] Egerde ‘Alī men kaçsa qalsa kim tilektes, cārdemdes [19] boların oylağanda öziniñ çeçesi Çolpannan başqa **(s. 56)** [1] hıç kim közine körinbedi. Çeçesine sıyınatın sebebi [2] oquwçığa da ma‘lūm. Çolpan Ewwelden Cemāldı Cumanğa berüwge [3] rāzı bolmay, Särsenbayğa tilin alğızalmay qoyğan [4] edi. Ekinçi Cemāl er cetken şoñ Cumanğa köñli [5] nārāzı bolup cürgenin de sezüp haṭtā şol huşušta [6] Cemāldıñ yazup cürgen öleñin de tawıp alup oqıydı, [7] dep coğarıda yazıp edik, üçinçi Cemāl men ‘Alīdiñ [8] caķın bolup cürgenlerin bilüp körüp cürse de [9] bilmegensip cürüwçi edi. Cemāldı ‘Alīge lā’ıķ [10] körgen sekildi bolup ‘Alīdi cın iḥlāş men bala-[11] sinday caķsı körüwçi edi.

[12] Uzun sözdiñ kışkası āhırında Cemāl ‘Alīdiñ [13] yazğan sözlerin qabūl alup, qarsı cewāb da yazıp [14] erteñine manağı cigitke tapsırdı. Bul cigit qatı [15] şol künü aq ‘Alīge cetkizip bergen şoñ açup [16] oqısa, cazılğan söz mınaw eken:

- [17] ‘Alīcān bizdiñ qolğa tiydi kağaz
 [18] Yazğanın fehimledim sizdey şāhbāz
 [19] Maqşūdqa muwāfıqlı söz çıqqan şoñ
(s. 57) [1] Öñim be, tūsım be dep turdım bir az
 [2] Siz deyin yazdım cewāb bilgenimçe
 [3] Ne türli yazğan söziñ kirdi içime
 [4] Sırrımdı yalğız sağan bildiremin
 [5] Aytpağan munan burun bir kisige
 [6] Ma‘lūm bir öziñe meniñ hālīm
 [7] Hīç rāhat körmegendeı sensiz cānım
 [8] Erksiz bir esekke qosaqtalsam
 [9] Cihānda eki birdeı kelmes mānım
 [10] Qosaqlsam naşīb bolup senimenen
 [11] Kim aytar cürmedi dep teñimenen
 [12] Senimen oqqa cansam armanım coq
 [13] Cuwalmağan Cuman attı perīmenen
 [14] Qatıñda bay emespin dep yazıpsıñ
 [15] Betke şalıq qılma dep köp yazıpsıñ
 [16] Baydı süysem Cumanğa barmas pedim³⁵
 [17] Munı oylamay açeyün tek³⁶ yazıpsıñ
 [18] Bir sensıñ³⁷ ‘aşıq oñın söndiretin
 [19] Kim bizdi ihtiyārsız köndiretin
(s. 58) [1] Ölsek qıqır bir bolsun qıqsaq töbe
 [2] Ayrılmalıq bolsa da öltiretin
 [3] Bir Allah calğız özi bolsun ayğaq
 [4] Turalıq wa‘deni muhkem baylap
 [5] Sen üçün bir basımdı ettim qurbān

³⁵ kıs. pedim < pe edim

³⁶ kh. tek

³⁷ dh. sensin > sensıñ

- [6] Çıncırlap ciberse de Sibirge aydap
 [7] Biz köndik munday hālğa hūdāy şaldı
 [8] Fenāsız mazlūme men bir zārı
 [9] Al endi kün, tün demey hīle kara
 [10] Kelüwine cekşurınnıñ bir ay qaldı
 [11] Mende çok ağa cenge³⁸ muñımdı açar
 [12] Sırrımdı başqağa aytsam curtka çaçar
 [13] Bilmeymin apam bayğus ne kıların
 [14] Calğızak senetiniñ aqıldasar
 [15] Analık mihribānı tüsse eger
 [16] Düşmannan qutıluwğa hīle tabar
 [17] Sıyınbaymın hīç kisige munan başqa
 [18] Kerek atam, kerek caqın ağayınlar
 [19] Cān doştım dört bes künde colıgıp ket
(s. 59) [1] Bolsa da söylesermiz nendey iret
 [2] Öziñ de qarap cürmey eskere ber
 [3] Köñilge kirgenen şoñ munday niyet
 [4] Kelmediñ on bes kündeñ men köp tostım
 [5] Şanawlı endi az ğana bizdiñ boş kün
 [6] Hayırlı sā'atlerde erişgey dep
 [7] Hať yazğan qalem qozğap Cemāl doştıñ

X

[8] ‘Alī bul haťtı oquğannan keyün şol küni özine [9] senimdi qurbıları Cünis Nurmaş degen cigitlermen kün [10] batqannan tün ortasına çeyün awıldan awlaq bir oñaça [11] cerde aqıldasqan edi. ‘Alī: “Minekey cigitler! Bala [12] castan bir birimizge sen despey oynap ösken qurbı [13] edik. Hāzırde de men mınaday bir hayālğa tūsüp turmın. [14] Aytqan sertine kız cetüp, men cetpey qalsam mağan [15] tiridey ölüm ğoy dep oylaymın; men tewekkül dep [16] bul iske basımdı bayladım, sender ne aqıl aytasıñdar?” [17] dedi. Āligi cigitler: “Onıñ bizge nesin aytasıñ, [18] bizdiñ senen ayanar hīç nersemiz çok; bul zamanda kızdıñ **(s. 60)** [1] basına erk bar ğoy azar bolsa mālın alar, kim kızdı [2] tek beredi!” degennen keyün

³⁸ dh. ceñge > cenge

‘Alīdiñ ƙuwangannan [3] eki közi caynap ketüp: “Ne ƙılsa da osı iske [4] bir hünere ƙayrat ete körinđer!”, dep erterñ tağı da [5] aƙıldaspaƙçı bolup tarƙastı. Bul üçewi erterñine [6] hem bas ƙoşup, bul colğı maşlahatları: Ewwel ‘Alī [7] Cemālğa barıp oñaçada äbden söylesüp ƙay küni [8] ƙaçatundarın wa‘delesüwğa ƙarattı. Köp keçikpey [9] ‘Alī de bir kün tünde Särsenbaydın awılının tuşundağı [10] bir şayda süyiklisi Cemāl men keleşekte birge rāhat [11] ‘ömir ötkizüwleriniñ celisin söylep tur edi. [12] Dünyāda bul ekewi üçün bir caƙtan istin aħiri [13] neçük boladı degen ülken ƙorƙınç, ekinçi caƙtan [14] düşmannıñ ƙolına tüşpey ƙutulamız ba degen ƙuwaniçpen [15] cürekteri düpildep, biriniñ ƙolı biriniñ moynunda [16] bolup eki ‘aşıƙ bir oyda edi.

[17] May culduzı, tañ ƙısƙa, ay carıƙ, dünyā [18] tıptınıç cel coƙ hawā caƙsı, caña ƙongan curt, [19] kökoray çalgın, cafraƙ gülderdiñ isi añƙup (s. 61) [1] bizdiñ castardı körüp turğan calğız Allah, ekinçi [2] aspandağı aymen culduz edi. Cān canwār kündizden [3] çarçağan sekildi tınığıp, cılƙı cuwsap, ƙara mal [4] küyse, anda, şanda ƙoy ürökkende uyƙusı [5] şaƙ töbetin mañƙıldap ürğeni, kempir çaldıñ [6] aytatğan dawısı ğana estilüwçi edi. Bul biçäre- [7] lerdiñ de boz balalardan “Üniñ öçsün!” degen [8] ƙarğıştan başƙa alğışı coƙ edi. Muħabbet mübtelāsına [9] düçār bolğan şuluw ƙızlar elendep uyıƙtay almay, tastañ [10] ƙattı çeçesi esikti ƙulptap tündikti açup [11] ƙoyğanda:

[12] “Ätten aydın carığı kündizgidey
[13] Er cigittiñ ƙadrin ƙız bilgende
[14] Ƙız bayğustıñ başında iħtiyār coƙ
[15] Esik açup doştın üyge ƙirgizgende”

[16] degen bir āwāz ölenđi içterinen “uh” degen [17] küyiniçti dawısƙa aralastırıp aytup catƙanın ƙasına [18] barıp kim körğen.

[19] Torgay çırıldap tañğa belgi bere bastadı, (s. 62) [1] bizdiñ şaydağılar ƙısƙa tañnıñ atƙanın bilmey de ƙalğan [2] edi. Cemāl ‘Alīge ayttı: “Anaw küñgi sağan [3] haƙ yazğannan keyün meniñ öñim de buzılup cürse [4] gerek, apam oñaçada ƙayta, ƙayta: “Ƙarağım nege [5] munça şarğayıp kettiñ, sırıñdı ayt, böten oyıñ [6] bolsa menen caşırma, men seniñ birewge ğor, muħtāc [7] bolmağanıñdı oylamasam sağan camandıƙ tiler dey misiñ?” [8] degen şoñ cāne apama sengen şoñ bar sırıñdı söylep [9] edim: “Olay bolsa ƙarağım betiñnen carılğasın. ‘Alīdi [10] men cek körmeymin biräƙ ƙayteyin ğudāy ta‘āla seni [11]

bir camanğa baylastırıp koyğan şonj” dep cılap da ciberüp [12] ahırında özi bizdi çıgarup cibermekçi boldı dedi. [13] Buğan ‘Alī de bīḥisāb kuwanup, ekewi endigi [14] ceksenbige oşı saydı belgi kılup wa‘de baylastı.

[15] ‘Alī awılına kelüp öziniñ bul is haqqında [16] aqıldas bolup cürgen qurbılarimen söylesüp [17] keler ceksenbige at şaymanların dayarlay bastadı. [18] Eki dostı Cünispen Nurmaş ‘Alīdi çıgarup [19] şalmağa bular da dayarlanup, senbi küni ne bolsa da **(s. 63)** [1] erten boladı dep cas cürekter damılsız şoğuwda [2] edi. ‘Alī dayarlanganda Cemāl da qarap catpay ahirgi [3] sırrın tuwğan anası Çolpanğa aytkannıñ şonında Çolpan da [4] rāzı bolup col ğamın oylay bastağanlar edi. [5] Ceksenbi küni de bolup el catқан waqıtta ‘Alī, Cünis, [6] Nurmaş üçewi erlegen bir at cetegi bar colıqpaqçı [7] bolğan şayda dayar bolğan edi. Bularğa her bir ötken [8] minut cılday bolup kaçan keledi; kaçan keledi dep [9] qarap turğanda bürkenge eki ayal körindi. [10] Kelse Cemāl men onıñ çeçesi eken. Bularmen Çolpan [11] amandasup bolğan şonj “Çıraqtarım endi Allah ta‘ālā [12] hayırlı seferin berüp maqşūdlarına cetkizsin, qayda [13] cürsenđer de aman cürinđer; hazırda hıç kim körgeni [14] coq toqtamay cönelinđer!” dep Cemāl men ‘Alīdiñ [15] betlerinen süyüp cılamısrıp hoştasup, castar [16] attarına minüp cönelgende bir az arttarınan qarap [17] turup üyine kayttı. Çolpan kisi közine tüşpey [18] üyine barup cata tursun, biz mezgilsiz attanğan [19] colawçılarımızdı colğa şalup ciberelik.

(s. 64) [1] ‘Alīdiñ dostlarımen aqıldasqanda Cemāldı alup [2] barup catpaqçı ceri duwanda özi birge sawdalas [3] bolup nesiye alup cürgen Faytiholla bay edi. Hāzirde [4] awıldan bılay bes on çağırım çıqqan şonj arttarınan [5] kuwğan hıç kimniñ dıbışı coqlıǵına köz cetüp taǵı da [6] aqıldasup şol ewwelgi planı boyınça yüz yegirmi [7] çağırım cerdegi kalağa tartpaqçı boldı. Bul tüni kün [8] çıqqanča elüw çağırım cürüp adam coq bir kıştawğa [9] kelüp casırınup cattı. Kün batıp ımırt cabılğanča [10] bulardı hıç kim körmey endi tewekkül dep tañ [11] atқанča duwanğa cetpekçi bolup ‘Alī men Cemāl cürüp [12] ketüp, Cünispen Nurmaş elge kayttı. ‘Alī Cemāl [13] kalağa selāmet cetüp Fatiholla baydıñ üyine keldi. [14] Bastan ayak wāk‘anı ‘Alī Fatiholla bayğa aytkannan [15] keyün, Fatiholla bay ewwelinde oşınday Qazaqtıñ kızdı [16] castay kuda bolup birewge berüp qoyatun caman [17] ‘ādetin cek körgenligi sebebli cāne de ‘Alīdi hem tāwir [18] köretinligimen bul eki müsāfirdi qabūl aldı.

[19] Fatiyholla bay özinçe tawiri fikirli ğana, özi aytқан (s. 65) [1] sözün boldıruwdı caqsı köretün bir Tatar edi [2] “Äydä ‘Alī! Sin bër de qurqma, Elḥamdülillah bizniñ qorağa [3] ruḥsatsız hīç bër stepnoy Kırgızların kiralmas; Ägerde [4] kilüp iskandal çıġarmaqçı bulsalar premo çastқа[5] zayavit itüp cëlkelerin qaşıtarmız”, dep ‘Alīdi [6] kayratlandırıp koydı.

[7] Bir qongannan keyün ‘Alī Fatiyholla bay men aqıldasup, [8] qur munda kelüp qarap catqannıñ mănisi bolmas, [9] uluqtan Cemāldıñ basına erk alalıq dep advakatқа [10] ‘arız cazdırıp krestyanski naçalnikke Cemāldı [11] kirgizdi. ‘Arızında: “Meni ceti casımda atam Qazaq [12] ‘örfinçe bir Qazaqқа mālğa satқан eken, bul künde kāmīl [13] casқа tolup körsem kiyewim özime unamağanlığı sebebli [14] hem meni atam iḥtiyārsız bermekçi bolğan sebebli, özimniñ [15] süygen cigitimden kaçıp keldim. Merḥametçilik cüzinen [16] men mazlūmeniñ köz casın qurğatıp basıma erklik [17] berüp hıyānetten qorğasañız eken!...” degen sözler [18] cazılğan edi. Bul ‘arızdı iltifātқа alıp, naçalnik [19] Cemāldıñ qolına kimge barsañ da iḥtiyār degen kaġaz (s. 66) [1] berüp, bolısқа hem bulayça kaġaz çıġardı:

[2] “Cemāl Särsenbay kızına hīç kim hıyanet cebir qılmasın! [3] Süygen kiyewine baruwğa özine erk berildi. Qalıñ [4] māl ḥaqqında daw bolsa voloştnoy syezdge şalarsıñ” dep.

XI

[5] Endi oquwçılarga elde bolup catқан wāq‘alar [6] ma‘lūm bolsun.

[7] Cemāl kaçқан küni tañterteñ Särsenbay namāzğa tösekteñ [8] turup tündük açtırıp namāz oqup bolğannan keyün [9] Cemāldıñ coġın közi körip ḥātūnlarınan: “Cemāl qayda [10] ketken?” dep şübhelēnüp şuray bastadı. Çolpan da [11] hīç nerse bilmegensip: “Cemālcān tısқа çıqqan çıġar!”, [12] dep turğanda Särsenbaydıñ bāybiçesi: “Oybay betim aw, [13] bir şumdıq bolğan eken ğoy Cemāldıñ ilüwli turğan [14] kiyümderi qayda!” dep şol minutta Cemāldıñ kaçқанı [15] ma‘lūm boldı. Üyiçi şasıp rencüwde bolup, şol [16] sa‘ātinde awılda cıyılıp aqıldasa bastadı, birewleri: [17] “Öziniñ kiyewi alıp ketken çıġar” dep köbi: [18] “Cok munı Düysebektiñ quw balasınan başқа hīç kim (s. 67) [1] äketken cok; özleriñ de şonı pādīşāhnıñ balasındañ [2] älde qanday körüp tım, erkisitiñ ciberip ediñder [3] al

endi kayter ekensin!”dep Särsekeniñ³⁹ calğız [4] basın dañ kıldı. Söytse de maşlahtlasup, “Osunday [5] ma‘lumsız bizdiñ balamız sizdiñ keliñiz Cemâldı birew tünde [6] alup ketipti, endi ne kılamız, dep Baycanga kisi [7] ciberdi. Cäne bir çağınan aştırtın ‘Alīdiñ awlına da [8] kisi ciberdi. Keçke⁴⁰ tamen ‘Alīlerge ketken cigit, [9] bugün tünde ‘Alī, Nurmaş, Cünis üçewiniñ caqsı [10] attarına minüp üyelerinde çok bolup çıqqan haberin [11] alup kelgen şoñ şübhesiz istiñ anıñ bilüp Baycanga [12] ekinçi kisi ciberdi “Mineki Düysebektiñ balası [13] alup ketipti, endigi aqlın özleriñiz bilesiz”, dep. [14] Bul kün oşulay haberlermen ötüp, ekinçi künde [15] Baycan yigirmi cigit ertip, bālemniñ çağırağına qobız [16] tartayın, dep Särsekenbaydıñ awlına kelüp tüsti. [17] Bul ötken tünde Nurmaşpen Cünis de üyelerine kelüp [18] cetkeni ma‘lüm bolup, attarı sümektey bolğanı [19] her kimge körinüp qalğan edi.

(s. 68) [1] Baycan istiñ anıñ bilgen şoñ coldastarınan [2] bes kisini tünde atıdırup ‘Alīlerdiñ awılınan [3] cılkı aldıruwğa ciberdi. Hem bolıska kisi ciberip hañ [4] yazdı: “Mineki oşunday wāq‘alar bolup qaldı, [5] biyleriñizdi alup munda keliñiz”, dep Baycannıñ [6] barımtağa atıtan cigitleri at, aygır, tuw biyeden on [7] eki cılkı alup hem coldan Särsekenbaydıñ bir qışrağıniñ [8] üyürin qoşa aydap barup da qaldı. Küllī cıyulıstıñ [9] rashodı Särsekenbaydıñ moynında bolup, qorıqqannan [10] bir awız söz qarşı aytuwğa hālī de çok edi. Hattā [11] can caqqa çaptırıp catқан atlar da Särsekenbaydıki edi.

[12] Üç dört künniñ içinde bir bolıs eldegi [13] kerekti kisiler cıynalup bir ülken syez boldı. [14] Baycandı caqsı körgender hañ cıynalğan cerde: “Mine [15] curt bul sekildi tentekke tizgin berüp cibere [16] berse curtıñ qoynundağı hātūnıñ da äketer, munday [17] bolmasqa tıy şalup birewdiñ aq bañalı cesirin [18] kaytarup äperuw kerek. Birewge bolğan hıyānet erteñ [19] ekinçi kisiniñ basına kelmey me, munımen hañ arası **(s. 69)** [1] buzılıp curtıqtan çıkmaymız ba!” dep wa‘az söyley [2] bastadı. Keçke tamen inir waqtında Baycan bolıs [3] piysirdi, oşı cıyulıska kelgen bes biydi hem ukaznay [4] molla Aħmedcāndı oñaça awıldıñ sırtına çağırıp alup: [5] “Endi erteñ ne bolsa da bir is kılıñızlar, men [6] hāzırde mālga bitpeymin, mınalardıñ bizge barıp qalğan [7] on caqsı cılqısı bar, bul māl meniñ cawıma kaytarılıp [8] berilgençe özleriñ olca kılıñdar men keçiktirmey şatıp [9] ciberemin. Sizler bir colga meniñ nāmūsımdı coqtap, [10] ne degenimdi istep beriñizder!” dedi. Bular

³⁹ dh. Särsekeniñ > Särsekeniñ

⁴⁰ Kelimenin 67 ve 69. sayfadaki örneklerinde, diğör örneklerin aksine birinci hecesindeki /e/ (ع) imlada gösterilmiştir.

da olca [11] degen sözdiñ qarası körgeñ şon murttarınan külüp: [12] “Endi qalay qıl deysiz?” dep şuradı. Baycan [13] ayttı: “Sizler her hıdmettiñ basındağı kisilersiz, [14] mineki bolıspen piysir uluq cağınan bul tuwralı [15] nendey is bolsa da durıstap turar; biyler erteñ [16] Särsenbay Düysebekterdiñ munan şuraytun cılıqların [17] atkaz etüp kızben cigitti ıǵarıp cibergen eki [18] cigitti şolardı tawıp äkelüwge mindetti qılıñızlar, [19] tawıp äkelmeşe türmege otıruwǵa buyırñızlar! Al Aħmed (s. 70) [1] cān molla! Siz bul kızben bizdiñ Cuman ekewine alup [2] qaçuwdan on kün burun nikāh oqulǵan edi, dep [3] knigañızge cazıp bizge güwāhlıq berñiz” dedi. Siz [4] munday cumustı bolup turǵanda ötrükke de [5] bolsa kirispey bolmas, dep rāzı bolıstı. Şol [6] cerde Baycan qaltasınan şuwırıp her qayusına elüw [7] tengeden dört yüz tenge aqça berdi.

[8] Bul tün ötüp tañ attı. Bolıs biyler päveske [9] yazıp ‘Alıdiñ atası Düysebekke hem Nurmaş pen [10] Cünisqa çaqıruwçı kisi ciberdi. Bul üçewi de haber [11] tiygen şon barmay qaluwdıñ ‘ilācın tabalmay, özlerine [12] qarağan atqa miner kisilerin alup Şawmalköl [13] basındağı qurılǵan syezge kelüp cetti. Tisterin [14] qayrap oturǵan bolıspen biyler bir sā‘at keçiktirmey [15] tekserip qolǵa ala bastadı. Eki cağınan şurastırıp [16] kelgende kız alup qaçқан cağı endi biz qolmen [17] istedik, moyınmen köteremiz goy; bir tentek munday [18] el arasın ayırıp sözdi qılǵanına özimiz de renciymiz, [19] colimen māl berüwge rāzı bolamız dedi. Baycan mına (s. 71) [1] sözdi estigen şon taş talqan bolup: “Men özim [2] at calın tartıp miñgeli munday horlıq körgeñim [3] coq; bugün Qarun baydıñ mālın berseñ de bitpeymin, [4] cesirimdi äkep ber, bolmasa mäymönkelegen bılçıl [5] sözdiñ kerek emes!”, dedi biyler de Baycannıñ sözi [6] durıs, Baycan cön aytadı dep ma‘küldap qoydı.

[7] Biyler Cünis pen Nurmaştan şuradı: “Sender [8] ‘Alıdi ıǵarıp şalǵandarıñ ras pa?”, dep. Bular [9] moynına alup, “Cānı birge qurbı bolǵan şon ıǵarıp [10] şalǵanımız ras dedi. Biyler oñaça üyge piysirdi alup [11] barıp biylikterin cazıp, qaytup kelip estirtti:

[12] “Cuman Baycan oǵlınıñ nikāhlı hātūnı Cemāl [13] Särsenbay kızın iħtiyārsız ‘Alı Düysebek balasına ıǵarıp [14] berüp cibergen üçün Düysebek, Cünis Nurmaş, [15] üçewi bir aydıñ içinde tawıp berüwge mindetti boladı; [16] eger tawıp bermese her qayusı eki aydan türmege [17] oturadı”, dep ma‘lüm etti.

[18] Cawapker cağı bul nikāhlı hātūn degeñiñiz qalay, [19] dep şurasup edi. Biyler: “Şeri‘at boyınça ĩcāb, (s. 72) [1] qabul bolǵan şon bāri bir nikāh emes pe” degen boldı, [2]

haķıķatinde bular ukaznay molladan ötken tündeģi güwähliķtı [3] almakçı bolup qoyģanın Düysebekler sezbey qaldı. [4] Bul biylikten keyün Düysebek Särsenbaylar Baycannıñ [5] barımtaģa alģan cılķıların şurap biyge tüşip edi, [6] biyler munı qarsı daw dep atkaz qıldı, bul ekewi [7] biylerdiñ oşı eki biyliginen de rāzı bolmay kopya [8] şuraģan şoñ, awılģa kelüp alarsındar, dep bolıs [9] piysir knigaların cawıp hem şol küni haķ tarķadı.

[10] Kopya aluw üçün bolıstıñ awılına Särsenbay [11] Düysebekler bir neçe mertebe barsa da her türli sebebler [12] aytup bermey cürgende on bes kün ötüp ketti. [13] Bul künlerdiñ içinde ‘arzı boyınça naçalnikten coģarıda [14] aytup ötken kaģaz da kelüp qalģan edi. Bolıs [15] Baycandı çaķırıp alup aķıldasup naçalnikke taģı da [16] kaģaz qaytardı:

[17] “Dawlasķan eki tarafınıñ şurawı boyınça bul qız [18] haķķında biylerge şalup edim. Haķıķatte bul qız Cuman Baycan [19] oģlınıñ nikāhlı hātūnı eken, raslıģına uşbunıñ (s. 73) [1] iylān birge ciberilgen ukaznay molla Aħmedcān Ayamas [2] oģlınıñ metriyçeski knigadan bergen güwähliģı delıl [3] hem biylerdiñ biyliginen zakonlı srok ya‘nı on bes [4] künniñ içinde kelüp kopya almadı şonıñ üçün [5] biylikti ornına keltirüwge emir etseniz eken!” dep.

[6] Bolıstıñ bul kaģazları naçalnikke teggen waķıtta [7] Düysebek, Särsenbay, Nurmaşlar da qalaģa kelüp [8] cetüp ‘arızların kirgizdi:

[9] “Öz iħtiyārılarımen birin biri süyüp qaçķan qızben [10] cigitti biz qaçırdı, dep qańça mālımızdı barımta alup [11] bermey, özimizdi tawıp berüwge mindetli qılup, [12] tawıp bermeseñ eki aydan türmege buyırup we hem [13] ukaznay mollamız nikāh oқudım dep ötirük güwähliķ berüp, [14] bolıs, biyler hem baylar bir iñģay bolup hıyānet etüp [15] tur. Bir neçe mertebe barganda biylikten kopya da bermedi”, [16] dep nendey bolģan wāķı‘anı beyān etti. Naçalnik [17] bulardıñ ‘arzın iltifātķa alup bolıstan cewāb (abyasneniye) [18] şurap kaģaz ciberdi.

XII

(s. 74) [1] Baycan ewwelgi qız qaçup, haķ cıynalģan künnen [2] beri haģiye her cerge qızben cigitti izlewge kisi [3] cibergen eken. Her bir barar degen şübheli orındardıñ [4] hemesinde coķlıģın sezüp āħırında qalada Fatıyholla bayda [5] ekenligine köz cetüp, şehir

içinen kıl is kılup [6] alalmaspız; Fatıyholla baydın bul elde alatun eki mın [7] tengede y nesıyesi bar gıy, endı bul kaçkıındarımızdı [8] şakıtap, halkımıznıñ cakısılarınıñ tentek degen kısısin [9] çıgarıp bermeseñ nesıyeñdı bergızbeymız, desek kórkar, [10] dep maşlahat etti. Oşı sözdi aytuwğa kelgen [11] kısıge Fatıyholla bay içinen hawıflenüp bulay boluwı da [12] bek ihtımıl, dep oylap cewāb berdı: “Durıs, [13] ewwelgi wakıtta uluğğa ‘arız berer üçün gana bızge [14] üç, dört kün kelüp kongan edı. Hāzırda bızden [15] ketti kayda ekenın bılmıym.⁴¹ Egerde munan bulay [16] bızde ekenlıgı bılınse halkınıznıñ ne kılğanına rāzımın”, [17] dedı. Bul kısı Fatıyholla baydın ālgı sözıne nanıp [18] elge kayttı. Fatıyholla bay ‘Alīğa söyledı: “Mına (s. 75) [1] kāfırlerdıñ sırları öziñe ma‘lūm gıy, endı başka bır [2] yahşı cerge barup panalağanıñ öziñe de bızge de fā‘ıdelı [3] bolur edı” ‘Alī de bul sözge tūsınüp: ”Hayır [4] Fatıyholla abzı! Men sızge rāzımın, zālimler ne kıladı [5] dewge bolmaydı. Alay bolsa munan üç çakırım cerde [6] atamnıñ nağaçısı bar şonda barayın” dep erteñıne [7] cürüwge dayarlandı. ‘Alīdıñ özınde cegüwge eki [8] atı bar edı.

[9] Fatıyholla bay arba şayman hem elüw tenge akça berüp kaladan [10] çıgarıp şalup hayırılı sefer dep du‘āda bolup kaldı. [11] ‘Alī, Cemāl da özlerıniñ ata, anasınan ayrılğanday [12] bolup kıymay cılap ayrılıstı.

[13] ‘Alī ewwelden Noğayça kıyınüp cüretın hem Cemāldı da [14] Noğayça kıyındırüp çālı bürkendirgen şoñ colda kórgen [15] kısıler şübhesız Noğay dep bılup boladı hawıflenbey [16] köñilderı şādlanup oñaçada oyındağı sözlerın [17] söylestı. ‘Alī şuradı: “Eger caman aytpay [18] cakısı cok, östüp cürgende kılğa tūsüp senı [19] menen ayırıp āketse kayter edıñ, kōnüp keter (s. 76) [1] medıñ?” dedı. Cemāl– : “Hudāy şakıtasın ne aytasın, [2] cānım senıñ colıñda kurbān, senen tırı ayrılğannan [3] ölüm mağan kōp artık”, dedı. Bular bul sekıldı [4] sözben kele catkanda sāske tūs bolup, col [5] ağaçtıardı aralap bır kōldıñ cağasınan öttı.

[6] Mañayında el bolmağanğa bul kōlde neçe türli kaz, [7] ak kuw gayrı kústar bılhisāb kōp edı. Etrafındağı [8] cerdıñ hemesı tamıl cıp kilem tōsegende y bolup, [9] celsız künde kōl aynaday carkıldap, alıstan şağımdar [10] munarlanıp bızdıñ eki ‘aşık bır az tamaçağa kalıp [11] kele catkanda, Cemāl oyna bır nerse tūsüp ketkende y [12] ān şalıp mınaw öleñdı aytup ciberdı:

[13] ‘Ālemdi on segız mın caratқан hāk

⁴¹ kıs. bılmıym < bılmeymın

- [14] Köp berüp birewge māl birewge baķ
 [15] Birewdi ‘ālim, birewdi zālīm etken
 [16] Birewdi muñlı carattıñ, birewdi şād
 [17] Tamaça aspanmenen ceri қандай
 [18] Zeñgir taw darıya çalkar köli қандай
 [19] Orman toğay güldengen bağçeleri
(s. 77) [1] Fā’idelengān bularmen eli қандай
 [2] Közim toymas қарасam tamaçasın
 [3] Hısābına mıy cetpey adasasın
 [4] Zañ tüzep, zakon cayıp pādışāh turıp
 [5] Qarağan ‘adildikpen қараçasın
 [6] Talasқан aspanmenen tawlar biyik
 [7] Mekānlar ayu қасқır, maral kiyük
 [8] Ucmahıtıñ çeşmesindey bulağına
 [9] Ketpey me қарap tursañ içten küyük
 [10] Aspanda aymen culduz küni қандай
 [11] Qalğığan munarlanup tüni қандай
 [12] Şuwda balıķ, kölde quş toğayda aңdar
 [13] Çuwlağan neçe türli üni қандай
 [14] Cennettey tamaçası cazı қандай
 [15] Keletün uçup aķ quw, қазı қандай
 [16] Eskerip ötken kündi kārileri
 [17] Castardıñ cāne de aytқан nāzı қандай
 [18] Şıķırlap kelüp қалған қışı қандай
 [19] Qar cawıp, şuw қatırған muzı қандай
(s. 78) [1] Bergen şoñ Allah quwwet cān şaķtarlıķ
 [2] Cüredi maħlūķlar üsik almay
 [3] Biz ġarīb şol panañda şayalağan
 [4] Düşmānlar raħımsız ayamağan
 [5] Ciberañ calğız tamşı raħmetiñnen
 [6] Bolsa da қutularmız қay aradan.

[7] ‘Alī, Cemāl colda dört қonıp Қırıққудықтағы nağaçısı [8] Babaş degen kisiniñ üyine
 kelüp cattı. Köñilderi [9] ornıgup қorқınıсsız künniñ ötkenin de bilmey catқанда [10]

eldegiler burunğı ƣalpçe dawlasup kağıaz üstinen kağıaz [11] aydap” bir berekesiz ayağı üzilmeytün dawğa kirirken [12] edi. ‘Alīdin nağıası da hem şol eldin cağısı [13] kisileri de “Endi bular bizdi pana (penāh) tutup keldi ğoy, [14] biz de eldigimizdi körsetüp ƣorğılık, köp bolsa [15] eki cıl dawlasar, onıñ ar cağında özleri de ƣarƣar”, [16] dep castardın köñilin burınğıdan da ƣuwantƣan edi.

[17] Bul müsāfirlerdin bahtsızligine ƣarsı bir küni ‘Alī [18] tösekten awırup turdı. Nağıaları da ürpüyüsüp [19] ƣalup, Cemāldın tüsi ƣorıƣƣanınan özgerip ketti.

(s. 79) [1] ‘Alī, ƣula boyım ƣızıp süyekterim şırƣırağan sekildi [2] bolup tur, dep ƣınƣıy almay nawƣasınıñ küçtiligi [3] körinüp tösekten turmay cattı. Nawƣası künnen [4] künge awır tartıp, dört bes künniñ içinde bek [5] ģawıflı sekildi körindi. Her bir ƣamırƣı dārügerlerdi [6] ākelüp ƣamır ustatup uçıktatup ƣaktırap körse de [7] tāwir bolmadı. Cemāldın közinen ƣandı castar [8] töğölüp, aş içpey, kirpik ƣaƣpay zor ģasretke [9] kiristi. Bir minut ‘Alīdin ƣasınan ketpey, hemān [10] awırdı, degen cerlerin şıypap möldiregen közlerin [11] ‘Alīden almay ƣarap otıratun boldı.

[12] Ekewiniñ ƣasında kisi çok waƣıtta: “Meniñ bahtsızligim [13] öz basımnan aşıp keşāfeti sağan da tiye bastadı, aƣırı [14] ģayırılı bolsun !” dep Cemāl ‘Alīdi ƣuƣaƣtap cılap da [15] aluwƣı edi. ‘Alī: “Cılama, Allah şaƣtar, cazılarımın, [16] ģazīnesi keñ bir sā‘atin ciberer” dep özin, özinen de [17] Cemāldın köñilin cuwatuwƣı edi. Söytse de dert küçeyip [18] ‘Alīdin ģāli nāƣārğa aylandı. Nağıaları eline ģaber [19] ciberelik, dep edi ‘Alī ruģşat etpedi... Allahnıñ (s. 80) [1] ne cazğanınan ƣaƣıp ƣutulmaspın ģudāy şaƣtar [2] cibermeñizler... dep toƣtattı.

[3] On künde nawƣası şonça awırıp ģattā ‘arızdasa [4] bastadı. Cemāl bīģāre ģayālī bolğan kisidey ba‘zı [5] waƣıtta başı aynalup ƣalıp da ƣalup ‘Alīden: “Men [6] endi ƣaytemin, senen ƣaytüp tiri ƣalamın, sensiz [7] dūnyāda men ne bolamın”, dep neçe mertebe şurasa da, ‘Alī: [8] “Ĥudāyğa tapsırdım” degennen başka ģiģ cewāb aytalmadı.

[9] Barlığı on üç kün awırıp beysenbi kün tūs [10] kezinde caña gül ƣaƣıp kele catƣan bağıçdey canıp [11] turğan cas ‘ömir söndi. Allah raģmetin eylesün!... [12] Cum‘a küni ģaƣk köp cıynalıp cenāze oƣup Köken [13] mollası degen ziyāretƣa aparup ƣoydı.

[14] ‘Alī cān teslīm kılğannan beri Cemāl essiz bolup [15] catқан edi. Nağaçıları da ülken wayım kılup bir sefer [16] bizge munday cumustı bolup kelgende bīçäreler [17] büytüp qaldı, qolımızdan öltirgen sekildi boldıq aw, [18] dep özleri aqıldasıp, estirtüp hem haber aytuwğa [19] kisi ciberdi.

(s. 81) [1] Haberçiler ‘Alīdın üyine: Cemāldın üyine kişi alup [2] estirtti. Ekewiniñ de ata, anaları kağazga yazup [3] keltirmastay cılap, zārlap qayğılanıp, düşmanları [4] hem şol derecede tabalap şādlangan edi. Köp [5] toqtamay ‘Alīdın ata, anası hem Cemāldın çeçesi [6] qasına coldastar alup ayanıqtı ölüm bolğan cerge [7] cetti. Kelisimen cılap, şıqtap ziyāretqa barup [8] mawqın basup awılğa keldi. Cemāl bīçäre az künniñ içinde [9] süzekten turğan kisidey bolup kelgen ata, anaları [10] men cılap körse de hāli kelmedi. Cemāldın çeçesi: [11] “Cılama balam, bahtsızlıqıñnan⁴² kör, hūdāy cazbağan [12] obalıñ bizde sekildi; ewwelde Qazaqçılıq kılmasaq munday [13] iske sebeb bolğan sekildi bolar medik. Tentetik kılsañ da [14] teñiñdi tawıp ediñ, Allah lā’iķ körmegen şoñ cılağanıñmen [15] ne önedi!” dep sıpra naşihat ayttı. ‘Alīdın [16] çeçesi de cılap: Qarağım ‘Alīcān men Cemālcān qağan [17] eldiñ sözinen qutulup, oñ cağımdı qaraytup [18] otırar dewçedim, ol tilegime hūdāy cetkizbedi... dep [19] sözniñ ayağın bitirmey eñkildep cılap ciberdi. **(s. 82)** [1] Bular üç kün qonup qaytatın küni ‘Alīdın ziyāretine [2] du‘ā kılmaqçı bolup kelgen edi. Molla Qurān oqup [3] bolğan şoñ Cemāl, ‘Alīdın qabrineñ basın qıçaqtap [4] otırup közinen cas ağızıp söyledi: “‘Alī, ‘Alī! [5] Bahtsız bolğan Cemālın qasına kelüp tur, Allah ta‘ālā mağan [6] seniñ qabriñdi körsetkençe meni alğanı caqsı bolatun [7] edi, biraq buyruqsız cān çıqpaydı eken; dünyāda [8] birge rāhat ‘ömür ötkeremin, ‘Alī turğanda hīç camanğa [9] hor bolmaymın degenim tekebbürlik eken. Allah qabul etpedi, [10] ümīdim kesildi. ‘Alī! Qıpkızıl çoqtıñ içine tastap [11] alıñ seferge cöneldiñ, öziñ üçün hayırlı bolsun! [12] Men şorlıñ kewdemde qıbın cānım barda seni umıtpaspın; [13] dünyādā pādīşāhnıñ balası bolsa da sağan teñgizmespin. [14] Hoş cānım ‘Alī! Bir men üçün mihribān, ata, anañdı da [15] köralmay qoldarınan toprak şalgızalmay kettiñ, [16] keç cānım! Allah ta‘ālā āhrette qoşuwğa naşib eylesün şol [17] waqıtta ğana körgeñ hasretim bir sā‘attay bolmay umuqlar; [18] men şorlıñ wefā’sız dünyādā qonaqtay almay adasup qaldım. [19] Hoş cānımmmm hooş!” dep Cemāl talıp ketti. **(s. 83)** [1] Ziyāret basındağı hālk Cemālğa şuw bürküp kiçkene tawir [2] bolğan şoñ alıp qayttı. Şonda da Cemāldın esi bütün [3] kirmey ālde nendey ma‘nāsız sözler söylep kele catti. [4] Ziyāretten qaytқан şoñ Babaştın üyine kelüp endi [5] colawqılar

⁴² dh. bahtsızlıqıñnen > bahtsızlıqıñnan

kaytpakçı boldı. ‘Alīdın ata, anası üyine [6] ketüp Cemāldın çeçesi Cemāldı öz üyine alup [7] kayttı.

XIII

[8] Cemāl üyine kelüp turğan şoñ künnen künge wayım [9] kayğısı artıp caman bolup adam balası ayarlıktay [10] cüdedi. Baycanlar istin aħiri mundayğa aynalğan [11] şoñ, “endi kayda barar deysiñ, dep dawdı da köp [12] kozğamay tınıç cata berdi. Cemāl öz üyinde bir ay [13] turğannan keyün Baycanga da, Särsenbayğa da birdey [14] köldeneñ aғayınlar delālet kılup Baycanga: “Endi [15] siz keliniñizdi aldırıñız, falān tügen degen kek kılmañız; [16] ewwelden hīç kināñiz bolmağan şoñ Allah ta‘ālā caķ bolup [17] aħiri munday boldı goy”, dep hem Särsenbayğa da: [18] “Endi siz de balañızdı ewwelgi rāzı bolğan ceriñizge (s. 84) [1] beriñiz!” dep naşihat ayttı. Bul sözge eki [2] cağı da rāzı boldı. Çolpan kızınan şuradı: [3] “Karağım Cemāl!” Curt mınaday dep catır, endi [4] kaytemiz, dep. Cemāl – : “Apa endi men üçün [5] caman aıtı bolmañız, mağan endi ‘Alī bolmağan şoñ [6] bāri bir, şuwğa batırup otķa candırsa da iħtiyār, [7] bere beriñder! Allah ta‘ālā meniñ mañdayımdı açayın dese [8] ‘Alīdi munday kılmas edi”, dep Һasretlenüp muñ [9] dawıspen cawāb berdi.

[10] Cuman mīrzā Cemāldı özi kelüp aluwdı nāmūs [11] körgen şoñ Baycannın Һātūnı kelüp alup ketti. [12] Bir künlerde Cemāl kāmıl baħtlı bir kız bolup curtın [13] awzına ilegüp, qurbısınıñ aldı bolup carķıldap [14] cürgen dereceden tūsüp, āħırında munday kadirsız [15] munday kemçilikke dūçar bolup, barımtağa tūsken [16] mālday birewden birew alup cürgenin körgen Һalktan [17] Cemāldı ayamağan cān qalmadı. Cıyun toyt bolğanda [18] kölge qongan aķ quwday körinetün Cemāl endi körgen [19] kisi tanımay qalatun boldı.

(s. 85) [1] Cemāldı Baycan üyine keltirgennen keyün bolıs [2] arķılı kaғaz yazup uluķķa bildirdi. Һudāy qazāsı [3] bolup ‘Alī Düysebek balası wefāt bolğannan keyün [4] biylerdin Һükmi boyınça ata anası Cemāldı alup keldi. [5] Hem Cemāl da endi burunğı kiyewime rāzımın, dep [6] qol qoyup padpiska berdi Cemāl bolup: “Endi [7] eki tarafımızdın da bir birimizden şuraytun Һaķķımız, dawımız [8] coķ” degen şoñ küllī bul is Һaķķındağı ‘arızlar [9] (peripiska) atkaz, dep naçalnikten Һaber keldi. [10] Bul wāķ‘alar tamām bolğanda oktabr culdızı cetüp [11] curt qıştaqlarına da kire bastağan edi. [12] Cemāldın hīç waqıt oynan ‘Alī ketpey bir minut [13] köñili açılıp ezüw tartıp külmewçi edi. Hīç [14] kimmen söylespey, söylegen kisiniñ sözün uķpay [15] yā estimey bir türli dīwāne kisidey bolup cürdi.

[16] Cuman erkeksip burunğıların aldına keltiremin [17] degensip ne söylese ursıp boқтаp söylep ba‘zı [18] waqıtta türtip tiyüp qalıp ħorlap cürdi. Baycan men [19] ħātūnı da Cemāldı cın iħlāşı men caqsı körmey balasına (s. 86) [1] aqıl aytup köp toqtatpawçı edi. Cemāldıñ üstindegi [2] kiyümi bek nāçār bolup ħattā ba‘zı waqıtta közderiniñ [3] aldı kögerip de qalıp cürgende Cemāl bīçäre kisi [4] közine köringende cerge kirüp kete cazdawçı [5] edi. Şoñğı künlerde Cumanğa aqıl aytuwçılar da [6] bolup hem Baycannıñ özi de: “Endi balam ceter, [7] kaçқан cawğa ħātūn er dep köp қоқақтай berme!” [8] dese de Cumannıñ qulağına kirmedi. Cemālğa cānı açıp [9] körine bolusatın kisi bolmay calğız qolınan kelgeni [10] oñaçada zarlanup cılaw ğana edi.

[11] Oşulay qıştıñ bir eki ayı ötti. Cemāldıñ [12] körgen ħorlıq kemçiligin Müslimān balasına bermesin, [13] dep aytarlıqқа lā‘iķ bolup tursa ayakқа otursa [14] başka uratın boldı. Nendey urup sögüp qıynasa da [15] Cemāl bir söz qarısı aytup körgen coķ edi. [16] Bir küni Cuman tağı da bir sebebsiz boқтаğan şoñ Cemāl [17] çıday almay: “Meni öltiretin bolsañ bir cola öltir, [18] äytpese özi küyüp cürgen cānımdı küydirme!” [19] dedi. Cuman mına sözdi estiy şalıp, “Ya! Seniñ (s. 87) [1] süyüp bolğan bayıñnıñ küyügi başılmay cür eken ğoy, [2] men seniñ küyüñdi başayın” dep şol cerde [3] tura şalıp kewdege tepkilep Cemāldı taldırıp tastadı. [4] Bulardıñ üstine Cumannıñ çeçesi kelüp ayırıp [5] alıp Cumandı urşıp: “Endi sen kisi öltire misiñ!” [6] dep üyden ıǵarıp ciberdi. Cemāl bir sâ‘attan keyün [7] esin cıyğan şoñ āħırǵı aqlın cıyup, men büytüp [8] cürüp tirçilik qılalmaydı ekenmin munan da bul [9] iytñ qolınan ölgençe başka caķқа ketüp öleyin, [10] dep oyladı. Cemāldıñ barmaqçı bolup oylağanı [11] qaladağı Fatiyholla bay edi. Äytewir onda cetsem [12] birewdıñ samavarın qaynatıp ħıdmetin qılsam da ħor [13] bolup ħalq közine körinbes edim dep oşulay [14] oylap cürgende kün de baţup tün bolup el cattı. [15] Cemāldıñ bul oylağanına qaray oşı tüni Baycannıñ [16] ertewli atı tañ aşıp turğan edi.

[17] Cılıraq kiyüm kiyinip eptep ıǵup Cemāl älgi (s. 88) [1] atқа minip ülken colmen: “Қutқардың ба ħudāy” dep [2] cöneldi. Cemāldıñ isi ewwelde teriske başıp kele [3] catқанmen bul sefer de istiñ sâ‘ati bolmaytuğın [4] belgisi körine bastadı. Cemāl ııķқан waqıtta azıraq [5] cayaw borasın bar edi, Cemāl cıyırma çağırım ııķқан [6] waqıtta boran köterilip col körinbey bastadı. [7] Bara, bara boran äbden küçeyip aldı artın orap aldı. [8] Қорқınıқтыñ ne ekenin hem cān, ten rāħatın umıтқан Cemāldıñ [9] oyında calğız ‘Alī ğana bolup kele catқан waqıtta atı [10] bir cerge kelüp turup aldı. Şol waqıtta ğana bayқаса [11] at älde kaçқан coldan ıǵup ketüp bir qalıñ ombı [12] қарға toқтаған eken. Attı keyin burayın

dese eki [13] olı atıp alıp tizgindi ustawa kelmey onup [14] hem k  ll  denesinin altıraanın sezdi. Cem l bar k  in [15] cıynap alup atın burıp c r en bolup edi, [16] h  nerse k r nbey col tabılmaytun boldı, oulay [17] adasıp t n ortasına eyin c r p  zi  bden (s. 89) [1] cawrap ne bolanın bilmeske aynaldı. Tım bolmasa [2] attan t s p cayaw cürsem cılınar mekenmin, dep [3] t s p c r p körüp edi, alın ara cıılup, [4] turup c ralmay bir cerge kel p bir cola uladı. [5] K nd zinde minilip c r p tünde hem boldıran at [6] Cem ldı asınan uzay almay turup aldı. Cem l da [7] c n uırıp ula boyı ızıp bara catan sekildi [8] bolup  st ndegi kiy mlerin her cerge e p [9] latırıp bar dawsimen: “‘Al ! ‘Al ! ıynaldı c nım, [10] aydası!” dep aırı tırılıının minutı oı [11] bolup bir oyazday elge  ngime bolan uluw Cem l [12] ma dına cetalmay, apan dalada, dekabrın ra msiz [13] boranlı t ninde c n tesl m ıldı...

[14] Boran Cem l    n gana bolanday taerten aılıp, [15] Cem l b  re de coldan carı aırım ana catır edi. [16] S ske kezinde aladan keke catan bes altı colawı [17]  lgi cerge caındaanda col üstünde altıyup (s. 90) [1] turan bir erttewli atı körüp, burılıp kel p [2]  bhelen p munı iyesi ayda eken dep can caa [3] atı izimen c r p izlegende Cem ldı  stinen [4] t sti. Körse bir ayal adam, asında aılıp catan [5] kiy m. ol cerde coldastarının birin caın cerdegi [6] awıla aptırıp  zleri kütüp turdı. Bular arap [7] turmay bul kim eken, ne ılan adam eken dep [8] tanıy almay turanda birewi munı altasında ne bar [9] eken dep apanının altasına ol alanda aranda [10] pen yazılan bir kaaz ıtı. Oup körse bul Baycannı [11] kelini Cem l eken, bul kaaza ‘Al di cotap hem [12] basına kelgen z rın yazan eken. Elden kisi [13] kel p Cem ldı Baycanlara aparup bergen on erte- [14] ine bawırı uwu ara cerge tapsırdı. Manaı Cem ldı [15] altasınan ıan kaazdı colawılar  zderi oup [16] hem olay, dep m nisin aytup elderine taratan [17] edi.

(s. 91) [1] ondaı Cem ldı Baycannı  yinde yazıp [2] c r en z r  mınaw eken:

- [3] ızdın unı bes bayal
- [4] atılıp kettim b z ra
- [5] Basımnan keken w ‘a
- [6] Emes pe l ‘ı yazara
- [7] C nı aıan  hb zlar
- [8] Ala c rsin nazara

- [9] Raḥīmli bende ğarībke
- [10] Naḥaḫtan or ƣazar ma
- [11] Mihribānli atamız
- [12] Ƙaramay berdi acarğa
- [13] Teñine bargan ƣız bolsa
- [14] Mendey cüdep azar ma
- [15] Körmedi Allah lā'ik
- [16] 'Alī şındı şabāzğa
- [17] Körgeñ tüstey kün ötti

(s. 92) [1] Bolğan şon şolay ezelde

- [2] Ƙuwanıçındı körsetip
- [3] Tartƣızğan ƣayǵu cazañ da
- [4] Ƙarañǵıda ƣaldım men
- [5] Şām, ƣıraƣ söngen zamānda
- [6] 'Alīden ƣalıp ne boldım
- [7] Cetpedi meniñ ƣazām da
- [8] İçime tüsti ıstıƣ dert
- [9] Ƙaynağan şuwday ƣazanda
- [10] Buzıldı külki tüñgi uyƣı
- [11] Tileymın ḥaḫtan ezānda
- [12] Maḥşer küni bolğanda
- [13] Ƙoşuwğa Allah cazar ma.

(s. 93) [1] Arasında eki ottıñ

- [2] Meni Allah ḥor ettiñ
- [3] Ğarībdiñ köñilin muñaytup
- [4] Düşmāndı şādli zor ettiñ
- [5] Altun gewher aşıldı
- [6] Cerge kömip coƣ ettiñ
- [7] İşfahānī ƣılıçtı
- [8] Casıtıp fālçi bor ettiñ
- [9] Cemāl ƣızdıñ dawı dep
- [10] Şawmalköl basın toƣ ettiñ
- [11] Raḥmetiñ mol ḥudāyım
- [12] Maşḥara munça nege ettiñ

[13] Tūṭī ҡus edim baғcede

[14] Ҷара ҡusқа cem ettiṇ

[15] Ҳан ҡızınday basımdı

[16] Bir camanğa teṇ ettiṇ

(s. 94) [1] Boṭasız narday bozdatup

[2] Mineki meni eṇirettiṇ

[3] Ҷahrıṇdı ciberip

[4] Teṇ ҡurbımnan kem ettiṇ

[5] Munday zārly ҡılğandı

[6] Men bīṇāre ne ettim

[7] Cıladım zārlyp ‘Alī coḵ

[8] İsine köndim ҡudrettiṇ!

[9] 1910 sene, Mīr Ya‘ķūb Duwlaṭof

[10] Petrpaṽl.

3. METİN AKTARMA

3.1. Metin Aktarma ile İlgili Notlar

Aktarmada mümkün olduğunca serbest aktarma yöntemine başvurulmamış, dil ve ifade özelliklerini gösterebilmek için bilhassa şiirlerde metne bağlı kalınmıştır. Eserin kapak sayfasındaki dörtlüğün ikinci dizesindeki “Bul kitābdı arap kr!” cmlesinin Trkiye Trkesindeki tam karşılıkları olan “Bu kitaba bir bak!” ile “Bu kitabı okumayı bir dene!” ifadeleri yerine şiirdeki ahengi bozmamak ve okuyucuya farklı bir Trk lehesini okuma hissini yaşatmak gayesiyle “Bu kitaba bakıp gr!” şeklinde aktarılması, metne bağlı kalmaya bir rnektir.

Metin iinde, asıl metindeki sayfa numarasını gsteren “(s. 14)” gibi rneklerin dışındaki btn parantez ii aıklamalar eserin yazarına aittir.

Metnin aslında hibir dipnot yoktur ve dipnottaki btn aıklamalar bu alışmanın bir parasıdır. Bu dipnotlarda, bazı terimlerin metnin aslındaki şekilleri ile TT’deki szlk anlamları veya aıklamaları bulunmaktadır.

Metindeki zel adlar Trkiye Trkesine aktarılmamış, alışmamızın sonundaki *zel Adlar Dizini*’nde trlerine gre sıralanmıştır.

3.2. Türkiye Türkçesine Aktarılmış Metin

(S. 1) Mirjaqıp Duwlatulı⁴³

Bahtsız Camal

(Kazak Dilinde Roman)

Kazak'tan çıkmış talepkâr,
Bu kitaba bakıp gör.
Okuyup halka yaymaya,
Olursunuz sebepkâr.

İkinci Mertebe Basması

Naşirleri: Biraderân-ı Kerimoflar
Matbaa-yı Kerimiyye, Kazan

(s. 3) SÖZ BAŞI

Miryakub fakilerden en fukarası,
Sözümün var mı, yok mu temaşası,
Değerli boncuk parlayıp da yerde kalmaz⁴⁴
Kazakça bir roman yazıversen.

Üç cüze⁴⁵ bizim Kazaklar bölünür,
Böylece şecereden görünür,
Sayısı çok, niteliği yok, hepten boş,
İlme boyun eğmez, üşenir.

Bozkırdan çıkıp dışarı basmaz kadem,
Böyle yaparak ne zaman olur adam?

⁴³ Orijinal eserde Mîr Ya'kûb Duwlatof şeklinde yazılmıştır.

⁴⁴ Kz.T *Tesik monşak jıltırıp jerde kalmas* "Değerli boncuk parlayarak yerde kalmaz. Değerli insan bir köşede atıl durmaz, mutlaka toplumca başköşeye konur. Delikli boncuk yerde kalmaz." (Gürsu, 2009)

⁴⁵ Soy bakımından Kazak Türklerini oluşturan üç ana koldan biri: *Kişi Cüz* (Küçük Cüz), *Orta Cüz* (Orta Cüz), *Ulı Cüz* (Büyük Cüz).

Bihaber alemdeki hikmetten,
Mahpus gibi hücredeki, günü karanlık.

(s. 4) Olmaz noksansız hiçbir halk,
Hepsinden geride kalmış Kazak, bu açık.
Başkaları bizim gibi tembel değil,
İlimle karanlığı eder aydınlık.

Çıkar her halkın kabiliyetlisi,
Yok mu hâlâ gayret eden birisi,
Kazak'ta iyileşmeyen bir illet var,
Gelmez noksanını söyleyen beğenesi.

Gövdesi bey desen kurulur,
İçinde kurt var gibi öksürür.
Çekinir halk faydasına olan işten,
Söyle haydi bu söz boş mudur?

Okumaya değil halkın hepsi hevesli,
Okuyanı romanı nasıl anlar ki?
Demiyorum bütün memleket budala,
Manasını anlayan da çıkar elbette.

O zaman da insanların hepsi bilemez,
Söz olur iyi, kötü hepsi birlik.
Maksatı romanın halkı düzeltmek,
(s. 5) Haybeye yazılmış masal değil.

Camal'ın hâlin yazdık bu kitapta
Bahtsız bir kız imiş bu çağda
Birine has değil umumî olmuş iş,
Yayılmış bu örf, var her Kazak'ta.

Anlasın okuyucular manasın,
Sadece bir hikâye diye bakmasın.

Kim görmüş ki şeriatta bu sözü:
“Hor görüp kadınları, acımasın.”

Satar kızı Kazak, mal yerine,
Koymaz helal çifti, eş yerine.
Kadını hayvan üzerinden hesaplayıp,
Koyar kendini erler, han yerine.

Anlasana kendi kendine hesap verip,
Bahtsız Camal kızı okuyup görüp.
Kazak’ın her yerinde yok mudur,
Hesap et vakayı, etrafından derleyip?

Bu sözleri okuyup görür elinde tutan,
İnşallah hakikattir, değil yalan.
(s. 6) Çekinip binde biri kötülükten
Görse keşke ayıbın her kim eden.

Kazakça roman yok, basılan çok,
Bugün halk içine yayılmış çok.
Bildiğim kadarını ben de yazdım,
Dilerim olsun hayata geçiren çok.

M. Duwlatof⁴⁶

I

(s. 7) Geçen kış işler köylü için hafif geçtiğinden hayvanlar semirmiş, kısıraklar gebe olmuş, Köktal’ı kışlayan Kurman Dede’nin obası yaylaya her zamankinden daha erken çıkmıştı. İki obanın yaylası olan Savmalköl’ün etrafına insanlar konup geçen yılki yerlerine çadırlarını dikmiş, çok geçmeden de kısıraklar sağılmıştı. Kış boyunca görüşemeyen akrabalar birbirlerini özlemiş, çok eskiden beri yediği içtiği ayrı gitmeyen obalar birbirini yemeğe çağırmaya başlamıştı. Delikanlıların kımız içelim diye güzel kıyafetlerini giyinip iyi

⁴⁶ Özgün metindeki bu kısımda, yazar ismini “M-Y. Duwlatof” şeklinde kısaltmıştır.

atlarına binip obaya ve genç kızlara caka satarak yürüdükleri görünüyor, çocuklar ise hergele⁴⁷ taylarını eğitiyorlardı.

Bir gün öğlen vakti gölün rüzgârüstü⁴⁸ tarafından atlarını çapıp⁴⁹ gelmekte olan bir Rus bir Kazak görüldü. Çocukların korkudan evlerine kaçıp büyüklerin, acaba nerede duracaklar, diye ayaklandıkları sırada bunlar gidip Bekcan adındaki oba reisinin⁵⁰ evinin önünde indiler. Daha yarım saat olmamıştı ki oraya yarın erkenden **(s. 8)** köylü başkanı⁵¹’nın geleceği yayladakilerin malumu oldu. Bu ikisinin biri ulak diğeri de korumaymış. Başkanın önünden çadırı kurdurup at arabasını koşturmak, koyun kestirmek için yola çıkmışlar.

O gece obanın reisi ve seçtiği adamlar uyumayasıya çalıştı. Sabahleyin obadan biraz ötede dikilmiş bir ak bir de boz renkli çadır görüldü. Kuşluk vakti zilleri çalan faytonuyla başkan da görüldü. Çevresinde kendisine fazlasıyla ilgi gösteren Kazaklarla birlikte hazır edilmiş çadırın önüne gelip durduğunda boyunlarına zincirli madalyon⁵² takmış reis ve beyler⁵³ defalarca başlarını eğerek içeri buyur ettiler.

Orada işi olsa da olmasa da ortamı temaşa etmeye yüz kadar kişi toplanmış idi. Halkın yeni sohbet konusu “Başkan ne iş için gelmiş ola ki? Satıpaldı’nın bu yılki dilekçesi mi sonuçlandı acaba?” idi. Bazılarının da “Yok yahu, onun için niye gelsin? Mambet’in kaymakamlığını⁵⁴ kendisine bizzat vermek için gelmiştir.” diye **(s. 9)** ortalığı velveleye verdikleri sırada evden alını terlemiş şekilde, şapkasını elinde tutarak Bekcan çıktı.

İnsanlar ona bakarak “Nasıl reis? Başkan işlerden memnun mu, ne iş için gelmiş?” diye sorunca oba reisi konuştu: “Elhamdülillah, beni çok övüp tekrar tekrar ‘Spasiba!’⁵⁵ diyerek elimi sıktı. İş burada değilmiş, Karasu istasyonundaki Hohol şehrine gidiyormuş, burada misafir olup dinlenip akşam yola çıkacaktı. Kendisi çok merhametli birine benziyor, ‘Köylü nasıl, iyi geçiniyorlar mı?’ deyip her şeyi sordu. O gün Kötibay’ın bana sövdüğünü söylemedim, onu söylesem mesele olurdu, neme lazım. Hasen’i de kırmak

⁴⁷ TT *Binmeye veya yük taşınmaya alıştırılmamış at veya eşek.*

⁴⁸ TT *Rüzgârın geldiği yön.*

⁴⁹ TT *koşturmak*

⁵⁰ Kz.T *awılñay* Çarlık Rusya zamanındaki köy idarecilerinin ismi.

⁵¹ Rus. *krest’janski naçal’nik* “Köylüler başkanı” şeklinde çevrilebilecek bir unvan.

⁵² Rus. *znak* Çarlık Rusya zamanında idarecilerin boyunlarına taktığı metal. Metnin orijinalinde *ıznak* şeklinde yazılmıştır.

⁵³ Kz.T *biy* Bir anlaşmazlığı gidermek için iki tarafı dinleyerek karar bildiren kimse, kadı.

⁵⁴ Kz.T *bolıs* Belli bir bölgeyi yöneten kişi.

⁵⁵ Rus. *sposibo* “Teşekkürler.”

istemedim. Ayrıca başkandan aldığım yeni haber şu: ‘Kazaklardan asker alınmayacak, ancak mujikler⁵⁶ gibi şehirleşelim dersiniz on beş dönüm arazi verilecek.’ dedi. Tarım yapın, okul açın, (s. 10) yöneticilerinizi sayıp emirlerini yerine getirin, diye nasihat etti.”

Bekcan başkandan diğer duyduklarını anlatmaya başladığında orada toplanıp oturmakta olan halkın arasına bir genç çapıp gelerek “Müjde Serseke!⁵⁷ Şolpan yenge sağ salim doğurdu, nur topu gibi bir kızınız oldu!” dedi.

O anda küçükler “Serseke!” büyükler, “Sersenbay, mutluluğun daim olsun, Allah analı babalı büyütsün, kız oldu demeyesiniz!” dediler. Sersenbay, “Yok, öyle demeyin. Ben de zaten sağlıklı olsun yeter, diyordum.” diye kalkıp atına binip evine döndü.

II

Okuyucular! Hikâyemizdeki olayların yukarıda adı zikredilen Sersenbay’ın ailesindeki kişilerin etrafında dönecek olması sebebiyle, daha açık anlatabilmek için Sersenbay’ın kim ve nasıl biri olduğunu yazacağım.

Sersenbay hiç okul okumamış, kendi hâlinde, mal bakan bir kişiydi. Babasından geriye servet kalmamış olsa da (s. 11) sonraları hayvanları çoğalmış, yüzü aşkın atı, iki yüz üç yüz kadar da koyunuyla zengin olup varlıklılar arasında yer almıştı. Ancak mal mülk tarafından gönlü hoş olsa da Sersenbay’ın eşi Kalampır ömründe bebek kucaklayamamıştı ve bir bebeğe muhtaçlardı.

Sersenbay bazı vakitler hem kendisi hem de ona içi acıyan yakınlarının sözüyle çocuk için bir kuma almayı düşünse de Kalampır’dan geçemeyip şöyle mi yapsam böyle mi yapsam diye geziyordu. Bir gün bir mecliste oturduğu bir vakit, bir akranının kımız içip sarhoş olunca şakayla karışık söz arasında “Vah yazık! O kadar mala sahip olup doğru düzgün zekât vermezsin, hacca da gitmezsin, kimin için biriktiripdurursun? Kalampır’dan korkup kuma da almadın.” demesiyle o gün evine pek sıkıntılı dönüp hanımıyla konuşmadan yattı.

⁵⁶ Rus. Yerleşik köylüler.

⁵⁷ Sersenbay Aga’nın kısa söylenişi.

Sabahında, obasındaki bir iki akrabasını çağırıp “Bakın, sizi şunun için çağırıyorum, hem ‘Ümitsizlik şeytandandır.’ hem de ‘Mal edinmeyen erkek olmaz, (s. 12) çocuk doğurmayan kadın olmaz.’ dediklerinden bu vakte kadar sabretmiştim. Artık ben kırk iki yaşına geldim. Kalampır da bu yıl otuz üç oldu. Hanımım, Peygamber’in sünnetidir, sen izin ver; akrabalarım, sizler de bu işi ele alın, bakın hâlâ ümit var. Ben artık kararımı verdim.” diyerek son sözünü bildirdi.

Kalampır’ın ne kadar hoşuna gitmese de bu sefer hem Sersenbay’ın hem de diğerlerinin bir ağızda olup sözleştiklerini gördükten sonra içi soğuyup artık ne söylese de elinden bir şey gelmeyeceğini bilerek “Ne yapacaksınız ben razıyım. Önceden de kuma alma demişliğim yok zaten. Bana nesini söylüyorsunuz?” deyip evden çıkıp gitti.

Bu olayın üstünden çok geçmeden Sersenbay bir kızı istetti. Kendilerine kırk kilometre mesafede, Saybolat denen bir yerde Caras adında bir mollanın bir oğlu bir de kızı vardı. Molla vefat ettikten sonra hanımını fakir bir kayını almış, çocuklar da ona kalmıştı. Sersenbay’ın istettiği bu (s. 13) mollanın kızı Şolpan idi. Şolpan’ın yaşı on dörde gelince Sersenbay başlığın hepsini verip gelecek yıl da kızı aldı. Merhum Caras Molla Şolpan’ı kendisi okutmuş, Şolpan Kur’an’ı iki kez hatmetmiş, biraz da yazmayı öğrenmişti. Kalampır, çekemezlikten Şolpan’ı hem eliyle hem diliyle hep üzerdi.

Şolpan on yedi yaşına geldiğinde bizim Sersenbay’dan halk içinde müjdesi istenen kız çocuğunu doğurdu. Sersenbay kırk beş yaşına geldiğinde ömründe gördüğü tek çocuğu buydu. Sersenbay büyük bir mutluluk içinde olup, doğan bebek için düzenlediği kutlamaya⁵⁸ birçok genç kız ve delikanlıyı toplamış, oyunlar oynanmış, bebek kız oldu demeden insanları göl başına toplayıp çocuğun ismini Camal koymuştu.

III

Camal, özlemini çektikleri çocukları olduğu için anne babası üzerine titreyerek büyüttüler ve Camal dokuz yaşına geldi. Camal’ı erkek çocuğu gibi giyindirdikleri için (s. 14) tanımayan biri görse kız diye düşünmezdi. Onun da kız diyen kişilere sinirlendiği günler olmuştu.

⁵⁸ Kz.T *şildekana* Bebek doğduğunda yapılan ve üç gün süren kutlama.

Bir gün Sersenbay'ın evine eski usul⁵⁹ ile okumuş dünyada bilmediğim yok diye hâline duacı yarı cahil bir molla gelip misafir oldu. Molla dışarı çıkacak olduğunda Sersenbay, “Camalcan, kalk, mollanın ayakkabılarını hazırla, ibriği alıp çık!” dedikten sonra molla dışarıdan gelip “Beyim, bu sizin küçük beyin ismi nasıl öyle? Kız ismi⁶⁰ mi koydunuz?” dedi (Camal'ı erkek çocuğu sanıyormuş). Sersenbay biraz durup gülümseyerek “Efendim, bunun bir mânâsı var. Bizim aklımız biraz noksan. Bizim güneşimiz de ayımız da Camal olduğundan öylece kendi kendimizi kandırıyoruz.” dedi. Molla bu sözler üzerine biraz düşündükten sonra “Serseke! Tamam, insanın içinden böyle yapmak geliyor, ancak şeriata göre oğlan çocuğuna kâkül bırakmak doğru değildir. Ayrıca bey kızı dokuz yaşına geldi mi bâliğ olur. Onun için namaz kılmayı öğretip saçını uzatın. Yoksa sizin bu yaptığınız Allah'ın buyruğuna karşı gelmek gibi olur. **(s. 15)** Öyle olunca da çok büyük günaha girersiniz. Ancak okutduğunuzda da yazmayı iyice öğretecek kadar okutmayın, özellikle de ceditçi⁶¹ hocalara okutturmayın, niçin dersiniz, onlar evvela din, iman öğretip namaz kıldırmadan “İman Şart, Haft-ı Yek, Bedevam, Aycik”⁶² gibi kitapları bir tarafa koyup Ruslar gibi “A, B, T” diyerek onların işini kolaylaştırır, çocuğunu bozarlar.” dedi.

Sersenbay zaten cahil olduğundan, mollaya gözünün üstünde kaşın var demeyip yalnızca “molla” adına bakarak karşısındaki bilip bilmeden konuşsa da “şariat” sözüne hürmet edip inanıyordu. O yüzden “Allahuteala'nın emri yahu, bu mollanın şariat demesi doğru.” deyip Camal'ı kız gibi giyindirerek saçlarını da uzattıktan sonra okutmaya da razı oldu. Annesi biraz da olsa okumuş olduğundan okumanın kıymetini bildiği için buna karşı çıkmadı. Sersenbay'ın büyük hanımının Camal'ı tüm varlığıyla seviyormuş gibi yapıp - kumanın kızı olduğu için içinden nefret etse de- “Ah, mollacığım o nasıl söz öyle? Camal yavrucağızım hiç **(s. 16)** olmazsa on beş yaşına gelsin, saçını o zaman uzatırız.” diyerek inatlaşacağı tuttu. Bundan sonra çok geçmeden kız gibi giyindirip, saçlarını uzatıp eskisi gibi erkek çocuğu diye kendilerini avutmayı bıraktılar.

Bu mollanın nasihatini hatırlayıp bir gün Sersenbay hanımlarına akıl danıştı, “Ahmetcan'ın mollasına okutmaya kalksak Camal iki kilometre gidip gelemmez. Ondan daha genç bir mollayı tutsak nasıl olur? Camal vesilesiyle obanın çocukları da okur. Biz malımızın zekâtını vermiş oluruz, maaşını da obayla beraber veririz.” dedi. Hanımları kabul ettikten

⁵⁹ Usul-i Cedit öncesinde var olan talim yolu, eski usul.

⁶⁰ Türkiye’de Cemal isminin dengi olan Jamal, Kazak Türklerinde kadınlara verilen bir isimdir.

⁶¹ Ceditçi, Ceditçilik Hareketi’ni destekleyen kişi, yenilikçi, ilerici.

⁶² Eserin yazıldığı dönemde Kazakistan’da yaygın olan dinî kitapların adları.

sonra oba da razı oldu. Bir iki ay sonra bahar vaktiydi, bir gün obaya bir talebe gelmişti, hoca olacağını duyunca Sersenbay onunla konuşmaya geldi. Ufa medreselerinden birinde okuyormuş. Kazakların içinde yaşayıp güzün gideceği tahsilden ötürü harçlık biriktirmek için hocalık yapmaya çıkmış bu Gaziz adlı genç Nogay, yirmi iki yaşında, açık (s. 17) fikirli, Usul-i Cedit⁶³ taliminden haberdar biriydi. İki yıldır Kazakların içinde yaşayıp Kazakları tanıdığından ve de Sersenbay'ın düşüncesini anladığından kendisini tamamen kadim yol ile okumuş gibi gösterdi. Sebebi ise “Ben bunları bu az vakitte düzeltemem, o yüzden bunlarla hiç zıtlaşmayıp öyle ya da böyle harçlığımı kazanayım.” diye düşünmesiydi. Sersenbay talebeye, “Biz bir obada yedi sekiz haneyiz. Beş aylığına 25 som para veririz. Madem konusu açıldı söyleyeyim, ben kendi payıma düşeni veririm, diğerleri kendi bilir. Ha, ihtiyarlardan biri düşer de mevta olursa kendi bahtına.” deyip güldü. O evde obanın asıl mollası da oturuyordu, ona doğru şaka yoluyla bir delikanlı, “Bizim Kasen Molla gibi açığöz olursa bu mollanın işleri de iyi gider. Bizim molla, Torka Teyze ile Cappar'ın çocuğu öldüğünden beri her yanına gelene ‘Acaba cenaze namazına mı çağırıyor?’ diye bakmayı adet edindi.” deyip evdekileri kahkahaya boğdu.

(s. 18) Biraz konuştuktan sonra Sersenbay talebeyle anlaşıp evine götürdü.

IV

Anlaşmalarına göre hoca artık Sersenbay'ın evinde kalacak olduğundan Sersenbay'ın peşinden gelip bir büyük keçe çadıra girdi.

Hemen o dakika obanın insanları toplanmış, Kalampır hanım da deri kaptan kımız doldurmaya başlamışken Sersenbay da Camal'a, “Kalk yavrum, hocana kesimlik koyunu getir!” diye buyurdu. Camal babasına bir bakıp dışarı çıkmıştı. Çok geçmeden Sersenbay da peşinden gelip Camal'a fısıldayarak “Geçen gün kuyruk sokumu kurtlanan sıska kuzuyu getir, eve sokarken halkasını çıkarıp at! Anladın mı?” dedi. Camal da, “Anladım, anladım.” diye koşup gitti. Yarım saat içinde o kuzu tekbir getirilip kesilmişti. Toplanıp oturmakta olan kişiler hocaya bir şeyler danışıyor, kadınlar da evin içini bir oyuktan gözetliyorlardı. İçlerinden bir kadın, “Nasıl biri o öyle, Rus gibi...” deyip ikinci kadın ise “Şu (s. 19)

⁶³ Türkistan coğrafyasında eğitim ve kültür sahalarındaki yenileşme hareketi, yeni usul.

Nogayların kem küm ederek konuşmaları yok mu!” derken üçüncüsü de genç bir kıza bakıp “Genç kızlar için yakışıklı oğlanmış.” diye ona takıldı.

Evdekiler de bu sırada vakti boşa geçirmemiş, ötekiler beşer berikiler ikişer çamçak kımız içip “Hoca, nerede okudun, kaçınıcı sınıftasın, hangi şehirdensin, Nogay mısın, Başkurt musun, kaç yaşındasın, baban sağ mı, daha önce Kazakların içine çıkmış mıydın, evli misin?” diye üst üste gerekli gereksiz birçok soru sorarak hocanın başını ağrıtmaya başladılar. Hasılı, halk bu şekilde oturup kuzunun etini yedikten sonra evlerine dağıldı. İkinci gün hocaya bir çardak dikiverilmiş, tam on talebe çocuk toplanıp okumaya gelmişti. Bu talebelerden bir ikisi dışında diğerleri bu yaşlarına kadar tek bir harf okumuş değillerdi. Hoca her ne kadar Usul-i Cedit tertibiyle okutmak niyetinde olsa da çocukların velileri “Molla! Çocuklara iman, namaz öğret, eski mollaların okuttuğu kitapları okut, bizim çocuklara o yeter, başkasına gerek yok.” deyince çaresiz onların dilediği şekilde okuttu. (s. 20) Daha önce okuma bilmeyenlerden en isteklisi Camal çıkmıştı (Camal bu Mayıs dokuzu doldurup ondan gün alacaktı). Bir ay sonra hoca Camal’ın bu istekli hâliyle ilgilenip Şolpan ile konuştu “Camal’ı Usul-i Cedit ile okutsam kısa zamanda yazmayı öğrenir. Ancak beyefendi istemiyor.” deyince Şolpan, “Hocam, bizim beyin sözünü ne yapacaksınız, bir köşede gizlice okutuverin siz.” dedi.

Hoca bu cevabı aldığına çok sevinip o günden sonra talebeler dağılınca Camal’a günde bir iki saat yazmayı öğretir oldu. Üç buçuk ayda, Camal, hocanın ve kendisinin isteği sayesinde yazacak seviyeye geldi. Hoca bu usulle beş ay okutunca Camal iyice öğrenmiş, Türkî kitapları okumaya başlamıştı. Eylül sonu hoca Ufa’ya döndüğünde Camal da okumayı bıraktı. Hoca, Sersenbay’ın evinde kaldığı vakit Şolpan bir erkek çocuk doğurduğundan Sersenbay, ayağın uğurlu geldi, diyerek (s. 21) hocayı iyi bir harçlıkla gönderdi. Sersenbay yeni doğan çocuğunun adını hem onun gibi iyi bir delikanlı hem de hoca olsun diye Gaziz koydu.

Hoca gittikten sonra Sersenbay, artık bir hoca daha tutarım diye dolanıp ha bugün ha yarın derken hem kış gelmiş hem de milletin “Yeter bu kadar. Camal’ı artık okutma. On iki fenni ne kadar iyi bilse bile kız kısmı ders anlatıp millete baş olmaz.” demesiyle fikrini değiştirip hoca tutmaktan vazgeçti. Başkalarının da durumu olmadığından güçleri hoca tutmaya yetmedi.

Camal'ın hayatında okuduğu sadece bu beş ay olduğundan okur yazar olmaktan ötesine pek geçemedi. Hoca gittikten sonra Camal hemen kıssalar okumaya başlamıştı. Babası da dinlemekten bıkaçığa benzemiyordu. Eve bir misafir geldiğinde “Camalcığım, misafire hizmet et, kıssalarından da oku, Salsal'ın, Kız Cibek'in nerede bakayım?” diye soruyordu. Camal da hiç üşenmeden kıssaları başından sonuna dek okuyuveriyordu. Camal'ın (s. 22) okumadığı Kazak kıssası çok az idi. Çerçide ne kadar yeni kıssa olsa babası para vermekten çekinmeden alıverirdi. Camal'ın küçük sandığını açan biri “Sal Sal”, “Kız Cibek”, “Zarkum”, “Kıssa-i Vaka-i Kerbelâ”, “Bircan Sal ile Sara Kız'ın Atışması”, “Nogay ile Kazak'ın Atışması”, “Aksuluv”, “Ayman-Şolpan”, “Bozcıgit”, “Şakir-Şakirat”, “Akmolda”, “Nurcan”, “Ebubekir Molda'nın Şiirleri” ve bu tarz birçok kitabı görürdü. Hatta Camal o kıssaların içindeki bazı şarkıları ezbere de bilir, bir eğlenceye katıldığında “Camal, şiir oku!” denince çekinmeden okurdu. Hem böyle kıssaları okumasıyla hem de başka kız ve delikanlıların söylediği şiirleri yazmasıyla artık bir hoca okutmuyor olsa bile okuma yazması günden güne gelişti. Camal'ın böyle akıllı oluşu dillere destan olmuş, on yaşına geldiğinde herkes “Sersenbay'ın evinde bir iyi kız var.” diye istetmeyi aklından geçirip annesinin de akıllı ve güzel bir kadın olduğuna bakarak “Anasına bak (s. 23) kızını al.” diyordu.

V

Bir gün kısarak sağılacak vakitte obanın dışındaki bir tepecikte üç kişi oturmuş birbirlerine sır verir gibi konuşuyorlardı. Onlardan biri malumunuz Sersenbay, diğer ikisi de oba içinde atlarına binip etrafı kolaçan eden, kargaşayı sakinliğe yeğ tutan uyanık tipte kişilerdi.

Bu ikisi Sersenbay'a bakıp “Serseke, bu zamanda insan korktuğunu sayar oldu, biraz mevki kazanan kişi, ne zengini ne fakiri insan yerine koyuyor. O sebepten bizim size diyeceğimiz şudur ki Allahuteala size kiminden eksik kiminden fazla servet vermiş. Bununla beraber kötü bir yanınız da var. Bu zaman bir daha gelmez, bir zamanlar malınız yoktu, başkalarına muhtaçtınız; zavallı sözünü işittiğiniz günler de oldu. Şimdi bir karar verip namınızı duyursanız nasıl olur acaba? Bakın, seçime de (s. 24) üç ay kaldı. En fazla 300 tenge⁶⁴ gidecek olsun. Siz de makul görürseniz, sizi Kurman obalılar olarak başkan görmek isteriz. Halk sözümüzü bir kez olsun dinler herhalde, diye düşünüyoruz. Bizim Nurpeyis Bey

⁶⁴ Kazak para birimi.

kendisi rıza verirse önünüz açılır, olmazsa tevekkül edip seçime gideriz.” diyerek nice tatlı sözlerle Sersenbay’ı tavlamaaya başladılar. Sersenbay ne kadar kendi hâlinde bir adam da olsa hiç güzel söze kulak asmayan kul olur mu, o da biraz sonra gücü arzulayıp “Eh, dediğiniz gibi olsun.” diye cevap verdi. Bu şekilde bir araya gelmeler böyle birkaç gün sürmüş, sonunda da Sersenbay oba reisliği için aday olmaya karar vermişti.

Seçim vakti geldi, Sersenbay cömertleşip eli açıldı, kestirdiği malın sayısı da arttı. Sadece nakit olarak bile 400 tengesi gitmiş, seçimde Nurpeyis’e on dokuz, Sersenbay’a on dört oy çıkınca da bizimkinin taze hevesi kursağında kalmıştı. Bu işin böyle neticelenmesinin sebebi ise halk içinde itibarı olup bölge yöneticisinin de dünürü olan Baycan adındaki bir kişiydi. (s. 25) Baycan, oy kullanılan yerin önünde durup seçmenlere “Siz oyunuzu Nurpeyis’e verin, sonradangörme bir Kurmanlı’nın yerine halkın başını yere eğdirmeyen Nurpeyis yeğ değil mi?” dediğini hemen o saat biri gelip Sersenbay’a haber etmişti.

Sersenbay, büyük bir hayal kırıklığına uğrayarak eve döndü. Bayağı da masraf yapmıştı (Evli evine köylü köyüne döndü). Yanında, kendi hâlinde geçinip giden Sersenbay’ı adaylık işine bulaştıran arkadaşları “Aman, boşver, gelecek seçim olur!” diyerek ona güç verdiler...

Böylece seçim meselesi de geçeli beş altı ay olmuştu. Bazı vakitler seçim aklına geliyor, ettiği masrafı ve haysiyetini düşünüp “Aslında öncekinin iki katı masraf yapsam da dileğim gerçekleşse, en azından hevesim içimde kalmazdı.” diye de aklından geçiriyordu.

VI

(s. 26) Yukarıda adı geçen Bayjan’ın on yedi yaşında Juman adında hem kel hem de akılsız bir oğlu vardı. O obada Cuman adında birkaç çocuk daha olduğundan birine Sarı Cuman, birine Bodur Cuman; Baycan’ın oğluna da Kel Cuman derlerdi. “Kız babasının namıyla, bez de kumaşının namıyla sayılır.” dedikleri gibi Baycan’ın kendi durumu iyi olduğundan o da elden ayaktan düşmeden bir zenginin kızını Cuman’a isteyelim diye düşünüyordu. Bir gün Baycan bir mecliste: “Cuman için dünür gidilecek uygun bir yer bileneğiniz var mı?” diye sorduğunda biri çıkıp “Bu yıl Nurpeyis ile reislik yarışına giren

Sersenbay'ın iyi bir kızı var, annesi de iyi biri, Jaras Molla'nın kızı. Kızın kendisi de şimdi on on bir yaşlarında olsa gerek.” dedi.

Baycan içinden “O zaman burası tam aradığımız yer.” diye düşündü. Çok geçmeden de Sersenbay'a “Allah'ın izniyle dünür olalım.” diye haber yollattı. Sersenbay bu haberi alınca evdekilerle fikirleşmiş (s. 27) büyük hanımının hoşuna gitmiş, Camal'ın annesi Şolpan'ın ise hoşuna gitmemişti. Ancak Sersenbay Baycan'ın Nurpeyis ile anlaşp kendisinin elini nasıl boş bıraktığını hatırlayıp acaba dünürlük vesilesiyle gelecek seçimde reisliği kazanır mıyım diye düşünerek kendisini önceden reisliğe heveslendiren arkadaşlarına danıştı. Onlar da duyar duymaz “Eh, Allah yüzünüze güldü, haydi hayırlı olsun. Kızı Kırgız'a da verirler. Baycan'ın çocuğu için millet öyle böyle dese de asıl tohumudur yahu, biraz büyüyünce düzelir.” deyince zaten razı olan Sersenbay, dünür olmayı aklına koydu. Yalnızca Şolpan günlerdir ikna olmayıp “Camal'ı kendi dengine vereceğiz. Baycan'ın oğlu iyi değil diyorlar, babasının zenginliği neyimize lazım?” dese de Sersenbay'ın kulağına girmeyince “İki dünyada Camal'ın vebali boynuna olsun! Senin niyetin bey olmak, padişah olacağım bile desen Camal'ı nasıl kıyıp da bu kadar kötüsüne verebilirsin?” diye ağlayarak evden çıkıp gitti. Sersenbay “Kadın kısmının (s. 28) saçları uzun, aklı kısa.” dedikleri bu olsa gerek deyip başka söz söylemeden homurdandığı yerde oturup kaldı.

Sersenbay'ın daha önce Camal'ı sevip dengine vermek niyetinde olduğuna hiç şüphe yoktu. Ancak seçimde yaptığı masraf, haysiyeti ve gelecekteki bir ümitte hepsi bir araya gelince, bir de onun üstüne milletin sözü kamçı gibi olup “Ne olursa olsun Baycan ile dünür olacağım.” diye cevabını gönderdi.

Bir ay sonra kırk yedi mal, 200 tenge başlık parasına anlaşılınca Baycan dünür geldi. Sersenbay dünürünü hürmetle ağırladı. Dünür olduktan sonra belirsiz bir süre geçip Camal on beş yaşına geldi. Güzelliği, akıllılığı ve zarıflığı üçü birbirine muvafık olmuş, Camal da o yörenin önde gelen kızı olmuştu. Söylenen bu meziyetlerinin üstüne Camal hem söz ustası olmuş hem de kendi şiirlerini yazar (kuvve-i şiiriyye⁶⁵) olmuştu. Karşısında şakayla da olsa onunla atışacak delikanlı bırakmamıştı. (s. 29) Halk içindeki genç ozanların gözü hep onda

⁶⁵ Şiir yazma kabiliyeti.

olmuş, başka yerlerde de insanların dilinde “Sersenbay’ın harika bir ozan kızı var.” diye laf dolanır olmuştu.

Obalarındaki bir kına gecesi için akşama doğru insanlar toplanmıştı. Beş altı yetenekli delikanlı toplanıp “Bu Camal’a daha genç diyoruz da şiirde de nesirde⁶⁶ de başımıza bela olup çıktı. Bu akşam kendisine bir şarkı söyleyelim de biraz yüzü düşsün.” diye konuşup üç kıtalık bir şarkı yazarak aralarında yetenekli bir tanesinin Camal’ın yanında oturup söylemesi konusunda anlaştılar. Bunlar Camal’ın güveyinin kötülüğünü Camal’ın yüzüne vurmak niyetinde olup şarkılarını da ona göre yazmışlardı. Gece olmuş, eğlence başlamış, az önceki genç de şarkıyı iyice ezberleyip Camal’ın yanına oturmuştu. Ona da şarkı söylemek sırası geldiğinde o üç kıtalık şarkıyı Camal’a bakarak elindeki dombırayla söylemeye başladı:

(s. 30) Aldım dombırayı elime, bastım perdeye

Nur yağar derler gayretli erin üstüne

Yaşımdan beyin oğlu sarhoş olmuş

Kötü kızlar hiç bana denk mi?

Anlayana sivri sinek saz demişler,

Anlamayana davul zurna az demişler,

Küheylana eşek düşer de

O ömür zarar ziyanda geçmez mi?

Uzaktan at terletip geldim toya,

İyi bir tanesiyle sohbetleşmeye,

Kuğu kapan şahin, kartal biziz,

Bozdoğan, dostum, bizi denk görme.

Camal bu şarkının manasını anlayıp bu gencin de irticalen söyleyecek yetenekte olmadığını gördükten sonra, evvela bir iki satırlık söz söyleyeyim, görelim bakalım o zaman ne der, diyerek:

Sözünüz pek mülayim, ozan ağa,

⁶⁶ Kz.T *karasöz* Nesir, düz yazı.

Hüneri küçüklüğünden gelen ağa,
Nasıl cevap versem bilemedim,
Anlatıverin sözün özünü ağa?

(s. 31) Toydakilerin hepsi bakalım Camal'ın bu sözüne genç ne cevap verecek diye dinliyor, her taraftan "Haydi bakalım!" diye sesler yükseliyordu. Genç ise ezberleyip geldiği üç kıtalık şarkısını bitirip Camal'ın sözüne muvafık cevap veremeyip utancından kızarak onu ortaya atan arkadaşlarına doğru bir medet umar gibi bakıyordu. Bunun üzerine Camal göğsünü gererek şu şiiri okudu:

Ağabeyden cevap gelmedi kardeşine,
Sizin gibi yiğitten cevap alınmaz mı?
Ah o şiir içinizden kopup gelse idi,
Sizin gibi biri cevaptan çekinmez idi.

Ezberlenecekse bir iki dörtlük söz,
Söylemek ağabeyim size yakışır mı?
Eşek ile küheylanı misal kılıp
Bildiğimi efendim yüzüme vurma!

Hak yaratmamış kullarını aynı,
Han, kul, bey, asil ile genç yaşlı,
Haysiyeti hepsinin aynıdır derler,
(s. 32) Bilir iseniz ayıptır size, yanlış mı?

Akranlarım güzel sözlü tabip derler,
Dostuna bir sebeple varsa hasta.
On parmağı on marifet gibisin,
Varsa başka diyeceğin, haydi durma!

Akranları içinde Camal'ın bu söz ustalığı iyice fark edildiği gibi şimdi de halk Camal'ı övüp “İkinci Sara olacak bu, acaba bununla atışacak bir Bircan çıkar mı?”⁶⁷ diye konuşmaya başlamıştı.

VII

Camal gençlik çağına erince güveyinin ne kadar kötü olduğunu fark edip (hatta bir toyda da görmüş olsa gerek) içinde günden güne bir kaygı büyür oldu. Camal'ın kaygılarını artıran sebep Cuman'ın kötülüğüyle beraber arkadaşları arasında da alay konusu olan işleriydi. Mesela, ailesi Cuman'ı çay, şeker gibi şeyler almaya kasabaya yolladığında, yolda derileri tüccara satıp 10 tenge altın diye 1 kuruşluk yeni bakırı alıp (s. 33) gelmesi gibi. Bir diğer hikâyesi de delikanlılık etmek niyetiyle gittiği, kızı olan bir evin eşiğinde uyuyakalıp kızın babasının da bunu sabahleyin “Kalk yavrum, uykunu almışsındır herhalde.” deyip evine yollamasıydı. Camal bunların hepsini duymuştu.

Anne babasının hasretle beklediği çocuğu olduğunu da düşünüp ne sebeple kötü bir güveyiye verdiklerini merak ediyordu. Akranı olan kızların güveyilerini karşılaştırdığında Cuman'dan kötüsü yoktu. Başka yerlerden, güveyine razı olmadığından başka biriyle kaçan kızları duyup içinden “Onlar da benim gibi çaresizmiş demek ki.” diyerek acırdı. “Onlar gibi, bir delikanlıyla anlaşıp kaçsam falancanın kızı kaçmış diye söz olup babamın kemiklerini kırmış gibi olurum. Razı olup Cuman'a varırsam da ömrümce mutsuz olacağım yahu.” diye ne yapacağını bilemeyip bazı geceler düşünmekten sabaha kadar uyumadığı oluyordu. Hep bu kaygıyla yaşadığı için Camal süzülüp gitti. Anne babası “Yavrum, sen niye (s. 34) zayıfladın?” dediğinde “Hiç, sadece başım ağrıyor.” deyip bırakıyordu.

Camal bu kaygılarla yaşarken bir gün Baycan'dan Sersenbay'a “Bu yıl oğlumu gelini görmeye göndereceğim.” diye haber geldi.

Bu haberi duyduktan sonra Camal'ın kaygısı üç kat arttı desek yerinde olur. Camal içinden ne kadar üzülse de başka birine söylemenin bir yolunu bulamayıp bir gün eline bir kalem bir de kâğıt alıp “Gönlümdeki kederin hiç olmazsa onda biri olsun gitmez mi ki?” diye hâlini anlatan bir şiir yazmıştı. Annesi Camal'ın bir kağıda bir şeyler yazdığını, yanına okuma bilen biri geldiğinde de nasıl sakladığını görmüştü. “Bu ne yazıp duruyor acaba?”

⁶⁷ Kazak Edebiyatı'nda Birjan ile Sara'nın Atışmaları meşhurdur.

diye şüphelenip Camal'a hissettirmeden bir tenhada ceplerini yoklamış, ondan bir şey çıkmayınca da kitaplarını koyduğu mahfazaya bakınca bir kitabın arasından bu şiir çıkmıştı:

Allah'ın rahmetine uzattım elimi,
(s. 35) Şaşırdım ben bir garip yolumu.
 Dağılıp da bizim başta duran bu duman,
 Sonunda mutlu kıl, tek dileğim.
 Dışım sağ içim kapkara keder,
 Bugünlerde kalbim küçücük derdim bol.
 Derinlere gidiyorum tutunacak dal yok,
 Yalnız sen Allah'ım, yardımcım ol!
 Bahçelerde öten bülbül idim,
 Zaman geldi ben zavallıya kurulmuş kafes,
 Göl oldu gözümde akan yaş,
 Olmayınca alnımda bu talihten kurtulmak.
 Uçsuz gölde gezen kuğu iken
 Bugün kötülükler de gözümde kocaman,
 Oral'ın bir kartalı yakalar diyordum,
 Gerçekten de baykuşa mı varacağım?
 Şaşkınlım atamın beni mal için sattığına,
 Bir keli koca yurttan bulduğuna,
 Adı batsın gelmeyesiyeye gitsin Cuman denen!
(s. 36) Mal verip beni sahipleneceğine!
 Beyin oğlu derler adı batsın,
 Cuman'ın nesini övebilirsin,
 Kazak'ın külliye garip adetinden,
 Düşmüşüm bir kurdun tuzağına.
 Atama ben ne yaptım beni böyle üzecek?
 Yoksa bir huyumu mu sevmedi?
 Küçüklüğümde terbiyeli han kızı gibiydim,
 Sonunda böyle üzüntü mü duyacaktım?
 Kız başıma erkekten çok üzerime titreyip
 Büyüten babama vebal mi yükleyecektim?

Bu sözleri okuyup görünce annesinin gözünden yaşlar süzüldü. Kızının ne kadar kaygılandığını öğrenerek kâğıdı yerine koydu. Artık Şolpan, Camal ne kadar kaygılanıyorsa en az onun kadar kaygılanmaya başlayıp bir gün döşeğe yattığında, Sersenbay ile konuştu. “Allah’ın kudreti... Evvelâ sen söz dinlemeyip kızını dert tasanın içine attın, işte, görmüyor musun, Camalcığım durduğu yerde nasıl zayıflayıp (s. 37) gitti? Bu dertle mahvolup gitse iki dünyada da bizden hiç razı olur mu? Anne baba olarak günahı boynumuza olmaz mı?”

Sersenbay, “Öyle mi, öyle miymiş?” deyiverdi. Şolpan sinirlenip “Öyle olması batsın, daha kendi iraden yok, milletin lafına kanıyorsun, sonra Camal’ın göz yaşı döküşünü seyrediyoruz. Babanın, dedenin yapmadığı işi yapıp bey olacağım diye bir yıldır geziyorsun, hani, nerede çıkan boynuzun? (Sersenbay’ın evvelden hevesi kursağında kaldıktan sonra gelecek seçimde dünürü sayesinde reis olsa da daha bir yıl olmadan toplantı sırasında birine küfredip kamçıyla vurmaya kalktığı için reisliği elinden alınmıştı).

Sersenbay’dan doğru dürüst bir cevap alamayınca Şolpan, “Şimdi Camal’ı öylece sevmediği birine mi vereceğiz?” diye bir daha sordu. O zaman da Sersenbay toplanıp “Bu it neye havlayıp duruyor? Allah’ın yazdığından başka ne yapabiliriz? Başkasına verelim desen Baycan baştakilerle bir olup bizim canımızı (s. 38) burnumuzdan getirmez mi? Sırtımızdan sopayı eksik etmez bizim. ‘Kadın düşmandır.’ dedikleri işte bu. Yoksa böyle konuşur muydun?” dedi

Sersenbay’ın bu pasifliği, korkaklığı Şolpan’ın önceden malumuydu, bu kez ise bu kanısı güçlenmiş olacak ki artık Sersenbay ile fikirleşip başlarına gelen bu felaketi paylaşmaktan ümidini kesip o geceden itibaren Camal hakkında Sersenbay ile hiçbir şey konuşmaz oldu.

VIII

Malı canı yerinde olanların gönlü şadlıkta, Camal’ın gönlü ise her an kaygılı hâlde iken biraz zaman geçmişti. Camal ne kadar dertli olsa da hem derdini insanlara belli etmemek için gençlerin olduğu eğlencelere katılıyor hem de zaten Camal’ın olmadığı ortamlar da pek eğlenceli olmuyordu.

Kış ortasına gelinmişti. Bir gün o yörede çocuğu olmayan bir zengin kişi, oğlu olunca gençler için büyük eğlence düzenlemişti. Civardaki obalardaki kızların hepsi gelmiş, Camal da hazırlanmıştı.

(s. 39) Ağaç evin geniş bir odası eşikten baş köşesine kadar insanla doluydu. Bu yörede geleneksel oyunlar kalmadığından onun yerine yan yana bir kız bir oğlan oturtma adeti vardı. Toplananlardan biri şarkı söyleyip diğerleri şakalaştığı sırada eğlence henüz tam olarak başlamamışken kapıdan “Hayırlı akşamlar!” diyerek bir iki genç girdi. Bazı delikanlılar “Bakın, eli yüzü düzgün gençler geldi. Nereye oturtacağız?” derlerken birini gelip Camal’ın yanına oturtular.

Bu delikanlıyı bizim Camal tanımıyordu. Ancak Camal’ın yanına oturttuklarından hoş bir çocuk olduğu anlaşıldı. Bu çocuk oturduktan sonra, evdekilerle kısa kısa sözlerle selamlaşıp en son da Camal’a bakıp “Size de merhaba!” dedi. Bu genç orta boylu, iyi giyimli, yüzünde biraz çiçek izi olan, bıyıkları yeni terlemiş, sözleri edepli, kıyafetleri Nogay gibi olan Gali isimli bir kişiydi. Diğerleriyle kıyaslandığında evdeki gençlerin **(s. 40)** en kıymetlisi Gali, kızların en kıymetlisi de Camal gibi görünüyor, ikisi yan yana oturduklarında da çok yakışıyorlardı.

Gali aynı bölgede başka bir oba reisine bağlı Düysebek adlı bir kişinin oğluydu. Küçüklüğünden beri yetenekli bir çocuk olup Kızılcar, Troysk’taki medreselerde okuyup aynı zamanda özel ders de alarak biraz Rusça okuyup yazmayı da öğrenmişti. İyi bir din eğitimi almışsa da mollalık yapmamış, son zamanlarda da okumayı bırakıp ticaretle uğraşır olmuştu. Babası bey olmasa da Gali düzgün bir delikanlı olup her daim borç ve alacak işlerinde sözünün eri olarak görüldüğünden zengin kimseler ona borç vermekten çekinmezlerdi. Evvelden okulda olup şimdi ise ticaretle uğraştığı için buralarda yaşayıp yaşamadığı belli olmayıp halk kendisini, kendisi de halkı pek tanımıyordu. Sadece dışından bakıp Düysebek’in oğlu, çalışkan, sağlıklı, yaz kış evde durmayıp okul okur, çalışır diyorlardı.

Şimdi de bir panayırdaki alışverişini **(s. 41)** bitirip bir iki yüz tenge kadar kâr edip evine döndükten sonra tanıdıklarına uğramış, bu eğlenceye rast gelmişti. Gali Camal’ın yanında oturduğu için birbirlerine hâl hatır sorup tanışmışlardı. Gali, Camal’ın daha önce tanıştığı delikanlılar arasında konuşmayı daha iyi bilen biri olup ona düzgün cevaplar veriyordu.

Kendisi de tatlı sözler söylemeye başladığında etrafındakilerin ne çalıp ne söylediğini duymaz olup pürdikkat birbirlerini dinlemekteydiler. Türlü oyunlar oynanıp sonunda “Bugıbay”, “Mırşalay-Mırış” oyunu da bittikten sonra bir delikanlı bir kemeri kıvrıp “Haydi millet, şimdi şarkı söyleyeceksiniz! Söylemezseniz, söylemeyene işte bu...” diyerek elindeki tokmak gibi bükülmüş kemeri gösterip aralarında gezmeye başladı.

Bildikleri kadar Gali ile Camal’den başkaları da şarkı söylese bile söyledikleri çok önceleri söylenen eski şarkılardı. Mesela:

(s. 42) “Bizlerde şarkı da var sanat da var,
Beylerde hiç binilmemiş at da var.”

dedikleri türden. Gerisi pek güzel olmadığından yazmadım. Şimdi şarkı söyleme sırası önce Gali’ye sonra Camal’a gelmişti. Gali dombıra eline tutuşturulunca “Şarkı söylemek benim adetimde yoktur, bilmem.” diye gülümseyip “Ancak hayır, kalbiniz kırılmasın.” deyip çok güzel bir ezgiyle dombıraya ses verip söyledi:

İşte söyle, geldi sıra şimdi Gali,
Gerinmeden al eline dombırayı!
Can veren topluluğa hizmet et,
Şakıyıp dilinle, iyi olsa hâli.
Hünerin varsa içinde çıkar dışarıya,
Burada gizlemenin manası olmaz ya.
Kulaklarının pasını silip dinleyicinin
Desinler helal olsun işte delikanlıya.
Bahçedeki reyhan çiçeği gibi,
Geline yiğidin olgunlaşma çağı,
(s. 43) Söyleyecek yer bulamıyordun,
Duyur şimdi gençlerin şarkısını.
Bestesiyle bülbül gibi değiştirip
Sesini şekillendirsen gösterir güzelliğini.
Gençlikte şenlik kıldığın günün,
Değil midir çiçeği gençliğin?

Dinleyici güzel sözü bulduğunda
 Söyleyen hiç çekinir mi daha,
 Kıymetli arkadaşların toplandığında
 Dağılsınlar hayal kırıklığına uğramadan.
 Küçüklüğümden beri yetiştin yad elde,
 Demesinler hani memleket özlemi nerede,
 Akranına yadırgamadan aç sırrını,
 Hatip gibi arz edip hâlini.
 Misali de unutma demişler,
 Tilkiyi tavındaki tazı avlar.
 Dikkat et olur daha neler neler,
 Yiğide itibarını kazanmak,
 Değil mi iki gönül bir olsa
(s. 44) Arada muhabbet odu yakılası.
 Buyrun, dombıranız, bitirdim ben,
 Söylesin güzel Camal yanımdaki!

Ali bu arada dombırayı Camal'a uzattığında "Efendim, biraz daha söyleyin!" diye rica edilince daha sonra bu şarkıyı söylemeye başladı:

İyi kız bana kalmaz bir değerli taş,
 On altı on yediye geldiğinde yaş.
 Cennette erip kızarmış elma gibi,
 El uzanmaz, hangi yiğit lezzet almaz?
 Güzel kız huzurun kilidi değil mi?
 Eline geçerse git de aç!
 Dizilmiş inci gibi otuz dişi,
 Nurlu yüz, parlayan göz, biçimli kaş,
 Şakağında vizon şapkalı asil,
 Şırıldar altın tokası, omzunda saç.
 Kıvrımlı vücudu dudu kuşu gibi,
(s. 45) Delikanlı olmaz mı bu sohbetle mest?
 Kuşkusuz bu saydığım gibi olsa
 Yolunda verirdim böyle kızın baş.

Gayesine ulaşacağı bir yol olsa
Hangi yiğit yoluna malından geçmez?

Ant içip sözüne bel bağlasa
Eder mi o yiğit sırrını faş?
İsteyen delikanlılar, budur sözüm,
Söz değil bunun hepsi, kendine has.
Bağrında yanan ateşi olmayanlar,
Hürmet edip demez bu sözüme rast.
Şerbetini aşkın tatmayanlar,
Ant verip söylesen de belki inanmaz.
Şahbazlar sevdiğini aramaktan
Görse de ne kadar zorluk, çekinmez.
Yanan ateş, nişan alınmış ok da olsa
Korkup da aşk için yürek, kaçmaz.
Mıknatısı sevgilinin, güçlü değil mi
Sevdiği yiğidi hiç çekmez mi?
(s. 46) Gerdandaki o ak aşın tadını alsan
Boynuna bileğini hiç sarmaz mı!

Gali bu şarkıyı bitirdikten sonra Camal oturduğu yerden söylemeye başladı:

Söyle dilim, çözülüp bu şekilde,
Dostlarla bir araya geldiğimde
Oturmazsın her zaman baş köşede böyle,
Öylece durursun bir köşede.

Değil miydik, ey Allah'ım, dün çocuk?
Bilmeyen, gençlikle aklı yarım.
İzi yokmuş meğer geçen günün,
Bir bir büyüüp kız olmuşuz, buyur bak!

Zavallı kız yad ele gelmiş konuk,
Söylediği, lâle gibi ömrü çolak.

Gün gelir kendi kolundan güç gider,
 Kalalım böylece gülüp oynayarak.
 Söyledi Gali bey yiğitlerin hâlin,
 Herkes bilir ancak kendi hâlin.

(s. 47) Kızları erkeklerle karşılaştırarak
 Dinleyin ben de biraz söz söyleyeyim.
 Yiğidin gücü elinde, yıl kuşu,
 Uçsa da gelse bile oturacağı,
 Misal, yazdır yer, gideceği,
 Bir yerde yağsa kar, doğsa kışı.

Zavallı kız ele geçmiş bülbül gibi,
 Kafesinde öter ömrü kafesi açılmadan,
 Satılır malı çok veren kişi olsa
 Gider öylece talihsiz, ağlayıp inatlaşmadan.

Merhamet etmez ne annesi ne babası,
 Olsa da sevdiği öz çocuğu.
 Dengine kızların çoğu varamaz,
 İtaat etmemeye de yok hiç mecali.

Nasıl dursun şimdi ağlamadan kız,
 Erlere karşı gelsek beğenilmeyiz.
 Tutsaklıkta büyümüş can gibi dünya görmeden,
 Yolunu bulup hâkimden erk istemeyiz.

Kötüye varsan ömrün üzümlere geç,
(s. 48) Görür seni cariyeden beter,
 Gün çıkıp, ay doğup, göz açılıp
 Bu kaygı zavallı kızdan ne zaman gider?

Kişinin doğup büyüdüğü yer kıymetli,
 Alıştığı çocuk yaştan halkı kıymetli,
 Anne babanın, ağabey yengenin saydığı

Tepiştigi taylar gibi dengi kıymetli.

Bırakır kız bunların hepsini,
 Kurban edip bir kötüye aziz başını.
 Kendi sevdiğine varamazlarsa
 Onlar şimdi nasıl özlemesin?
 Kız vermek Peygamber sünneti gibi,
 Evlendirmek anne babanın vazifesi gibi,
 Herkesin kendine erk vermesi,
 Buna deriz, Allah'ın kudreti gibi.
 Sözümde hata varsa sövmeyin halkım,
 Öylesine söyleyip geçtim sözün kaidesin,
 Gördükten sonra gözündeki ihaneti,
 Soğuyan gönül çeker çilesin.

IX

(s. 49) O gün Gali ile Camal çokça muhabbet edip birbirlerini iyice tanımışlardı. İçlerinden birbirlerini beğendiklerini bilip “Bir kez görülen bilinir, iki kez görülen tanınır.” diyerek bundan sonra görüşmek niyetiyle ayrılmışlardı. Gali'nin hâlâ biri için başlık parası vermiş olmayışına ve de Camal'ın güveyine razı olmadığına bakınca iki taraf da birbirinin muhabbetini kazandı demek uygun olurdu.

Niçin derseniz, ikisinin de o eğlencenin olduğu akşamki sözleri akıllarından çıkmamış, sürekli birbirlerini düşünür olmuşlardı. Bundan sonra Gali Sersenbay'ın evine bir iki kez gelip gittiği vakitlerde, Gali ile Camal'ın birbirlerine bakışlarını fark eden biri olsa ikisinin gözlerindeki “Ben seni tüm varlığım ile seviyorum.” yazısını okumuş kadar olurdu. Lakin ikisinin bir köşede yalnız görüşmeleri bir türlü denk gelmedi.

(s. 50) Bir gün Gali şehre gidiyorum diyerek Sersenbay'ın evinde yatıya kaldı. Dışarıya çıkıp girerken Gali, Camal'a özellikle buluşmak için geldiğini belli etmeye çalışırken Camal, geceleyin mutlaka Gali'nin yanına gelmeyi aklına koymuştu. Bu planı ters gitmeyip evdekiler uyuduğunda bu iki genç bir döşekte idi. İkisi de evvelden görüştükleri günlerden beri neler düşündüklerini, birbirlerini özlediklerini söyleyip başlarındaki

meseleleri bir kenara ittiler. Hepten derin mevzulara girmeden, sonra bakarız, şimdilik güle oynaya gezelim diye sözleşmişler ve aralarında gerçek bir dostluğun alametleri görülmüştü.

Kazakların adetlerinde olan yanlışlardan, zorluklardan konuşup Camal kendini bildi bileli gönlünde olan kaygıları bir dakika içinde unutup onu görmediği zamanları ve bir yıllık görünüşü Gali'nin kucağında anlattı.

Böylece Gali ile Camal dost olup uygun (s. 51) vakitlerde buluşup görüşmüşler, kış geçmiş yaz da gelmişti. Bu ikisinin gönlünden tek bir şey geçiyordu, ancak birbirlerine söyleyecek cesaret bulamamışlar, sessiz kalmışlardı. Bu fikri Camal söylese Gali'nin hoş karşılayacağı, Gali söylese Camal'ın hoş karşılayacağı kuşkusuz da olsa ikisi için maksat bir olduğu kadar, tehlike de birdi. Camal ile Gali geçirdikleri bu birazcık hoş vakitten dolayı kendilerini şanslı hissederlerken bir gün bunlara çok talihsiz bir haber geldi: "Baycan ve Sersenbay'ın aralarındaki vade doldu, artık Cuman bir ay içinde gelin görmeye gelir." diye ortada dolaşan dedikodunun gerçek olduğu ortaya çıktı. Bu üzücü haber bugüne kadar Camal ve Gali'nin içlerinde saklayıp durdukları sırlarını açmalarına sebep oldu. Bu sırları, ikisinin ömür boyu yoldaş olup Camal'ı Cuman'dan nasıl kurtaracakları idi. Ancak ikisi de (s. 52) kendilerinden başka hiçbir destekçileri olmadığından maksatımıza ulaşamayıp boşuna halka maskara oluruz diye korkuyorlardı. Şimdi bu Cuman'ın geleceği haberinin doğruluğu ortaya çıktıktan sonra hayatta birbirlerinden ayrı yaşamaktansa hapse düşmeyi yeğ görüp ne olursa olsun birbirlerine kavuşacakları bir yol bulup artık her buluşmada önceden beri içlerinde tuttukları sırları açmaya niyetlenmişlerken Camal'a Gali'den bir mektup gelmişti. İşte o mektup şuydu:

Duramadım mektup yazmadan,
Zeliha ile Yusuf'u kavuşturduğu gibi,
İçindeki sırları bildirip yoldaşına
İki gönül gelse eğer bir araya,
Ne temaşa var cihanda ondan başka?
Dileğini ver, yaradan, bu iki gence!
Söylemesen de derdini ben fark ederim,
Sevmiyor değilsin beni de sen zavallı da,
Derdim sığmayınca içime, ettim sırrımı faş,
(s. 53) Hiç ses etmeden gezsem de yaz kış,

Duruşuna bakmaz hangi yiğit,
 Melek gibi nurlu yüze, o uzun saça,
 Sözün bülbül gibi, yüzün tıpkı ay
 Sana kötü söz eden kul iflah olmaz,
 Ben burada, gönlüm sende, aklın kimde,
 Dilerim bu sözü hiç unutmazsın,
 Değilim ben Cuman gibi bey oğlu,
 Fakirliğimi, güzel Camal, yüzüme vurma!
 Akılsız, kötü ah alıp gitse,
 Yok ki hâlim kıskanıp üzölmeye.
 Senin de günlerin yıl gibi geçip
 Gönlünden kaygıların gitmemekte.
 Her an gözümün önünde gibisin,
 Canım, hiç gelemiyorum özlemeye.
 Camalcığım talepler dağ kadar olsa da
 Cepkeni delik sevgilinin gücü yetmez,
 Yamaçtan tilki kurnazlık etse,
 Tepeden kartal atılmaz mı?
(s. 54) Baykuş eli boş bakar kalır da
 Bozdoğan tilkiyi kapıp sevinmez mi?
 Binip tevekkül gemisine,
 Ah yazık şu denizden geçip gitse
 Aşk, sözünü ve azmini
 Yorulmadan bu üçünü sağlam tut.
 Herkes erer sonunda muradına,
 Fayda yok, yürek sinmiş korkusundan.
 Az sözde çok mânâ dedikleri misal,
 Hâlimi beyan edip yazdım nüsha,
 Camalım ferasetlidir, eder fehim,
 Bu sözüm iltifatsız, gitmez boşa.
 Rahmetine binlerce kez razı olurduk,
 “Gali Camal’a layık” deyip Allah kavuştursa.
 Gelir diye bir cevap bekleyip kaldık,
 Mektup yazıp cevaplarına yollayıp posta,

Hay hay deyip yollamazsan dermanını,
 Ağırlaşacak günden güne bizim hasta.
 Düşman çok, dostumuz az, millet umutsuz,
(s. 55) Ey Allah'ım, sen getir işleri yoluna,
 Gali'den bendeniz yazıldı mektup,
 Sevgili mahbube Camal dostu.

Bu mektubu Gali'den Camal'a getiren genç, her zaman bu ikisinin arasında böyle gizli haberleri ve mektupları taşıyan, Gali'nin apaçık güvendiği bir kişiydi. Bugün bu mektubu Camal'a teslim edip "Cevabını yarına kadar hazırlarsın, ben bir obaya varıp geleceğim." deyip gitti. Camal bu mektubu üç dört kez okuyup rengi değişip Cuman'a varsa ömrünün kaygı kederle geçeceğini düşünüp, Gali ile kaçsa birçok uygunsuz işler olup sonunun nasıl olacağına da gözü yemeyip afalladı. Gözünden boncuk boncuk yaşlarını akıttı. Biraz vakit geçince daha güçlü hissedip "Tevekkül... Allah alnıma ne yazdıysa çektim, ömrümce Gali'nin kollarında olsam hiç olmazsa içimde ukte kalmaz." diye düşündü. Eğer Gali ile kaçsa kim yardımcı olur diye düşündüğünde de öz annesi Şolpan'dan başka **(s. 56)** hiç kimse aklına gelmedi.

Annesine sığınmasının sebebi okuyucunun da malumu. Şolpan evvelden beri Camal'ı Cuman'a vermeye razı olmamış, ancak Sersenbay'a söz geçirememişti. İkincisi, Camal genç olduktan sonra Cuman'a narazı olduğunu bildiğini de sezip hatta o zaman Camal'ın yazdığı şiiri de bulup okuduğunu yukarıda da yazmıştık. Üçüncüsü, Gali ile Camal'ın yakınlaştıklarını da bilse bile, bilmezden geliyordu. Camal'ı Gali'ye layık görmüş gibi Gali'yi çok içten duygularla evladı gibi görüyordu. Uzun sözün kısası, sonunda Camal Gali'nin yazdıklarını kabul edip cevap da yazarak sabahında az önceki gence teslim etti. Bu genç mektubu hemen o gün Gali'ye ulaştırınca Gali mektubu okuduğunda şunların yazıldığını gördü:

Galiciğim mektubunuz elime değdi,
 Yazdıklarını kabul ettim, siz gibi yığidin.
 Maksata muvafık olacak söz çıkınca,
(s. 57) Betim benzim atıp durdum biraz.

Sizin gibi yazdım cevap, bildiğimce

Türlü türlü yazdıklarınız girdi aklıma,
Sırrımı yalnız size söylüyorum,
Söylemediğim bundan önce bir kişiye.

Malum bir sözüne benim hâlim,
Hiç rahat görmemiş gibi sensiz canım,
İradesiz bir eşeğe eş verilsem
Cihanda bir araya gelmez iki yakam.

Kavuşsak nasip olup seninle,
Kim der gitmedi diye dengiyle?
Seninle ateşlerde yansam ne gam,
Pasaklı, Cuman denen deli yerine.

Mektubunda zengin değilim diye yazmışsın,
Yüzüme vurma diye çok yazmışsın,
Zengin sevsem Cuman'a varmaz mıydım,
Bunu düşünmeyip nafil yazmışsın.

Bir sensin aşk ateşini söndürecek,
Kim bize rızasız boyun eğdirecek?
(s. 58) Ölürsek çukur bir olsun, çıkarsak tepe,
Ayrılmayalım olsalar da öldürecek.

Bir Allah olsun şahit,
Yaşayalım sözümüzü tutup,
Senin için bir başımı ettim kurban,
Zincirleyip gönderse de Sibirya'ya, tutup!

Biz kabullendik bu hâli, Allah'ın verdiği,
Yeri yurdu yok mazlum ile ben zavallı,
Şimdi gece gündüz demeden ara bir çare
Gelmesine aşağılığın bir ay kala.

Bende yok ağabey, yenge derdimi açacak,

Sırrımı başkasına açsam etrafa yayacak,
Bilmiyorum zavallı annemin ne yapacağını,
Tek güvendiğim, akıl danışacak.

Anne merhametini gösterse eğer,
Düşmandan kurtulmaya çare bulur,
Güvenmiyorum ondan başka hiç kimseye,
Gerek babam, gerekse akrabalar.

Can dostum, dört beş günde buluşalım,
(s. 59) Olursa konuşuruz daha kaç kez,
Sen de çok beklemeyip kararını ver,
Gönlümüze girdikten sonra böyle niyet.

Gelmedin on beş gün ben çok bekledim,
Sayılı artık azıcık bizim boş günümüz,
Hayırlı vakitlerde hatırlar diye,
Mektup yazmış kalem alıp Camal dostun.

X

Gali bu mektubu okuduktan sonra hemen o gün güvendiği arkadaşları Jünis ve Nurmaş adlarındaki gençlerle gün batımından gece yarısına kadar obadan uzak, kuytu bir yerde akıl danışmışlardı. Gali, “İşte vaziyet bu, gençler. Küçüklüğümüzden beri kardeş gibi büyüdük. Ben de bugün böyle bir hayalin peşinden gidiyorum. Bu hayale kız kavuşur da ben kavuşamazsam bana ölüm yeğdir diye düşünüyorum. Ben tevekkül edip bu işe baş koydum. Sizler ne düşünüyorsunuz?” dedi. Bu gençler, “Onun bize neyini anlatıyorsun, bizim senden başka endişemiz yok. Bu zamanda artık kızların (s. 60) kendi iradeleri var yahu, en kötü bir başlık parası alırlar, kızı kim karşılıksız verir?” deyince Gali’nin sevinçten gözleri dolarak “Elinizden geldiği kadarıyla bu işte bana yardımcı olun.” dedi. Yarın tekrar buluşup akıl danışmak niyetiyle dağıldılar. Bu üçü ertesi günü bir araya geldiklerinde bu seferki müşavere konuları önce Gali’nin Camal’a gidip bir tenhada güzelce konuşup hangi gün kaçacaklarını kararlaştırmalarıydı.

Çok geçmeden Gali de bir gün gece vakti Sersenbay'ın obasının hizasındaki bir vadide sevgilisi Camal ile gelecekte birlikte nasıl huzurlu bir ömür geçireceklerini konuşuyorlardı. Dünyada bu ikisinin yürekleri bir yandan işin sonu nasıl olacak korkusu, diğer yandan da kötülerin elinden kurtulacak olmanın kıvancı ile çarpıyor, birbirlerine sarılarak aynı fikirde buluşuyorlardı. Gökte Mayıs yıldızı, tan vaktine az kala, ay parlak, dünya sessiz ve dingin, rüzgârsız güzel bir hava, yeni yerleşmiş hâlk, yeşillikler, çiçeklerin ve yaprakların kokusu etrafa yayılmış, **(s. 61)** bizim gençleri gören yalnız Allah ile gökteki ay ve yıldız idi. Hayvanlar gündüzden yorulmuş gibi dinleniyor, yılkı atları soluklanıyor, mallar geviş getiriyor ve bazen yalnızca koyunlar korktuğunda dikkatli çoban köpeğinin havlamasıyla yaşlıların köpeği kışkırtan sesleri işitiliyordu. Bu biçarelerin de delikanlıların “Sesin batsın!” beddualarından başka aldığı bir dua yoktu. Muhabbet iptilasına düşmüş güzel kızlar düşünmekten uyuyamayıp taştan katı anneleri kapıyı kilitleyip de çadır evin tepesini⁶⁸ açtığında:

“Ah, ayın parlaklığı gündüzki kadar,
Er yiğidin kadrini kızın bildiği kadar,
Zavallı kızın elinde gücü yok,
Kapı açıp dostunu buyur edecek kadar.”

diye bir kıtalık şiiri içlerinden “Ah!” diye üzgün bir sesle söyleyen yanına varıp kim görmüş ki... Serçeler öterken tan atmaya başlamıştı, **(s. 62)** bizimkiler bunun farkında değillerdi. Camal Gali'ye, “O gün sana yazdıktan sonra benim rengim de bozulmuş olsa gerek, annem tenhada tekrar tekrar “Yavrum, niye bu kadar sararıp gittin? Sırrını aç, bir düşündüğün varsa benden gizleme, ben senin birine, hor görülüp, muhtaç olmanı istemem.” deyince anneme güvendiğim için tüm sırlarımı açmışım. “Öyleyse yavrum, Allah yüzünü kara çıkarmasın. Gali'yi ben sevmiyor değilim, ancak elden ne gelir, Allah seni bir kötüye yazdıktan sonra.” deyip ağlayarak sonunda bizi kendisi uğurlamaya karar verdi.

Buna Gali de çok sevindi. İkisi bu Pazar bu vadiyi buluşma yeri kabul edip sözleştiler. Gali evine gelip bu mesele hakkında akıl danıştığı arkadaşlarıyla konuşup Pazar günü için atları hazırlamaya başladı. İki arkadaş Cünis ile Nurmaş, Gali'yi uğurlamak için hazırlanıp “Cumartesi günü, yarın ne **(s. 63)** olacaksa olsun.” diyor, genç yürekleri aralıksız çarpıyordu. Gali hazırlanırken Camal da boş durmayıp son gelişmeleri de öz annesi Şolpan'a söyledikten

⁶⁸ Kz.T *tündik* Çadırın tepesini örten dört köşeli keçe.

sonra Şolpan da razı olup yolculuk için kaygılanmaya başlamıştı. Artık Pazar günü gelmiş, insanlar uyurken Gali, Nurmaş ve Cünis üçü, yedeğiyle beraber genç bir at ile yola çıkacakları vadide hazır bekliyorlardı. Bunlara geçen her dakika bir yıl gibi olup: “Ne zaman gelecek? Ne zaman gelecek?” diye bakarlarken örtülü iki kadın göründü. Meğer onlar Camal ve annesiymiş. Bunlarla Şolpan vedalaştıktan sonra “Canlarım, artık Allah hayırlı yolculuklar nasip edip maksadınıza ulaştırın, her nereye giderseniz huzurlu olun. Hiç kimse görmemişken durmayın, haydi gidin!” diyerek Camal ve Gali’yi yanaklarından öpüp ağlamaklı bir hâlde vedalaşıp gençler atlarına binerek yola çıktıktan sonra biraz arkadaşlarından bakıp evine döndü. Şolpan kimseye görünmeden eve gidedursun, biz de yola zamansız çıkan yolcularımızı uğurlayalım.

(s. 64) Gali’nin dostlarıyla akıl danıştığında Camal’ı alıp götürmek niyetinde olduğu yer şehirde, kendisiyle alışverişi olan Fatiyholla Bey idi. Obadan şöyle beş on kilometre çıktıktan sonra arkalarından kovalayan hiç kimsenin olmadığına bakıp dostlarına tekrar danışarak önceki plan dahilinde yüz yirmi kilometre uzaklıktaki şehre doğru sürmeye karar verdi. Bu gece gün ağarınca kadar elli kilometre gidip kimsenin olmadığı bir kışlağa gizlenip yattılar. Gün batıp hava kararınca bunları kimsenin görmediği bir vakit artık tevekkül edip tan atana kadar şehre yetişmek niyetiyle Gali ile Camal yollarına devam ettiler, Cünis ve Nurmaş da obaya döndüler. Gali ile Camal şehre sağ salım varıp Fatiyholla Bey’in evine geldiler. Olup biteni baştan sona Gali, Fatiyholla Bey’e anlattıktan sonra Fatiyholla Bey evvelden beri bu şekilde, Kazakların kızlarına küçücükken dünür gelip birine verilmeleri adetinden nefret ettiğinden hem de Gali’yi sevdiğinden bu iki garibanı kabul etti. Fatiyholla Bey kendi hâlinde iyi niyetli, kendi sözünü (s. 65) dinletmeyi seven bir Tatar idi. “Ayde Gali! Sin burda kurkma! Bizin şehre hiçbir stepnoy⁶⁹ Kırgız giremez. Eğer gilip skandal çıkaracak ulsalar pryamo⁷⁰ çasta⁷¹ zavayit⁷² idip unları pişman ideriz.”⁷³ diyerek Gali’ye güç verdi.

Yerleştikten sonra Gali, Fatiyholla Bey ile fikirleşip burada boşuna beklemenin manası yok diye düşünüp, hakimden Camal’ın evlenebilir belgesini alalım, diyerek avukata dilekçe yazdırıp Camal’ı köylülere bakan amirin yanına getirdi. Dilekçesinde “Beni babam yedi

⁶⁹ Rus. *stepnoy* Yabani, kırsal.

⁷⁰ Rus. *pryam*o Hemen, doğrudan, direkt.

⁷¹ Rus. *çast* Bölüm, şube.

⁷² Rus. *zavavit*’ Duyurmak, ilan etmek

⁷³ Eserin orijinalinde, kendisi bir Tatar olan Fatiyholla karakterinin konuşturulduğu bu ilk kısımda Tatar konuşma dilinin özellikleri yazıya yansıtılmış olduğundan aktarmada da aslına uygun hareket edilmiştir.

yaşında Kazakların adetine göre mal karşılığı satmış. Bugün reşit olduğumda hem güveyimi beğenmediğim için hem de babam beni zorla vermeye çalıştığı için kendi sevdiğim bir oğlanla kaçıp geldim. Merhametinizle ben mazlumun göz yaşını dindirip elime hürriyetimi vermenizi arz ederim.” yazılmıştı. Bu dilekçeyi özenle ele alan amir Camal’ın eline evlenme ehliyet kağıdını (s. 66) verip valiliğe “Sersenbay kızı Camal’a hiç kimse cebren bir şey yaptırtamaz! Sevdiği kişiye varması için kendisine erk verildi. Başlık parasıyla ilgili bir dava olursa Bölge Mahkemesi’ne gönderilsin.” yazılı bir kâğıt gönderdi.

XI

Şimdi okuyuculara obada olup bitenleri ilam edelim. Camal’ın kaçtığı günün sabahı Sersenbay namaz için yatağından kalkıp çadırın tepesini açıp ezan okununca Camal’ın evde olmadığını fark edip hanımlarına “Camal nereye gitti?” diye şüphelenerek sorular sormaya başladı. Şolpan da hiçbir şey bilmiyor gibi yapıp “Camalcığım dışarı çıkmıştır herhalde.” derken Sersenbay’ın büyük hanımı “Eyvah! Aman Allah’ım! Bir terslik var yahu! Camal’ın askıdaki kıyafetleri nerede?” deyince o dakikada Camal’ın kaçtığı anlaşıldı. Evdekiler şaşırıp üzülerek hemen o saat obadakileri toplayıp fikirleşmeye başladılar. Birileri “Kendi kocası alıp gitmiştir herhalde.” derken çoğu “Hayır, bunu Düysebek’in kurnaz oğlundan başka hiç kimse (s. 67) yapmamıştır. Siz de onu padişah oğlu gibi tamamen rahat bırakmıştınız, eh, şimdi ne yapacaksınız?” diyerek Sersenbay’ın ağrısız başını davul gibi ettiler. Yine de müşavere etmek üzere Baycan’a “Birisi bizim evladımız, sizin gelininiz Camal’ı geceleyin kaçırmış. Şimdi ne yapmalı?” diye haber yolladı. Bir taraftan da gizlice Gali’nin obasına birini yolladı. Akşama doğru, Gali’nin obasına gidip gelen oğlan bu gece Gali, Nurmaş ve Cünis’in güzel atlarıyla birlikte ortadan kayboldukları haberini getirince işin aslını anlayıp Baycan’a ikinci bir kişi yollayarak “İşte böyle, Düysebek’in oğlu kaçırmış. Şimdi ne yapacağımıza siz karar veriniz.” dedi. Bugün böyle haberlerle geçmiş ikinci gün Baycan yanına yirmi delikanlıyı toplayıp “Şuna bir ders vereyim!” diyerek Sersenbay’ın obasına gelmişti. Geçen gece de Nurmaş ile Cünis’in evlerine döndükleri duyulmuş, atlarının yorgun olduğunu herkes görmüştü.

(s. 68) Baycan işin aslını öğrenince yanındakilerden beş kişiyi gece atlandırıp Galilerin obasından atları çalmaya gönderip valiye de “İşte böyle hadiseler oldu. Amirlerinizi alıp buraya geliniz!” diye de bir kişiyle yazı gönderdi. Baycan’ın çapulculuk için gönderdiği gençler at, aygır ve kısır kısıraklardan on iki at alıp aynı şekilde Sersenbay’ın da bir kısırak

sürüsünü önlerine katıp gittiler. Bütün olanların hesabı Sersenbay’a kalmıştı, ancak korkusundan tek kelime edecek hâli yoktu ve hatta sağa sola koşturmakta olan atlar da Sersenbay’ındı. Üç dört gün içinde aynı valiliğe tâbi obalardaki büyükler toplanıp büyük bir toplantı yapıldı. Baycan’ı sevenler halkın toplandığı yerde “İşte, millet böyle külhanbeyinin eline dizgini verirse koyunlarındaki kadını da alıp giderler, bunun gibi olmayacak işler yasak edilip o kişinin eşini geri getirip teslim etmek gerek. Birine yapılan kötülük yarın başkasının başına gelmez mi? Böyle halkın arası (s. 69) bozulur da halklıktan çıkmaz mıyız?” diye vaaz vermeye başladılar. Akşama doğru alacakaranlıkta Baycan, kaymakam ve katibi, toplantıya gelen beyleri ve resmî imam Ahmetcan’ı تنها bir yere, obanın dışına çıkarıp “Yarın ne yapıp edin bu işi hâlledeceksin, ben bu kadarcık malla zengin olacak değilim. Bunların bizde on kadar güzel atı var. Bu mal benim düşmanıma yar olacağına siz kendinize ganimet gibi kabul edin. Ben geciktirmeden satıp parasını yollarım. Siz de bir defalık benim şerefimin ne hâle düştüğünü görüp dediklerimi yapın.” dedi. Onlar da “ganimet” sözünü duyunca bıyık altından gülüp “Şimdi ne yapın diyorsunuz?” diye sordular.

Baycan, “Sizler işin başındaki kişilersiniz, işte, kaymakam ve katip valilikle alakalı hangi işi yapsalar mesele olmaz. Beyler, yarın Sersenbay ve Düysebek’in ondan isteyeceği atları iade edip kızla oğlana kaçarken eşlik eden iki oğlanı getirmeyi de şart koşun, getirmezlerse hapse atın! Siz, Ahmetcan (s. 70) Molla, siz de bu kızla bizim Cuman’ın kaçmadan on gün önce nikahlanmışlardı diye kayıt defterinize yazarak bize şahitlik edin.” dedi.

“Siz bu kadar güçlüyken yanlış da olsa bu işe girişmesek olmaz.” diye razı oldular. O anda Baycan cebinden sıyrıp her birine elli tenge olmak üzere dört yüz tenge kadar para verdi. Bu gece de geçip tan attı. Beyler tutanak tutup Gali’nin babası Düysebek, Nurmaş ve Cünis’i çağırması için birini yolladılar. Bu üçü de haberi aldıktan sonra gitmemenin bir yolunu bulamayarak kendi yörelerindeki sözü geçen kişileri yanlarına alıp Savmalköl etrafında kurulan bu sorguya katıldılar. Diş bileyen kaymakam ve beyler hiç vakit kaybetmeden sorguya başladılar. İki taraf da sorguya çekildiğinde kız kaçırın taraf, “Madem suçluyuz, o hâlde günahımızı da çekeğiz. Bir yaramazın halkı böyle birbirine düşürmesine biz de üzülüyoruz. Usulüyle mal vermeye razıyız.” dedi. Baycan bu (s. 71) sözü duyunca taş kesilip “Ben kendimi bildim bileli böyle bir zulüm görmedim. Bugün Karınbay’ın bütün mallarını önüme koysanız da razı olmuyorum, gelinimi alıp getirin, sizin gevezelik edip

pohpohlamanıza kalmadım!” dedi. Beyler de “Baycan haklı. Baycan doğru söylüyor.” diye makul gördüler.

Beyler Cünis ve Nurmaş’a, “Sizin Gali’ye yardım ettiğiniz doğru mu?” diye sordu. Bunlar kabul edip “Çocukluktan beri kardeş gibi olduğumuz için yardım ettiğimiz doğru.” dediler. Beyler katibi boş bir odaya götürüp kararlarını yazıp duyurdular: “Baycan oğlu Cuman’ın nikâhlı karısı Sersenbay kızı Camal’ı kanunsuz olarak kaçırap Düysebek oğlu Gali’ye verdikleri için Düysebek, Cünis ve Nurmaş üçü bir ay içinde gelini bulup getirmek zorundadır. Eğer getirmezlerse her biri, iki aydan hapse atılacaktır.” Yükümlü taraf, “Bu nikâhlı eşi dediğiniz de ne oluyor?” diye sormaya başladı. Beyler, “Şeriat icabınca (s. 72) kabul edildikten sonra hepsi aynı değil mi?” dediler.

İşin aslı, Düysebek ve yanındakiler bunların geçen gece imamdan şahitlik aldığını fark edememişlerdi. Bu karardan sonra Düysebek ve Sersenbay rehin alınan malları için beylere müracaat etmişlerdi, beyler bunu karşı dava olması sebebiyle reddettiler. Bu ikisi, beylerin bu tutumunu kabul etmeyerek nüshaları isteyince “Obaya gelip alırsınız.” diye kaymakamlık katipleri defterlerini kapatmış onlar da evlerine dağılmışlardı. Nüshayı almak için Sersenbay ve Düysebek birkaç kez gitmişse de bahaneler gösterip vermemiş, böylece on beş gün geçmişti. O günlerde dilekçeden ötürü üstlerden, yukarıda da bahsedilen kâğıt gelmişti. Kaymakam Baycan’ı çağırıp akıl danışıp üstlerine yolladığı cevapta “Davalı iki tarafın talebi üzerine bu kız hakkında beylere danıştım. Bu kız hakikatinde Baycan oğlu Cuman’ın nikâhlı karısıymış. Doğruluğuna işbu (s. 73) ilan ile gönderilen Molla Ayamas oğlu Ahmetcan’ın kayıt defterinden verdiği delil ve beylerin buyruğundan, yasal müddet olan on beş gün içinde gelip nüshayı almadığından buyruğu yerine getirmek için emrinizi arz ederim.” yazıyordu. Kaymakamın kâğıtları valiye ulaşınca Düysebek, Sersenbay ve Nurmaş da şehre gelip şikayetlerini bildirdiler: “Kendi hür iradeleriyle birbirlerini severek kaçmış kız ve oğlanı biz kaçırmışız gibi birçok malımızı rehin alıp vermeyip bize onları bulmayı şart koşup aksi takdirde iki ay hapse atacaklarını söylediler hem de görevli imam nikâh kıydım diyerek yalancı şahitlik yaptı. Kaymakam ve beyler bir olup kanunsuzluk yapıyorlar. Kaç kez gittiğimiz hâlde nüsha da verilmedi.” diyerek olup biteni anlattı. Amir bunların şikayetini dikkate alıp valilikten cevap isteyen bir yazı gönderdi.

(s. 74) Baycan meğer kızın kaçıp halkı etraflarına topladıkları günden sonra gizlice her yere kızla oğlanı aramak için adam yollamış. Gidebileceklerinden şüphelendikleri her yere bakıp bulamayınca sonunda şehirdeki Fatiholla Bey’de olduklarına gözünü kestirip şehrin içinde zor kullanıp alamayız, Fatiholla Bey’in insanlardan alacağı iki bin tenge kadar parası var, “Bu bizim kaçakları saklayıp halkımızın önde gelenlerinin bile yaramaz dediği bu oğlanı teslim etmezsen alacaklarını verdirmeyeceğiz.” desek korkar, diye düşündü. Bu sözleri ona söylemeye gelen kişiden Fatiholla Bey içinden korkup böyle olması da ihtimal diye düşünüp şöyle cevap verdi, “Doğru, evvelden hakime dilekçe vermek için sadece üç dört gün kadar kalmışlardı. Ancak şimdi bizde değiller, nerede olduklarını bilmiyorum. Eğer bundan sonra yine de bizde oldukları anlaşılacak olursa halkın yapacaklarına razıyım.” dedi. Bu kişi Fatiholla Bey’in sözlerine inanıp obaya döndü. Fatiholla Bey Gali’ye “Bu (s. 75) kâfirlerin nasıl adamlar oldukları senin de malumun. Artık başka bir yere sığınman sizin için de bizim için de daha hayırlı.” dedi. Gali durumu idrak edip “Hayır Fatiholla abzi!⁷⁴ Ben sizden razıyım, zalimlerin ne yapacağı hiç belli olmaz. Madem öyle, bundan üç kilometre ötede babamın dayısı var, oraya giderim.” diyerek ertesi günü gitmek için hazırlandı. Gali’nin kendisinde koşmalık iki at vardı. Fatiholla Bey de at arabası ve birkaç gereç ile elli tenge de harçlık verip uğurlayarak “Hayırlı yolculuklar!” diye arkalarından dua etti. Gali ve Camal öz anne babalarından ayrılır gibi üzülp ağlaştılar. Gali zaten evvelden beri Nogay gibi giyiniyordu. Camal’ı da Nogay gibi giyindirip şalını örttürünce yolda görenler kuşkusuz Nogay diye düşünürdü. Bunlar da bu şekilde tehlikede hissetmeden içleri ferah bir hâlde bir köşede konuşmaya başladılar. Gali, “Eğri oturup doğru konuşalım, eğer yakalansak ve seni benden ayırsalar ne yapardın? Kabullenir miydin?” (s. 76) dedi. Camal, “Allah korusun, nasıl konuşuyorsun, canım senin yoluna kurban olsun, diri olup senden ayrılacağıma ölürüm daha iyi.” dedi.

Böyle konuşurlarken kuşluk vakti olmuş, yolcularımız sık ağaçların arasından aşır bir gölün kenarından geçmişti. Civarında insan olmadığından bu gölde kaç türlü kaz, kuğu ve sayısız kuş vardı. Etrafındaki yerler kilim gibi serilmiş hâlde olup, yelsiz bir günde göl ayna gibi parlayarak uzakta buğuların arasında seraplar görünürken, bizim iki aşık hayran hayran bakarlarken Camal aklına bir şey gelmiş gibi işte bu şarkıyı söyledi:

⁷⁴ TaT. abzi Ağabey, beyefendi

On sekiz bin alemleri yaradan Hak,
 Çok verip birine mal birine baht,
 Birini alim birini zalim eden,
 Birini dertli yarattın birini şad.
 Temaşa asuman ile yeri nasıl,
 Yüce dağlar, uçsuz gölleri nasıl,
 Orman, koru, çiçek açmış bahçeleri
(s. 77) Faydalanan bunlardan, halkı nasıl.

Gözüm doymaz görsem temaşasın,
 Hesabına akıl yetmez şaşırırsın,
 Kanun koyup töre yayıp hükümdar oturup
 Yöneten adaletle tebaasın.

Karışmış asuman ile dağlar büyük,
 Mekânlar ayı, kurt, ceylan, geyik,
 Uçmağın çeşmesi gibi pınarına,
 Olmaz mı bakıp dursan için yanık?

Asumanda ay ve yıldız, güneşi nasıl,
 Sakinleşen buğulanıp, gecesi nasıl,
 Suda balık, gölde kuş, ormanda avlar,
 Bağırışan nice türlü, sesi nasıl.

Cennet gibi temaşa yazı nasıl,
 Uçup gelen ak kuğu, kazı nasıl,
 Hatırlayıp eski günleri yaşlıları,
 Gençlerin yaptığı nazı nasıl.

Geldiğinde donduran kışı nasıl,
 Kar yağınca suyun katılaştığı buzu nasıl,
(s. 78) Verdikten sonra Allah can kuvvet,
 Yaşar canlılar donup kalmadan.

Biz garip o barınağına sığınan,
 Düşmanlar merhametsiz, saymayan,
 Göndersen yalnız bir damla merhametinden,
 Yine de kurtulur muyuz bir aradan.

Gali ile Camal dört gün geçirip Gali'nin Kırıkkudık'taki dayısı Babas'ın evine geldiler. Gönülleri rahatlamış, korkuları olmadığı için günlerin nasıl geçtiğini de anlamazlarken evdekiler eskisi gibi kavga edip kâğıt üstüne kâğıt gönderip bir bereketsiz, sonu gelmeyen davaya girişmişlerdi. Gali'nin dayısıyla beraber o halkın iyileri de “Şimdi bunlar bize sığınıp geldiler yahu, biz de insanlığımızı gösterip koruyalım. En fazla iki yıl davalasırlar, ondan sonra kendileri de yorulurlar.” diyerek gençlerin gönülleri önceden de çok rahatlatmışlardı. Bu garibanların talihsizliğinden bir gün Gali uykudan hasta hâlde uyandı. Akrabaları titremiş, Camal'ın yüzü korkudan bembeyaz olmuştu.

(s. 79) Gali, “Bütün vücudum yanıyor, kemiklerim sanki kırılmış gibi.” derken hastalığının ağırlığı anlaşılmış, yataktan kalkmayasıya yatmıştı. Hastalığı günden güne ağırlaşmış dört beş gün içinde çok tehlikeli bir hâl aldı. Bütün doktorları, ilaçları getirerek tedavi ettirip okuyup üfletseler de düzelmedi. Camal gözlerinden kanlı yaşlar döküp, yeme içmeden kesilip, göz kırpmadan zor günler geçirdi. Bir dakika bile Gali'nin yanından ayrılmıyor, Gali'nin ağlıyor dediği yeri hemen ovarak gözlerini Gali'den almayasıya ona bakıyordu. Yanlarında kimse olmadığında Camal, “Benim bahtsızlığım kendi başımdan aşır uğursuzluğu sana da gelmeye başladı, sonu hayır olsun.” diye Gali'ye sarılarak ağlıyordu.

Gali, “Ağlama, Allah kurtarır, iyileşirim; dua kapısı açık bir vaktinde çaresini verir.” diyerek hem kendini hem de Camal'ı avutuyordu. Buna rağmen sıkıntılar büyüyüp Gali'nin hastalığı çaresiz bir hâl aldı. Akrabaları, “Evine haber yollayalım.” diyorlardı. Gali izin vermedi. “Allah'ın (s. 80) yazdığı olur. Allah korur, yollamayın.” diyerek engel oldu. On günde hastalığı iyice ilerlemiş hatta artık helalleşmeye başlamıştı. Zavallı Camal aklını yitirmiş gibi bazen başı dönüp bayılıyor, Gali'ye “Ben şimdi ne edeyim, senden nasıl ayrılalım, sensiz dünyada ben ne olurum?” diye defalarca sorsa da Gali, “Allah'a emanet ol.” sözünden başka hiçbir şey söyleyemedi. Tam on üç gün hasta yatıp bir Perşembe günü öğlen vaktinde yeni çiçeklenmiş bahçe gibi genç bir ömür soldu. Allah rahmet eylesin...

Cuma günü bütün halk toplanıp cenaze namazını kılıp Köken mezarı dedikleri bir kabre defnettiler. Gali can teslim ettiğinden beri Camal aklını yitirmiş gibiydi. Akrabaları da telaşlanıp “Bir kez bize gelip böyle derde tutulup zavallılar bu hâle düştü. Elimizle öldürmüş gibi olduk, vah!” diyerek birbirlerine danışıp vefat haberini yollamak için birini gönderdiler.

(s. 81) Haberciler Gali’nin evine, Camal’ın evine haber saldılar. İkisinin de anne babaları kâğıt kaleme sığmayacak kadar ağlayıp feryat ederlerken düşmanları da o kadar sevinmişlerdi. Çok durmadan hem Gali’nin anne babası hem de Camal’ın annesi yanlarına dostlarını alıp bu acıklı ölümün yaşandığı yere gitti. Vardıklarında ağlayıp feryat edip kabrinde hasret gidererek obalarına döndüler. Zavallı Camal birkaç gün içinde kara hummaya tutulup da atlatmış gibi hâlsiz düşüp anne babasıyla da doğru düzgün görüşememişti. Camal’ın annesi, “Ağlama yavrum, bahtsızlığına ver, Allah yazmamış demek ki. Vebalin bizde gibi zaten. Evvelden Kazaklık etmesek böyle bir şeye sebep olur muyduk? Hata işlesen de dengini bulmuştun, Allah layık görmedikten sonra ağlamakla ne elde edilir?” diyerek nasihat etti.

Gali’nin annesi de “Yavrum, Galim ile Camalım ne zaman milletin sözünden kurtulup da sağ yanımda gölge olurlar diyordum, dileğime Allah ulaştırmadı.” diyerek sözün sonunu getiremeden hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı.

(s. 82) Bunlar üç gün orada kalıp dönecekleri gün Gali’nin mezarının başında dua okuyacaklardı. İmam, Kur’an okumayı bitirdikten sonra Camal Gali’nin mezar taşına sarılıp gözünden yaşlar akıtarak “Gali! Gali! Bahtsız Camalın yanına geldi. Allahuteala bana senin kabrini göstereceğine beni alsa daha iyiydi, ancak vakti gelmeden can çıkmazmış. Dünyada beraber güzelce ömür sürerim, Gali yanımda oldukça hiçbir kötülük görmem dediğim tekebbür imiş. Allah kabul etmedi, ümidim kesildi, Gali. Kıp kızıl korun içine atıp uzak sefere çıktın. Kendin için hayırlı olsun! Ben zavallın, gövdemde can taşıdıkça seni unutmayacağım. Dünyada padişahın oğlu olsa da sana denk görmeyeceğim. Hoşça kal canım! Gali! Bir benim için merhametli anne babanı da göremeden, onlara bir şey bırakmadan gittin, affet beni canım! Allah ahirette kavuşmayı nasip etsin, işte o zaman bir saat bile geçmeden tüm derdimi unuttur giderim. Ben zavallın, şu vefasız dünyada kalamayıp yolumu şaşırdım, hoşça kal canımm, hoşça k...” diyerek bayıldı.

(s. 83) Mezar başındaki halk Camal'ın yüzüne su serpip biraz düzelince onu da alıp döndü. O zaman da Camal'ın aklı tam olarak yerine gelmemiş, yolda anlamsız sözler söyler hâlde gelmişti. Mezardan dönünce Babas'ın evine gelen yolcular artık dönmek için hazırlanıyorlardı. Gali'nin anne babası evlerine, Camal'ın annesi de Camal'ı kendi evlerine alıp gittiler.

XIII

Camal evine geldiğinden beri günden güne üzüntüsü artıp kötü olmuş, el kadar kalmıştı. Baycanlar işin sonu böyle olunca “Artık nereye gider dersin?” diyerek eski meseleyi eşmeden sessizce bekliyorlardı. Camal kendi evinde bir ay durduktan sonra Baycan'a da Sersenbay'a da akrabaları yol gösterip “Artık gelininizi alın, şöyle böyle diye laf etmeyin. Evvelden bir günahınız olmadığından Allahuteala sizden tarafa oldu, sonu o yüzden böyle oldu yahu.” deyip Sersenbay'a da “Artık siz de kızınızı önceden söz verdiğiniz yere (s. 84) verin.” diye nasihatle bulundular. Bu söze iki taraf da razı oldu.

Şolpan kızına “Yavrum, Camal, insanlar böyle böyle diyor, nasıl edelim?” diye sordu. Camal da “Artık benim yüzümden adınız kötüye çıkmasın, bana Gali olmadıktan sonra fark etmez, suya sokup ateşe atsa da müsaade edin. Allahuteala benim bahtımı açacak olsa Gali'yi böyle yapmazdı.” diyerek dertlenip içli bir sesle cevap verdi. Cuman Bey Camal'ı gelip kendisi almaya gurur yapınca Baycan'ın hanımı gelip götürdü. Bir zamanlar Camal bahtı açık bir kız olup halkın dilinde, yaşlılarının en önde geleni olma derecesinden düşüp sonunda böyle talihsiz, böyle zorluklara düşer olup rehin verilmiş mal gibi onu bir birinin, bir ötekinin aldığını görüp de hâline acımayan kimse kalmamıştı. Bir eğlence, bir toy olduğunda göle konmuş ak kuğu gibi görünen Camal'ı şimdi görenler tanıyamaz olmuştu.

(s. 85) Baycan, Camal'ı evine getirttikten sonra kaymakamlıkta bir kâğıt doldurup valiliğe bildirdi. Talihsizlik sonucu Düysebek'in oğlu Gali vefat edince beylerin hükmüyle anne babası Camal'ı getirdiler. Camal da artık eski kocasına temizim diye imza atıp taahhüname vererek “Artık ikimizin de birbirimize karşı hak talebi veya davamız yok.” deyince bu işle ilgili bütün şikayetler iptal edildi diye amirden yazı geldi. Bu olaylar geçtiğinde Ekim ayı da gelmiş, insanlar kışlaklarına göçmeye başlamıştı. Gali, Camal'ın aklından hiç çıkmıyor, bir an bile neşelenip gülümsemiyordu. Hiç kimseyle konuşmuyor, karşısında konuşan kişinin söylediklerini ya anlamıyor ya duymuyor, divane gibi

dolanıyordu. Cuman'ın erkeklik taslayacağı tutup evvelden olup bitenleri burnundan getireceğim diye her sözünü azarlayıp küfrederek söylüyor, bazen de dürtüp onu hor görüyordu. Baycan ile hanımı Camal'ı içlerinden sevmiyor, oğullarına (s. 86) akıl verip Camal'ı boş durdurtmuyorlardı. Üstündeki kıyafetleri çok kötü olup bazen de gözlerinin altı morardığında zavallı Camal insanlara görünce yerin dibine giriyordu. Son günlerde Cuman'a Baycan da başka akıl verenler de bir olup "Yeter artık oğlum, kaçan kadın düşman askeri gibi deyip fazla zorbalık etme." deseler de kulağı duymadı. Camal'a acıyıp destek olacak kimse olmadığından elinden tek gelen bir köşede ağlamaktı. Böylece kışın bir iki ayı geçti. "Camal'ın derdini düşman başına vermesin." denecek türden bir köleye dönüşüp ayağa kalksa ayağına, otursa başına vurulur oldu. Ne kadar eziyet etseler de Camal'ın ağzından bir kez olsun ters bir söz çıkmıyordu. Bir gün Cuman yine sebepsiz yere küfrettiğinde Camal artık dayanamayıp "Beni öldürecekse öldür, yoksa zaten yanıp gitmiş şu canımı yakma!" dedi. Cuman bu sözü işitip "Öyle mi, senin (s. 87) sevdiğin kocanın yangını hâlâ sönmemiş meğer, ben senin yangını söndürüvereyim." deyip oracıkta Camal'ı dövüp tekmeleyerek bayılttı. Bunları Cuman'ın annesi gelip ayırarak Cuman'a "Adam mı öldürecekse sen?" deyip onu evden dışarı çıkardı.

Camal bir saat sonra kendine gelip "Ben böyle yaşayamayacağım galiba. Burada bu itin elinde öleceğime başka yerde ölürüm daha iyi." diye düşündü. Camal'ın gitmeyi düşündüğü yer şehirdeki Fatiholla Bey'in eviydi. Bir şekilde oraya ulaşırsam birinin semaverini kaynatıp hizmetçiliğini yapsam da gam yemem, milletin gözüne de görünmem, diye düşünürken gün de batmış gece olmuş, herkes uyumuştı. Camal'ın şansına Baycan'ın atı bu gece eyerliydi.

Daha kalın kıyafetler giyip usulca dışarı çıktı. Az önceki (s. 88) ata binip "Kurtardın mı Allah'ım?" diyerek geniş yola doğru yöneldi. Camal'ın işleri evvelden beri ters gittiği gibi bu sefer de hayırlı olmayacağının işaretleri görünmeye başlamıştı. Camal çıktığı zaman biraz tipi vardı. Camal yirmi kilometre kadar gittiğinde tipi artmış, yol görünmemeye başlamıştı. Tipi gittikçe şiddetlenip her tarafını sardı. Korkunun ne demek olduğunu unutan Camal'ın aklında yalnızca Gali'nin olduğu sırada atı bir yerde durdu. Atın yoldan çıkıp beline kadar bir kara battığını ancak o an fark edebildi. Sonrasında atın yönünü çevireyim diye hareketlendiğinde iki elinin kaskatı kesilip, dizgini tutamayacak kadar donduğunu ve bütün vücudunun titrediğini hissetti. Camal bütün gücünü toplayıp atın yönünü çevirmişti. Hiçbir şey görünmüyor, yol bulunmuyordu. Bu şekilde yolunu şaşırıp gece yarısına kadar

gidip iyice fenalaşarak (s. 89) kendinden geçti. Yürürsem hiç olmazsa biraz ısınırım diye attan inmişti, kalın karın içinde düşe kalka pek ilerleyemeden bir yerde düştü. Gün boyu gidip gece de yorgun düşen at Camal'ın yanından ayrılmadan öylece bekledi. Camal'ın içi yanıp tüm vücudu kızmış gibi birden bütün kıyafetlerini etrafa saçıp hayatının son dakikalarını “Gali! Gali! Zordayım, neredesin!” diye bağırarak geçirdi. Geniş bozkırda halkın dilinde olan güzel Camal, dileğine kavuşmadan ıssız bir yerde, Aralık ayının amansız bir boranlı gününde canını teslim etti.

Boran sanki sadece Camal için varmış gibi sabahleyin hava açılmıştı. Zavallı Camal da yoldan yarım kilometre uzakta öylece yatıyordu. Kuşluk vakti şehirden gelmekte olan beş altı yolcu yol üstünde kımıldamadan duran (s. 90) eyerli bir atı görünce ona doğru yöneldiler. Bunun sahibi nerede ola ki diye düşünüp atın izini takip ettiklerinde Camal'ın yanına geldiler. Kıyafetleri etrafa saçılmış bir kadının yatmakta olduğu manzarayı gördüler. Bir arkadaşlarını o civardaki bir obaya doğru dörtnala gönderip kendileri beklediler. Boş durmayıp birbirlerine “Bu kimmiş acaba? Ne yapıyormuş?” diye sorarlarken içlerinden biri: “Bunun cebinde ne var ki acaba?” diye eliyle ceplerini yokladığında dolmakalemle yazılmış bir kâğıt çıktı. Okuyunca anladı ki meğer Baycan'ın gelini Camal imiş, bu kâğıda da hem Gali'ye ağıdını hem de başına gelen işleri yazmış.

Obadan birileri gelip Camal'ı Baycanlara götürdü. Ertesi günü soğuk bedeni kara toprağa defnedildi. Camal'ın cebinden çıkan kâğıdı yolcular kendileri okuyup yazılanlara hak verip hikâyesini halka yaymışlardı.

(s. 91) İşte Camal'ın Baycan'ın evindeyken kağıda döktüğü derdi şuydu:

Kızın fiyatı beş tay,
Satılıp gitti pazarda.
Başımdan geçen vaka,
Değil mi layık yazmaya?
İçi acıyan aşıklar,
Alsınlar dikkate.
Merhametli kul garibin,
Haksızca kuyusunu kazar mı?
Canım diyen atamız,

Bakmayıverdi yüzümüze,
 Dengine varan kız olsa,
 Benim hâlime düşer mi?
 Görmedi Allah layık,
 Gali yiğitlik etti,
 Günler düş gibi geçti.
(s. 92) Sonra o ayaz aldı,
 Mutluluğunu gösterip,
 Çektiren cezasını da.
 Karanlıkta kaldım ben,
 Işıkların söndüğü zamanda,
 Gali'den olup ne hâle geldim,
 Gelmedi benim ecelim de.
 İçime düştü kızgın dert,
 Kaynayan su gibi kazanda.
 Düştü yüzüm, kaçtı uykularım,
 Dilerim Hak'tan ezanla.
 Mahşer günü geldiğinde,
 Kavuşmayı Allah yazar mı?
(s. 93) Arasında iki ateşin,
 Beni, Allah'ım, kor ettin.
 Garibin gönlünü daraltıp,
 Düşmanı pek mutlu ettin,
 Altın, cevher gibi asili,
 Yere gömüp yok ettin.
 İsfahan kılıcını,
 Eritip içini boş ettin.⁷⁵
 Camal'ın davası deyip
 Savmalköl'ü bir ettin,
 Rahmeti bol rabbim,
 Maskara bu kadar niye ettin.
 Dudu kuşuydum bahçede,

⁷⁵ Metnin aslındaki *fâlçî* kelimesinin anlamına sözlüklerde rastlanamamıştır. TT'ye daha önceki aktarma denemelerinde bu dizinin atlandığı görülmektedir.

Kara kuşa yem ettin,
Han kızı gibi hâlimle,
Bir kötüye denk ettin.
(s. 94) Botasız nar gibi bozlatıp
İşte beni ağlattın,
Kahrını gönderip
Kendi dengimden men ettin.
Bu kadar dertli işe,
Ben biçare ne ettim,
Ağladım feryat edip, Gali yok,
İşine itaat ettim kudretlinin!

Miryakub Duwlatof

1910 yılı, Petrpavl

4. BAQITSIZ JAMAL'IN KELİME HAZİNESİNİN KAMUS-I TÜRKÎ TEMELİNDE OSMANLI TÜRKÇESİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde Baqıtsız Jamal adlı eserin söz varlığı, Kamus-ı Türkî temelinde Osmanlı Türkçesi ile karşılaştırılmaktadır. Metinde bulunan kelimeler ses ile anlam özelliklerine ve KT'de mevcut olup olmamalarına göre ayrı başlıklar hâlinde ele alınmış, daha sonra da köken ve yapılarında bulunan unsurların kökenlerine göre kendi içlerinde alt başlıklar hâlinde gruplandırılmıştır.

BJ'de bulunan bir kelime KT'de madde başı veya ilgili madde içinde örnek olarak mevcut ise ses ve anlam özelliklerine göre *Ses ve Anlam Özellikleri Bakımından Ortak Kelimeler* veya *Ses Özellikleri Farklı Olup Anlamları Aynı Olan Kelimeler* başlığında ele alınmıştır. Bu karşılaştırma sırasında ses ve anlam özellikleri bakımından KT'de aynısı veya fonetik eş değeri bulunmayan kelimeler *Ses ve Anlam Özellikleri Bakımından Farklı Olan Kelimeler* başlığında incelenmiştir.

Birleşik isim ve fiiller de değerlendirmeye tabidir. Birleşik fiillerin karşılaştırması yapılırken KT'de hem ismin hem de fiilin madde başları örnekleri ile birlikte taranmıştır.

Köken incelemesinde ET'den miras olarak hem Kazak Türkçesinde hem de Osmanlı Türkçesinde veya bu lehçelerden sadece birinde bulunan kelime veya ekleri belirtmede *Genel Türkçe* tabiri kullanılmıştır. BJ'de mevcut olup KT'de olmayan Eski Türkçeden miras kelimeler, yararlanılan başka kaynaklarda farklı bir kökene dayandırılmıyorsa (ör. Moğolca) *Genel Türkçe Kökenli Kelimeler* alt başlıklarında ele alınmıştır.

Karışık Yapılı Kelimeler alt başlıklarında, aynı dile ait olan yapılar kendi içinde bölünmemiştir (ör. baht+sızlık). Bu alt başlıklarda incelenen kelimelerin oran hesaplaması yapılırken isim veya fiil tabanının ödünçlendiği dil esas alınmıştır.

Metinde birden fazla yazım şekli bulunan kelimelerin hesaplamalardaki değeri “1”dir.

Karşılaştırma yapılırken uygulanan diğer özel esaslar bölüm başlıkları altında açıklanmıştır.

4.1. Ses ve Anlam Özellikleri Bakımından Ortak Kelimeler

Bu bölümde ses ve anlam özellikleri bakımından Bağıtsız Jamal metni ile Kamus-ı Türkî adlı Osmanlı Türkçesi sözlüğündeki ortak kelimeler tespit edilmiş, kökenlerine ve yapılarındaki unsurlara göre gruplandırılmıştır. Ses özelliklerinin yanında sözlük anlamlarından *en az birinin aynı olması* anlamca ortak kabul edilmede yeterli görülmüştür.

ET mirası olan kelimelerde, Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesinin ayırt edici özellikleri Arap alfabesinin birkaç sesi tek bir harfte göstermesi sebebiyle bazı kelimelere yansımamış ve imlaları her iki lehçede de ortak devam etmiştir. Bu tür kelimeler anlam ortaklığına da sahip ise bu başlıkta ele alınmıştır. Örnek: *toy-* (TT doy-), *kozi* (TT kuzu), *buzıl-* (TT bozul-).

Belirtilen kriterlere uygun olarak toplamda 574 kelime tespit edilmiştir. Bunlardan 244'ü Genel Türkçe, 226'sı Arapça, 56'sı Farsça, 5'i Moğolca ve 2'si de Çince kökenli iken 41 tanesi de karışık yapıdır. Bunların da 27'si Arapça, 14'ü ise Farsça tabanlıdır.

4.1.1. Genel Türkçe kökenli kelimeler

1. aç-	16. altı
2. açık	17. altun
3. açıl-	18. ana
4. açtır-	19. analık
5. ağaç	20. anı
6. ak	21. anılan-
7. ak-	22. apar-
8. akça	23. ar
9. akıtar-	24. ara
10. al-	25. arıl-
11. alda-	26. art / artı
12. aldan-	27. art-
13. aldır-	28. artık
14. alın-	29. at-
15. alma	30. atı

31. ata	65. bir az
32. a�a	66. bir biri
33. ay	67. bit-
34. ayak	68. bitir-
35. aygır	69. biz
36. ayır-	70. boy
37. aylan-	71. boz
38. aylık	72. b�lim
39. ayrıl-	73. b�lin-
40. ayu	74. bölme
41. az	75. b�rk
42. az-	76. bulak
43. baba	77. bur-
44. ba�-	78. buyruk
45. bakır	79. buz- (TT boz-)
46. bala	80. buzıl- (TT bozul-)
47. balık	81. bütün
48. bas-	82. �ap-
49. bat-	83. �ık-
50. ba�-	84. �olak
51. ba�-	85. da
52. ba�ıl-	86. de
53. batır-	87. de-
54. bay	88. dört
55. baylık	89. eki (TT iki)
56. bel	90. el
57. beri	91. e�
58. bet	92. er
59. bil-	93. erin-
60. bildir-	94. eri�-
61. bilek	95. erkek
62. bilin-	96. es
63. bilis-	97. es-
64. bir	98. eski

99. et	129. kaz-
100. et-	130. kazan
101. etek	131. kıl-
102. hān	132. kılıç
103. iç	133. kılın-
104. iç-	134. kımız
105. il-	135. kırk
106. iye	136. kışrak
107. iz	137. kıy-
108. izle-	138. kıyıl-
109. kesil-	139. kız
110. kim	140. kız-
111. kir	141. kızar-
112. kaç-	142. kızdır-
113. kaçan	143. kızıl
114. kaçır-	144. kirpik
115. kaçkın	145. kol
116. kaķ-	146. kolaṇ ⁷⁶
117. kal-	147. kon-
118. kalıṇ	148. kork-
119. kamçı	149. korkınç (TT korkunç)
120. kandır-	150. korkıt (TT korkut-)
121. kar	151. koy-
122. kara	152. koyun
123. kaygı	153. kozı (TT kuzu)
124. kaygu	154. kulak
125. kaygılı	155. kur-
126. kayna-	156. kurıl-
127. kaynat-	157. kurt ⁷⁷
128. kaz	158. kuru-

⁷⁶ Kz.T'deki anlamı *uzun ve gür saç* olan kelimenin KT'deki "1. Enli örme kuşak, yassı ip 2. Hayvanın eyer ve semerini üstüne raptetmek üzere belinin altından

geçirilerek bağlanan örme veya kayış bağ 3. Salıncak ipi" anlamları ile ilişkili görülüp bu kategoride değerlendirilmiştir.

⁷⁷ *Yırtıcı hayvan* anlamı Kz.T'de yoktur.

159. kuw- (TT kov-)	190. söyle-
160. kuwan- (TT kıvan-)	191. söylet-
161. kuy- (TT koy-)	192. söz
162. mi	193. şakla-
163. ne	194. şal-
164. oğıl	195. şal
165. ok	196. şalt
166. oku-	197. şan
167. okut-	198. şarı
168. ol	199. şat-
169. on	200. şatıl-
170. oñ-	201. şın-
171. or	202. şındır-
172. orman	203. şırıķ
173. orta	204. şırt
174. ot ⁷⁸	205. sol
175. otur-	206. şom
176. otuz	207. şoñ
177. oy	208. şuw (TT su)
178. oyna-	209. şol
179. ökçe	210. taķ-
180. öl-	211. tanı-
181. ölüm	212. tañ
182. öñ	213. tara-
183. öz	214. tart-
184. sen	215. tat-
185. sez-	216. ter
186. sezdir-	217. terlet-
187. sök ⁷⁹	218. tut-
188. sön-	219. tütün
189. söndir-	220. tañ

⁷⁸ Ateş anlamı ortak kabul edilmiştir.

⁷⁹ Bir şeyi kökünden veya sokulmuş olduğu yerden çekip çıkarmak manası ortaktır.

Sövmek anlamı KT'de söğmek maddesinde ele alınmıştır.

221. tara-	233. tut-
222. tay	234. uç-
223. taz	235. uçır-
224. tol- (dol-)	236. ur-
225. ton	237. uyku
226. toñ-	238. uza-
227. toprak	239. uzak
228. tor	240. uzat-
229. toğay	241. uzun
230. toy- (TT doy-)	242. üç
231. tur- (TT dur-)	243. üst
232. tutkun	244. yaz

4.1.2. Arapça kökenli kelimeler

1. adam /ādem	18. ‘ayıb
2. ‘ādet	19. ayna (āyīne)
3. aḥir	20. bālīg
4. aḥmaḳ	21. ba‘zı
5. āḥret	22. belā
6. aḥwāl	23. beyān
7. aḳıl / ‘aḳıl	24. cebir
8. ‘alāmet	25. cedīd
9. ‘ālem	26. cemā‘āt
10. ‘ālim	27. cenāb
11. Allah	28. cenāze
12. ‘ām	29. cennet
13. amān	30. cewāb
14. ‘arız	31. cum‘a
15. ‘aşık	32. da‘wā
16. ‘aşk	33. delālet
17. āwāz	34. delīl

35. derece	65. hāş
36. ders	66. hāşıl
37. dewlet	67. hasret ⁸⁰
38. dīn	68. hasta
39. du‘ā	69. haţ
40. dünyā	70. haţā
41. efzal	71. hattā
42. elḥamdülillah	72. hawā
43. elhāşıl	73. ḥawif
44. emir	74. ḥayāl
45. eṭrāf	75. ḥayır
46. ezān	76. ḥayrān
47. ezel	77. ḥaywān
48. fā’ide	78. ḥazīne
49. faḫīr	79. hāżir
50. fāl	80. helāl
51. falān	81. heybet
52. fehim	82. hezel
53. fen	83. ḥıdmet
54. fikir	84. hīle
55. ğam	85. ḥıyānet
56. ğarīb	86. ḥikāye
57. ḥaber	87. ḥikmet
58. ḥabis	88. ḥilāf
59. hac	89. ḥisāb
60. ḥaḫ	90. ḥişşe
61. ḥaḫīḫat	91. ḥuşuş
62. ḥāl	92. ḥuşuşā
63. ḥaḫ	93. ḥükim
64. ḥarf	94. icāb

⁸⁰ Kz.T’deki sözlüklerde *elem*, *dert*, *keder* şeklinde geçmektedir. KT’de ise “1. Ele geçemeyen veya fevt edilen (kaçırılan) bir nimete teessüf edip yanma ve iç çekme 2.

İştıyak, göreceği gelmek.” şeklinde tanımlanmıştır. Birinci manasının yakınlığı düşünülerek bu kategoride ele alınmıştır.

95. ĩmān	126. kudret
96. ictihād ⁸¹	127. Kūrān
97. ihlāş	128. kurbān
98. ihtimāl	129. kuwwet
99. ihtiyār	130. küllī
100. ‘ilāc	131. lā’ik
101. ilāh	132. lakin
102. ‘ilim	133. lezzet
103. iltifāt	134. maḥbūbe
104. inşā‘allah	135. maḥlūk
105. isim	136. maḥşer
106. kabir	137. maḳāl
107. kabūl	138. maḳşūd
108. kadar	139. ma‘ḳūl
109. kaç-	140. māl
110. kadem	141. ma‘lūm
111. kadir	142. ma‘nā
112. kāfir	143. maşhara
113. kahır	144. maşlahat
114. kal-	145. mazlūme
115. kalb	146. mazmūn
116. kalem	147. meclis
117. kāmīl	148. medrese
118. kana‘at	149. mekān
119. kant	150. mertebe
120. kaẓā	151. meşelā
121. kemālat	152. meşakḳat
122. kesb	153. mişāl
123. kımār	154. mollā
124. kışşā	155. mu‘allim
125. kitāb	156. muḥabbet

⁸¹ Kz.T’de talep, arzu, istek anlamlarındadır ancak KT’deki *Çalışıp çabalama, bezl-i makderet, sa’y ve gayret* tanımını Kz.T’deki

anlamlara yakın bulunup bu kategoride değerlendirilmiştir.

157. muḥkem	188. şefā
158. muḥtāc	189. sefer
159. murād	190. selām
160. muwāfıḳ	191. selāmet
161. mübtelā	192. şıfāt
162. mülāyim	193. sır
163. müslimān	194. sünnet
164. naḳıṣ	195. şart
165. nāmūs	196. şecere
166. naşīb	197. şerbet
167. naşīḥat	198. şerī‘at
168. nazar	199. şeytān
169. nikāḥ	200. şübhe
170. niyet	201. ta‘ālā
171. nūr	202. ṭabīb
172. nüṣḥa	203. taḥşıl
173. ‘ömir	204. ṭaleb
174. ‘örf	205. ta‘līm
175. rāḥat	206. tamām
176. raḥīm	207. ṭaraf
177. raḥmet ⁸²	208. terk
178. rayḥan	209. tertīb
179. rāzı	210. teslīm
180. rūḥ	211. tewekkül
181. ruḥşat	212. uşul
182. sâ‘at	213. wa‘aẓ
183. şabır	214. wa‘de
184. şāf	215. wāḳ‘ā
185. şaḥrā	216. waḳıt
186. şaltanat	217. we
187. sebeb	218. wefāt

⁸² *Teşekkür* anlamı KT’de bulunmamaktadır. *Esirgeme*, *merhamet* anlamları ortak kabul edilmiştir.

219. yā	223. zamān
220. ya‘nī	224. zāt
221. zāi‘i	225. zekāt
222. zālīm	226. zihin

4.1.3. Farsça kökenli kelimeler

1. bāb	24. gewher
2. bāğçe	25. gül ⁸⁴
3. bahā	26. günāh
4. bāzār	27. güwāh
5. belki	28. hemān
6. bende	29. heme
7. beter	30. her
8. bīçāre	31. hīç
9. bīkār	32. hüner
10. cān	33. ħor ⁸⁵
11. canwār	34. hoş
12. cay ⁸³	35. mihribān
13. cihān	36. mīrzā
14. cüft	37. nāçār
15. çeşme	38. nādān
16. derd	39. namāz
17. dīwāne	40. nāz
18. dost / došt	41. pādīšāh
19. dūçār	42. penāh
20. dürüst	43. peygamber
21. düşmān	44. perī
22. eger	45. şandıkça (şendükçe)
23. ferzend	46. sāye

⁸³ KT’de cāy kelimesi yer, mekân anlam ve imlası bakımından ortaktır.

⁸⁴ Kz.T’de bir çiçek türü değil yalnızca çiçek anlamındadır. KT’de küçük ve dikenli bir ağaçta olup şeklinin ve kokusunun

güzelliğiyle meşhur çiçek şeklinde tanımlanmış olsa da anlamının bütünüyle farklı olmaması sebebi ile bu kategoride ele alınmıştır.

⁸⁵ Hakir anlamı ortak kabul edilmiştir.

47. şād	52. t̄āzī
48. šāhbāz	53. t̄oy (toy)
49. šāgird	54. usta (üstād)
50. şehir	55. ümīd
51. ten	56. zār

4.1.4. Moğolca kökenli kelimeler

1. ağa (aka)	4. dönen
2. çıda- (çida-)	5. maral
3. çağ	

4.1.5. Çince kökenli kelimeler

1. çay	2. çin ⁸⁶ (chên)

4.1.6. Karışık yapıli kelimeler

Bu alt başlıkta değeriendirdiğimiz kelimeler tespit edilebildiği kadarıyla yapısında tek bir dilin unsuru bulunmayan kelimelerdir. Kelimeler madde başları hâlinde verilmiş, yapısında bulunan unsurlar ait olduğu dillere göre sıralanmış ve parantez içinde kök, gövde veya ekleri gösterilmiştir. Aynı dilin unsurları kendi içinde bölünmemiştir.

1. **aķılsız** / **‘aķılsız**: Ar.+GT (‘aķıl+sız)
2. **‘aşıķlık**: Ar.+GT (‘aşıķ+lık)
3. **baķtli**: Far.+GT (baķt+lı)
4. **baķtsız**: Far.+GT (baķt+sız)
5. **baķtsızlık**: Far.+GT (baķt+sızlık)
6. **bīhaber**: Far.+Ar. (bī+haber)

⁸⁶ KT’’de *sahih*, *sadık* anlamları verilip yalnızca çin sabah tabirinde kullanıldığı belirtilmiştir.

7. **bîhisāb**: Far.+Ar. (bî+hisāb)
8. **dostlık**: Far.+GT (dost+lık)
9. **edebli**: Ar.+GT (edeb+li)
10. **ewweli**: Ar.+GT (ewwel+i)
11. **fā'idelen-**: Ar.+GT (fā'ide+len-)
12. **fā'ideli**: Ar.+GT (fā'ide+li)
13. **fāş et-**: Far.+GT (fāş et-)
14. **fehim et-**: Ar.+GT (fehim et-)
15. **fikirli**: Ar.+GT (fikir+li)
16. **günāhlı**: Far.+GT (günāh+lı)
17. **ğayrı**: Ar.+GT (ğayr+ı)
18. **her kim**: Far.+GT (her kim)
19. **hakında**: Ar.+GT (hak+ında)
20. **hiç bir**: Far.+GT (hiç bir)
21. **hisābla-**: Ar.+GT (hisāb+la-)
22. **hayırlı**: Ar.+GT (hayır+lı)
23. **horla**⁸⁷: Far.+GT (hor+la-)
24. **horlık**: Far.+GT (hor+lık)
25. **'ilācsız**: Ar.+GT ('ilāc+sız)
26. **isimli**: Ar.+GT (isim+li)
27. **kıyāfetli**: Ar.+GT (kıyāfet+li)
28. **lezzetli**: Ar.+GT (lezzet+li)
29. **ma'nāsız**: Ar.+GT (ma'nā+sız)
30. **mu'allimlik**: Ar.+GT (mu'allim+lik)
31. **nikāhlı**: Ar.+GT (nikāh+lı)
32. **ruhşatsız**: Ar.+GT (nikāh+sız)
33. **sebebli**: Ar.+GT (sebeb+li)
34. **sebebsiz**: Ar.+GT (sebeb+siz)
35. **şübhelen-**: Ar.+GT (şübhe+len-)
36. **şübheli**: Ar.+GT (şübhe+li)
37. **şübhesiz**: Ar.+GT (şübhe+siz)
38. **terbiyeli**: Ar.+GT (terbiye+li)

⁸⁷ Hor ve hakir tutmak veya kullanmak anlamı ortak kabul edilmiştir. Uyurken boğazdan kalın sesle hor hor etmek anlamındaki horlamak ile karıştırılmamalıdır.

39. **ümīdsiz**: Far.+GT (ümīd+siz)
 40. **wefā'sız**: Ar.+GT (wefā'+sız)
 41. **zeyreklik**: Far.+GT (zeyrek+lik)

4.2. Ses Özellikleri Farklı Olup Anlamları Aynı Olan Kelimeler

Bu başlıkta söz konusu iki Türk lehçesinin ortak mirası olan kelimelerden anlamca aynı olup ses özellikleri bakımından ayrılan kelimeler ele alınmıştır. Bu bölümdeki kıstaslarımız kelimelerin sözlük anlamlarından *en az birinin aynı olması* ve Bağıtsız Jamal eserindeki kelimenin Kamus-ı Türkî'de bir eş değerinin olmasıdır. Bugün eskimiş kabul edilen bazı kelimelerin Türkiye Türkçesindeki şekilleri parantez içinde verilmiştir.

Bu bölümde tespit edilen toplam kelime sayısı 478'dir. Bunlardan 390'ı Genel Türkçe, 30'u Arapça, 28'i Farsça, 3'ü Rusça, 1'i Soğdakça kökenli iken 26'sı da karışık yapılıdır. Karışık yapıllardan da 17'si Arapça, 8'i Farsça, 1'i de Genel Türkçe tabanlıdır.

4.2.1. Genel Türkçe kökenli kelimeler

Bağıtsız Jamal	Kamus-ı Türkî
1. açı-	acı-
2. alış beris	alışveriş ⁸⁸
3. aḡ	av
4. aḡlatpaḡ	aḡlatmaḡ
5. apa ⁸⁹	abla
6. as / aṣ	aş
7. as- / aṣ-	aş-
8. aşır-	aşır-
9. aṭtan-	atlan-
10. aṭtandır-	atlandır-
11. aṭtı	adlı
12. awır	ağır

⁸⁸ KT'deki *alış* maddesindeki örnekten alınmıştır.

⁸⁹ KT'deki *Büyük hemşire* (kız kardeş) tanımının Kz.T'deki *Abla*, *yakın akrabalar arasında yaşı büyük olan hanım* manası ile ilgili olduğunu düşünmekteyiz.

13. awır-	ağrı-
14. awır-la-	ağırla-
15. awız	ağız
16. awruw	ağrı
17. ayda-	hayda-
18. aynal-	aylan-
19. ayt-	eyit- ⁹⁰
20. äçeyün	ancılayın
21. äy	ay
22. äyde	haydi
23. ba ⁹¹	mı / mi / mu / mü
24. bar	var
25. bar-	var-
26. bas	baş
27. basta- / başta-	başla-
28. bastal- / baştal-	başlan-
29. baş	baş
30. başqa	başka
31. bayla-	bağla-
32. baylan-	bağlan-
33. baylas-	bağdaş-
34. baylat-	bağlat-
35. be ⁹²	mı / mi / mu / mü
36. bek	pek
37. ber-	ver-
38. beril-	veril-
39. bergi	beriki
40. bes	beş
41. bıltır	bıldır / buldur
42. bilis-	biliş-
43. bilmes	bilmez

⁹⁰ KT'de *demek, söylemek* anlamındadır.

⁹¹ Soru edatı

⁹² Soru edatı

44. birew	biri
45. biy	beğ
46. biyik	büyük
47. biylik	beğlik
48. bol-	ol-
49. boldır-	oldur-
50. bolmas	olmaz
51. boran	bora
52. borasın	bora
53. boş	boş
54. boşa-	boşa-
55. boşan-	boşan-
56. bosқа	boşuna / boşa ⁹³
57. böz	bez
58. bul	bu
59. bural-	burul-
60. burıl-	burul-
61. buyır-	buyur-
62. cafraқ	yapraқ
63. caға	yaқа
64. caқ	yay
65. caқ-	yaқ-
66. caқın	yaқın
67. caқsı	yaқsı
68. cal	yāl / yele
69. calğan	yalan
70. calğız	yalğız
71. caman	yaman
72. can-	yan-
73. candır-	yandır-
74. caņa	yeñi
75. cara-	yara-

⁹³ KT'deki *boş* maddesinin kullanım örneklerinden alınıp bu kategoride değerlendirilmiştir.

76. caras-	yaraş-
77. carım	yarım
78. cas	yaş
79. castık	yaştık
80. cat	yat ⁹⁴
81. cat-	yat-
82. catırka-	yadırğa-
83. caw-	yağ-
84. cay-	yay-
85. cayaw	yaya
86. cayıl- / cayul-	yayıl-
87. caylaw	yayla / yaylak
88. caz	yaz
89. caz-	yaz-
90. cazda-	yaz ⁹⁵
91. cazdır-	yazdır-
92. cazıl-	yazıl ⁹⁶
93. cazuw	yazı
94. cäne	yine
95. cärdemçi	yardımcı
96. ce-	ye-
97. cel	yel
98. cem ⁹⁷	yem
99. cenge / ceñge	yenge
100. cer	yer
101. cet-	yet-
102. cetek	yedek
103. ceti	yedi
104. cetim	yetim
105. cıgıl-	yıgıl-

⁹⁴ *Yabancı* manası ortaktır.

⁹⁵ Yaklaşma belirten tasvirî fiil anlamındadır.

⁹⁶ *Tahrir olunmak* manası ortaktır. İyileşmek anlamı KT’de bulunmamaktadır.

⁹⁷ *Hayvanlara verilen yemek* anlamı ortaktır. Farsça kökenli *hükümdar* ve Arapça kökenli *mecmu* anlamına gelen *cem* ile karıştırılmamalıdır.

106. cıl	yıl
107. cıla-	ağla-
108. cıldık	yıllık
109. cılı	ılık
110. cılın-	ılın-
111. cılkı	yılkı
112. cıltıra-	yıldıra-
113. cıy-	yığ-
114. cıyıl- / cıyul-	yıgıl-
115. cıyun	yığın
116. cıyrma	yirmi ⁹⁸
117. cigit	yiğit
118. cigitlik	yiğitlik
119. coğarı	yukarı
120. çok	yok
121. çoklık / çoktık	yokluk
122. col	col
123. colda-	yolla-
124. coldas	yoldaş
125. cön	yön
126. cönel-	yönel-
127. culdız / culduz	yıldız
128. cum-	yum-
129. cumsa-	yumuşa-
130. curt / curt	yurt
131. cür-	yürü-
132. cürek	yürek
133. cürüw	yürüme
134. cüyrik	yürük
135. cüz	yüz
136. çaç	şaç
137. çaç-	şaç-

⁹⁸ KT'de *yirmi* kelimesinin yazılışı *yigirmi* şeklindedir.

138. açıl-	açıl-
139. ak	ağ
140. akır-	ağır-
141. egin-	ekin-
142. ıgar-	çıkar-
143. ıgın	ıkın
144. ırağ	ırağ
145. iyki	iğ
146. ukır	ukur
147. dağı	dağı
148. deyin	değın
149. dıbış	tıpış
150. dombıra	ambura
151. e-	i-
152. egin	ekin
153. ekinçi	ikinci
154. elüw	elli
155. endi	imdi
156. er-	eri-
157. erle-	eyerle-
158. ertenğ	erte
159. esek	eşek
160. esik	eşik
161. esit-	işit-
162. esti-	işit-
163. estil-	işitil-
164. estir-	işittir-
165. estirt ⁹⁹	işittir-
166. gewde	göğde
167. gürildes-	gürölde-
168. ilgergi	ileri / ilerü
169. is	iş

⁹⁹ KT'de, Kz.T'deki ölüm haberini yakınlarına duyurma anlamı yoktur.

170. iste-	işle-
171. kâne	kanı / hani
172. keç	geç
173. keç-	geç-
174. keçe	gece
175. keçik-	gecik-
176. keçiktir-	geciktir-
177. kel-	gel-
178. keleşek	gelecek
179. kelin	gelin
180. kelis	geliş
181. keltir-	getir-
182. keme	gemi
183. keñ	geniş
184. kerek	gerek
185. kereksiz	gereksiz
186. kerekti	gerekli
187. keril-	geril-
188. ket-	git-
189. ketkir-	gider-
190. kewde	gövde
191. kilem	kilim
192. kir-	gir-
193. kiris-	giriş-
194. kisi	kişi
195. kisilik	kişilik
196. kiy-	giy-
197. kiyew	güveyi ¹⁰⁰
198. kiyük	geyik
199. kiyüm	giyim
200. kiyin-	giyin-
201. kiyindir-	giyindir-

¹⁰⁰ KT’de güvey, güvegi, güğey gibi şekilleri de bulunmaktadır.

202. köger-	gökre- (göğ-)
203. kök	gök
204. köl	göl
205. köm-	göm-
206. köñil	göñül
207. kör-	gör-
208. köril-	görül-
209. körin- / körün-	görün-
210. körset-	göster-
211. köz	göz
212. küç	güç
213. küçti	güçlü
214. kül-	gül-
215. küldir-	güldür-
216. külümsire-	gülümse-
217. күn	gün
218. күndüz / күndiz	gündüz
219. күt-	güt-
220. қақпан	kapap
221. қалыңдық	kalınlık
222. қандı	kanlı
223. қараң	qarañlıq ¹⁰¹
224. қарғıs	qarğış
225. қарında ¹⁰²	qarındaş
226. қарсы	qarşı
227. қарşıлаш-	qarşılaş- ¹⁰³
228. қаş	qaş
229. қатı	qatı
230. қайғыр-	qayır-
231. қırında-	qırın-
232. қıs / қış	qış

¹⁰¹ Şemseddin Sami, KT'de aslının *qarañlıq* olduğunu belirtir.

¹⁰² TT'de *kardeş* anlamı daha genel iken Kz.T'de *kız kardeş* manası daha baskındır.

¹⁰³ KT'deki *boy ölçüşmek, mübareze etmek* anlamı ortak kabul edilmiştir.

233. kışka / kışka	kışa
234. kısta-	kışla-
235. kıştaw / kıştaw	kışlak / kışla
236. kızğan-	kışkan-
237. kobız	kopuz
238. konak	konuk
239. koñır	koñur
240. korğa-	koru-
241. kos- / koş-	koş-
242. koşıl- / koşul-	koşul-
243. koy	koyun
244. kurgat-	kurut-
245. kur	kuru
246. kırı-	kuru-
247. kurtta-	kurtlan-
248. kus / kuş	kuş
249. kutkar-	kurtar-
250. kutil-	kurtul-
251. kuçak	kucak
252. kuçakta-	kucakla-
253. kulin	kulun ¹⁰⁴
254. kuttı	kutlu
255. kutul-	kurtul-
256. kuw ¹⁰⁵	kuğu
257. ma ¹⁰⁶	mı / mi / mu / mü
258. mağan	bağa
259. men	ben
260. mıñ	biñ
261. min-	bin-
262. minil-	binil-
263. mol	bol

¹⁰⁴ KT'de *eşek yavrusu* manasındadır.

¹⁰⁵ Kz.T'deki *kurnaz*, *hilekâr* manası KT'de bulunmamaktadır.

¹⁰⁶ Soru edatı

264. moyın	boyun
265. moyınçağ	boncuğ
266. munça	bunca
267. munda	burada
268. muz	buz ¹⁰⁷
269. müyiz	boynuz
270. nan-	inan-
271. neçe	nice
272. nege	neye / niye
273. nerse	nesne
274. okı-	oku-
275. okıt-	okut-
276. okul-	okun-
277. okuwçı	okuyucu
278. onda	orada
279. otır-	otur-
280. oyn	oyun
281. ölüm	ölüm
282. öltir-	öldür-
283. pa ¹⁰⁸	mı / mi / mu / mü
284. pe ¹⁰⁹	mı / mi / mu / mü
285. pis-	piş-
286. segiz	sekiz
287. söyles-	söyleş-
288. süy-	sev-
289. süyikli	sevgili
290. süyin-	sevin-
291. süyindir-	sevindir-
292. süykimdi	sevimli
293. şakta-	şakla-
294. şayman	şaman

¹⁰⁷ KT'deki *soğuktan donmuş su* anlamı ortak kabul edilmiştir. *Muz* meyvesi ile karıştırılmamalıdır.

¹⁰⁸ Soru edatı

¹⁰⁹ Soru edatı

295. şanawlı	şayılı
296. şargay-	şarar-
297. şaş-	şaş-
298. şıy-	şığ-
299. sıyın-	şığın-
300. şol	şol
301. şoyıl-	şoyul-
302. şura-	şor- ¹¹⁰
303. şuras-	şoruş-
304. şurastır-	şoruştur-
305. şuwı-	şou- (TT soğu-)
306. şuwuq	şouk (TT soğuk)
307. tağı	dağı
308. talas-	taş- (TT dalaş-)
309. tapsır	tapşır-
310. tas	taş
311. tası-	taş-ı-
312. tasta-	taşla-
313. tätti	tatlu
314. tebis-	depiş-
315. teg-	değ-
316. teñ	denk
317. teñgiz	deñiz
318. tepkile-	tekmele-
319. ter-	der-
320. tereñ	deriñ / derin
321. teri	deri
322. teris	ters
323. tesik	deşik
324. tıgıl-	tıkıl-
325. tıs	tış (TT dış)
326. tigil-	dikil-

¹¹⁰ KT’de *istemek* manası yoktur.

327. tik-	dik-
328. tiktir-	diktir-
329. til	dil
330. tile-	dile-
331. tilek	dilek
332. tiri	diri
333. tis	diş
334. tiy-	değ-
335. tizgin	dizgin / tizgin
336. tizil-	dizil-
337. tokpak	tokmak
338. töbe	tepe
339. töbeçik	tepecik
340. tög-	dök-
341. tögül-	dökül-
342. töse-	döşe-
343. tösek	döşek
344. tuwra	toğrı (TT doğru)
345. tügel	dükeli / tükeli (TT bütün)
346. tülki	tilki / tilkü
347. tün	dün
348. türli	türlü
349. türt-	dürt-
350. tüs	düş
351. tüs-	düş-
352. tüsir- / tüsür-	düşür-
353. tüze-	düzelt-
354. tüzel-	düzel-
355. tüzetpek	düzetmek
356. ƣal	dal
357. ƣal-	dal-
358. ƣamır	tamar / damar
359. ƣaş	taş
360. ƣaw	ƣağ (TT dağ)

361. tında-	dinle-
362. tında-	dinle-
363. tındawçı	dinleyici
364. toğız	toğuz
365. toptan-	toplan-
366. tuman	duman
367. tuw- /tuw-	toğ- (TT doğ-)
368. uh	uf
369. ul	oğul
370. ulıx / uluğ / uluq	ulu
371. umıt- / umıt- / umut-	unut-
372. urıs- / urış-	uruş- (TT vuruş-)
373. uşun-	şon- (TT sun-)
374. uyal-	utan-
375. uyıқта ¹¹¹	uyu-
376. uykı	uyku
377. üçinçi	üçüncü
378. üçün	için
379. ün	ün
380. ünde-	ünle-
381. ür-	ürü-
382. ürük-	ürk-
383. uşbu	işbu
384. üy	ev
385. üyren-	öğren-
386. üyret-	öğret-
387. üyretil-	öğretil-
388. yalgız	yalnız (TT yalnız)
389. yazuw	yazı
390. yegirmi	yirmi

¹¹¹ Kz.T’de *uyuklamak* manası yoktur.

4.2.2. Arapça kökenli kelimeler

1. äbden	ebediyyen
2. aķı	ķaķ
3. älewmet	‘älāmet
4. äli	hālā
5. arba (rubā)	araba
6. aşıl	aşıl
7. äyel	‘iyāl
8. bāle	belā
9. baťa	fātiħa
10. caza	cezā
11. ĥarācat	ĥarācat
12. işāre	işāret
13. iylān	‘īlān
14. ķaťar	ķatār
15. ķayrat	ġayret
16. ķurbı	ķurb
17. mezgıl	menzil
18. mindet	minnet
19. molda	mollā
20. momun	mü’mın
21. obal	vebāl
22. şandūk	şandık
23. şıpra	sefer
24. şor	şūr
25. taķıya	tākiye
26. talap	talep
27. talay	tali‘ (TT talih)
28. tapal	tıfıl
29. tula	tûlā
30. wayım	vehim

4.2.3. Farsça kökenli kelimeler

1. abıroy	abrū
2. aspan	āsmān
3. baķ	baĥt
4. baķça	bāġçe
5. bayġus	bī-hūş
6. beyçara	bīçāre
7. bulbul	būlbūl
8. car	yār
9. daķ	dāġ
10. dariya	deryā
11. dārŵ	dārū
12. dene	ten
13. dert	derd
14. dos	dost
15. durıs	dürüst
16. kaġaz	kāġād (TT kâġıt)
17. kedey	gedā
18. kilt	kilīd
19. kinā	günāh
20. merwert	mervārīd
21. nawķaş	nāĥoş
22. pana	penāh
23. perne	perde
24. ras / raş	rāst
25. şayran	seyrān
26. senbi	şenbih
27. şar	çarĥ
28. tūķım	toĥum

4.2.4. Soğdakça kökenli kelimeler

1. ucmaḥ (‘wštmǵ)	uçmak

4.2.5. Rusça kökenli kelimeler

Latince kökenli bu kelimelerin Kazak Türkçesine Rusça aracılığıyla, Osmanlı Türkçesine ise Fransızca ve İtalyanca aracılığıyla geçtiği görülmektedir.

1. advakat (адвокат)	avukat (Fr. avocat)
2. ıstansa (станция)	istasyon (Fr. station)
3. poçta (почта)	posta (İt. posta)

4.2.6. Karışık yapılı kelimeler

Bağıtsız Jamal	Kamus-ı Türkî
1. ‘aḳıldı: Ar.+GT (‘aḳıl+dı)	‘aḳıllı
2. berekeli: Ar.+GT (bereketli)	bereketli
3. berekesiz: Ar.+GT (bereket+siz)	bereketsiz
4. çincır-la-: Far.+GT (zencîr+la-)	zincirle-
5. çincırlı: Far.+GT (zencîr+lı)	zincirli
6. dawlı: Ar.+GT (da‘vā+lı)	da‘vālî
7. ewwelde: Ar.+GT (ewwel+de)	evvelâ
8. ewwelden: Ar.+GT (ewwel+den)	evvelce
9. ewwelgi: Ar.+GT (ewwel+gi)	evvelki
10. ewwelinde: Ar.+GT (ewwel+inde)	evveli
11. falānça: Ar.+GT (falān+ça)	falānca
12. güwāhlıḳ: Far.+GT (güwāh+lıḳ)	güvāhî
13. ḥaberçi: Ar.+GT (ḥaber+çi)	ḥaberci
14. ḥāşıl bol-: Ar.+GT (ḥāşıl bol-)	ḥāşıl ol-
15. her dā’im: Far.+Ar. (her dā’im)	her dem ¹¹²
16. hîç kim: Far.+GT (hîç kim)	hîç kimse

¹¹² Buarada dā’im’in karşılığı olarak dem kelimesinin kullanılma sebebi KT’deki her maddesinde her dā’im yerine her dem örneğinin bulunmasıdır.

17. ḳaraṅḡı / ḳaraṅḡu: GT+Mo. (ḳara+ṅḡu)	<i>ḳaraṅlık</i>
18. ḳayratlan-: Ar.+GT (ḡayret-len-)	<i>ḡayretlen-</i>
19. lākinde: Ar.+GT (lākin+de)	<i>lākin</i>
20. mihribānlı: Far.+GT (mihribān+lı)	<i>mihribān</i>
21. muwāfıḳlı: Ar.+GT (muwāfıḳ+lı)	<i>muwāfıḳ</i>
22. rashḳ: Far.+GT (rāst+lıḳ)	<i>rāstī</i>
23. ṣorlı: Far.+GT (ṣūrlı)	<i>ṣūrlı</i>
24. ṭalapker / ṭalebker: Ar.+Far. (ṭaleb+ker)	<i>ṭalepkār</i>
25. wefāçıl: Ar.+GT (wefā+çıl)	<i>wefādār</i>
26. zihinli: Ar.+GT (zihin+li)	<i>zihini</i>

4.3. Ses ve Anlam Özellikleri Bakımından Farklı Olan Kelimeler

Bu bölümde, ses özellikleri ve sözlük anlamı yönünden hiçbir Kamus-ı Türki'deki maddelerle uyuşmayan kelimeler ele alınmıştır. Bu kelimelerin sayısı 711'dir. Kelimelerden 21'inin kökeni tespit edilememiştir. Tespit edilebilenlerden 447'si Genel Türkçe, 8'i Arapça, 27'si Farsça, 45'i Moğolca, 36'sı Rusça, 2'si Çince, 1'i Soğdakça kökenli iken 124 tanesi de karışık yapılıdır. Karışık yapıların da 68'i Arapça, 27'si Farsça, 23'ü Moğolca, 3'ü Genel Türkçe, 2'si Rusça ve 1'i de Çince tabanlıdır.

4.3.1. Genel Türkçe kökenli kelimeler

1. açuwan-	13. anaw
2. adas-	14. anda şanda
3. aḡatay	15. anıḳ
4. aḡıt-	16. aṅḡar-
5. aḳırın	17. arala-
6. aḳıyık	18. aralas-
7. aḳḳuw	19. aralastır-
8. al endi	20. arḳılı
9. alaşa	21. artıḳçılık
10. aldı	22. artıl-
11. alḡış	23. ast
12. alıpşatar	24. astas

25. astas bol-	59. bılçıl
26. aştırtın	60. bılçıl-da-
27. ağan-	61. bıyıl
28. awıl	62. bilis
29. aya-	63. bilmegensi-
30. ayan-	64. biraq
31. ayanıçtı	65. birdey
32. ayğak	66. birge
33. aynaldır-	67. bir neçe
34. aynalı-	68. biye
35. ayrılı-	69. bokta-
36. aytakta-	70. bolğansı-
37. aytıl-	71. bolı- / bolus-
38. aytıs-	72. bolmasa
39. aytır-	73. boyınça
40. ädeyi	74. boz bala
41. äkel-	75. boz balalıq
42. äket-	76. bozdat-
43. älgı / äligı	77. bölek
44. äne mine	78. bölüsüw
45. äperüw	79. bulay
46. äri	80. bulayça
47. äytewir	81. bulğakta-
48. äytpese	82. burıngı
49. barlıq	83. burunğı
50. bawır	84. bürk-
51. bayağı	85. büytüp
52. baytal	86. cabıq
53. bayı-	87. cabıq-
54. bäri	88. cabıl-
55. bäybiçe	89. cağalay
56. belgi	90. caqında-
57. belgisiz	91. calıq-
58. bılay	92. calqaw

93. caltaқта-	122. colıǵ-
94. camandıq	123. colıq-
95. canbas	124. cötel-
96. can caq	125. cubat- / cuwat-
97. capalaq	126. cuwaş
98. carat-	127. cumbaқ
99. caraydı	128. cumıs
100. carqıldı-	129. cumşal-
101. carıq	130. cumustı
102. cartı / cartı	131. curtıq
103. casır- / caşır-	132. cuwsa-
104. casırın-	133. cügir-
105. caşırw	134. cüde-
106. casıt-	135. cüdew
107. caşaw	136. çaқırım
108. castay	137. çaқtı
109. caw	138. çal
110. cawra-	139. çama
111. cayna-	140. çalǵın
112. cazǵıturım	141. çamala-
113. cärdemdes	142. çapan
114. cegüw	143. çaptır-
115. cek kör-	144. çeç-
116. celis	145. çeçe
117. ceñil	396. çeçil-
391. cılamsıra-	397. çeke
392. cıyna-	146. çet
393. cıynal-	147. çıbın
118. cıyulıs	148. çıǵar
119. ciber-	149. çıǵından-
120. ciberil-	150. çıǵınsın-
121. coқта-	151. çırılда-
394. cola	152. çok
395. colawçı	153. çolpı

154. çuwla-	185. ğana / ƣana
155. daŋ	186. ğoy
156. daŋƣ	187. ıŋgay
157. dawıs	398. ımırt
158. degen	399. ıstıƣ
159. degenı-	188. ıyık
160. dep	189. içti bol-
161. düpilde-	190. ileg-
162. ekew	191. ilin-
163. eldik	192. ilüwli
164. eleŋde-	193. inir
165. emes	194. iyis
166. endigi	195. iyt
167. eŋiret-	196. izlenüw
168. eŋkilde-	197. ƣalay
169. eptep	198. ƣaltıra-
170. erik-	199. ƣanƣa
171. erk	200. ƣanday
172. erkeksi-	201. ƣarağım
173. erkinsit-	202. kări
174. erklik	203. ƣaşƣır
175. erksiz	204. ƣaltıy-
176. ert-	205. ƣay
177. ertegi	206. ƣaybir
178. erttewli	207. ƣayda
179. erüwlik	208. ƣayğılan ¹¹³
180. esen	209. ƣayra-
181. esil-	210. ƣaysı / ƣayusı
182. esker-	211. ƣayt-
183. essiz	212. ƣayta
184. ezüw tart-	213. ƣaytar-

¹¹³ KT'deki madde başları veya örneklerde varlığı tespit edilemediği için bu bölümde ele alınmıştır.

214. kayıtıl-	245. қошуw
215. kayıtıp	246. қойыс-
216. кеңçe	247. қоғға-
217. кеңке	248. көбейт-
218. kek	249. көби
219. keler	250. көкорay
220. kelesi	251. көн-
221. kelis-	252. көндир-
222. кеңes	253. көп
223. кеңes-	254. көргенсү-
224. kerne-	255. көркем
225. keskek	256. көтер-
226. keyin / keyün	257. көтеріл-
227. keyit	258. көзде-
228. kez kel-	259. қuman
400. kezek	260. құrdas
401. қатı-	261. құrıç
402. қатır-	262. құруқ
229. қıran	263. құтқар-
230. қıyna-	264. қuw
231. қıynal-	265. қuwanıç
232. қıysıq	266. қuwant-
233. қızғалдақ	403. қuwbas
234. қızıq	404. күңey-
235. қızıq-	405. күңtilik
236. қızın-	406. күлки
237. kiçkene	267. күнде
238. kimde kim	268. күndestik
239. қол қoy-	269. күy-
240. қоңırawlat-	270. күydir-
241. қорқınıсız	271. күyiniçti
242. қошақта-	272. күyли
243. қошақтал-	273. күyse-
244. қошул-	274. күyүк

275. küzgi	309. osunday / oşunday
276. laqtır-	310. oşundayda
277. manağı	311. oybay
278. mañkılda-	312. oyun külki
279. menen	313. oyun şawıq
280. mına	314. öç-
281. mınaday	315. ön-
282. mınaw	316. örçelen-
283. mıñkılda-	317. ösek
284. mıy	318. östir-
285. mine	319. östüp
286. minekiy	320. ötinic
287. minez	321. ötinic et-
288. moyınşun-	322. ötirük / ötrük
289. munarlan-	323. ötken
290. munday	324. ötker-
291. muñ	325. ötkiz-
292. muñay-	326. ötkür
293. muñayt-	327. öytüp büytüp
294. muñlı	328. özger-
295. murı	329. özimsü-
296. neçük	330. özinçe
297. neğıp	331. pısıq
298. neme	332. pulay
299. nemene	333. renci-
300. nendey	334. şağım
301. oqçaw	335. şağın-
302. olay	336. sağınıs-
303. oñ	337. şaq
304. oşı	338. şalgız-
305. oşınday	339. şalıq
306. oşu	340. şalın-
307. oşulay	341. şalıstır-
308. oşulayça	342. şalkın

343. şalmak
 344. şay
 345. sayla-
 346. saylaw
 347. sayra-
 348. sen-
 349. sender
 350. senimdi
 351. senimsiz
 352. sesken-
 353. şıbır-la-
 354. şıǵalas-
 407. şıķır-la-
 408. şıldır-la-
 355. şıķta-
 356. şıyla-
 357. sıypa-
 358. soǵuw
 359. solar
 360. şolay
 361. şonan
 362. şonça
 363. şonda
 364. şonday
 365. şonǵı
 366. şonınan
 367. şoydıruw
 368. şoyus
 369. şoz-
 370. söylesüw
 371. söytse
 372. söytüp
 373. şuluw
 374. şuluwlıķ
 375. şuwır-
 376. süyek
 377. süyinçi
 378. süzek
 379. tabıl- / ıtabıl-
 380. talastır-
 381. talasuw
 382. ıaldır-
 383. talķan
 384. ıaman
 409. ıamırçı
 410. tamşı
 385. tanıs
 386. tańda-
 387. tańerteń
 388. taras-
 389. tarat-
 390. ıaratuw
 391. ıarķa-
 392. tarķas-
 393. tartıl-
 394. tartın-
 395. tartķız-
 396. tegis
 397. tek
 398. tekke
 399. tekser-
 400. tenge
 411. tengele-
 412. teńdes
 401. teńger-
 402. ıım
 403. ıınçı-
 404. ıınıç

405. tınık-	426. türme
406. tıyın	427. tüsin-
407. tıyu	428. tüsindir-
408. tıyul-	429. uçıktat-
409. tilektes	430. uq-
413. tipti	431. umtıl-
414. tirçilik	432. una-
410. tokal	433. unat-
411. tolıksı-	434. urun
412. tos-	435. usta- / uşa-
413. toşul-	436. ustas-
414. töbet	437. ustat-
415. tömen	438. ustaw
416. tör	439. uyat
417. töre	440. uzatpak
418. töскеy	441. üçew
419. tuw	442. ülken
420. tuwralı	443. ünemi
421. tübegeylikti	444. ürpüyüs-
422. tügen	445. üsik
423. tündik / tündük	446. üyiçi
424. tüngi	447. üyür
425. türlendir-	

4.3.2. Arapça kökenli kelimeler

1. duwan (dīvān)	5. mata (mata‘)
2. kala (kal‘e)	6. nesiye (nesiye)
3. kımbat (kıymet)	7. sän (şān)
4. law (ālev)	8. tap (teba‘a)

4.3.3. Farsça kökenli kelimeler

1. akın (aḥūd)	3. än (heng)
2. armān (ermān)	4. ängime (hengāme)

5. beysenbi (penc-şenbih)	17. kempir (kem-pīr)
6. ceksenbi (yek-şenbih)	18. kez (gez)
7. çarwa (çār-pā)	19. kun (hūn)
8. çāli (şāl)	20. rawçan (rahşān)
9. çildekana / çillehāne (çillehāne)	21. şabaz (şāhbāz)
10. darıyğa (dīrīgā)	22. sūdā (sūdā)
11. dārūger (dārūger)	23. sūdāger (sūdāger)
12. hoçamet (āmed-hūş)	24. sāske (çāşt-gāh)
13. hup (hub)	25. şıpayı (sipāhī)
14. kebis (kefş)	26. tamaça (temāşā)
15. kelte (kelte)	27. zeñgir (zengār)
16. kem (kem)	

4.3.4. Moğolca kökenli kelimeler

1. acar (çiray)	20. kara- (hara-)
2. alış (alus)	21. kırğıy (kiryuy)
3. äke (aka)	22. kuda (huda)
4. argımağ (argamag)	23. kula- (gulad-)
5. barımta (barimta)	24. mağta- (magta-)
6. boşağa (bosuga)	25. mañay (mañlay)
7. bürkit/bürküt (bürged)	26. mañday (mañlay)
8. çala (çalang)	27. müçe (möçe)
9. çalkar (çalagar)	28. nağaçı (nagaçu)
10. çañırak (çagarag)	29. olca (olca)
11. çarça- (şarşa-)	30. ombı (ombu)
12. çeyin / çeyün (çegen)	31. oñaça (onça)
13. çulğu- (çugul-)	32. orın (orun)
14. dala (tala)	33. oyla- (oyla-)
15. dayar (dayar)	34. ös- (ös-)
16. dayın (dayan)	35. şaba (saba)
17. dönen (dönen)	36. şırkıra- (şarkira-)
18. esen (esen)	37. tabala- (tabala-)
19. kökirek (keküreg)	38. tamılcı- (tamala-)
	39. täwir /täwir (tārū)

40. tentek (tanghay)
41. toğay (togay)
42. toқта- (togta-)

43. turımtay (torumtay)
44. urğaçı (urgaçin)
45. aңqu- (anki-)

4.3.5. Rusça kökenli kelimeler

1. abyasneniye (объяснение)	19. mucuq (мужик)
2. atçot (отчёт)	20. naçalnik (началник)
3. atkaz (отказ)	21. oyaz (уезд)
4. bolıs (волост)	22. padpıska (подписка)
5. cärmeŋke (ярмарка)	23. päveske (повестка)
6. çastnıy (частный)	24. piysir (писарь)
7. dekabr (декабрь)	25. poçtovoıy (почтовый)
8. desatina (десятина)	26. rashod (расход)
9. ıspasiba (Спасибо)	27. ret (ряд)
10. ışkol (школа)	28. şaldat (солдат)
11. ıznak (знак)	29. samavar (самовар)
12. ıstracnik (сторожник)	30. sentabr (сентября)
13. qarandaş (карандаш)	31. srok (срок)
14. knıga (книга)	32. syezd /syez (съезд)
15. krestyanski (крестьянски)	33. uçitel (учитель)
16. magnit (магнит)	34. vıbornay (выборный)
17. metriyçeski knıga (метрическая книга)	35. voloştnoy syezd (волостной съезд)
18. minut (минут)	36. zakon (закон)

4.3.6. Çince kökenli kelimeler

1. zaŋ (yan)	2. min (pên)

4.3.7. Soğdakça kökenli kelimeler

1. şanduıwğaç (zntw'çh)

4.3.8. Karışık yapılı kelimeler

1. **‘ādildik:** Ar.+GT (‘ādil+dik)
2. **ağayın:** Mo.+GT (ağa ini)
3. **āhırğı:** Ar.+GT (āhır+ğı)
4. **āhırında:** Ar.+GT (āhır+ında)
5. **aķ baṭalı:** GT Ar.+GT (aķ fātiḥa+lı)
6. **aķıldas:** Ar.+GT (‘aķıl+das)
7. **aķıldas-:** Ar.+GT (‘aķıl+das-)
8. **ālde:** Ar.+GT (hāl+de)
9. **amāndas-:** Ar.+GT (amān+das-)
10. **amāndıķ:** Ar.+GT (amān+dıķ)
11. **awılınay:** GT+Rus (awıl+nıy)
12. **āmeṅger:** Ar.+Far. (amān+ger)
13. **‘arızdas-:** Ar.+GT (‘arız+das-)
14. **badıraķ:** Mo.+GT (badayra-k)
15. **bīiltifāt:** Far.+Ar. (bī+iltifāt)
16. **bolıstıķ:** Ru+GT (volost+tıķ)
17. **bürken-:** Mo.+GT (bürke+n-)
18. **bürkendir-:** Mo.+GT (bürke+ndir-)
19. **cawapker:** Ar.+Far. (cevāb+ker)
20. **catta-:** Far.+GT (yād+ta-)
21. **cebırçılık:** Ar.+GT (cebır+çılık)
22. **cömertlen-:** Far.+GT (cüvān-merd+len-)
23. **cüreksin-:** Mo.+GT (cirükesi+n-)
24. **çeçendik:** Mo.+GT (çeçen+dik)
25. **çınımen:** Çin.+GT (chên+ımen)
26. **çüldirle-:** Mo.+GT (çüldere+le-)
27. **damılsız:** Ar.+GT (teemmül+sız)
28. **dānde:** Ar.+GT (dāne+de)
29. **dawlas-:** Ar.+GT (da‘wā+las-)
30. **dayarla-:** Mo.+GT (dayār+la-)
31. **dayarlan-:** Mo.+GT (dayār+lan-)
32. **durısta-:** Far.+GT (dürüst+a-)

33. **dürüstle-**: Far.+GT (dürüst+le-)
34. **fehimle-**: Ar.+GT (fehim+le)
35. **gülden-**: Far.+GT (gül+den-)
36. **ḥafālan-**: Ar.+GT (ḥafā+lan-)
37. **ḥafālık**: Ar.+GT (ḥafā+lık)
38. **ḥasretlen-**: Ar.+GT (ḥasret+len-)
39. **ḥasretli**: Ar.+GT (ḥasret+li)
40. **ḥaṭāsız**: Ar.+GT (ḥaṭā+sız)
41. **ḥawiflen-**: Ar.+GT (ḥawif+len-)
42. **ḥawifli**: Ar.+GT (ḥawif+li)
43. **ḥāzirçe**: Ar.+GT (ḥāzir+çe)
44. **ḥāzirde**: Ar.+GT (ḥāzir+de)
45. **ḥāzirgi**: Ar.+GT (ḥāzir+gi)
46. **hemedan**: Far.+GT (heme+den)
47. **ḥoştas-**: Far.+GT (ḥoş+tas-)
48. **iḥtiyārsız**: Ar.+GT (iḥtiyār+sız)
49. **inābetli**: Ar.+GT (inābet+li)
50. **ḳadirle-**: Ar.+GT (ḳadir+le-)
51. **ḳadirles**: Ar.+GT (ḳadir+les)
52. **ḳadirli**: Ar.+GT (ḳadir+li)
53. **ḳadirsiz**: Ar.+GT (ḳadir+siz)
54. **ḳaray**: Mo.+Kz. (hara+y)
55. **ḳarat-**: Mo.+GT (kara+t-)
56. **ḳaraw**: Mo.+GT (kara+w)
57. **ḳayratlandır-**: Ar.+GT (ḡayret+landır-)
58. **kemçilik**: Far.+GT (kem+çilik)
59. **kezinde**: Far.+GT (kez+inde)
60. **ḳubult-/ḳubult-**: Mo.+GT (hubil+t-)
61. **ḳudalık**: Mo.+GT (huda+lık)
62. **ḳulpta-**: Ar.+GT (ḳulf+ta-)
63. **ḳuwwetle-**: Ar.+GT (ḳuwwet+le-)
64. **lā'ikda-**: Ar.+GT (lā'ik+da-)
65. **lā'iklı / lā'iklı**: Ar.+GT (lā'ik+LI)
66. **maḳtan**: Mo.+GT (magta+n)

67. **ma‘kūlda-**: Ar.+GT (ma‘kūl+da-)
68. **māldı**: Ar.+GT (māl+dı)
69. **ma‘lūmsız**: Ar.+GT (ma‘lūm+sız)
70. **maşlaḥatlas-**: Ar.+GT (maşlaḥat+las-)
71. **medḥle-**: Ar.+GT (medḥ+le-)
72. **merḥametçilik**: Ar.+GT (merḥamet+çilik)
73. **mezgilsiz**: Ar.+GT (menzil+siz)
74. **mindetli / mindetti**: Ar.+GT (minnet+li)
75. **mollake**: Ar.+GT (mollā+ağa)
76. **mollalık**: Ar.+GT (mollā+lık)
77. **möldire-**: Mo.+GT (möndür+e-)
78. **muḥabbetlüw**: Ar.+GT (muḥabbet+lüw)
79. **naḥaḳtan**: Far.+Ar.+GT (nā+ḥaḳ+tan)
80. **nārāzı**: Far.+Ar. (nā+rāzı)
81. **nārāzılık**: Far.+Ar.+GT (nā+rāzı+lık)
82. **nūrlı**: Ar.+GT (nūr+lı)
83. **ornık-**: Mo.+GT (orun+ık-)
84. **ornına**: Mo.+GT (orun+ına)
85. **oṭaḡaşı**: Mo.+GT (otuḡa+şı)
86. **oylan-**: Mo.+GT (oyla+n-)
87. **oylaw**: Mo.+GT (oyla+w)
88. **oyın toy**: GT + Far. (oyın + toy)
89. **‘ömirlik**: Ar.+GT (‘ömir+lik)
90. **panala-**: Far.+GT (penāh+la-)
91. **raḥīmli**: Ar.+GT (raḥīm+li)
92. **raḥīmsiz**: Ar.+GT (raḥīm+siz)
93. **rāzılık**: Ar.+GT (rāzı+lık)
94. **renci-**: Far.+GT (renc+i-)
95. **renciçli**: Far.+GT (renciç+li)
96. **rencit-**: Far.+GT (renc+it-)
97. **sāwdālas**: Far.+GT (sūdā+las)
98. **şayala**: Far.+GT (sāye+la-)
99. **sebebker**: Ar.+Far. (sebeb+ker)
100. **sekildi**: Ar.+GT (şekil+di)

101. **şırlı**: Ar.+GT (sır+lı)
102. **şuḥbetles-**: Ar.+GT (şuḥbet+les-)
103. **şumdıq**: Far.+GT (şüm+dıq)
104. **şādlan-**: Ar.+GT (şād+lan-)
105. **şādlı**: Ar.+GT (şād+lı)
106. **şādlık**: Ar.+GT (şād+lık)
107. **ṭalaptan-**: Ar.+GT (ṭaleb+tan-)
108. **ṭalebdi**: Ar.+GT (ṭaleb+di)
109. **tekebbürlik**: Ar.+GT (tekebbür+lik)
110. **tentektik**: Mo.+GT (tanghay+tik)
111. **tewekkülçil**: Ar.+GT (tewekkkül+çil)
112. **toḳtat-**: Mo.+GT (togta+t-)
113. **ṭoylas**: Far.+GT (ṭoy+las)
114. **ṭoylas bol-**: Far.+GT + GT (ṭoy+las + bol-)
115. **wa‘delesüw**: Ar.+GT (wa‘de+lesüw)
116. **wayımda-**: Ar.+GT (wehim+da-)
117. **yapırımaw**: Ar.+Far.+GT (yā pīr+im aw)
118. **zakonlı**: Rus.+GT (zakon-lı)
119. **zamāndas**: Ar.+GT (zamān+das)
120. **zarıq-**: Far.+GT (zār+ık-)
121. **zārıla-**: Far.+GT (zār+ıla-)
122. **zārlan-**: Far.+GT (zār+lan-)
123. **zārılı**: Far.+GT (zār+lı)
124. **zoray-**: Far.+GT (zor+ay-)

4.3.9. Kökeni tespit edilemeyen kelimeler

Ulaşabildiğimiz kaynak dizin ve sözlükler vasıtasıyla kökenini tespit edemediğimiz kelimeler aşağıdaki gibidir.

aşaw	dalıy-	ḳalcıṇdas-
awlaḳ	fālçı bor	ḳalğı-
älfeşte-/älpeşte-	ḳacı-	kāmşat
çağın	ḳalcıṇda-	ḳırlı

koşakta-

mäymönkele-

ölen

kulpır-

meliççi

sümekte-

mawık bas-

nar

uwılcı-

4.4. Ses Özellikleri Aynı Olup Anlamca Farklı Olan Kelimeler

Bu bölümde hem Bağıtsız Jamal'da hem de Kamus-ı Türkî'de bulunup ses özellikleri bakımından aynı, anlam olarak ise farklı olan kelimeler, yani *yalancı eş değerler* ele alınmaktadır. Bu kelimelerin 13'ü Genel Türkçe, 9'u Arapça, 4'ü Farsça ve 1'i Moğolca kökenli olmak üzere toplamda 27'dir. KT'deki sesteşi ile anlam ortaklığı bulunan kelimeler bu gruba dahil değildir.

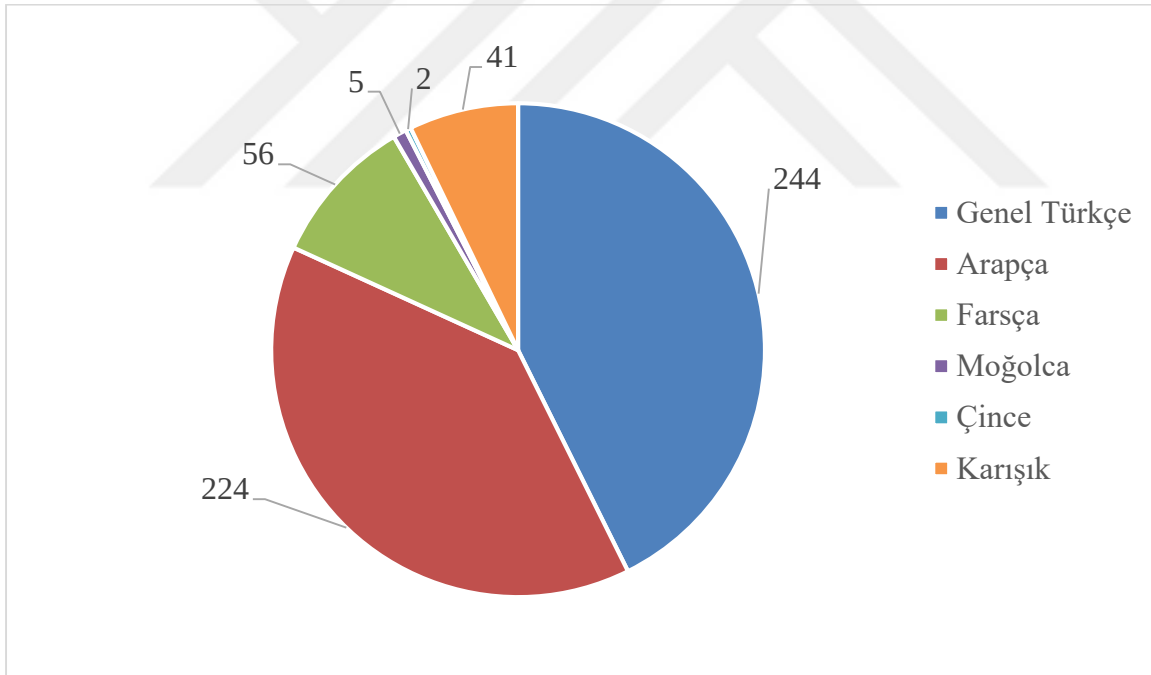
Kelimeler	Bağıtsız Cemāl	Kamus-ı Türkî
burun (GT)	önce	koklama uzvu, uç ve kibir
dem (Far.)	tat, zevk	soluk, nefes; an, zaman, lahza
erte (GT)	erken ve geçmiş zaman	bir sonraki gün
hayālī (Ar.)	aklını yitirmiş, akıl hastası	vehim ve hayale mensup ve müteallik; hayal oyununu oynatan adam
kadīmī (Ar.)	eski yazı taraftarı	eskiden mevcut olan, eskiden bulunan, daimī
keşāfet (Ar.)	bela, facia, felaket	sıklık, yoğunluk, koyuluk
laḡab (Ar.)	yalan haber, rivayet	birinin şöhret olduğu diğer ismi
müsāfir (Ar.)	biçare, zavallı, fakir	yolcu, seyyah, konuk
nar (Far.)	tek hörgüçlü deve, iri, güçlü; ranza	nar meyvesi ; ateş, yakma, cehennem
ora- (oriya-) (Mo.)	sarmak, yumak yapmak, çevresinde dolaşmak	hendek ve tabya yapmak, ölçüp biçmek, orakla biçmek
öt- (GT)	geçmek	terennüm etmek, ses çıkarmak
şana- (GT)	saymak	saygı etmek, hürmet yolu istihza etmek, paralamak
sert (şart) (Ar.)	ant, yemin, vaat	katı, keskin, hırçın, şiddetli, yumuşak olmayan

sonda	(GT)	o an, o vakit, orada	bir tıp aleti, iskandil
şām	(Ar.)	mum, kandil; namus, şeref	akşam, mesâ
taḫṣīr	(Ar.)	efendim, hazretleri	kısaltma, bir işi noksan yapma
ṭamaḫ	(GT)	yemek, yiyecek	ağzın damı hükmünde olan cihet-i fevkâniyyesi
tap-	(GT)	bulmak	ibadet etmek, perestiş derecesinde sevmek, merbut ve meftun olmak
ṭop	(GT)	grup, kalabalık; sınıf birim	toplanıp yuvarlak olmuş şey, küre, gûy; barut ve gülle ile doldurulup atılan maruf büyük silah
ṭoṭı /ṭūṭı	(Far.)	papağan	hanım, kadın
ṭulum	(GT)	saç örgüsü, perçem	hayvan derisinden ibaret kap, düdük çalınan deri ve kürk kıtası
üz-	(GT)	koparmak, kesmek	gerip gevşetmek, yorup sıkmak, ızdırap vermek, cefa ve eziyet vermek
üzil-	(GT)	koparılmak, kesilmek	eskiyip bozulmak, hasta ve bitap düşmek, sıkılmak
yäne/yine	(GT)	ve, ile	tekrar, hatta, aynıyla, kezalik
yüzle-	(GT)	yüze tamamlamak	yüzüne karşı serzeniş etmek ve yüzünü geçirmek
ziyâret	(Ar.)	mezar, kabir	birini görmeye gitme, teberrük ve teyemmüm maksadıyla mübarek bir yere gitmek
zor	(Far.)	kocaman, iri; güçlü kuvvetli	kuvvet, güç; müşkül, zahmetli

5. SONUÇ

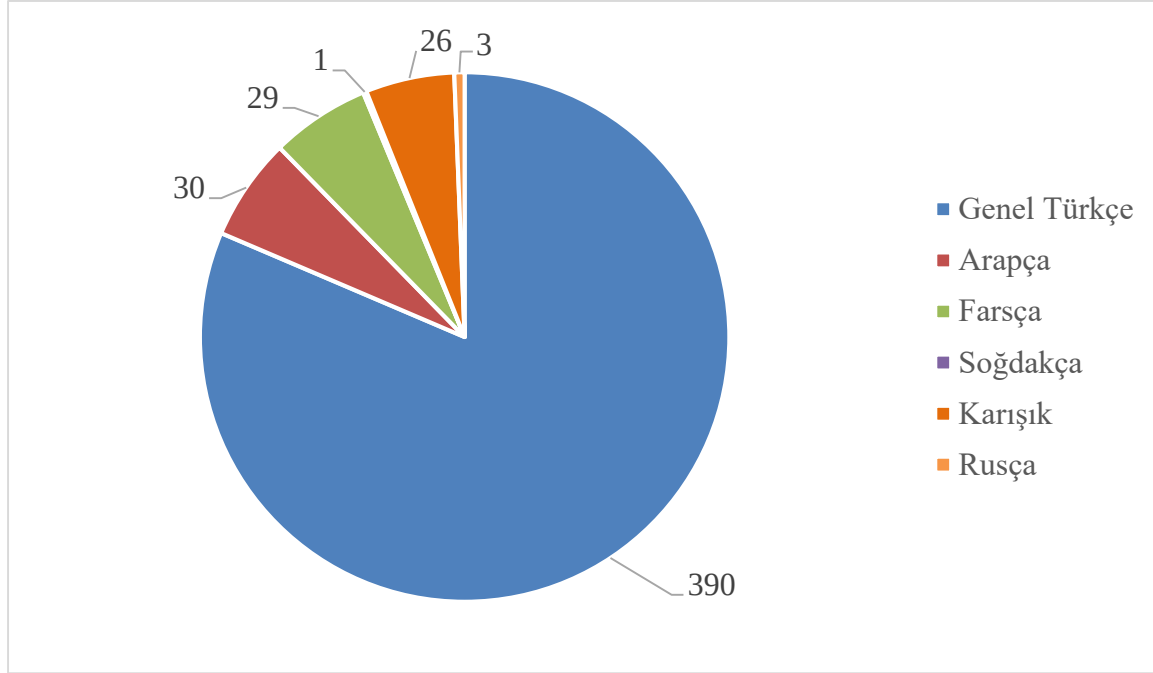
İlk baskısı 1910 yılına ait olup Kazak edebiyatının ilk romanı kabul edilen Bağıtsız Jamal'ın kelime hazinesini, 1901'de tamamlanan ve döneminin en kapsamlı sözlüğü olan Kamus-ı Türkî'yi ölçüt edinerek Osmanlı Türkçesi ile ses özellikleri, anlam ve köken bakımından mukayese ettik. BJ'nin kelime hazinesini oluşturan 1789 kelimeyi söz konusu kriterlere göre incelediğimizde birtakım verilere ulaştık. Bu verileri yüzdelik dilimler şeklinde aşağıda tabloştırdık.

Ses ve anlam özellikleri bakımından ortak 574 kelimenin %42,51'i Genel Türkçe, %39,37'si Arapça, %9,76'sı Farsça, %0,87'si Moğolca, %0,35'i Çince kökenli iken %7,14'ü de karışık yapıdır. Karışık yapılu bu kelimelerin %4,70'ini Arapça, %2,44'ünü ise Farsça kökenli kelimeler oluşturmaktadır.

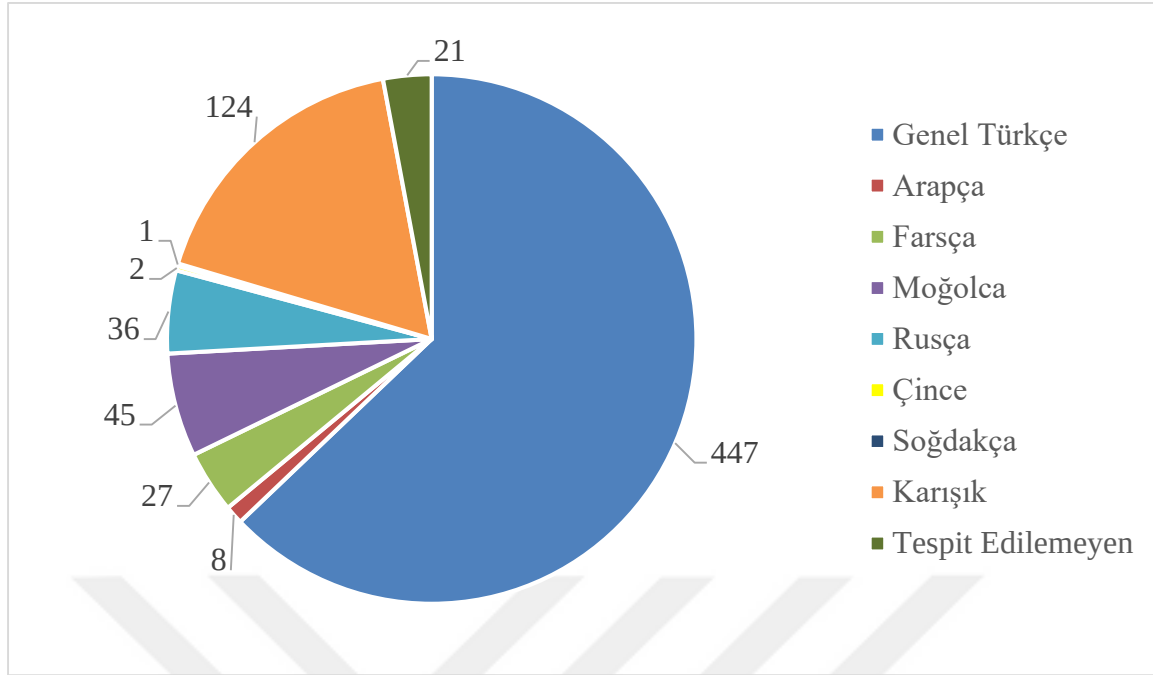
Şekil 5.1. Ses ve Anlam Özellikleri Bakımından Ortak Kelimelerin Kökenlerine Göre Dağılımı

Ses özellikleri farklı olup anlamları aynı olan 478 kelimenin %81,59'u Genel Türkçe, %6,28'i Arapça, %5,86'sı Farsça, %0,63'ü Rusça, %0,20'si Soğdakça iken %5,43'ü de karışık yapıdadır. Bu kelimelerin %3,55'ini Arapça, %1,65'ini Farsça, %0,20'sini ise Genel Türkçe kökenli kelimeler oluşturmaktadır.

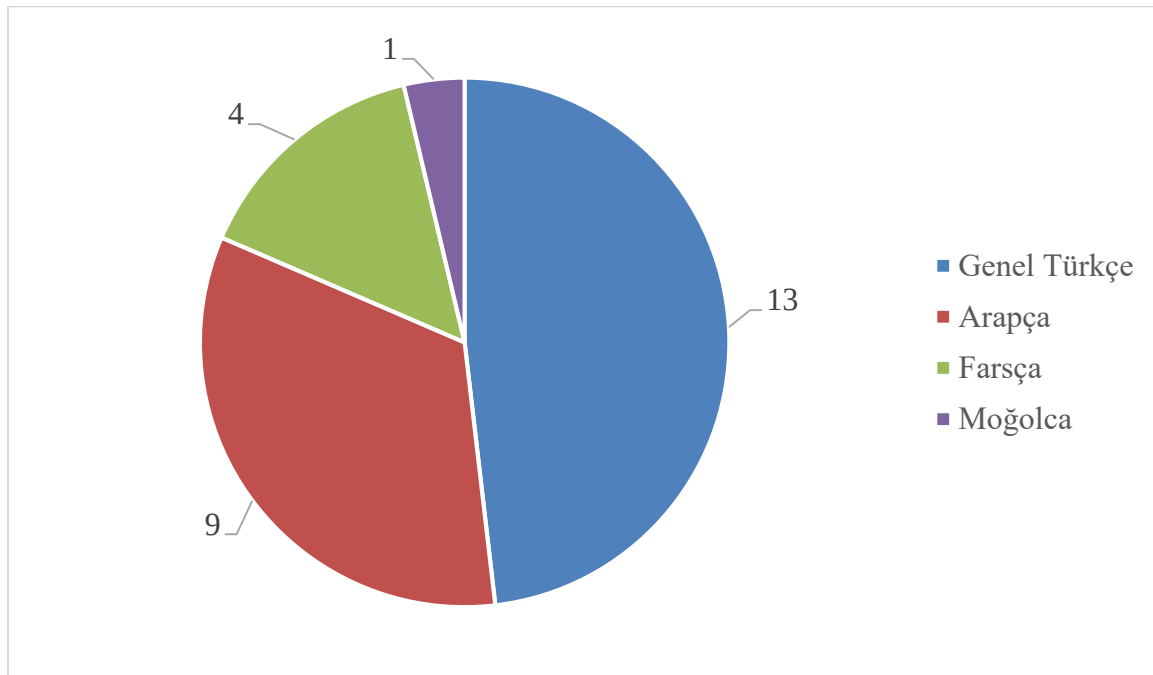
Şekil 5.2. Ses Özellikleri Farklı Olup Anlamları Aynı Olan Kelimelerin Kökenlerine Göre Dağılımı

Ses ve anlam özellikleri bakımından farklı olan 711 kelimenin %62,86'sı Genel Türkçe, %1,12'si Arapça, %3,80'i Farsça, %6,32'si Moğolca, %5,07'si Rusça, %0,28'i Çince, %0,14'ü Soğdakça kökenli iken %17,48'i de karışık yapıdır. Bu dilimi %9,59 Arapça, %3,80 Farsça, %3,24 Moğolca, %0,42 Genel Türkçe, %0,28 Rusça ve %0,14 Çince kelimeler oluşturmaktadır. Kökeni tespit edilemeyen 21 kelimenin bu bölümdeki 720 kelimeye oranı %2,96'dır.

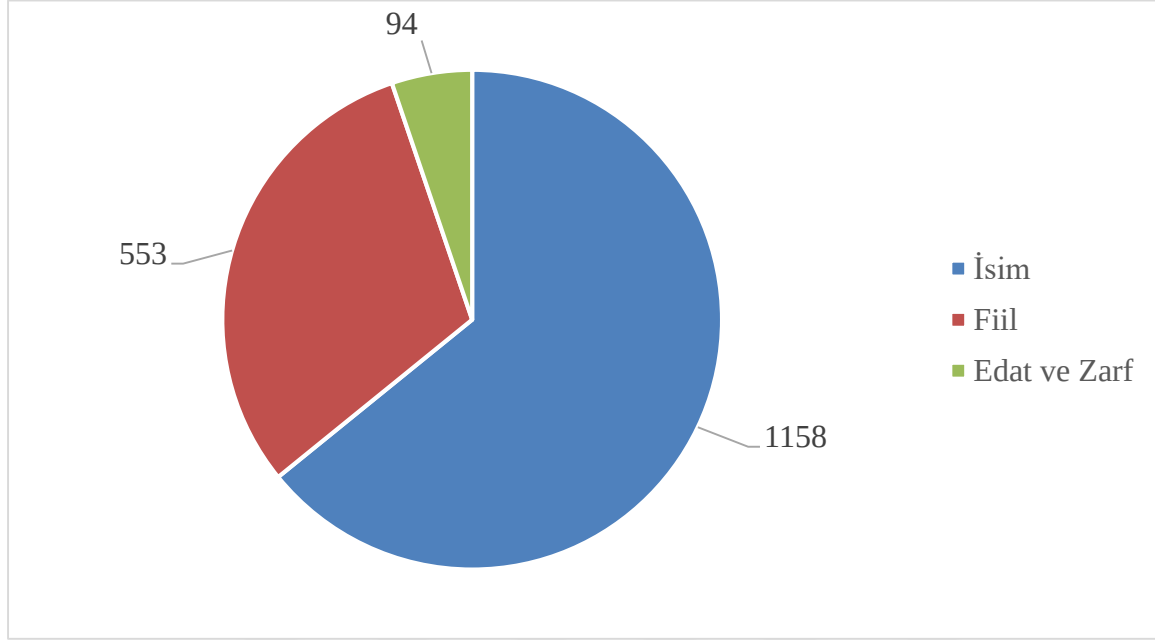
Şekil 5.3. Ses ve Anlam Özellikleri Bakımından Farklı Olan Kelimelerin Kökenlerine Göre Dağılımı

Ses özellikleri aynı olup anlamca farklı olan 27 yalancı eş değer kelimenin %48,14'ü Genel Türkçe, %33,33'ü Arapça, %14,81'i Farsça ve %3,70'i de Moğolca kökenlidir.

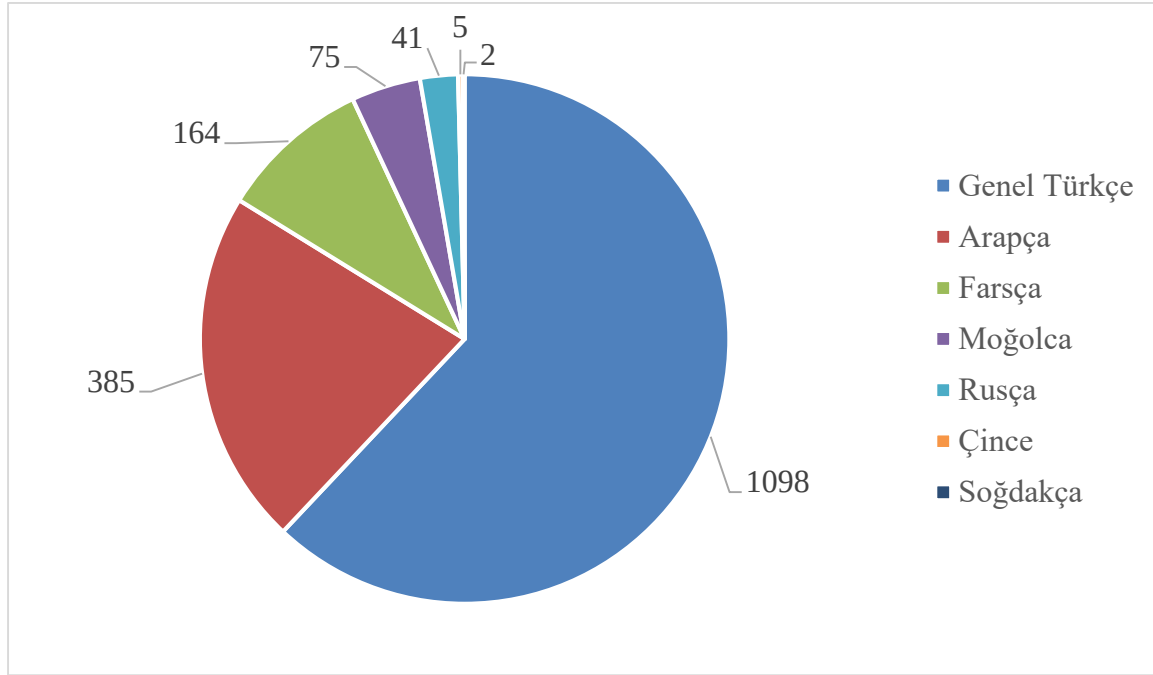
Şekil 5.4. Ses Özellikleri Aynı Olup Anlamca Farklı Olan Kelimelerin Kökenlerine Göre Dağılımı

Bu verilere göre, tespit edilen 1789 farklı kelimedenden 1158'i isim, 537'si fiil, 94'ü ise zarf veya edattır. Bu durumda BJ'nin kelime hazinesinin %64,72'sini isimler, %30,01'ini fiiller ve %5,25'ini de edat ve zarflar oluşturmaktadır.

Şekil 5.5. Bağıtsız Jamal'ın Kelime Hazinesindeki İsim, Fiil, Zarf ve Edatlar.

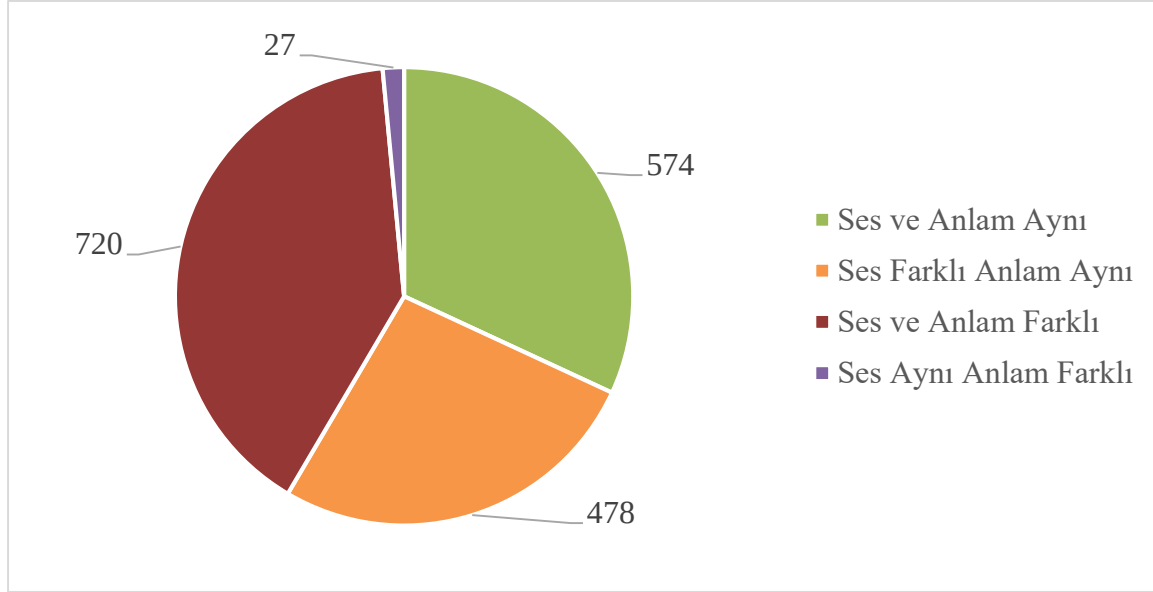
Metinde geçen 1789 kelimenin karışık yapıları da dahil olmak üzere 1098'i Genel Türkçe, 385'i Arapça, 164'ü Farsça, 74'ü Moğolca, 41'i Rusça, 5'i Çince ve 2'si Soğdakça kökenlidir. Buna göre metinde geçen kelimelerin %61,37'si Genel Türkçe, %21,5'i Arapça, %9,16'sı Farsça, %4,13'ü Moğolca, %2,29'u Rusça, %0,27'si Çince, %0,10'u da Soğdakça kökenlidir. Bu veri bize Mirjaqıp Duwlatulı'nın eserinde yalın bir dil kullandığını göstermektedir.

Şekil 5.6. Bağıtsız Jamal'daki Kelimelerin Kökenlerine Göre Dağılımı

Metindeki 1789 kelimedenden 574'ünü *ses ve anlam özellikleri bakımından ortak olan kelimeler* oluşturmaktadır. Bunların metindeki bütün kelimelere oranı %32,08'dir. Bu, BJ'nin kelime hazinesinin %32,08'inin KT'nin kelime hazinesiyle ses ve anlam bakımından ortak olduğu anlamına gelmektedir.

Metindeki bütün kelimeler içinde, *ses özellikleri farklı olup anlamları aynı olan* 478 kelimenin oranı %26,71, *ses ve anlam özellikleri bakımından farklı olan* 711 kelimenin oranı %39, 74, *ses özellikleri aynı olup anlamca farklı olan* 27 yalancı eş değer kelimenin oranı ise %1,50'dir.

Şekil 5.7. Bağıtsız Jamal'daki Kelimelerin Kamus-ı Türkî'ye Göre Durumu

Bu verilere göre Kamus-ı Türkî'deki kelimelere hâkim bir Osmanlı tebaasının Bağıtsız Jamal'ın kelime hazinesinin %32,08'ini çaba sarf etmeksizin, %26,71'ini ise Kazak Türkçesinin ses özelliklerini bildiği takdirde anlayabileceğini ve böylece anlama yüzdesinin %58,79'a çıkabileceğini söyleyebileceğimiz düşüncesindeyiz.

Coğrafi bakımdan uzakta konuşulan ve yazı dili olarak kullanılan bu iki Türk lehçesinin incelediğimiz esere göre ses kaideleri bilindiği takdirde %58,79 oranında bir söz varlığı ortaklığına sahip olması etkileyicidir. Bu ortaklığı sağlayan etkenlerden biri de kabul etmek gerekir ki birkaç sesin bir harf ile gösterildiği ve o dönem iki lehçenin de yazımında kullanılan Arap alfabesidir. *Eki / iki, buzıl- / bozul-* (TT bozul-), *kozi / kuzı* (TT kuzu) örneklerindeki gibi sesletimleri farklı olsa dahi aynı şekilde yazılan kelimeler, ortak söz varlığının oranını artırmaktadır.

Aradan bir asır geçtikten sonra, Kazakistan'ın Latin esaslı bir alfabeye geçme gayretleriyle imlada birlik fırsatını yeniden yakaladığımız bu zamanda, Kazakistan'ın Türkiye'nin 90 yıllık Latin harfli Türk alfabesi tecrübesinden yararlanarak uzaktaki kardeşlerinin hâlihazırda kullandığına yakın bir alfabe belirlemesinin bugünkü anlaşma oranımızı artıracığı ve Kamus-ı Türkî'sine Çağatay Türkçesi kelimeleri ekleyen Şemseddin Sami'yi, Camal'a Usûl-i Cedîd ile okuma yazma öğretip ona Türkî kitapları okutan Mirjaqip Duwlatulı'nı ve "Dilde, fikirde, işte birlik!" fikrine ömrünü vakfeden İsmail Bey Gaspıralı'yı ebedî istirahatgâhlarında şad edeceği düşüncesindeyiz.

KAYNAKLAR

- A. Baytursınlı Atındağı Til Bilimi Institutı (2006). *Qazaq Ądebi Tiliniñ Sözdigi 15 Tom*. Ankara: Arıs Baspası.
- Ahmet'yanov, R. G. (2015). *Etimologičeskiy Slovar' Tatarskogo Yazıka I-II Tom*. Kazan': Magarif-Vakit.
- Akademiya Nauk. (1969). *Drevnetyurskiy Slovar'*. Leningrad: İzdatel'stvo "Nauka".
- Akın, C. (2010). *Hüseyin Karasayev'in "Kamus Naama" Adlı Eseri ve Çağdaş Kırgız Türkçesindeki Alıntı Kelimelerde Görülen Ses Değişmeleri*. (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi).
- Altun, H. O. (2013). *Arapça Alıntı Kelimelerin Kazak Türkçesine Uyarlanması*. VI Ogólnopolska Konferencja Turkologiczna, Nov 8, 2013.
- Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks*. (haz. K. Eraslan, O. F. Sertkaya, & N. Yüce) İstanbul: TKAE Yay.
- Arat, R. R. (2008). *Kutadgu Bilig Yusuf Has Hacib*. İstanbul: Kabalcı Yay.
- Argunşah, M. (2013). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yay.
- Arıkan, M. (2008). "Kazak Edebiyatında İlk Roman –Bakıtsız Jamal–". *Turkish Studies*, Volume 3/7 Fall 2008, 39-82.
- Arslan, S. (2007). *Mir Yakup Duvlatof'un Oyan Kazak İsimli Eserinin Kelime Hazinesi İncelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atalay, B. (2006). *Divanü Lûgat-it-Türk (Dizin) C. IV*. Ankara: TDK Yay.
- Ay, Ö. (2007). Abdurrahim Ötkür'ün "İz" Romanı (İnceleme-Metin-Aktarma-Dizin). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Aydemir, A. (2013). "Kutadgu Bilig ve Divanü Lugati't Türk'te Kuşlar". *International Journal of Social Science*, Volume 6 Issue 1, January 2013, 271-297.
- Bizaqov, S. (2005). *Qazaq Tiliniñ Sinonimder Sözdigi*. Almatı: Arıs
- Bolganbayev, Ä., Kaliyev, B., Biyzaqov, C., Osmanova, A., Däwletqulov, Ş., Jürsinova, M. (1999). *Qazaq Tiliniñ Sözdigi*. Almatı: Dayk-Press Baspası
- Caferoğlu, A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- Courteille, P. D. (1870). *Dictionnaire Turk-Oriental*. Paris.

- Csáki, É. (2006b). "Middle Mongolian loan verbs as they appear in Karachay-Balkar". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 4, 36-65.
- Dankoff, R.; Kelly, J. (1982). *Mahmud al-Kaşgari, Compendium of The Turkic Dialects (Diwan Lugat at-Turk) Part-I*. Duxbury: Harvard University Printing Office.
- Dankoff, R.; Kelly, J. (1982). *Mahmud al-Kaşgari, Compendium of The Turkic Dialects (Diwan Lugat at-Turk) Part-I*. Duxbury: Harvard University Printing Office.
- Dankoff, R.; Kelly, J. (1984). *Mahmud al-Kaşgari, Compendium of The Turkic Dialects (Diwan Lugat at-Turk) Part-II*. Duxbury: Harvard University Printing Office.
- Dankoff, R.; Kelly, J. (1985). *Mahmud al-Kaşgari, Compendium of The Turkic Dialects (Diwan Lugat at-Turk) Part-III*. Duxbury: Harvard University Printing Office.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Durmuş, H. (2011). *Kazak Türkçesinde At ile İlgili Söz Varlığı ve Metinler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Duwlatoŭ, M. (1914). *Bahtsız Cemāl*. Kazan: Matbaa-i Kerimiyye.
- Duwlatoŭ, M. (2003). *Baqıtsız Jamal*. Almatı: Atamura.
- Egwebay, A. Q. (1997). *Mahmut Qaşqariy-Türük Sözdigi I-II-III*. Almatı: Hant Baspası.
- Eker, Ü. (2017) *Misbâhu'l-Envâr Çağatay Türkçesi İnceleme-Metin-Aktarım-Dizin-Tıpkıbasım*. Ankara: Sonçağ Yay.
- Eraslan, K. (2001). *Alî-Şîr Nevayî Mecâlisü'n-Nefâyis Çeviri ve Notlar*. Ankara: TDK Yay.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yay.
- Ercilasun, A. B.; Akkoyunlu, Z. (2014). *Kaşgarlı Mahmud - Dîvânu Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*. Ankara: TDK Yay.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Eren, H. (2003). "Türkçede Moğolca Kalıntılar [Claus Scönig, Mongolische Lehnwörter im Westogusischen Wiesbaden 2000, VI + 210. Turcologica 47]". *Belleten*, C I: 171-186.
- Grönbech, K. (1992). *Kuman Lehçesi Sözlüğü* (çev. Kemal Aytaç). Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Gülensoy, T. (1974). "Eski ve Orta Türkçede Moğolca Kelimeler ve Moğolca-Türkçe Müşterek Kelimeler Üzerine Notlar". *Türkoloji Dergisi*. Sayı 1, C:6, 235-259.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I-II*. Ankara: TDK Yayınları.

- Güner, G. (2017). "Codex Cumanicus'ta Moğolca Alıntı Kelimeler Üzerine Yeni Bir Yaklaşım". *Gazi Türkiyat*, Bahar 2017/20, 9-24.
- Güngördü, E. (2012). "Ürper- Fiilinin Kökeni". *Dil Araştırmaları*, S. 10, 83-97.
- Gürsu, U. (2013). "Kazak Türkçesindeki Farsça Kökenli Ekler ve Sonek Vazifesinde Kullanılan Emir Gövdeleri". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 45(45), 39-86.
- Gürsu, U. (2017). *Kazak Atasözleri*. Ankara: TDK Yay.
- Güzeldir, M. (2002). *Abuşka Lugati (Giriş-Metin-İndeks)* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hacıeminoğlu, N. (2003). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yay.
- Hadjip, E. H. (1968). *Uygursko-Russkiy Slovar'*. Moskva: Sovyetskaya Entsiklopediya
- Isqaqov, A.; Sızdıqova, R. ve Sarıbayev, Ş. (Editörler). (1966). *Qazaq Tiliniñ Qısqaşa Etimologiyalıq Sözdigi*. Almatı: Qazaq SSR'niñ Ǵılım Baspası
- İsmagülov, J. (2013). *Mirjaqıp Duwlatulı, Şıǵarmaları I. Tom*. Almatı.
- Januzaqov, T. (2008). *Qazaq Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi*. Almatı: Dayk-Press
- Jemeney, İ. (2207). *Qazaqşa-Parsışa Sözdik*. Almatı: Zerde
- Jetkergeñqızı, Ö. G. (2012). *Kazak Tilindegi Könergen Atalımdar Lugatı*. Almatı
- Kaçalin, M. S. (2011). *Nevâyi'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar*. Ankara: TDK Yay.
- Kanar, M. (2010) *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Derin Yay.
- Kasapoğlu Çengel, H. (1955). "Türkiye Türkçesi ile Kırgız Türkçesindeki Ortak Alınma Kelimeler". *Türk Dili*. Sayı 521, Mayıs 1995, 467-479.
- Kenesbayev, I. (1977). *Qazaq Tiliniñ Frazelogiyalıq Sözdigi*. Almatı: Qazaq SSR'niñ Ǵılım Baspası.
- Kenesbayev, İ. K., Ahmedov F. Ş., Bolganbayev E., Canuzakov T., Çerkeş G., Cubanov E., İmambayev A., Mahmudov A., Musaldayev E., Nurgaziyma D. (1984). *Kazak Türkçesi Sözlüğü* (çev. H. Oraltay, N. Yüce, S. Pınar). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Koç, K., Bayniyazov, A., Başkapan, V. (haz.). (2003). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ
- Koç, K. (ed.), Bayniyazov, A. J., Bayniyazova, J. T. (2007). *Türükşe-Qazaqşa Sözdik*. Almatı
- Koçoğlu, V. (2006). A Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish (EDPT)'nin Söz Dizini. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt VI, Sayı 1, 111-149.

- Kunduzov, E. (2006). *Kırgızcadaki Arapça Kelimeler ve Bunların Arapça Öğrenimindeki Yeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kúnos, I. (1902). *Şejkh Sulejman Efendi's Çagataj-Osmanisches Wörterbuch*. Budapest.
- Kültür Bakanlığı (1992). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I-II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Lessing, F. D. (1960). *Mongolian-English Dictionary*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Lessing, F. D. (2003). *Moğolca-Türkçe Sözlük 1 A-N*. (çev. G. Karaağaç) Ankara: TDK Yay.
- Lessing, F. D. (2003). *Moğolca-Türkçe Sözlük 2 O-C (Z)*. (çev. G. Karaağaç) Ankara: TDK Yay.
- Mahmutova, L. T., Möhemmediyev, M. G., Sabirov, K. S., Hanbikova S. S. (1977). *Tatar Têlênêñ Añlatmalı Süzlêgê (I-II-III)*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı
- Müller, V. K. (2013). *Complete English-Russian Russian-English Dictionary*. Moskva: Eksmo
- Nagy, E. K. (1996, June). *Mongolian Loanwords in Chagatay*. Historical and linguistic Interaction between Inner-Asia and Europe, Proceedings of the 39th Permanent International Altaistic Conference (PIAC) Szeged, Hungary.
- Oba, E. (2014). "Kazak Türkçesindeki Arapça ve Farsça Kelimelerin Fonetik Değişimleri". *Turkish Studies*, V9/6 Spring, 797-806.
- Ortalıq Gılimiy Kitaphana (2002). *Elim Dep Soqqan Ulı Jürek "Ulı Tulğalar"*. Almatı: 2002
- Ölmez, M. (1998). "Etimoloji Sözlükleri". *Kebikeç*, Sayı 6., 175-184.
- Özcan, M. S. (2004). *Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesi Arasındaki Ortak Kelimeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özdemir, A. (2015). "Kazakçada Renk Kavramı ve Renkler." *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*. 54, 149-208.
- Qaliyev, B. (2014) *Qazaq Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi*. Almatı: Memlekettik Tildi Damıtuw Institutı
- Radloff, W. (1893). *Versuch Eines Wörterbuch Der Türk-Dialecte, Erster Band – Die Vocale*. St. Petersburg.
- Radloff, W. (1899). *Versuch Eines Wörterbuch Der Türk-Dialecte, Zweiter Band*. St. Petersburg.

- Radloff, W. (1911). *Versuch Eines Wörterbuch Der Türk-Dialecte*, Fierter Band. St. Petersburg.
- Rahmatullayev, Ş. (2000). *Özbek Tilining Etimologik Lugati I Türkiy Sözlär*. Toşkent: Universitet
- Rahmatullayev, Ş. (2000). *Özbek Tilining Etimologik Lugati II Arab Sözləri və Olar Bilän Hosilälär*. Toşkent: Universitet
- Rahmatullayev, Ş. (2000). *Özbek Tilining Etimologik Lugati III Fârsça Tâcîkçâ Birliklär və Olar Bilän Hosilälär*. Toşkent: Universitet
- Räsänen, M. (1957). *Materialen Zur Morphologie Der Türkischen Sprachen*. Helsinki: Studia Orientalia Edidit Societas Orientalis Fennica.
- Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Rustemov, L. Z. (1989). *Arab-İyran Kirme Sözderiniñ Qazaqşa-Orısşa Tüsindirme Sözdigi-Kazakhsko-Russkiy Tolkoviy Slovar' Arabsko-İranskikh Zaimstvovannıkh Slov*. Alma-Ata: Mektep
- Salan, M. (2010). *Et-Tuḥfetü 'z-Zekiyye Fi'l-Luğati't-Türkiyye'de Fiil*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Salan, M. (2016). *Codex Cumanicus ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde Fiil Yapımı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sarıbayev, Ş. Ş. (2005). *Qazaq Tiliniñ Aymaqtıq Sözdigi*. Almatı: Arıs
- Sarıca, B. (2014). *Çağatayca-Farsça Manzûm Bir Lûgat Nisâb-ı Türkî*. Ankara: Grafiker Yay.
- Sertkaya, O. F. (1992). "Mongolian Words and Forms in Chagatay Turkish (Eastern Turki) and Turkey (Western Turki)." *Türk Dilleri Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1987 (1992), 265-280.
- Sertkaya, O. F. (2012). "Etimoloji Nedir-Ne Değildir ve İsimden İsim Yapan +ay/+ey Eki Üzerine". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*. 19(1), 43-72.
- Sevortyan, E. V. (1974). *Etimologičeskij Slovar' Tyurskih Yazıkov (Obşçetyurskie i mejtyurskie osnovı na glasne)*. Moskva: Izdatelstvo Nauka.
- Sevortyan, E. V. (1978). *Etimologičeskij Slovar' Tyurskih Yazıkov - Obşçetyurskie i mejtyurskie osnovı na bukvu "B"*. Moskva: Izdatelstvo Nauka.
- Sevortyan, E. V. (1980). *Etimologičeskij Slovar' Tyurskih Yazıkov Obşçetyurskie i mejtyurskie osnovı na bukvı "v", "g" i "d"*. Moskva: Izdatelstvo Nauka.

- Sevortyan, E. V.; Levitskaya, L. S. (1989). *Etimologičeskij Slovar' Tyurskih Yazıkov Obşçetyurskie i mejtyurskie osnovı na bukvı "C", "J", "Y"*. Moskva: Moskva "Nauka".
- Seydakmatov, K. (1988) *Kırgız Tilinin Kısaça Etimologiyalık Sözdüğü*. Frunze: İlim Basması
- Steingass, F. (1998). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. Beirut: Librairie du Liban Publishers.
- Şemseddin Sami (1901). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: İkdam Matbaası.
- Şemseddin Sami (1998). Ön Söz., Ö. F. Akün (ed.). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul. Alfa Yay. s. 26
- Tezcan, S. (1981). “Kutadgu Bilig Dizini Üzerine”. *TTK Belleten*, Cilt XLV/2, Nisan 1981, Sayı 178 , 23-78.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı* Cilt: 1 A/E. İstanbul: Simurg Yay.
- Tietze, A. (2009). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı İkinci Cilt F-J*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Tokat, F. (2014). “On the Common Words in Mongolian and The Turkish Dialects in Turkey”. *The Journal of International Social Research*. 7(32), 185-198.
- Toparlı, Recep; Argunşah, Mustafa. (2008). *Mu'inü'l-Mürîd*. Ankara: TDK Yay.
- Tuna, O. N. (1972). Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler. *Türkiyat Mecmuası*. Cilt 17, 209-250.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- Türk Dil Kurumu. (2012). *Yazım Kılavuzu*. Ankara: TDK Yay.
- Tamir, F. (1998). *Kazak Türkleri Edebiyatı, Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara, TKAE Yay. 4. Cilt, 423-449.
- Uğurlu, M. (2004). “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği”. *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 29, 19-30.
- Uygun, H. (2007). *Kazak Türkçesindeki İkilemelerin Türkiye Türkçesindeki İkilemelerle Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Uzun, G. (2014). “Kırgız Türkçesinde Yabancı Dillerden Alıntılanan Kelimelerde Ses Düşmeleri”. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 33, 2014 Güz, 80-93.
- Vambery, A. (1862). *Abuska Csagatajtörök Szógyüjtemény*. Pest.

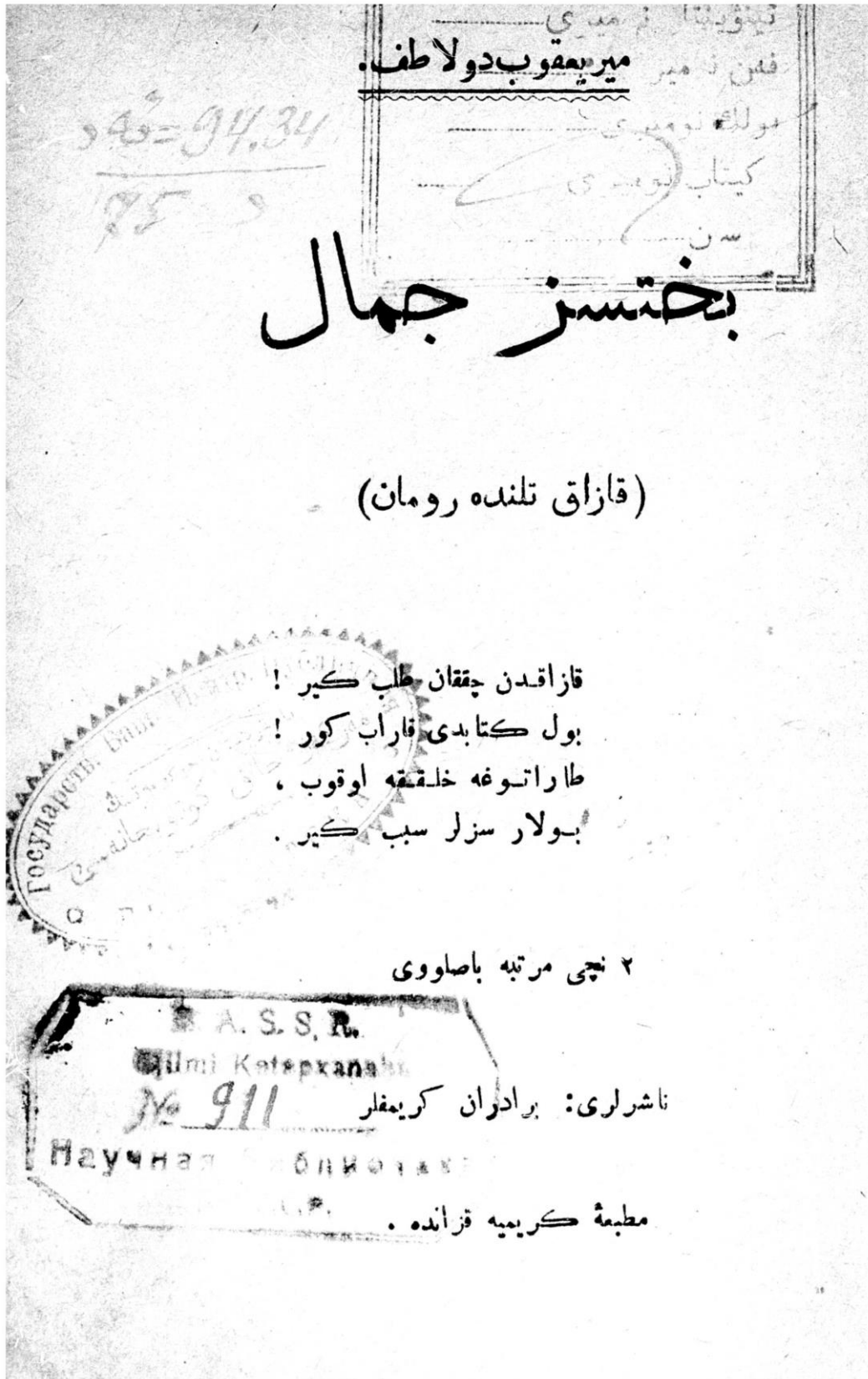
- Vambéry, A. (1878). *Etymologisches Wörterbuch der Turko-tatarischen Sprachen*. Leipzig: F. A. Brockhaus.
- Yavuzarslan, P. (2013). *Şemseddin Sami, Kamus-ı Türkî*. Ankara: TDK Yay.
- Yeraliyev, J. (2015). *Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yakın Akrabalık İsimleri ile Kurulan Atasözleri Üzerine Bir İnceleme Denemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, Ö. (2008). *Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerindeki Arapça-Farsça Kelimelerin Ses Değişimleri (Türkiye Türkçesi ile Karşılaştırılması)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Yudahin, K. K. (1998). *Kırgız Sözlüğü* (çev. A. Taymas). Ankara: TDK Yayınları.

EK-1. Bağıtsız Jamal Eserinin Orijinal Metni (Kazan, 1914)

سوز باسی:

میر یعقوب تومین لردنڭ آلاصاسی
سوزمنانڭ بارمه جوقبه تاماچهسی
جلطراب تیسپاک موینچاق جوده فالماس
قازاڭچه بر روسان یازا صالحی

اوج جوزگه بزدنڭ قازاق بولنادی
اوصولای شعردن صکورنادی
صانی کوب صفاسی جوق همه دن بومس
عالم گه موین صوبنای ایرنادی

چیت چنوب صحرادن باصباسی قدم
بولادی بونینوب جوروب قانچان آدم
بی خبر عالمده گی حکمتین
طوقونانای حبسه گی کونی قاران

КАЗАНЬ
Электро-Анто-Тнорпедия Т-го А-на
"В. Капранов"
1914.

— ۵ —

يارلانغان ايرىككەننان ايرىتەگى ايمەس

جمالداڭ جانين جازدىق بول كىتابى

بختىزىز بر قىز ايكەن اوصى چاقىدە

بروگەخانىزىسە ايمەس عام بولغان ايسى

جايلانغان بول بر عرفى هر قازاقىدە

ايرىسون او قوچىلار مەنسانى

جاينغە حىكايە دىب قىزارماسىن

كورگان كىشىرىدىن دىگەن سوزدى

خور ايتوب ايبىل خىلقن اياماسىن

سانادى قىزدى قازاق مال اورنىدە

المايدى حلال جىقتى جار اورنىدە

ايبىلدى جىوانغە حساب ايتوب

طونادى اوزىن ايرىلر خان اورنىدە

بايقاچى اوزىكە اوزىكە اتچوت بىروب

بختىزىز جمال قىزدى اوقوب كىروب

قازاقداڭ هر جىرىدە بار ايمەس سەبە

حسابلاپ واقعەنى كورسەڭ تىروب

بول سوزدى اوقوب كىروب قولىدە آلانان

انشاء الله حقيقتىز ايمەس جانانان

— ۴ —

بولمايدى كىمچىلىكسىز ھىچ بر خىلق

بارىنىسان كىيىن قالغان قازاق آنقى

باسقە جورت بىز سىيىكلىدى جالقاو ايمەس

علم مەن قاراڭغونى ايتار جىبارق

چىغوب جور هر خەلەڭ طلبىسى

بولمايمە طلبىلانغان آلاق كىسى

قازاقىدە چازىمەيتون بر آورو بار

كىيىمەيدى مەن ايتىساڭ جاراتقىسى

گاولداسىن مېرزا دىساڭ كوتەردى

بارداق قورت آورو جىونالادى

چىگىنار خىلق فائىدەسى دىگان اسكە

دىب ايتىچى اوسى سوزدى بىكار ايدى

اوقوغە ايمەس جورنىڭ بارى قىمار

اوقوغانى رومانى نە دىب اوقار

دىيەيمەن جالپاق جورتىڭ بارى كىچىچە

مەنسان تونسانىن بىلەردە چىشار

صونىدە جورنىڭ بارى بلە بىرئاس

سوز بولار جاقسى جامان بارى كىيىكەس

مقصودى رومانىڭ خالىق توزەتمەك

1

ئو ئىككىن قىس چارواغە جىڭىل بولغاندىن مال كۆيلى
 بىپەچتى بولوب كۆك طال قىسماغان قورمان دىگىن
 ئاتانڭ ئولى جىلداغىدىن جاپلاوغە ايرىتە چىروب ايدى.
 ايكى آونى ايلداڭ جاپلاوى صاوما مال كولاڭ جاپلاي
 اولدار قوزوب بطرى جورتىارينە ئۆي تىگوب كوب
 اوزى بىپەدە بايلادى . قىستاي بىرىنە آراسىباغان
 آغايىلار صاغىسوب، قاجاننان آس داس طويلا بولغان
 عادىتلىق بىر آولدى بىر آول ايرىلىككە چاقىرى بولوب
 ادى . بوز بالار آرا لاپ قىزىچىز دىگەن بولوب
 تەوبر كىوملۇن كىوب، جاقسى آتلارىنە منوب قىزدى
 آولدى قىزىل بولوب جورو لى كورنوب بالاردە آصا
 طالارن اويىتە كەدە ايدى .

بىر كۆن تۆس كىزىكە كولاڭ جىل چاقىغان چاڭا توب
 چاوب كىلە چاقىغان بولوب بىر قازاق كورنىدى؛ بالار
 قاچوب ئۆيگە طىلۇب، اولدىكىن لىر بول اكاوى قايىدە
 طوققار ايكانىسىب طوغانغە، باردى بىكچان دىگەن آولنا -
 يىداڭ ئۆيىنە تۆسدى . جارى سامت بولمايلاق صول

— ۹ —

طىولوب مگىنان بىر خىياتىدىن
 كورسە ايكەن عىلۇن ھىر كىم قىلغان

قازاڭچە رومان جوق باصلىغان كوب
 بول كوزە خلىق اچىنە ساچلىغان كوب
 قىدرى حال بىلگەنمىچە مېندە يازدىم
 تىلايىن بولسە ايكەندىب آصرىغان كوب

۲ - ى . دولاطى .

مېرىتوب دولاطف

۹

دىب ھر قايسى اوز اويناغىنىن آيتوب دالانى
باساربنە ككوتەروب ، گورلىسوب اوتورغانە ،
ماڭاينىن تيرچەوب ، بوكن قولنە اوستاب ئويىن
يىكجان چقى .

جورط بوغان قاراب : «قالاي اولماي ! توره خەنە ،
راضى مە ، نەجوسىن كېلگەن ايكەن ؟» دىب صورافانصوڭ
اولماي آيتىدى :

«الحمىلله اوزىمىدى يىك ماقتاب قولمان قايتە ،
قايتە » اسپاسىيا ە دىب اوصطادى ؛ چقان جوموسى
بول جىردە ايمەس ، «قاراصو» استاساسىناغى خوخول
قالاسىنە بارادى ايكەن ، موندە قوناق بولوب ، طغەوب
كېچكە جىنالادى ؛ اوزى يىك رحىمەلى كسى كورنەدى ،
چار واقالاي ، ايل آراسى طغەچە ؟ دىب ەمەسن
صورادى ؛ آناو كوزىگى كوتىيلىڭ مېنى بو قاتغانىن
آيتقانم جوق ، اوزى آيتقانە بالا مە بولاتون ايسى ؛
نە قىلاين حسن ناڭ ككوتگىنە قاردم . يئەدە تورەناڭ
برجات خبرى سول : قازاقدان سالماق آلمايدى ،
براق موقىسار سىكەلى قالابولام دىساك ۱۵ دىسە تېنە
جىر بىرلادى دىدى . «ايگىن سالماق سار ، اشكول آچماسار ،

بختىر جىال

۸

جىلالو داغى ايلگە ايرىناڭ ايرىناغى جىرگە دىستىناسكى
ناچالنىك كىلادى دىب معلوم بولدى . آليگى ايكالوى
برى استراجنىك بىر بويچوۋوى ايكەن تورەناڭ آرىنان
ئۇى تكتىروب ، لولابىلا توب ، قوى صوبىر و غە چقان .
اول تونى اولماي ، ۋىيور نايلر اويىطاماسطان

خەنەندە بولوب ، تاڭايرىناڭ اولدىن اوچاواراق جىردە
تىگلوب قالغان بىراق ئۇى ، بوقوڭغىر ئۇى كورنىدى
ساسكە ككىزىدە قوڭرولالتوب پاۋاسكە مېن تورەدە
ككورنىدى ؛ آلىدى ، آرتىنان ايتە كسارى داليوب ،
جالىلئاب چاقان قازاقلرىمىن دايالارغان ئويگە كىلوب
توققاندا ، مويىندارىنە چىجورلى ازىناك تاققان اولماي ،
بىلرنيچە مەزىنە چولغوب ، خوجاماتىن (خوش آمەد)
تقىرلاب اويگە كىرگىزدى .

سول آرادە جوموسى بار ، جوق بولخادە ، تاماچەنە
جوزداي كسى جىنالوب قالغان ايدى خلقناڭ حاضىرگى
«آنگەمەسى نىچالنىك نەجوسمەككىلىدى ايكەن ، بايكە
بىولغى صائب آلدىناڭ عرىضى چغوب قالغان بولارمە »
دىيىلىدى ؛ بعضىلارى «جوق اوناڭ اوچون نە كىلسون ،
مەبىتىناڭ بولسطن اوزىنە آيەرگە كىلگەن چىنار !...»

۱۱

مېرىقوب دولامف

كېلگەنمۇڭ مالېدە جاقسى بولوب جلقسى بوزدن
 آصوب، اېكى يوز، اوچ يوز لېس قوبىتوب قطار مالدى
 ئۇ يىڭ بربنە قوصلوب ايدى. براق مال جاقىيان كوڭلى
 خوش بولسەدە، سارسىبايدىڭ جماعتى قالاپىر عومزىدە
 بالا كوتومى بول اېكەموى بالاغە محتاج ايدى.

سارسىباي بعضى وقتىدە اوزىدە ھم جانى آچىتون
 جاقىلار يىڭ سوزى مېنىدە بالا اوچون بر طوقال آلودى
 اوبلاسادە، قالاپىردن آصالماي آنە، مەنە دىب جوروچى
 ايدى. بر كوزى بر مجلسە او تورغان وقتە بر قورداسى ئاڭ
 قىز اچوب، قىزوب او توروب ھىزىمىن بولسادە، چىنى مېنى
 بولسادە سوز آراسىدە: « اى قوباسى! صونچە مالدى
 ايداب جوروب درىستلاپ زكات تېرمەيسىڭ، ھېچكە
 بارمايسىڭ، كىم اوچون جىناپ جورسىڭ؟ آخىرنە قالاپىردن
 قورقوب طوقالەھ آلامادىڭ!... » دېگان سوزان اىستوب،
 اول كوزى ئۇ يېنە يېكە موڭياپوب كىلوب خاتونى مېنى
 سۇيلاسا سىمىن جاتوب قالوب ايدى.

ايرىنا گىنە آوانىساغى بر اېكى، اوچ آغاينلارن
 چاقىروب آلوب: « مەنە مېنى سىزداردى چاقىغانىم:
 «امېدىسىز شىطان دېگان، مال تېناس جگت بولماس

مختىس جھال

۱۰

اولوقدا ارگىسىيلا بويراقدارن اوزىنە كېلىتىدۇ!..
 دىب نصيحت ايدى.

بېكجان نچالنىككىن تاقىمە اىستىكانىن سۇيلاي
 باسپالغاندە، آلىگى طوب دانىزوب او تورغان خالغە بر جگت
 چاروب كېلوب «سۇيىنچى سارسىكە! چولپان جىنگى آمان،
 ايسەن بوسانوب طاقيا تيگوب بىر اتون تادى» ديدى.
 سول وقتىدە چاسمار «سارسىكە» دىب، اولكىنلار
 « سارسىباي، قوانچ خىرلى بولسون، الله اوزايعىيان
 سۇيىنلرسىن، آبال بالادېمە گز!» ديسدى. سارسىباي:
 « جوق اولاي دېمە گزىلر، مېنى قاي بر اول قىز
 تاڭمايىندىب جورگان كىسى!» دىب اوزىنى تان طوروب،
 آطينە مەنۇھە ئۇ يېنە قايتىدى.

11

اوقوچىلار! ھكايمە مۇزدەگى واقىعەلر جوغار بەھ ايتامىش
 سارسىبايدىڭ ئۇي اچىنەگى كىسلردن باسپالغان سىبىلى،
 آتق آڭلا تېناق اوچون سارسىبايدىڭ كىم اېكەنلىگىن ھم
 نېنىدى كىسى اېكەنلىگىن جازامىن.

سارسىباي ھېچ بر علم اوقوماغان مومون، مال باققان
 كىسى ايدى. آطاسىمىيان آرتق دولت قالماسادە، بىرىرەك

۱۳

مير يەتقوب دولاط

ملائىڭ قىزى چولپان ايىدى. چولپاننىڭ جاسى اون دورىكە جيتوب تورغانصوڭ سارسىناي مالن توگىل يىروب كىلەر جىلدە آلوبىدە قويدى. مرحوم جارس ملا تىرى وقتىدە چولپاننى اوزى اوقتوب، قرآندان ايكي چغوب، آزرارق خطىدە تانوب قالغان ايىدى. قالايمىر هر وقت چولپاننى كوندىستىك من سوزمىندە قول مىندە رىجتوب جوردى.

چولپان اون جىتى جاسىنە كىلگانە، ماناڭى سارسىنايدىن طوب اچىندە سۇيىچى سورغان قىز بالا طوبوب، سارسىناي قىزى بىسكە كىلگەندە عمرىدە كورگەن بالاسى اوصى ايىدى. سارسىناي زور ئوانچە بولوب چىلاقنە (چەلخانە) غە قانچە قىز، بوز بالا جىيىوب، اوين اويناب، قىز بالا دىمەى كول باسن چاقىروب طوى قلوب بالانىڭ اسمىن جمال قويد ايىدى.

III

جمال صاغىب كورگان بالانىڭ آلىدى بولغانصوڭ آنا، آناسى قولدىن كىلگانچە آلىشتاب اوستىرب جاسى طوغىزغە جىتىدى. جمالدى ايرىكەك بالاچە كىندىروب جورگەنصوڭ

چىتىر جمال

۱۲

قورارىنە قارا، اول تابىاس خانون بولماس تورارىنە قارا، دىب بولوقتقە چىيىن سىر ايتوب ايدىم؛ ايندى مىن بولسام قورقنىڭ ايكەوينە كىلدىم، قالايمىرە بىيل اوتوز اوچە. خانونىم! يىغىبردڭ سىتى غوى سىنە رخصب يىر؛ آغانىم سىزى اوصى جومىدى قولغە آلتىلار، مە بر آرز قىناعت بارغوى؟ مىن ايندى يىل بايلادم. « دىب آخرغى سوزى معلوم ايتىدى. قالايمىر قانچە اوانىباغان بولسەدە، بول سفردە سارسىنايدە هم باسقەلردە بر اوزدە بولوب صولجىرداق وعدە قىلغانىن كورب، اچى صوبوب، ايندى سۇيىلەگەنمىن قولدىن ھىچ نرسە كىيەمسىن بلوب «نە قىلساڭىلار اختيار، آوالىدە مىن طوقال آلە» دىگەن جىرم چوق، ماغان نىسەن آيتاڭىلار! « دىب توسى بوزلوب اويىن چغوب كىتىدى.

مونان كىيىون كوب وقت اوتىكز باي سارسىناي بر قىز ايتىردى. اوزلىرىنە قىزى چاقىرم جىردە صايىبوللا دىگەن ايلەدە چارس دىگان ملانىڭ بر اول، بر قىزى بار ايكەن؛ ملا وفات بولغانصوڭ خانونىن بر جاقىن، كىيىداي اماگىرى آروب، آليگى ايكي جىتىم بالاصونىڭ قولىنە چققان ايىدى. سارسىنايدىڭ ايتىلغانى اوصى

اولاي بولغاندە زور گناھ تاباسىز؛ براق اوقوتقانده خط يازوب كىتىرلىككە اينىدە اوقوتباڭىز، خصوصاً جېيىد ملاردىن اوقوتباڭىز، نە اوجون دېسەڭىز. اولار اۋلى دىن، ايمان، بىلگىزوب، نەز اوقوتباي، ايمان شرط، بىلەم، ھەقىكەت، ايجاك دېيىدى بولاي قويوب، اورسار چە آ، با، تادىب اورسارڭ اسن قونىلاب بالاڭىدى بوزادى (۹) ە دېدى. سارسىباي اوزى نادان، ملانڭ او كچاسى قىستى دېگەن كىسبە كىناھى بولادى، دىب جورگەن كىسلردىڭ بىرى بولغانلىقن، تىك ملا اسمن كىوتىرگەن كىسى بولوب بىلەم؛ بىلەمى آيتساده مەناو شىرىعت دېگەن سوزگە كىوز جۈۋوب نازوچى ايدى؛ صول سىبىلى الله تەئالىڭڭ ئامرىغوى، بول ملانڭ شىرىعتىدە درىست ايكەن دىب، جەمەلى قىزچە كىنىيىروب، چاچن جىباروب، اوقوتوغادە راضى بولدى. آناسى اوزى آزارقانە بولسە اوقوب علم قىلن بىلگەنەنەنە بول سوزگە قارسى تورمادى سارسىبايڭ اولكەن خاتونى جەمەلى جانى، تەنى مېن جاقسى كىوزگە نىسبە (طوقالدىن طوغان قىزدى اچى جىك كورروب تورسەدە) «اويىباي ملاكە! اول نە دېگەنەڭىز، جەمەل قارغىم طم

بىلەمگەن كىسى قىز دىب اويلا ماوچى ايدى؛ قىز دىب ايتقان آدمىلرغە آچولانەدە قالغان كونلرى بولدى. بىر كۈننى سارسىبايڭ ئۆيىنە ايسىكى چولمىن اوقوغان، دىنبا دە بىلەمگەن نرسەلرم جوق دىب دەموا قىلوچى بىر چالانادان، ملا كىلوب قوندى. ملا طسقىچقاچى بولغانە سارسىباي: «جەمەل جان! تور، ملانڭ كىيىن سال، قومان آلوب چى!» دىب جومەساغانان كىيىن، ملا طسمن كىلوب اوتىروب: «باي! اوسى سىزدىڭ مىرزا-ڭىزڭا اسى قالاي، قىزدىڭ آطن قويغان سىزبە؟» دېدى. (جەمەلى ايرىلا دىب اوتىر ايكەن) سارسىباي آزارق توقتاب تورىدە كۈلۈمسەرە: «تەقىمىر! مونڭ مانسى بار، بىز باسمن كىم كىسى؛ آيمىزدە، كىوزىمىزدە اوسى جەمەل بولغانەنەنە اوزىمىز آلەاب جوروز» دېدى. ملا بولسوزگە نىسبەتەن بىر آزارايلانوب اوطرىدە: «سارسىبكە! كۈڭاگە صولاي ايكەن دىستىغوى، لىكنە شىرىعتدە بالاغە طولوم قوزىو درىست ايمەس (۹) ىندە باي قىزى طوغىز جاسە باغ بولادى، صونڭ اوجون نەز اويىرەنەنەنە اوقوتوب، چاچنەنەنەنە سىزدىڭ موزىڭىز، الله تەئالىڭ بويىرغىنە كۈنىيىگان سىلكى بولادى،

فكرلى، اخى، اول تىل تىللىم نان چاقسى غنى خىبرى بار ايدى. ايكي جىلى قازاق اچىنە چىغوب قازاقداڭ سىر بىلگەنلىكىنى بىلدە سارسىنباي كىسە فكىرنى آڭغاروب سۇ بىلە سىكەن وقتەن اوزن چىب چىكى ايسكى جولىمىن اوقوغان قىدىمى ايتوب كورسە. ندى؛ سىبى اول: «آز وقتەمىن بولدى توزاي آلماسىن، اوزاندى بولار غەخلاڭ كىلماي اۇيتوب، بۇيتوب خراجت جىناب آلاين» دىب اويلادى. سارسىنباي شاگردكە آيتدى: «اوزىز بر اولە جىتى، سىگىز ئۇيىز، بىس آيغەيگىرىمى بىس صوم آڭە بىرەمىز؛ سوزدى آچوب آيتقان چاقسى، مەن اوز باسما مالىمەن كىرن بىرەمىن، باسقار اوزى بلەدى آل كىمىر - مەمىر. قولاب قالسە اوز طالاڭىنان» دىب كولىدى. سول ئۇيىدە اوصى اولداڭ اوز مەلاسىيە اوتور ايدى، صوغان قالچىكساب ائەو جىردە اوتورغان بر جگت سۇ بىلەدى: «بزدىڭ حسىن مەلادى قاندى قاققان بولسە بول مەلادە تىرىس بولماس؛ بىزدىڭ مەلاطورقا بايىچە مەن چاپارداڭ بالاسى اولگەننان بىرى. داندىب، كۈنە بر كىلە چاققان ككىسى بولسە نەمازغە چاقىلا جورمە دىب قاراب تورتون بولدى» دىب ئۇيە اوتورغانلردى دوكونلردى.

بولسە اوز بىسكە كىلسون، صونە چەچ قوبارىز! : « دىب اورچىلانگەن بولدى. مەنان كىيون كىچىكباي قىزچە كىيىلىزوب، چاچنە اوستروب، بورىغىمىدا اير بالا دىب كىيىلىزوب بولغانلىقى قويدى.

ماناغى مەلانداڭ نىصىعتى ايسنە چوروب، بر كۈنى سارسىنباي خاتونلرى مەن آقلاسىدى: «احمد جانداڭ مولىاسىنان اوتوتوغەيكي. چاقىم جىرگە جمالباروب، كىلوب جورالمىدى؛ اوزانە بر جاسطو مەلا جالاب آلساق قايتادى! جمالداڭ سىبى مەن اولداڭ بالارىدە اوقور، اوزمىز مالداڭ زكەن بىرەمىز، آقىسنى اولەين بوردى كورەمىز» دىدى. بوغان خاتونلرىدە مەمىر سولاي دىب آيتقانصوڭ اولەيە راضى بولدى. بر ايكي آيىن صوڭ جازغى تورم وقتى ائىدى بر كۈنى بر اولە بر شاگردكەيلىدى؛ مەلاققە تورادى ايكەن دىگەننى اىستوب سارسىنباي صوغان سۇ بىلە سوگە ككىلدى.

اوپا مىر سەلرىنىڭ بىرىنان اوقوغان شاگرد ايكەن، قازاق اچىنە قىز اچوب، كىيىلگە تەقىمىلگە خراجت جىناب آلو اوتون مەلىم ايكەكە چقان عزىر اسمى نوغاي جگت؛ جاسى يىگىرى ايكەلدە - آچى

چولدىرلەگەن ئىلى قورسناي» دىيىپ اوچىچىلارنى بىر بويى چىنگان قىزغە قاراپ: «داورغاچقە سۆيىكىمدى چىگىت ايكان» دىيىپ قانچىلىك ئاسوب توردى. ئۆيىدىكىلىرىدە وقتىدى بوسقە اوتىكىز باي آلىدى بىس آياق، ارطى ايكى آياق قىز اچىپ «ملاقايە او فودىڭ، دىنىڭ نە، فاقى قاللايىكى سىن، داتىڭىز نوغايە»، باشقۇردى، نىچە جاسقە كىيىمىڭ، آناڭ بارە، بورۇن قازاق اچىقە چىچوب بىيىڭىز، كىيىمىڭ بارە؟...» دىيىپ اوستى اوستىنە كىيىمىڭىز، جماعت بارە؟...» دىيىپ اوستى اوستىنە كىيىمىڭىز، كىيىمىڭىز سوزلاردى صوراب، مەلىمىڭىز باسقا قاتار باستاندى. الماحسەل اوصى سىكىلى چىلىس بىن اوتىروب سويلانغان مالىڭىڭىز ايتىن چىيىپ خالىق تارادى. ايكىنچى كىيىمىڭىز مەلىمگە بىر قوشىڭىز بىر بىر، «اون چاقى شاكىرد جىنالوب اوقو باستانلى. بول شاگىردىڭىز بىر ايكىمىڭىز بولمىسە باسقەلرى بورون ەيتىچ بىر حرف اوقوماغان ايدى. مەلىم قانچە اوصول جىيىپ تىيىمىچە، اوقوتماقچى بولوب اويلاسادە، بالا ايهللىرى: «ملا! بالارغە ايمان، نىياز اويىرت، بورونىڭىز ملالردىڭ اوقوتقان كىتابىن اوقوت، بىزدىڭ بالاڭىزغە صول جىيىمادى، باسقەلردىڭ كىيىمىڭىز چوق!...» دىيىڭىز، نەسىڭىز، ملاچىز سولاردىڭ تەلەگەننىڭ اوقوتىمى.

بىر آرسۇ بىلەن سەكەننەن كىيىن سارسىباي شاكىردىن كىيىلسوب ئۆيىمە آلوب قايتىدى.

IV.

وعدەلرى بويىچە مەلىم ەمان سارسىبايڭ ئۆيىدە توراتون بولوب سارسىبايىن بوگە ايتوب كىيىلسوب بىر اولىگەن بوز ئۆيىگە كوردى.

سول مېنىق تاق اولىڭىز آدملىرى جىنالوب، قالايمىر بايىچە صابادىن قىز قويا باسماپ، سارسىبايە جمالىغە: «تورقارغىم! ملاكىڭە مال آكىل» دىيىپ امر ايتىدى. جمال آناسىنە بىر قاراپ طسقە چىچوب ايدى، صوڭىكان كىيىمىڭىز باي سارسىبايە چىچوب جمالىغە آقون صىرلاب ايتىدى: «آناو كوزىڭىز جالبايىسى قورتىناب چورگان كوك قوزىنى آكىل، ئۆيىگە كوزىڭىز كىيىمىڭىز آلوب تاستا! اوقىڭىز؟...» دىيىدى. جمالە «اوقىمىم، اوقىمىم» دىيىپ چوگروب كىيىپ: چارتى ساعىت بولماي ايتىلمىش قوزى باطقىلىنوب صويلدى. چىيىلسوب اوتورتقان كىيىملىرى مەلىم مىن كىيىمىگە باسماپ، ئۆيىڭىز جالبايىنى قوز خاتونلار صىغالا سوب تور ايدى. بىر خاتون ەاوزى قالاي، اورسى سىكىلى غوى» دىيىپ ايكىنچى خاتون: «اوصى نوغايلىرى

۲۱

مەيىتوب دولاط

سارسىنباي چاقسى خراجىت يىن قايتىلاردى. سارسىنباي
جاڭا توغان بالاسىنىڭ اسىن اوصى ملاداي جىگىت
بولوب، اوزىدە ملابولسون، دىب عزيز قويدى.
عزيز معلم قايتوب كىتكەن صوڭ سارسىنباي ايندى
بر ملا اوستايمىن دىب ايزىڭ بوگونىن جورگەنە قسە
بولوب قالوب يەنە دەھرىكەڭ: «ايندى جارار، جەئالى
اوقۇتبايلاقوى، اون ايىكى فەندى توگال بىلەدە آيال
بالا درس آيتوب ايلگە باس بولماس»، دىگەن سوزىنە
سارسىنباي آينالوب تەندى مەلا اوستاماي قويدى.
آونىڭ باسقەلرى ھەر قايسىنىڭ دولتى چاغىن بولغا.
نەقدىن چەمەسى كىمەيتون بولدى.

جەمالىڭ ەمرەندىغى اوقۇوى اوسى بىس ايلقەنە
بولوب خط يازارلەندىن آرى آسباي توقە. ادى. معلم
كەيىنكىنەن كىيىن جەمال ھەمان قسە اوقىتون بولوب،
آناسىيە طىگىنداودن جالقاۋوچى ايدى. ئۇيىگە بىر قوناق
كەيلوب قونسادە «جەمال جان! قونايغە خەمەت ايت،
قسە اوقى، صالحاللىڭ قايبە، قىزجىباڭ قايدە؟»، دىب
گواه بولوب اوتىرۇچى ايدى. جەمالە ايرىباي قسەلردى
باسىنان آياغىنە چىيىن چىغوب تاستاۋوچى ايدى. جەمالىڭ

۲۰

يىتسىر جەمال

بورونقى اوقۇماغان بالالارڭ اچىندە اباڭ زەھىلىسى
جەمال بولوب چقىدى. (جەمال اوصى مايە طوغىر طولوب
اونىقە قاراپ ايدى.)

بر آى اوتىكەننەن كىيىن معلم جەمالىڭ زەھىنە قىزغوب
چولپانغە آيدى: «جەمالى، اصول جىلدىن اوقۇنا باستاسام
آز وقىدە خەپ يازوب كەيتىر ايدى، بىراق باي
اونانبايدىغوى»، دىب. چولپان توروب «مەلاكە! بىزڭ
اوطاغاىنىڭ سوزىنە قىلاىسىز، آقون اوڭاچە دەجاسروب
خط يازدىروب اويىرەتە بىرگىز!» دىدى. معلم بول
جوابقە بىك قىزانوب سول كەيىننەن بولاي، شاگىردار
طاراب كەتكەن صوڭ جەمالغە كوزە بىر ايىكى ساعەت خط
يازدىروب اويىرەتەن بولدى اوچچى جەمال معلمنىڭ
اجتھادى، اوزىنىڭ اوتىكور زەھنى سايىمىنە خط ئازوب
يازارلىقداي بولدى. معلم افەندى سول جولدىن بىس آى
اوقۇتقانە جەمال بىك ھىيت بولوب، توركى كەتبارلاردى
اوقى توغۇن بولوب قالغان ايدى. سىيىنە بىزڭ آخىرىدە
معلم اوقۇغە قايتوب جەمالدە اوقۇدىن توقىداي. معلم
سارسىنبايڭ ئۇيىنە تورغان وقتى چولپان بىر اول قىزنى
تالوب، سول سىيىلى آياغى قوتىلى بولدى، دىب معلمدى

۲۳

مېرىتوب دولاطم

كۆرۈپ آسناچ دېگەن ماقالى دەيسەكە تۈتۈپ
سۆزلەۋچى ايدى .

۷.

بر كۈنى يە آغىطار وقتە اولىڭ صرطنىڭى
بر تۈبەچكە خەقە سۆيلەسۈپ اوچ كسى اوتورايىدى؛
اونىڭ برى مملوڭىز سارسىناي، ايكەوى سول ايلەگى
آطفەمنوب جورگان ايل آراسى طنىچ بولغاننان داوى،
سوزدى بولغانن آرتق كۆرۈتۈن پىقىچە لاو آدامىر
ايدى .

ايلگى ايكەوى سارسىنايغە قاراپ: «سارسىكە! بول
زمانىڭى اوزى قورقغاندى صىلايتون زمان بولدى،
آزراق درجە بىتكەن كسى باى قارە كسىنى كسىلككە
آلردن كىتوب بارادى؛ سول سىبلى بىزىڭ سىزگە آيتقالى
كىلگەن سوزىز الله نىڭ سىزگە برەودن آرتق برەودن
كىم دولت بىروب، ايكىنچى منلو بر جاھان نىمە كىز بار؛
بول زمان ايكى آينالوب كىمەس، بو كوناۋرە ماللىڭ
چاغى بولوب باسقارە زار بولڭىز، قوباس دىگەن
سوزدى ايسىگەن كۈنڭىز بولدى؛ ايدى تۈكل دىب
آطىڭىزدى بر چىغاروب قالسا كىز قايەت بولمىكەن! مەنە صايلالاۋغادە

يىتىنچال

۲۲

اوقۇمغان قازاق قەسىيىك آزايدى . ايل آزالاغان
مىلچى سوداگرە نىنداي جاڭا قە بولسە آناسى
اوغان چىغىنباي آلۈب بىرۈچى ايدى . جىمالىڭ بر
كۆچكەنەنەندۈغىن آچوب قاراغان كسى : صالحال ،
قىزجاك ، زرقوم ، قەۋەۋە كىر بلا ، بر جان صالحىن سارە
قىزىڭ ايتوسقان ، نۇغايەن قازاقنىڭ ايتوسقان ، آق
صلو ، ايمان ، چولپان ، بوزجىكت ، شاكرشا كىرد ، آقلا ،
نور جان ، ابوبكر ملاننىڭ اولادى مە باسقە سول
سىكلى كىتابلردى كورار ايدى . حتى جىمال سول
قەملردىڭ بعضى بر اولادىلارن چانە دىلۈب ، بر اولەنە
بارا قالسە جىمال ، اولادىڭ ايت ! دىگەنە تارتىنباي ايتوب
صالۈچى ايدى . اوسونداى قەملردى اوقۇمىن مە ايل
اچىنەگى ايتوب جورگان قىز بوزبالانىڭ اولادىلارن
يازوب آلۈمەن ملادن اولدوب چورەمسەدە يازوۋون كۈننان
كۈنگە دورىستاب بارا جاندى ، جىمالنىڭ اوسونداى يىزىلگى
اوزغەدە ايلنوب اون جاسىنە چىتىكەن وقتە مە كەملر
سارسىناي اوينىدە بر چاقسى بالابار ، دىب ايتىدۇرغادە
قىزىغا باسقاب چىنەدە جىمالنىڭ آناسى عقلدى كۆرۈكەم
خاتون بولغانغە ھاناسىن كۆرۈپ قىزىن آل ، آياغىن

شار سالاردىڭ الدىنە بايجان ۋىبورنابارغە : « سىزدىر
شارلارنىڭ نۇر فېيسىگە سالغان جاڭا بايىغان بۇرۇقۇرماننىڭ
بولغانىنان آلاچقە سۇ يىلە سىگەندە ناموس جىبار مائىتون،
ايلىڭ يىلن صىنەر مائىتون نور فېيس ارتق ايمە سىبە »، دىب
آيتوب او تورغانن صول ساقىنئاق سارسىنبايغە بۇرۇ
كىلۇب جىتەكزوب ايدى .

سارسىنباي صالى صوغە كىتىگەن كىسى داي بولۇپ
ئۇ يىنە قايتىدى . كۆپ راستخود چەقلى، اول جىب جايىنە،
قز جىب باينە كىتىدى ؛ قاسىنئاقنى اۋلاڭى طىنج جانقان
سارسىنبايى بى ليككە تالاسوغە قز درغان دوستلىرى
«قاب بالام كىلار صايلاو بولسون!» دىب قايرات (خىرت)
بىرگان بولى . اوسولا چە صايلاو طارقاب بىس، آلطى
آيە اوندى . بعضى وقتلردە صايلاو ايسكە توسوب
چىغانلارن هم ناموسن اويلاغانە سارسىنباي اچى كۇيۇب
حتى ايندى صوندا قىيىن ايكى خەصە چىغانا ساسامە دىگەنە
بىر جىتسام آرومانم قالماس ايدى، دىگان سىيگانلى فكىرگە دە
ككىلۇب قوبۇچى ايدى .

اۋچ اى قالدى . ككوب بولسە اۋچ يوز تىسكە
چىغار، سىز معقول كورسەڭىز بىز اۋىزىڭىز قاراغان قورمان
بولۇپ بى ليككە صايلاغىز كېلەدى، خلىق سىزدى بىر سىفرغە
قالاي تاستاب كېتە قوبىار ايكەن، دىب اويلايمىز . اۋىزىڭىز
نور فېيس بى راڭىلىغىمىن بىرسە جولن آلار . بولماسە توكل
دىب شارغە توسەرمىز!، دىب نېچە تورلى تاندى سوزلارمىن
قوبولتوب سارسىنبايى ازغرا باستادى . سارسىنباي
قانچە مومون آدم بولسەدە سوزگە بۇرلايتون بىنە بولامە،
دولانكە قزىنوب بىر آزادانصوڭ «اۋىزىڭىز بىلگىلار»
دىب جواب قايتاردى . بول مجلسىر بىر مرتبە بولماي
بىر نېچە كۈنلر عقانغە صالئوب آخىرنە سارسىنبايى بى ليككە
تالاساقچى بولى،

صايلاو جىتىدى . سارسىنباي ھىرگە جومار تالانوب
آطماين بىرە باستاب صوبوسىنە ارنىلدى . صافى آقچەدن
دورت يوز تىسكە جومىصالوب شارغە توسكان وقتىدە،
نور فېيسگە اۋىزىن طوغىز شار، سارسىنبايغە اۋىزىن دورت شار
چىغوب بىزىڭ جاڭا طالب (طلب) بوسقە قالدى . بول
اسىلڭ بۇلا چە ساعىتى بولماويدە صول اياك جورىقە قىلدى
جەندە بولس بىن قودا بايجان دىگەن ككىسى ايدى .

ككوروب ايدى اولكان خاتونى اونانوب، جمالنىڭ
 آناسى چولپان اونانبادى سۆيىتىدەۋەتكەن صايلاۋداغى
 بايجاننىڭ نورفېسىگە بولوسوب اوزن قورتاشقاندىن
 اويلاپ سارسىباي قودالغى سېبىدىن كېلەسى صايلاۋدە
 بى بولماسىدىن مېكەندىگەن اويغە كروب اوزن بى ليككە
 تالاستىغان دوستلارنىڭ آقلاسايدى. بولار ايستەكەن
 چىردىن «خداى بىردى، ايدە، خىرلى بولسون، قودا
 بولگىز، قزدى قىزغىدە بىرەدى؛ بايجاننىڭ بالاسى
 جورت فلان توكان دېسەدە اصلنىڭ طوقمىغى، آلاق
 اوسكەنەنەنە تۈزەلۈپ كېتەدى»، دېيىپ اوزى بوساب
 تورغان سارسىبايدى قودا قېلوغە اينالدى. چالغىراق
 چولپان نېچە كۈندەي كۈنباي «جمالدى اوزىنىڭ تېگەنە
 بىرەمىز، بايجاننىڭ بالاسى جامان، دېيىپ، آناسىنىڭ بايلىقى
 نەكىرەك!»، دېسەدە سارسىباينىڭ قولاغىدە كىرگەنەنە
 «ايكى، دىيادە جمالنىڭ اوبالى صاغان بولسون، بى بولماق
 تۈرسىن پادىشاھ بولاتون بولساڭدە جمالدى نازىب صونداي
 جامانغا قىيىپ بىرەكچى بولساڭ!»، دېيىپ كۈزىنىان
 چاس تۈكۈپ تۈيۈدىن چىقىپ كېتەدى. «اورغاچى نىڭ

جوغايدە ايتوب اوتىكان بايجاننىڭ اون جىتى
 جاسارغە كېلىگان جومان دېتون بىر طاز ھىم غاسىز
 بالاسى بارايدى. سول ايلەدە ايكى اوچ جومان اسلى
 جگىلەر بولغانغە بىر نىسارى جومان، بىر نىسارال جومان،
 بايجاننىڭ بالاسى «طاز جومان» دېيۈچى ايدى، آنادا كىچىدىن
 قىز اوئەدى، مانادا كىچىدىن بوز اونادى دېيىپ بايجان
 اوزى تىز بولغانىنەنە قىز جىتوب تورغان زىمانىدە
 بىر باي چىردىن جومانغە چاقى قىز ايتىدۇغە اوي بار
 ايدى. بىر كۈندە بايجان چاس آراسىدە: «جومانغە
 قودا بولاتون لاغىلى جىر بىلگانلارنىڭ بارمە؟»، دېيىپ
 سوراپ اوتورغانىدە بىرە توروب: «بىلىتى نورفېسىدىن
 بى ليككە تالاساندىن سارسىباينىڭ بىر چاقى بالاسى بار،
 چىچەسى تەۋرەكسى جاراسىملا نىڭ قىزى، اوزى اوقۇغان
 بالا، حاضردە اون، اون بۈگە كېلىسە كىرەك»، دېيىپ.
 اولاي بولسە بول ايسكەرتتون جىر ايكانەنەنە بايجان
 اچىنان اويلاپ قويدى. كۈپ اوزى بايجان سارسىباينغە،
 خىداي قوۋسە قودا بولايقىدى بىر كىسى جىباردى. بول
 خىردى ايسىتىكان ھوڭ سارسىباينىڭ اچىنە آقلاساوب

ايدى . ايل اچىدە طلبىتى بوز بالاردىڭ كوزى توسە
باسىاب ، چىت ايلدىرگەدە سارسىنبايە يىك كوركىم
بر آقن قز بار دىگەن لقب جابولا باستادى .

اوصى ايلە بر قز اوزاتقان طوى بولوب كىچكە
اوينغە جورط جىنالوب ايدى . بىس ، آلطى طلبىدى
بوز بالار جىنالوب « اوصى جمال جاسە بولسە
اولاڭگەدە ، قارە سوزگەدە يىك بلا بولوب بارادى ،
بوگون كىچكە بوز اوزىنە ولاڭ آيتوب بىتىن قايتارالق » ،
دىب مەمەسى آقلاساوب اوج آوز اولانچ چىناروب ،
اوزدىرىنڭ آراسىندە بر ىصمقلاو جىگىتكە جمالداڭ قاسىندە
اوتىروب آيتوخانا بىسردى ، بولار جمالداڭ كىياوينڭ
جىماندىغىن بىتىنە باسباق بولوب اولانچىلارنى سول
مەنادە چىنارغان ايدى . تون بولوب ، اوبىن باستالوب
ماناغى جىگىت اۆلگى پلانى بوينچە اولانچىن آبدىن
جىناداب آلوب جمالداڭ قاسىندە اوتوردى . برەيزگىلە
بوك جىگىتكەدە اولانچىن رىت كىلگەندە باياغى
اوج آوز اولانچىنى جمالغە قاراب دومىران آڭگە
سالوب قويا بىردى .

چاچى اوزون آقلى قىسقە ، دىگان اوصى ، دىب سارسىنباي
باسقە سوز آيتىباي اچىنان مڭقلاپ اوتىروب قالدى .
سارسىنباي بورون جمالدى جاقسى كوروب اوزىنڭ
تىگىنە بىرەن دىب جورونىدە ھىچ شەھە جوق ايدى ،
بول سفردە سايلادىغاچ چىقان چىن ، كىتكەن ناموسى
ھەم اباڭگارگىدەگى امىد ھەمەسى فوصلوب اوناڭ اوستىنە
كولنىنان كىسىلردىڭ سوزىدە قاچى بولوب ، نە قىلسادە
بايچامىن قودا بولامىدىب جواب قايتاردى .

بر آيدىن صولڭ باطاسى قرق جىتىنڭ مالى ، ايكى
يوز تىكە آڭغە كىلسوب ، بايچان كىلوب قودا توسى ؛
سۇيوب بولغان قوداسىن سارسىنباي كىتىكە راضى
قىلوب قايتاردى .

قودا بولغاننان كىيون بىلگىسىز بر آز زمان اوتوب
جمال اون بىس جاسقە كىلدى . صلوق ، عقل ، صالانانا
اوجاوى بر بىرەنە وافق كىلوب جمال سول ايلداڭ قزىنڭ
آلدى بولدى . بول آيتلىش آرتقىيىلغىنىڭ اوستىنە
جمال سوزگە يىك اوستا بولوب ، اوز اويىنان چىناروب
اولانچىلار تون (قوۋ شەرىھ) دە فاقە بولدى . اولاي ،
بولاي قالچىكەن سۇيەلەسكەن بوز بالانى سۇيەلەتەن

۳۱

مېرىقۇرب دولاطى

بول ئۆيىدە ئوزۇرغان لىرىنىدى جىمالىڭ مەنە سوزىنىدە
جىگىت نە آيتار ايكاندىيىب تىگىس طىگىماب اوتىروب
«كانە سۆيىلەمىز زانا» دىگەن ھەر جىردىن داوس چىغا
باشىئادى. آلبىگى جىگىت اوزىنىڭ بار جاتقا اويىرەنگەن
اۈچ اوزاۋولاڭنى بىتروب آلوب، جىمالىڭ مەنە سوزىنىدە
موافىق جواب قاينارالماي اويالغاننان قىزارىپ ماناغى
اولاڭ اويىرەنكەن جىگىتلەرگە جالتاقىدا قاراي بىردى، صول
وقتە جىمال كۆكرەگىن كىناب مەنە اولانگىنى آيتىدى:

آغادان سوز قايتىيادى قارىنىمىسە

جىگىتىمىن سىزدى جواب طابلىمىسە

بىسمەكەر اولانگ چىركىن بويغە قايناب

جوابىمە سىزدى عزيزىر طارلىمىسە

بولغانىمىسەك اويىرەتلىدى بىر ايكى اوز

آيتوغە سىزگە آغانى اوزنامىسە

ايسەك بىن آرغىماقنى مىشال قىلوپ

افىنىمىم بىلگەنگىنى بىتىكە باسمىدە

بىلىمىسى حق چارلىققان ايمەس بىردى

خان، قارار، بى، تۈرەمىن كارى جاسە

نامەسى بورىكىنىڭ بىر دىگەن بار

يىغىن جىمال

۳۰

دومبرا قولمە اوستاپ باسمىم بىر نە
نور جاۋار دىگەن سوز بار طلبىدى ايرىگە
جاسمىنان باي بالاسى بولغانداغان
جەمان قىز اولاي، پولاي ماغان تىگىدە

بىلگەنگە اىشارە سوز جىمار دىگىن

بەلمەسكە سوزىڭ خور بوب كىتەر دىگىن

ايسەككە آرغىماقنى قوصاقىدا ساڭ

اوتىبايمە عمر ضائىقى بىكار دىگىن

آسلىطان آت تىرلەتوب كىلىم طويغە

جاقىمىن صىجىلا سباق بولوب اويىدە

قويالىگەن قران بورىكت بىز بولامىز

تىگىگەر ارب جورمە قورىم طورىمىغا

جەمال بولاولانگىنىڭ مضمونىدە ئوسىنوب نىمە دەۋرىنىدە

بول جىگىتنىڭ اويىنان چىعاروب اولانگ آيتارلىق ھىرى

چوڭى معلوم بولغانىمىسەك، اۋلى بوغان بىر اوزاولانگ

ايتاين سونىدە نە دىر ايكاندىيىب ايتقانى:

سوزىڭىز بىيك مىلاسىم آقنى آغا

ھىرگە جاسى كىكۈنگەن چاقنى آغا

بىرۈگە قالاي جواب بىلماي تۈرەمىن

تۈسۈنۈشۈر سوزىڭىزنىڭ ذاتىن آغا

۲۳

مېرىتوب دولانغى

كىلووى ايدى. ھىم ايلەك بوز بالانق قىلماقچى بولوب
بر قىزى بار ئۇيدىڭ بوساغاسىزە اويىقلاپ قالغانلىقىن
قىزىڭ اكاكى تاڭ ايرىتاڭ «تور بالام! اويەڭ قاڭمان
چىغار» دىپ ئۇيىشە جىپەرەوى ايدى. بونىڭ ھەمسى
جمال ايسىگەن ايدى.

آنا، آناسى زارقاندا ھىكۈركەن بالاسى ايكەنە
اويلاب نە سىيلى جامان كىيەگە بىرگەننىنە جىران قالوب
جوردى. اوزى تىگىداس قىزىڭ كىيەلەرنە سالستروب
قارارغاندە جومانان ناچارى جوق ايدى. باسقە چىت
ايلەردىن كىيەوينە راضى بولماي اېگىچى جگىن قاچوب
كىتىدى دىگەننى ايسىگەننە، اچىنان اويلاب اولاردە
مىن سىكىلى بىچارالارغوى دىپ اياوچىدى. اولار
سىكىلى بر جگىن كوڭل قوصوب قاچسام فلانچەڭ
قىزى قاچوب كىتىدى دىگەن سوز بولوب آتامنىڭ سوزى ياگىن
سىندىرغانداي بولامىن؟ راضى بولوب جومانە بارسام
عمرچە خور بولامىغوى دىپ قايسىن استاۋگە عقلى
جىيەنى بعضى وقتلارە تون بويى اويلامىن اويىقلايدە
چىغىچىدى. ھەر وقت اوصونداي وايمە بولغانىڭ
جمال جودىيە كىتىدى. آنا، آناسى: «قارغىمىن نىگە
بختىر جمال

بختىر جمال

۲۴

بىسەڭز سىزگە اويات بول راسىيە
زمانىداس چاقىسى سوزلى طبىب دىگەن

قوربىيە بىر سىبىن بىسە خىستە
بر سوزلى، سىگىز قولى ھىكۈرۋاناسىز
تاغىدە بىلگەننىڭدى ايتوب تاستە

ھەر جىردە قوربى اچىنە جمالنىڭ اوسونداي چىچاندىگى
ھىكۈرنە باستاپ جورگانى سىكىلى بول سفردەدەخلاق
جمالدى مىجەلەب اېگىچى سارە موزان چقىدى، ايدىنى
موزىمىن ايتسارلق بر جان قاين چىغار ايكەندىب
تارلىدى.

VII.

جمال كەمالىتە چىتەكەندە موڭ كىياو يىننىڭ زىچار ايكەن بىلوب
(حتى بر طويە كورسەدە كىرەك) كوڭىلە كوزان كوزىگە
وايم، قاينى توسە باستادى. جمالنىڭ بول ھىسەتلەرن
كوبەيتىگە سىبى بولغان جوماننىڭ جىيەنىغان قوربى
آراسىنە كولكى بولغان اسەرى ايدى. مىثلا: جوماندى
ئۇيى قانىست، چاى؛ غىرى نرىسار آكەيلوگە قالاغە
جىبارگانە، جولە تىرىلەرن آلب ساتارغە صانوب اون
تىكە آلتون اوزىنە آلدانوب بر تىين چاڭا باقر آلوب

۳۵ مېرىشوب دولاطى

آداسقان مېنى بىر غىرىپ ئابالماي چول
آچلوب بىزىڭ باسقە توسكان طومان
شادلقىن اوتىككز دېمىن ئلەكم سول
صرطم صلو، اچم توتون خىفالىقمە

بول كۈنەك كۈكلىم جودەو، حسراتىم مول
تيرەڭگە تەسۈب كېتىم اوستار طال جوق
بىر اللە جالغىز اوزىڭ جاردەمچى بول
باقمەدە صايراب چوگان صاندوغاچ ايم

كېز بولدى مېنى سوريغە قورلىغان طور
كول بولوب كوزىڭ جاسى اوتىككەمىن
بولماسە آرلىغان ماڭدايدە صور
جايلانغان آقو ايم چالغار كولدى
بول كۈنى كوزىڭ تۈر جەمەتتا زور
اورالدىڭ ايلير ديوچىم آق ايىغى
چىم من جىفالاقمە بولامبە خور

مېنى حيران آتسام مەلىقە صاتقانمە
بىر طارزدى جالپاق ايلدىن تابقانمە
آقلى اوچىب طومان كېتىمىر چومان دېگان

۳۶ يىغىنسىز جمال

دجۈۋەسنىڭ؟ « دېگانمە » جاي باسمىم اوردى، « ديسر
قويۇچىدى. جمال اوصونداي واپىلەردە بولوب چوگاندا
بىر كۈنى بايجاننان سارسىنايغە يىل بالامدى اورو
جىيەرەمەندىب سلام كېلىدى .

بول خېردى ايسىككەننەن كېيىن جمالنىڭ قاينىسى
تورغىدىن اوچ حصە آرلىدى ديوگە لائق بولدى. جمال
قانچە اچىنان خفالىقسەدە باسقە بىر كىسىگە آيتىۋىڭ ايمىن
ئابالماي بىر كۈنى قولنە كاغاز بىن قارىنداش آلۇب طم
بولماسە كۈكلىمەڭگى، حسراتىمنىڭ اونان بىر بولمى چىماس
ايكان دىب اوز باسنىداغى حالىنە بىر آزاراق اولانگ
بازوب ايدى . چىچاسى جمالنىڭ ھەمان بىر كاغاز بازوب
اوتروب قاسمە بىر خط ئالدىتۇن كىسى بارسە جاسرە قويۇب
چوگاننى كورۇچىدى . مونانڭ بازوب چوگانى نېمەندىب
چولپان آزاراق شېھەلنوب جمالغە بىلگىز باي اوتكاچەدە
جمالنىڭ قالنالىرن آقتاروب اونان ھىچ نرسە چىقماق .
نەۋىڭ كاغاز كىتاب سالاتون صانلقەسەن قارىسە بىر كىتابنىڭ
آراسىنان منو اولانگ چىدى . مانانغى جمالنىڭ بىرازب
چوگانى سول ايكان .

اللە نىڭ رەمىيە سوزامىن قىول

۳۷

مېرىتوب دولاطى

اوزىنان آزوب جوداب كېتىدى؛ اوصى قالپى من خور
بولوب كېتسە يېڭى دىيادىزگە راضى بولارمە بزدىڭ آنا،
آنانلىق حقونو يىنىزدە يەسەي، دېلى سارسىنباي نە ايتارن
بىلماي: «سۇيتوب جورمە، سۇيتوب جورمە؟» دېدى يېردى .
چولپان: «سۇيتوب جورمەڭ قوروسىن،
اوز باسكەدە ايرىكياڭ جوق، ھەركىم نىڭ قوزدىغان تىلنە
ايرىوب آخىزىدە جىمالىڭ كوز جاسىنە قالوب اوتورمىز؛
آنا، باباڭ استىمەگان اسدى قىلاندى بى بولغانسېب
بىر جىلداڭ اچىندە كانە چىققان موزىڭ» دېدى. (سارسىنباي
اولى طالاسوب بولماي قالغاننان كىيىن، كىلار صايلاودە
قوداسىنىڭ سېبى مەن بى بولسادە، بىر جىلغە جېتتەي سېيىزد
وقتىدە بىر كىيىنى بولماي قانچى مەن صالوب قالامىدىب
يىلگىنى تۈسۈپ قالغان ايدى.)

سارسىنباندىن بىر كەلى جواب چىقارغانسۇڭ چولپان
تاغىدە سورادى: «اينىدى اوستوب جىمالى سۇيەگەگەن
كىيىنە يىرازمىسە؟»، دىيىپ سۈنە سارسىنباي قايرى-
تلاىوب: «اوصى ايتىدە بىلچىلماي اوتور، خىدايىڭ
جارغانىنان آرتىق نە قىلارمىز، ايكىنچى كىيىگە يىرازمىز
دىساڭ بايچان بولسا مەن قوتىلۇپ بزدىڭ چانەزدى

چىقىرىش جىمال

۳۸

مال يىرىوب مېنى اوزمىسۇپ چاققاننىمە
اىلان بى باي بالاسى قارە باسقۇر-
جىماننىڭ نە يىرازمىن ماقىتاننىمە
قازاقنىڭ كىلى عىب عادىتىدە
تۈسكەنمىز بىر فاسقىڭ قاققاننىمە
آناما مېن نە جازدىم خور قىلغانىداي
بى-بولماسە بىر مىناز بىن جىاقىسادەبە
جاسەنمان تىرىمەلى خىلان قوزنىداي
حسرات آخىزىدە تارتقانمىمە
آلەشتاب اولدىن آرتىق قىز باسەمى
اوستىرگىن آنامە اوبال آرتقانمىمە
بول سوزدى اوقوب كوزىنىڭ آناسىنىڭ كوزىنىان
آزراق جاسىلار كىيىوب، قىزىنىڭ موزىداي قاغىمە
جورگانن يىلوب، آلىگى كاغازىدە اورنىدە سالوب
قويدى. اينىدى چولپان جىمال قانچە وايىدە بولسە
صونچە قاغىرا باستاب، بىر كۈنى تۈندە تۈسكەككە
چاتقان سۇڭ سارسىنبايغە سۇيەلەدى: «خىدانىڭ
قىلىرى، اۆلەسەن نىل آلماي بالانى مونچە قىياغۇ
ھەسەتكە سالماڭ، مەنە كورمايمەنىڭ جىمال جان اوزدى

۴۳

مير ياقوب دولاطوف

تالاماي آيتار اورن جو روچيپلڻ
 ايسترجي جات ايلدرڻڻ بولسه اُن
 نقشين صانعو غاچاي جوز قوبلتوب
 داوسگنڻي تورلاندريساڻڻ ڪيلارساني
 جاسدوق صاوق صايران ايتكان ڪونڻڻڻ
 ايمه سببه چگنلڪڻڻ رواچاني
 طڪنداوچي اصل سوزدي طاباغنانده
 آيتوچي تارتنارمه جنده تساغى
 قلدرلاس قوربي لڙڻڻ جينالغانده
 تارقاسن راضى بولوب صنباي صاغى
 جاسمنان ايلاه جورماي اوسلم چيتاه
 ديمه سن ڪانه ايلدى صاغى
 قوربگه جاتر قاماي آچ صرگدى
 جويرڪاي باور جازب بابنداغى
 اومه وطبه مثالديده ديب آيتانغان
 تولکيني طازي آلادى طابنداغى
 بولادى نه نرسندن جنده ايسڪار
 چگنلڪه آبرويڻڻڻ طابلساغى
 ايمه سببه ايکي جوره ڪ برداي ڪيلاس

مختصر حال

۴۲

»بزرگده اولادده بار، هنرده بار
 ببايلرده منلمه گان دونانده باره.
 ديگان سيڪلدى، صونڻڻڻ اوچون آرتق لستلى
 بولماغانغه يازيادم. ايندى اولادڻڻ آيتوغه ريت اولى
 علىگه صونانصونڻڻ جمالغه ڪيلوب ايندى. على دومبرانى
 آ ڪيلوب اوسمانقازنڻڻ صوڳنده: «مينڻڻڻ اولادڻڻ آيتو
 عادتمه جوق ايندى، بلماوچي ايدم»، ديب ڪولوسراب
 اوتروب «خير ايندى ڪوڳلديگرز قالماسن»، ديب
 ڪووركام انمن دومبرانغه داوس قوسوب سڙيلهدى.
 آل سڙيله ڪيلدى ڪيزه ڪ ايندى على
 ڪيرلماي اوستا قولغه دومبرانى
 روح بيرچيلسكه خدمت ڪورسيت
 صايراتب تلمن جاقدى بولسه حالى
 هنرڻڻڻ بولسه اچگنه چغار صروطه
 بول جيرده جاصردوڻڻڻ بولماس مانى
 قانديرب قولاق قورچن طنگنداوچينڻڻڻ
 جاراياندى منده چگت ديسون فالى
 سيڪلدى رايحان گيل باغچهدهغى
 اولوب چگنلڪڻڻڻ تورغان چاغى

۴۵

مېرىتوب دولاطلى

بوز بالا صحىبلاشقان بولمايە ماس
 خاھىشلاۋىسى آيتقاندى بولوب تورسە
 جولىدە صونداي قىزدىڭ قىزارايم باس
 بولاتون مقصود خاھىش جولى تابلە
 ترگايتوب قانداي جىگىت مالىن صالماس
 سىرت آيتوب وعەلەن بىل بايلاسە
 ايتارمە چاقىسى جىگىت چورتقە سرفاش
 طالابكېر بوزبالاغە آيتقان سوزم
 سوزايەمە مونىڭ بارى اوزىنە خاھىش
 كېودىيە جانوب تورخان اوطى چوقمار
 قىرلاپ بول سوزمەي دىمەس راس
 شىرىشتىن عشقلىقنىڭ نىسابتاغانىمار
 آنط پىروپ آيساڭىغاغى سىراناناس
 شاھبازلار سۆيگەننى اوچون ازلانودن
 كورسەيە نېنىنى خورلىق بىر زارنىماس
 چانغان اوط، كوز دېگەن اوق تورساداغى
 سېسىكانوب عشق اوچون جورەڭ قايتىماس
 ماگىنىتى صلو قىزدىڭ كوچتى ايمەسبو
 جىگىدى كوڭلى سۆيگەن قايتوب تارتىماس

بىخىز جمال

۴۴

آراده محبت اوط چاغلىماغى
 مەھكى دوماڭىز توقتادىم مېن
 سۆيەلسەن صلو جمال چاغلىماغى

على بول آراده آيتوب بولمى دىب دومبرانى
 چاغلىماغە اوصونغاندە اوتورخان خلق: «مېرزا تاغلىدە
 آيتەتوسىڭىز!» دىب اوتىغ ايتەك انصوڭ على تاغلىدە مەلو
 اولالاڭىدى آيتا باستادى:

چاقىسى قىزىما جىيەنىس بىر گۆھر ناس
 اون آللى، اون چىيەنگە جىيەكەلەنچاس
 جىيەنىڭ پىسپ تورخان آلاستىداي
 قول جىيەنىقاندەي جىگىت لىت آلماس
 صلو قىز راحىتىڭ كىيىلتى ايمەسبە
 قولۇڭدە توسورالساڭ بارداغى آچ
 تىزلىگان مەروندەي اوتوز تىسى
 نورلى، جوز، جايىغان كوز قىيىلغان قاس
 چىكادە كامشات بىر كەكىگەننى اصل
 صلو رلاپ آلتون چولپى ايمە چاچ
 بورالغان طوطى قوسىداي مۇچەلرى

۴۷

مېرىتوب دولاط

قۇلردى جىگىلر مېن، سىلاستىزوب
طىگدا ئىز مېن آزرارق سوز قىلاين

جىگىلنىڭ ايرىك اوزىندە جىلنىڭ قوسى

اۈچساده يا كېلىسەدە اۈتورغىسى

مىالى جازى بولغان جاقىغە كېتەر

بىر جېردىڭ قارى جاۋب طوصا قىسى

قۇبايغوس قولغە توسكان ساندوغا چىلاي

طورىندە عمر اۈتەر كېلىن آچىاي

سانادى مال كۆپ بېرىگان كىسى بولسە

كېتەدى جىلاب سورلى فارىلاصبىاي

رحىم ايتىپاس جىندە آنا، آناسى

بولسادە جاقسى كورگان اوز بالاسى

تىگىنە قۇزدىڭ كىكۈپ بارالمايىدى

كۈنبەگۈگە جىنە داغى جوق چاماسى

قالايچە تۇرسون اينىدى جىلامى قۇ

ايرىلرگە قارسى كېلىساك اۈنمايمىز

توقۇنىدە اۈسكان جانىداي دىيا كورماي

جول لازىل اۈلقدن ايرىك سورامايىمىز

چامانغە بارساڭ خوربۇب عمر اۈتەر

۴۸

ئىجتىس جىمال

آستىنان آق طاماقنىڭ دېمىگىدى آلساڭ
مۈنىڭمىنان آق بلە كىدى قايتىب آرتىپاس

رىتىنچە جىمال آيتىدى:

الى بول اولانگىدى آيتوب بولغانىھوڭ اۈتورغان

سۇپىلە تىلىم چىچىلب اۈسۈنسايدە

قۇربى لىرىمىن بىر جېرگە قۇسولغانىدە

اۈتورماسىڭ اۈنەمى تۈردە بۇيىتۇب

ايرىكسىزاق قۇبىارسىن طوصولغانىدە

ايمەسىيىسىم يىپىرماۋىككىچە بىلالا

بلە تۇغۇن جاستىقىن ايسىدى چىلالا

يىلىگىسى جوق ايكەنغۇي اۈتكان كۈنىنىڭ

قاپار تۈزىب قۇبولىق مەنە قارا

قۇبايغوس ايل جورىنىمە كىلىگان قۇنۇق

مىالى قۇزغىلاقتاي عمر چۇلاق

كۈن كىلار اۈز باسىنان ايرىك كېتەر

قاللاق اۈسۈنسايدە كۈلۈپ اۈينىپ

سۇپىلەدى على مېرزا جىگىت جايىن

ھىر كەمىنىڭ ھالى اۈزىنىمە تۈرلەردىن

IX

بولتونى على من جمال ابدىن سۇيە سوب هر قايرىسى
 حال احوال بلسكان ايدى. اچىمارىنان بىرى بىرىنە
 اوناغاناغى بانبوب، بىر كورگان بلس، ايكى كورگان
 نانس موان بولايە كىز كېلوب جورارمز، دىب بول
 سفردە آيرلسقان ايدى. على آلى قالڭ بىرەمگان بىر
 طلبى جگت بولغانغە، جەمالڭ كېويىنە نىزارا ضىلغىنە
 قاراي ايكى طرفىنە بىر بىرىنە محبت بايلاندى ديوگە
 لاق بولدى. نە اوچون ديسە كىز ايكەيىكە سول اوين
 بولغان تونەگى سوزلىرى كوڭلىدىرىنان كىتەيى همان
 بىر بىرى اويلايتون بولدى. موان كىيىون على
 سارسىياڭ ئۆيىنە بىر ايكى مرتبە كېلوب كىيىكەن و قتە
 على من جەمالڭ بىر بىرىنە كىوز قارلارن بىايقاب
 تورغان كسى بولسە ايكەيىكە نىزىكە كوزلارنى «مىن سىنى
 جانم، قىم من سۇيەن» دىگان جازودى اوقوغانلار بولار
 ايدى، لىكىن ايكەيىكە اوڭاچە جولغوغە هېچ بىر رىت
 بولەي جوردى.

اوستايدى اول احمق كوڭنان بىتار
 كون چىوب ايدە طوب كوز آچلوب
 بول قايرى قىز سوزلەردىن قاچان كىتەر
 كسى نڭ طوبوب اوسكان جىرى قىمبات
 اويىرەڭگەن بالاجاسدن ايلى قىمبات
 آنا، آناڭ، آغا، جىڭگاڭ قىزلىكان
 تېسىكن قولن طايىداي تىڭى تىجات
 تاستايدى اوصولردڭ قىز مەس
 خور ايتوب بىر جامانغە عزىز باس
 اوزىنڭ سۇيىكەننى بىر االەسە
 قىلايچە ايندى اولار صاغىنىس
 قىز بىرەك يىغىمىر دڭ سىنىداي
 اوزاتباق آنا، آناڭ مىنداتىداي
 ھەركەنڭ اوزىنە ايرىك بىرگان جوقە
 اللەنڭ بونى دىمىز قىزلىتىداي
 سوزەلە خطا بولسە سوكە خلقىم
 اچىيىون ايتوب اوتىم سوزىڭ صالدىن
 توغرا نىسە كوزىڭ كوروب خىيالىدى
 تارتىداي وايمىدا بىر كوكىل صالاقون

مېرىتوب دولاطف

۵۱

وقتلىرىدە جولغىب صحىبىلا سوب جوروب قىس اوتوب چازدە
كىلىدى . بول ايكنو يىڭ كوڭلارنىدە بىرغە ئۆي بار
ايدى؛ بىراق بىر يىنە بول كوڭلگە چە آيتوغە هر قايسىسى
اوزلىرىنە سىناگان سىكلدى بولوب اوزلىمەي جوروچى
ايدى . بول اوزىن جمال سۇبلەسە على قبول آلووى،
على سۇبلەسە جمال قبول آلووى شېھەسز بولسە دە سۇبلەوگە
ايكنو يىڭ اوينىلغى مقصودلر بىر بولغان سىكلدى
خوفلىرىدە هم بىر ايدى .

جمالمىن على آركوڭىگى اوين كولىكى ناڭ قىزىغىمىن
اوزلرلر دىيادەغى بىختى آدە اودىن صاناب جورگەندە
بركونى بولارغە اولاكان حسرتلى خبر ايسىتىلدى : بايجان مىن
سارسىناياڭ آراسىندە وعدەلر بولوب، ايندى بر آيدە
جومان كىنو اورون كىلوب قالگىق اوينىلدى دىگەن
اوساڭ راسقە چقىدى . بول رىنجىلى خبر بول كوزىگە
چىيون جمالمىن على دىڭ اچىمەرىنە صاناب جورگان
سرلر بىر يىنە بىلىر وگە سىب بولدى . بول آيتالماي
جورگان سرلر ايكەوى قالاي عمرلك چولاس بولوب
جومازان، جمالمى قوياقرو ايكەن . بىراق هر قايسىسىلە

تختىز جمال

۵۰

بركونى على قالاغە باراجاتر ايسم دىگەن بولوب
سارسىناياڭ ئۆيىنە كىلوب قوندى . دالاغە چىغوب،
كروب جورگانە على جمالغە اديى بىر جولغواوچون
كىلگەنلىگىن سىزدىرورب قويغانغە، جمال تونىدە على دىڭ
قاسىمە كىلورون شېھەسز دىب اويلاپ قويدى . هم بول
اويىغە تىرسكە كىتباي، ئۆي اچى اويىقپانغان وقتە ايكى
جاس بر تۈسە كىلە ايدى . ايكەوى ئۆل جولققان كويلر بىنان
بىرى نىيىساي اويلر اويلاغانلر، بىر بىر كور وگە
صاغىغانلر ايتوب هم باسلىارنىغى واقعەلرنە آزاراق
قوزغاب قويسىلدى . ايكەوى توپگىلەكلى تىراڭ اويغە
بارماي، آخىر كورارمز حاضرچە اويناب كىلوب
جورايك دىب وعدە ايتوب، آزارلرنە چن دوستلىق
علامىلر يە بولوب قالدى . ايكەوى بىردى قاز اقساڭ
عرفىدە بولغان خطالردى جبر چىلگاردى سۇبلەب، جمال
وزى ايس بىلگەننان بىرگى واپەسارن بر مېنوتىڭ
اچىنە اوموتوب ايندى علىدى كورماي تورغان مېنوتار
بىر چىلىق كورونارن على دىڭ قوچاغىنە جاتوب آيتوب
بىردى .

اوصولاچە على جمال دوست بولوب هر بولاقىدى

ھېچ ئۇنىيەمى جورسامە جازى قىسە
 صفاتىگە قىزىقاس قانىداى جگت
 حورقۇنداى نورلى جوز قوللاڭ چاقچە
 سوزىڭ بولوسىكىلى جوزىڭ آيداى
 سېنى سوڭكان بىندەدە ھېچ اوڭباسە
 مېن موندە كوڭلم سېندە اويىڭ كەمە
 تىلەيمەن اوصى سوزدى اومتباسقە
 ايمەسەن مېن جوماندای باى بالاسى
 جوقىقىدى صلو جمال بېتىگە باسبە
 آقلىز جامان چوڭىن آلوب كېتسە
 قىزغانوب - حالم بارمە قايغوراسقە
 سېنىگە اوتكەن كۈنىڭ جىلداى بولوب
 كۆڭلىڭنىڭ حىسراتىڭ آرلەماسە
 ايرتە كېچ كوز آلدەمە تورغاندايساڭ
 قاراغم ھېچ بولمايدى صاغىناسقە
 جمال جان طلب طاوداى بولساداغى
 طون كېمە سۇيگانىڭنىڭ قولى قىسقا
 توسكايىن قىزىل تولىكى بولاڭ ايتسە
 توبەدن قران بوركوت اومطولماسبە

اوزلر يىلان باسقە ھېچ بىر جاردچى بولماغانغە تىككە
 خلققە مسخرە بولوب مقصودقە ايرشالماى قالامز غوى
 دىب قورققان ايسكەن . ايندى منادى جومان كېلەدى
 دىيگەن خېر آنيققە چققانصوڭ ، دنيادە بىر يىلان بىرى
 بولاك تورودن حبستە جاتقاندى آرتغوراق كورب ، نە
 بولسەدە ايسكەوى قوصولوغە بىر جول قاراپماقچى بولوب
 ايندى قاي كۈنى بىر چولقسا بوزىغى اچسەگى جومباق
 بولوب جاتقان سولرن تالاسوب سۇيىلەمكىچى بولوب
 تورغانسە ، جمانغە علىدن بىر خطە كېلوب جېتىدى .
 اوقوب كورسە سوزى بول ايدى:
 نورالھادام طولقسوب خط يازباسقە
 اچكى سىردى بېلىگىزب زوانناسقە
 اينكى كوڭل بىر جېرگە قوصولسااگر
 نە فرق بىار جهاندە اونان باسقە
 زايىچە من بوسقى قوسقانلىداى
 تلەگن بىر اللهم ايسكى جاسقە
 آيتباساڭدە قالىڭىدى مېن بايقايمەن
 چىك كورومايسن مېنىدە سىن بايغورسە
 دردم صىماى اچمە ، ايتىم سىر فاش

۵۵ مېرىتوب دولاطف

يا الله تورا جولغه اوزىڭ باستا
 على دن فقيرىڭز يازىلى خط
 جېتىلو كېتوبه جمال دوسقه
 بول خطى على دن جمالغه آلوب كېلىگان چىگت
 هر وقت بول اېكھونىڭ آراسىنە اوصونداى خفيە خبرلر
 هم خطلر تاسوب جورەتون على دىڭ بول آتق سېگىگەن
 كسىسى اينى . بولگون بول خطى جمالغه تاسروب:
 « جوانى ايرىڭىگە چىيون دايالاب قويارسى ، مېن
 بر اولغه باروب قايتامەن ، دىب كېتوب قالدى . جمال
 بو خطى اوچ دورت مرتبە اوقوب چىغوب بىر قىزىب ،
 بر صوب ؛ جو مالغه بارسە عمرىچە قاينى حىرتقە او تاتىن
 اويالاب ، على مەن قاچسە نەتورلى اويات مەقتلر بولوب
 آخرى نچولك بولار يەنە دەككوزى جىتباى ، آرداغدارب
 كوزىنان مويىچاق ، مويىچاق جاسداردى توگوب آلىدى .
 بر آرداغدارىڭ تاغىدە قايرى اتلانوب توكل الله باسقى
 سالغانىڭ نەدە بولسە ككوزىنىڭ ؛ على مېن عمرىچە قول
 اوستاسىب جورىسامدە آرمانىم بولماس ، دىب اويلايدى .
 اگرەم على مېن قاچە قالسا كەتە كىماس ، چار دىماس
 بولارن اويلاغاندە اوزىنىڭ چىچاسى چولپاننان باسقى

چىتىن جمال

۵۴

جاپالاق بادراق ككوز بوسقى قالىب
 قوزى قوس تولكىنى آلوب قولپوسىبە
 اوتروب توكالدىڭ ككىمەسىنە
 آە دارىغ دارىدان اوتسە چقىسە
 عشقلىق وىلىمەن توكالچىل
 قاچىماى اوصى اوچاون ككەم اوستا
 ككەمە كەم جېتىر سونىدە مرادىنە
 فائىل جوق جورە ككەگەن قورقنىچە
 آرد سوزدە ككوب مەن دىگەن مەثال
 حالەلى بىنان ايتوب يازدىم نەسخە
 جمال جان فراسىتالو ايتار قەم
 بول سوزم بىالغىت قالماس بوسقى
 رەمقىنە مەڭ سان رضا بولار ايدىك
 على جمال لاقدىاب الله قەوصە
 كىلار دىب نىيەتاي جواب ككوتوب قاللىق
 خط يازب چىناڭكە جولالاب پوچىطە
 خوب دىگان جېتىر مەسەڭ داروگدى
 زور يادى كونان كونىگە بىزنىڭ خىستە
 دىشان كوب دوستىمىز آرد خلىق سىنىمىز

اوڭىمە، تۇسىمە دىب توردىم بىر آر
سۇداين يازدىم جواب بىلگىچىمە
نەزورلى يازغان سوزىڭىز كوردى اچىمە
سوملى يالغۇز ساغان بىلارامىن
ايتىباغان مۇنان بورون بىر كىيىگە

مەلۇم بىر اوزىڭە مىنىڭ حەلىم
ھىچ راحىت كۆرەنگەنلەي سىنىز جانىم
ايرىسىز بىر ايسە ككە قوصاقىتالسام
جەھاننە ايكى بىردى كىلەمسە مەلىم

قوصولسام نصىب بولوب سىنى مەلىم
كىم ايتار جورمادىدىب تىڭى مەلىم
سىنى مەلىم اوطقە جانسام آرمانىم چوق
جولماغان جومان اطلدى پىرى مەلىم

خىلىڭە باي ايمەسەن دىب يازىسىڭ
يىتەكەسالىق قىلەمە دىب كۆب يازىسىڭ
بايدى سۇيىسام جومانغە بارماس يىلىم
مۇنى اويلاماي اچىيۇن نىك يازىسىڭ

بىرىنىسەن عشق اوطىن سونىراتىن
كەم بىزدى اخىيارسىز كۈندىراتىن

ھىچ كەم كۈزىنىڭە كۆرۈنەدى . چىچاسىنىڭ سىمىنان سىبى
اوقۇچىغە دەمەلۇم ، چولپان اقلان جەمالدى جومانغە بىر وگە
راضى بولماي ، سارسىمبايغە تەن آلتىز ايلماي قويغان
ايدى . ايكىنچى جەمال ايرىجىتىكەنلەردىڭ جومانغە كۆڭلى
ناراضى بولوب جورگاننە سىزروب حتى صول خصوصە
جەمالنىڭ يازروب جورگان اولاڭىنىڭە ئالوب اوقىيدى ،
دىب جوغار يە يازب ايلان ، اوچىنچى جەمالدىن ايدىڭ
چاقىن بولوب جورگانلار بولوب كۆرۈپ جورسەدە
بىلگەنسەب جوروچى ايدى . جەمالدى ايلان
كۆرگەن سىڭلى بولوب ايلاندى چىن اخلاصىمىن بالا .
سەندى جاقسى كۆرۈچى ايدى .

اوزون سوزنىڭ قىممەتى آخىرنە جەمال ايلان
يازغان سوزلارنى قبول آلوب ، قارسى جوابنە يازب
ايرىناڭىز ماناڭى جىگىتكە ئاسىردى ، بول جىگىت خىلى
صول كۆنىلىش ايلاندى جىگىزب بىرگەنلەردىڭ اچوب
اوقسە ، چازغان سوز مەلىم ايلان :
ايلان جەمال بىزنىڭ قولىڭىزنىڭ كەلىمە
يازغانىڭىز سىزنىڭ شەھىز
مەقسەدقە مۇناسى سوز چەققانلارنىڭ

۵۹

مېرىپۇت دولخلف

بولسەدە سۇيەلسارەز نىندى ارىت
اوزگە قاراب جورماي اسكارە بير
كوڭلەگە كرگانانصوڭ موندانىيت

كىلمەدەڭ اوزن بېس كوندای مېن كوب توسلم
ساناولى ايندى آرنە بزدەڭ بوس كسون
خېرلى ساعتلەردە ايرشكاي دىسې
خط يازغان قلم قوزغاب جمال دوستاڭ

X

على بولخظنى اوقوغاننان كىيون حول كوني اوزينه
سىنمى قور بىلر جى جونس نورماس دىگەن جگلمون كون
باتقاننان تون اورتاسىنە چىيون اولان اولاق بو اوكاچە
جېردە اقلانسان ايدى. على: « مەكى جگتلىر ! بىالا
جاسىن بىر بىرەز گە سىن دىسپاى اويناب اوسكەن قور بى
ايدىك. حاضر دەدە مېن مىناداي بىر خيالغە توسوب تورەن.
ايتقان سىرتنە قىر جىتوب، مېن جىتپاى قالسام ماغان
توپاى اولمغوى دىب اويلايمىن ؟ مېن توكل دىب
بولاسىكە باسەمى بايلادم، سىنلار نى اقل ايتاسىڭلار ؟
دىبى. الېگى جگتلىر : ەاونانڭ بىر گە نىسن ايتاسىڭ ،
بزدەڭ سىنان اباپار ھېچ نەرسەز جوق ؟ بولنەنە قوزدەڭ

مىخەز جمال

۵۸

اولساك چوقر بو بولسون چىساق توبە
ايرلماق بولسەدە اولتر اتىن

برالله جالغىز اوزى بولسون ايتاق
تورالى وعەنى محكم بايلاپ
سېن اوچون بىر باسەمى ايتىم قىبان
چىچىرلاب چىمەرسادە سېرگە ايداب

بىز كوندە موندانى خالغە خىلاي مىمالدى

فەلسەز مىلومە مېن بىر زارلى

آل ايندى كون، تون دىپاى جىلە قارا

كەيلو يىنە جىكەموزىننڭ بىر آي قالدى

مېنە جوق آغا چىڭگە، موڭمى آچار

سورەمى باسەنغە، ايتسام جورنە چاچار

بەلەمىن آپام بايغوس نە قىلارن

جالغىزلاق سىناتىمىم اقلانسان

آنالىق مەرىپانى توسە اگەر

دشەننان قوتالوغە، جىلە تىبار

سېمىپامىن ھېچ كىسە، موندان باسەن

كېرەك اتام، كېرەك جاقن آغايىلار

جان دوستىم دورت بېس كوزە چولغىب كېت

بىزدىڭ جاسىلاردى كۆرۈپ تۇرغان جالغىز الله، يېڭىچى
 آسپانداغى، ئايىمىن جولىدۇز ايدى. جان جانوار كۆندۈزىدىن
 چارچاغان سېكىلدى طىغىب، جىلقى جوساب، قارامال
 كۆپساب، ئاندە، سانمە قولى اورۇككەندە اويقوسى
 صاق تويىنىڭ مەستلىكلىك اورتىدىكى، كېمىر چالداڭ
 ايتامتاغان دالوسى غىنە ايسىلوچى ايدى. بول بېچارە -
 لردىگە بوز بىلالاردىن «اۈزىڭ اۈچسۈن!» دېگەن
 قارىغىدىن باسقە آلتىسى جوق ايدى. تىبىت مېتلاسىنە
 دوچار بولغان صىلو قىزىل ايلاندا بولمىغاندا، تاسدىن
 قاندى چىچىپاسى ايسىكىدى قولپىداپ تۈزىلىدى آچوب
 قويغاندە:

«ئاندىڭ ايدىڭ چارغى كۆندۈزگىداي

اېر جىگەندىڭ قىدىن قىز بىلگەندى

قىز بايغوسىداڭ باسندە اختيار جوق

ايسىك آچوب دوستىن اويگە كۆرگەندى»،

دېگەن بىر آواز اۈلەشكى اچىلار يىنان «اۈە» دېگەن

كۆيىنچىدى داۋىسە آلالاسىداپ ايتوب جاتقاننى قاسىنە

بارب كىم كۆرگەن.

طۇرغاي چىرلىداپ تاڭغە يىلگى بىرە باسنادى،

باسىنە ايرىك بارغۇى آزار بولسە مانى آلار، كىم قىزدى
 تېك بىرادى!»، دېگەن ئاندىن كىيىن ئالى دىڭ قوڭغاندىن
 ايكى كۆزى چايناپ كېتوب: «نە قىلسادە اوسى اسكە
 بىر ھىر قايرات ايتە كۆرگەن!»، دىيىپ ايرى تاڭ تىلغىدە
 آتلىسا سىباچى بولوب تارقاسدى. بول اۈلچاۋى ايرى تاڭغە
 ھىم باس قوسوب، بول چولغى مەلەتلىرى: اۈل ئالى
 جەلگە بارب اۈلچاچەدە اۈدىن سۇپىلەسوب قالى كۆنى
 قاچا تونىلارن وەندە لاسوغە قاراتىدى. كۆب كىچىكەدى
 ئالى دە بىر كۆن تۈنە سارسىنبايدىڭ اۈلىنىڭ طوۋىنىداغى
 بىر صايدە، سۇپىلىسى جەلەمىن كېلەچكە بىرگە راھىت
 ھىر اۈتسىزولرىنىڭ جەلەمىن سۇپىلەپ تۇر ايدى.
 دىيادە بول ايكەۋى اۈچۈن بىر جاقىن اسىداڭ آخىرى
 نچۈك بولادى دېگەن اولىكان قورقۇنچ، ايكەچى جاقىن
 دىشماننىڭ قولىنى تۈسەي قوتۇلماز بىرە دېگەن قورقۇنچ بىن
 جورە كىيىرى دوپىلداپ، بىر يىنىڭ قولى بىر يىنىڭ مويىنىدا
 بولوب ايكى عاشق بىر اۈيدە ايدى.

ماي جولىدۇزى، تاڭ قىسقا، آي چارق، دىيا

طبىطىچ جىل جوق ھوا جاقسى، چاڭا قونغان جورى،

كۆك اۈرەي جالغىن، جاقىرق كىلدىڭ ايسى آڭقوب

۶۳ مېرىقوب دولاط

ايرتاك بولادى دىب جاس جورە كمار داملسز صوغودە
ايدى. علي دايالانغاندە جمالە قاراب جاتباي آخرغى
سرن طوغان آناسى چولپانغە آيتقانداڭ صوڭندە چولپانغە
راضى بولوب جول غمىن اويلاي باستانغانر ايسى .
جكسنى كوزە بولوب ايل جاتقان وقتە علي ، جونس ،
نورماش اوچاوى ايرلاگان بر آط جيتاگى بار جوقباقى
بولغان صايدە دايار بولغان ايدى . بولارغە ھور بر اوتكەن
مېنوت جىلداي بولوب قاچان كېلادى ؛ قاچان كېلا دىيىپ
قاراب تورغاندە بور كارگان ايكي آيال كورنەدى .
كىلەسە جمالەين اونڭ چىچاسى ايكەن . بولار مېن چولپان
آماناسوب بولغانصوڭ « جراقدارم ايندى الله تعالى
خېرلى سفرىن بېروب مقصودلرڭدە جيتكز سن ، قايسە
جورسڭنداردە آمان جورڭدار ؛ حاضرده ھېچ كىم كورگانى
جوق توقناماي جورالڭدار ! » دىب جمالەين علي دڭ
يىتلر ينان سۇيۇب جلا مسراب خوشاسوب ، جاسدار
آطلار ينە مئوب جوناڭگەندە بر آز آرتدار ينان قاراب
توروب ئۆيىنە قايتىدى . چولپان كسى كوزينە توسمىدى
ئۆيىنە باروب جانا تورسون ؛ بر مېزگىلسز آطلانغان
جولاوچىلر بزدى جولغە سالوب جىيەر ايلك .

۶۴ بختىز جمال

بزدڭ صايدە خېلر ۇسقە ناسڭداڭ آتقانن بىلەيە قالغان
ايدى . جمال عليگە آيتدى : « آناو كوڭگى ساغان
خط يازغاننن كيون مېنڭ اوڭمە بوزلوب جورسە
ككېرەك ، آپام اوڭاچەدە قايتا ، قايتا : « قاراغم نېگە
مونيچە صارغايىب كېمداڭ ، سرتكىدى آيت ، بونان اويڭ
بولسا مېنان جاسرە ، مېن سېنڭ بوموگە خور ، محتاج
بولماغانڭىدى اويلا ماسام ساغان جامانلق تالار دېمىسڭ ! » .
ديگان صوڭ جەنە آپامە سېيىڭانصوڭ بار سىرەلى سۇبلەب
ايدىم « اولاي بولسە قاراغم يىڭىمان چارغاسن . عليدى
مېن چىك كورەيەين براق قايتاين خىداي تعالى سىنى
بر جامانغە بايلا سترىب قويغانصوڭ » ، دىب جلا بىە جىيەر روب
آخرونە اوزى بزدى چعاروب جىيەرەكچى بولدى دىدى .
بولغان عليە بى حساب قوزانوب ، ايكەموى اينىگى
چكسنىگە اوسى صايدى بىلگى قىلوب وعە بايلاسدى .
علي آواينە ككېلوب اوزينڭ بول اس حقندە
اقلداس بولوب جورگان قورىلر مېن سۇيلەسوب ،
ككېلار جكسنىگە آط صايمانلرن دايالاي باستادى .
ايكي دوستى جونس بىن نورماش عليدى چعاروب
صالماقغە بولاردە دايالارنوب ، سىنى كوف نە بولسادە

سوزن بولسرودى جاقسى كورەتون بر تانار ايدى
« ايدە على ! سىن برە قورقە، الحمد لله بىزنىڭ قوراقە
رخسىز ھېچ بر سىپىنوى قىزىلر كىرالماس ؟ اگرە
كىلوب اسكاندا چىمارەقچى بولسەلر برەمو چاسقە
زىياۋىت ايتوب چىلكەلرن قىشىمارىز، » دىب على دى
قايرانلاندىروب قويدى .

بر قوزغانان كىيىن على فتح الله بايىن آقلا سوب،
فورەندە كىلوب قىزاراب جىتقاننىڭ مانسى بولماس،
اولوقىن جەلسانىڭ بايىنە ايرىك آلاق دىب آدۇكانقە
عرض جازدىروب كرىستىيانسكى نچانلىككە جەمالدى
كوگزدى . عرضە: « مەن جىتى جاسمە آنام قىزارق
عرفقە بر قازاققا مانقە ساتقان ايكەن، بول كۈنە كەل
جاسقە تولوب كورسەم كىيەم اوزىمە اولماغانلىقى سىبىلى
ھەم مەننى آنام اخىمارسىز بىرەكچى بولغان سىبىلى، اوزىمنىڭ
سۇيگەن جگەمەن قاچىپ كېلىم . مەرحەمەتلىك چوزىمان
مەن مظلۇمنىڭ كوز جاسىن قورغانوب بايىمە ايرىككە
بىروب خىياتىن قوزغاسا كىر ايكەن !... » دىگان سوزلر
جازغان ايدى . بول عرضى التفاتقە آلوب، نچانلىك
جەلسانىڭ قولىنە كەمگە بارساڭدە اخىمار دىگەن كاغاز
(بختىز جمال) ۳

على دىڭ دوستلىرىمەن آقلاسقانە جەمالدى آلوب
باروب جاتباقچى جىرى دوانە اوزى بىرگە ساودالاس
بولوب نىسە آلوب جوگگان فتح الله باي ايدى . خاىردە
اولسن بلای بىس اون چاقىرم چقانصوڭ آرتىلارنىان
قوغان ھېچ كەمىڭ دىبىسى جوقلىغىنە كوز جىتوب قانغە
آقلا سوب صول اۋالگى پىلانى بونىچە يوز يىكەمى
چاقىرم جىردەگى قالاغە تارتىباقچى بولدى . بول تونى كۈن
چقانچە ايلو چاقىرم جوروب آدم جوق بر قىشتاوخە
كىلوب جاسرونوب جاندى . كوز باطوب امرت جاباغىچە
بولاردى ھېچ كەم كىكۈرمە ايدىنى توكل دىب طالاڭ
آتقانچە دوانغە چىتەكچى بولوب علىمەن جەمال جورب
كىتوب، جونس بن نورماش ايدىگە قايتىدى على جەمال
قالاغە سىلامت جىتوب فتح الله بايىڭ ئۇيىنە ككىلىدى .
باسىدىن آياق واقعەنى على فتح الله بايغە آيتقاننان
كىيىن، فتح الله باي اولسندە اوسىنماي قازاقنىڭ قزدى
جاسماي قودا بولوب برەگە بىروب قويا تون جامان
عادىن چىك كوگانلىكى سىبىلى . جەندە على دى ھەم تاۋر
كوراتىلگى مەن بولايىكى مسافردى قبول آلىدى .
فتح الله باي اوزىچە طورى فكىرلىغەنە، اوزى آيتقان

۶۷ مېرىتوب دولاملوف

آكىتىكان چوق؛ اوزلر كىدە صونى پادشاهنىڭ بالاسىندى
 آلە قانداي كوروپ، اير كىستىپ جىبارىب ايت كىدار
 آل ايندى قازىتىر ايكەنسنىڭ!، دىب سارسىكا كىڭ جالغىز
 باسنىڭ قىلدى. سۇيتىدە مەسلىھەتلاشوب، اوسونداي
 مەلوسىز بىزنىڭ بالامىز سىزنىڭ كىلىڭىز جەملى بىرو تونە
 آلوب كىتىلدى، ايندى نە قىلامىز، دىب بايچانغە كسى
 جىباردى. جەنە بىر جاننان استىرطن على دىڭ آلىنىدە
 كسى جىباردى. كىچىكە طمان على لرگە كىتىكەن جىگە،
 بوگون تونە على، نورەش، جونس اوچاوينىڭ جاقسى
 آطمارىنە مەنوب اوبلرئە چوق بولوب چقان خېرن
 آلوب كىلە-گىلنەشوك شېھەسزاسنىڭ آندىن بىلوب بايچانغە
 ايكىنچى كسى جىباردى «مەنە كى دوسىباي دىڭ بالاسى
 آلوب كىتىلدى، ايندىگى آقلىن اوزلرگەز بلەسز»، دىب.
 بول كون اوصولاى خېرلرەين اوتوب، ايكىنچى كوندە
 بايچان يگرەى جىگە ايرىتب، بالامنىڭ چاكرافىدە قوبىز
 تارتىن، دىب سارسىباي دىڭ آلىنىدە كىلوب توسى.
 بول اوتكان تونە نورەش بىن جونس دە اوبلرئە كىلوب
 جىتىكان مەلوم بولوب، آطمارى سوماكداي بولغانى
 هر كەمگە كىوزنوب قالغان ايدى.

بىخىز جەمال

۶۶

بىزوب، بولسەم بولايچە كاناز چىباردى:
 «جەمال سارسىباي قىزىنە ھىچ كىم خىيانت جىر قىلماسىن!
 سۇيگەن كىيويىنە باروغە اوزىنە ايرىك بىرلى. قالالنى
 مال حقەدە اوبولسە ۋولستوى سىزىدگە سالارسنىڭ» دىب.

XI.

ايندى اوقوچىلرغە ايلەنە بولوب چاتقان واقىغەلر
 مەلوم بولسون.

جەمال قاچقان كۈنى تاڭ ايرىنىڭ سارسىباي نىزاغە توسەكە
 تىروب تونىروك آچىرب نىماز اوقوب بولغاننان كىيىن
 جەمالنىڭ جوغىن كوزى كورب خاتونلر نىنان: «جەمال قايدە
 كىتىكەن؟» دىب شېھەنوب سوراي باستادى. چولپاننە
 ھىچ نرسە بلەگەنسەب: «جەمال جان طسە، چقان چىبار!»،
 دىب تورغانە سارسىباي دىڭ بايىچىسى: «اوبىباي بىتمەلە،
 بىر صوملىق بولغان ايكەنغوى، جەمالنىڭ ايلولى تورغان
 كىيىمەلر قارى!»، دىب سول مېنۇرە جەمالنىڭ قاچقانى
 مەلوم بولدى. اوى اچى صاحب رنجورە بولوب، سول
 سەلتەنە اولە جىيلوب آقلىاسە باستادى، بىر مەلۇرى:
 «اوزىنىڭ كىيوى آلوب كىتىكەن چىبار»، دىب كوبى:
 «چوق موى دوسىباي كىڭ قوبالاسىنان باسە ھىچ كىم

مېرىتوب دوللاطف

۶۹

بوزلوب جورىقلىق چىقىمىز بە! دىب وعظ سۇيلىدى
 باستادى . كىچىككە طامان اكر وقتىنىمە يايچان بولس
 پىسردى، اوصى جوبولسقىمە كىلىگان پىس بىدى هم اوكازناي
 ملا احمد جاندى اوكاچە اولداڭ صرتىمە چاقور ابالوب:
 « ايندى ايرىتاڭ نە بولسەدە بولس قىلگىزىلر ، مېنى
 حاضردە مالغە بىتايىن » مەلەردىڭ بىزگە بارب قالغان
 اوان چاقسى چاقسى بار، بولمال مېنىڭ جاويىمە قايتارلوب
 بىرلگانچە اوزارداڭ اولجە قىلگىلار مېنى كىچىككە روماي صانب
 جىبارەن . سىزىر بىز چولغە مېنىڭ ناموسىمى جوقتاب ،
 نەدىگانەمى استاب بىرگىلەر! » دىدى . بولردە اولجە
 دىگان سوزداڭ قاراسى كورگانى صوڭ مورتا رىمان كولاوب:
 « ايندى قالاي قىلدىسىز؟ » دىب صورادى . بايجان
 ايتتى: « سىزىر هر خەتەمەڭ باستانغى كىسىلەرسىز،
 مەڭكى بولس بىن پىس اولوق چاققان بولتورالى
 نىمەنەن بولسەدە دۇرسەناب تورار؟ بىلر ايرىتاڭ
 سارسىنباي دويىباي كىدىرداڭ مېنان صورائىتون چاقىلورن
 ايتكار ايتوب قىزىن جگەندى چىعارب چىمارگان ايكي
 جگەندى صولردى طاوب آكيلىگە مەنەندى قىلگىزىلر،
 طاوب آكيلىمەسە نورمەگە اوتىروغە بىرگىزىلر! آل احمد

بىختىز جال

۶۸

بايجان اسداڭ ايتىن بىلگانى صوڭ جولسا ستارىنان
 بىس كسىنى تونە اطالاندىرولب علىلرداڭ اولينان
 چاقى آلدىرغە جىباردى . هم بولسقىمە كىسى جىبارب خط
 يازدى: « مېنىكى اوصونداي واقعەلەر بولوب قالدى ،
 بىلرگىزدى آلوب مونە كىلگىز » دىب . بايجاننىڭ
 بارمىغا اطالانغان جگەنلر اىط، ايعر، طوبىدەن اوان
 ايكي چاقى آلوب هم جولان سارسىنبايىڭ بر قىسراغىنىڭ
 ئۇيۇرن قوصە ايتاب باروبە قالدى . كلى جىببولسداڭ
 راستخودى سارسىنبايدىڭ موينە بولوب ، قىروققاننان
 بر اوز سوز قارسى ايتوغە حالىدە جوق ايدى . حتى
 جان چاقە چايتىر جانتان اطلردە سارسىنبايىكى ايدى .
 اوچ دورت كىكونىڭ اپنە بىر بولس ايلەگى
 كىركى كىسلىر جىنالاوب بر اولكان سىمىز بولدى .
 بايجاندى چاقسى كورگىلار خلىق جىنالاغان جىوردە: « مەنە
 جورت بول سىگاندى نىمەكە، تىزگىن بىرولب جىبارا
 بىرسە جورىداڭ قوينونداغى خاتوننە اكيىتار، مونەنەن
 بولمىسقىمە طوبو صالوب برەوداڭ اق باطالى جىسورن
 قايتارولب ايتىر كىمىركە، برەوگە بولغان خىانت ايرىتاڭ
 ايكىنچى كسىنىڭ باسىنە كىلمايمە، مونە مېن خلىق آراسى

۷۱

مېرىپەت دولاھۇف

سوزى استىگانىنىڭ ئاتى ئالغان بولوب : «مېنى ئوزم
 اط جانى ئارتوب مېڭىگالى مۇنداي خورلىق كۆرگەنم
 جوق ؟ بۈگۈن قارون باياڭ مالىن بېرساڭدە تېيلىن ،
 جېسىمىنى كېلىپ بېر ، بولماسە مايموڭكەلەگان باچىل
 سوزڭ كېرەك ئېمەس ؟» دېدى ئىلەدە بايجاننىڭ سوزى
 دۇرس ، بايجان جون آيتادى . دېمەققول داب قويدى .
 ئىلەر جۈنسىمىن ئورۇشلىدىن سوزادى : «سىنىلەر

ئىلىدى چىقار بىلغانلارڭ راسىيە ؟» دېمەس . بىلەر
 مۇندە ئالوب ، جان بىرگە قورۇ بولغانلىقى چىقار
 سالغانىمىز راس دېدى . ئىلەر ئوڭاچە ئوڭاچە بېسىدى ئالوب
 باروب بىلەن ئازاب ، قايتوب كېلىپ ئىستىدى :
 «جۈەن بايجان ئوغلى ئاڭ نىكاحلى خاتۇنى جەمەل

سارسىباي قىزىن ئاخىرىدىن ئىلى دۇيسا بىلەن ئالاسىيە چىقار
 بېرۈب جېمىرگان ئوچەن دۇيسا بىلەن ، جۈنس ، ئورۇش ،
 ئوچايدى بىر آيتاڭ چىقارغان بېرگە مۇنداق بولادى ،
 اگەر ئالوب بېرىسە ھەر قايسى بىر ئىش ئورۇنغا ،
 ئوتۇرادى ، دېمەس مەلۇم ئىش .

جۈملىدىن چىقى بول نىكاحلى خاتۇن دېگەن ئىش ،
 دېمەس سوزا بىلەن . ئىلەر : «شۇ يەردە ئىچىدە ئىچىدە ،

چىقىرىمەن

۷۰

جان مەلە سىز بولۇپ بىر ئىش جۈمەن ئىكەن دېمەس ئالوب
 قانچىدىن ئون كۈن بۇرۇن نىكاح ئوقۇغان ئىدى ، دېمەس
 كېيىنكى ئىشقا جازى بىرگە گولۇق بېرىڭىز ، دېدى . سىز
 مۇنداق جۈمەلە بولوب ئورۇنغا ئوتتۇرىغا كەلدى .
 بولۇپ كەلسە بولۇپ ، دېمەس رازى بولۇپ . سول
 چىقىرىمەن بايجان قانداق سوزا بولوب ھەر قايسى ئىش
 تىكەندەن دورى يۈز تىكەن ئىچە بېرىدى .

بول تون ئوتتۇرىدا ئاتى . بولۇپ ئىش پائالىيەتكە
 ياز بولۇپ ئاتى دۇيسا بىلەن ھەم ئورۇش بىلەن
 جۈنس ، چاقىرىدى كىشى جېمىردى . بول ئوچايدە جېمىر
 تېڭا ئىشقا بارماي قالدىڭىز ئالاجىن ئالاجىن ، ئورۇنغا
 قارغان ئىشقا مەلۇم كىشىلەر ئالوب سولۇمەل كۆل
 بىلەن ئىشقا ئورۇنغا سېلىڭىز كېلۈپ جېمىر . ئىلەن
 قايرىلار ئوتتۇرىدا بولۇپ بىر ئىش بىلەن كېچىكىمەي
 ئىشقا بولۇپ ئالاسىيە . ئىككى چاقىرىمەن سولۇمەل
 كېيىنكى ئىشقا ئالوب قانچىن چاقىرىمەن بىر قولىمىن
 ئىشقا ، مۇنداق كونا ئورۇنغا ؟ بىر ئىشقا مۇنداق
 ئىل ئاراسىن ئىشقا سوزى قىلغانىدە ئورۇنغا ،
 جۈملىدىن مەلۇم بىرگە رازى بولۇپ دېدى . بايجان مەنە

ايېلن بىرگە چېبارلارگان اوكانزاي ملا احمدجان آياماس
 اوغلىنىڭ مېتىرىچىسىكى كىيگەدن بىرگەن گواهلىقى دىل.
 ھەم بىلردىڭ بىلگىگەن زاكونلى سىروكە يەنى اون بىس
 كونىڭ اچىدە كىلوب كوپيا آلهادى صونىڭ اوچون
 بىلەكسى اوزىنىدە كىلتر وگە، امر ايتىمىڭز ايكەن؟» دىب.
 بولساڭ بول كانزىلى نچالنىكە تىكەكان وقتە
 دويسا بىك، سارسىباي، نورماشلردە قالاغە كىلوب
 جىتوب عرض لىن كىرگەردى:

«اوز اخىتارلىرىن بىر بىرى سۆيۈپ قاچقان قىزىن

جىگەندى بىز قاچردى، دىب قانچە مالمزدى بارەطا اlob
 بىرەمى، اوزمزدى طىلوب بىر وگە مەناتلى قىلوب،
 طلوب بىرەسەڭ ايكى آيىن تورمەدە بويروب ۋەم
 اوكانزاي ملازىنكە اوقودم دىب اوتىر وگە گواهلىقى بىروب،
 بولس، بىلر ھەم بايلر برا كىغاي بولوب خىانت ايتوب
 تور. بىر نىچە مەرتەبە بارغاندەك لىكەن كوپىيادە بىرەمى»
 دىب نىنىلەي بولغان واقعەنى بيان ايتتى. نچالنىك
 بولدىڭ عرضى اتقاندا، اlob بولسەن جواب (ايدىنىدە)
 سوراب كانزىل جىباردى.

قبول بولغان صونىڭ بارى بىر نكاح ايمەسە، دىگان بولدى،
 حقيقتە بولار اوكانزاي ملادن اوتكان تونەگى گواهلىقى
 آلهادى بولوب قونغانن دويسا بىكار سىز باي قالدى.
 بول بىلەكەن كىيىن دويسا بىك سارسىبايلر بايجاننىڭ
 بارەطاغە آلتان چىقىلارنى سوراب بىگە توسم ايتتى،
 بىلر مونى قارسى داودىب آتكان قىلدى، بول ايكالوى
 بىلردىڭ اوصى ايكى بىلگىگەنە راضى بولماي كوپيا
 سوراغانىڭ، آولغە كىلوب آلارسىگەنار، دىب بولس
 بىس كىيىگەلرن جاوب ھەم سول كونى خلق تارقادى.
 كوپىيە آلو اوچون بولساڭ آولەنە سارسىباي
 دويسا بىك لىر بىر نىچە مەرتەبە بارسادە ھەر تورلى سىيلر
 ايتوب بىرەمى جورگانداۋان بىس كون اوتوب كىتتى.
 بول كونار دىڭ اچنە عرضى بونىچە نچالنىكەن جوغا بىدە
 ايتوب اوتكان كانزادە كىلوب قالغان ايتتى. بولس
 بايجاننى چاقىرب اlob آلتاسوب نچالنىكە نازىيە
 كانزىل قايتاردى:

«داۋلاسقان ايكى طرفىنىڭ سوراۋى بونىچە بول قىز

حقيقتە بىلر گە سالوب ايتىم. حقيقتە بول قىز جومان بايجان
 اوغلىنىڭ نىكاحلى خانونى ايكان، راسلىغىدەك اوشىبونىڭ

كاھلاردىڭ سىرلىرى ئوزىڭ مەلۇم غۇنى، اينىدى باسقە بىر
يېشى جىرگە بارىپ پانالارغاڭ ئوزىڭدە بىرگەدە فائىلى
بولور ايدى «ئەلى دە بول سوزىڭ تۇسۇپ: «خېر
فتح الله ايزى! مېن سىزگە راضىمەن، ئالام لىر نە قىلادى
دىوگە بولمايدى. ئاللى بولسە مۇنان اوچ چاقىرم جىردە
ئاتامنىڭ نىغاچىسى بار صولسە باراين» ، دىن ايرىناڭە
جورۇگە دايارلاندى. ئەلى دىڭ ئوزىدە جىگۇگە ايكى
اچى بار ايدى

فتح الله باي آر بەصايماھام ايلو تىكە، اچى، بىر وىق قىلادى
چىغارب صالوب خېرلى سفر، دىب دىدە بولوب قالدى.
ئەلى، جەمەلە ئوزلىرىنىڭ آتا، آناسىمىنان آيرىغانساي
بولوب قىمەلى جىلاب ايرىلسى.

ئەلى اۋاتىن نۇغايچە كىيىنوب جوراين، ھەم جەمەلە يەنە
نۇغايچە كىيىنوب بولوب چالى بور كاندىرگانىنىڭ جۈلە كورگان
كىيىلەر شېھەز نۇغاي دىب بولوب بولادى خۇفلاڭىزى
كوڭلىرى شادلانوب اۋاچەدە اويىناغى سوزلىرى
سۇيىلەسلى. ئەلى صەورادى: «اگر جەمەلە ايتىپاي
چاقىسى جوق، اوستوب جورگانە قولىغا، توسوب سىنى
مىنان آيروب آكەيسە، قايتىپ ايدىڭ، كىنوب كىنوب»

XII.

بايجان اۋىلىنى قىز قاقىپ، خەلق جىنالىغان كۈنىنان
بىرى خەفەھەر جىرگە قىزىن جىگەندى ازلاوگە كەسە
جىبارگەن ايكەن. ھەر بىر بارار دىگان شېھەلى اوزىلاردىڭ
ھەمەندە جوقلغىن سىزوب، ئاخىرىدە قالادە فتح الله بايە
اىكەنلىكىگە كۆز جىتوب، شەرلچىنان قول اس قىلوب
آلاسايسىز؟ فتح الله بايىڭ بول ايلە آلاتون ايكى مەڭ
تىكەداي نىسەسى بارغۇ، اينىدى بول ئاچقىنلارمىزدى
صاقتاب، خەلمىزنىڭ چاقىسارنىڭ تىنىك دىگەن كەسەنى
چىغارب بىرەرسەڭ نىسەڭى بىرگىز بايمىز، دىسالىق قورقار
دىب مەھەت ايتىدى. اۋىسى سوزدى آيتوغە كىلەگەن
كەسە، فتح الله باي اچىمىنان خۇفلاڭوب بولاي بولويە
يىك اھتىمال، دىب اويلاپ جۈلە بىردى: «دۇرس،
اۋالگى وقتەدە اولوغغە عرض بىرەر اوچۇنگە بىرگە
اوچ، دورت كۈن كىلوب قولىغان ايدى. خەلىقەدە بۇردىن
كەيتىدى، قابىدە ايكەن بىلىم. اكرەدە مۇنان بولاي
بۇردە ايكەنلىكى بىلىنەنلىرىڭ نە قىلغانىدە راضى مەن»،
دىدى. بول كەسە فتح الله بايىڭ اۋىلىگى سوزىدە ئاناب
ايلەگە قايتىدى. فتح الله باي ئەلى غە سۇيىلەدى: «مەنە

۷۷

مېرىتوب دولاطى

فائىدەلانغان بولمىن اېلى قانداي

كوزم طويماس قارسام تاماچەسن
 حسابنە مې جېتەباي آداساسىڭ
 زىڭتوزىب، زىكونجىپ يادشا توروب
 قارغان عدلىكەين قىزارچاسىن

طالاسقان آسبانەننننننننننن
 مەكانلر آيو قاسقىر، مەزال كىيوك
 او جەمەتسىڭ چىشەسەننەي بولغانە
 كېتەيمە قاراب تورساڭ اچىن كويوك

آسبانە آي، نىن جولمىز كوني قانداي
 قالغىغان مەنارلار توب توني قانداي
 سودەبالق، كودەقوص، طوغايە آڭدار
 چولغان نېچە تورلى اوني قانداي

جېندەي تاماچەسى جازى قانداي
 كېلەتون او چوب آقو، قازى قانداي
 ايسكەر، بىر او تەكەن كوندى كارىلرى
 جاستارلار جەندە آيتقان نازى قانداي

صقارلاب كېلرېب قالغان قىسى قانداي
 قارچاوب، سەقەتورغان موزى قانداي

بختىس جال

۷۸

مېنىڭ؟ دېدى. جەمال: «خداي صاقتاسىن نە آيتاسىڭ،
 جانم سېنىڭ جواڭگە قىربان، سېنى تىرى آيرغاننننن
 اولوم ماغان كوب آرتق»، دېدى. بولر بول سېكىلى
 سوزىن كېلە جاتقانە ساسكە توس بولوب، جولى
 آغاچلاردى آرالاپ بىر كولىڭ جاغاسىنننننننن
 ماڭايندە ايل بولمىغانغى بول كولىدە نېچە تورلى قاز،

آقو غېرى قوسىلار بى حساب كوب اېلى. اطرفىداغى
 جېردىڭ ھەسسى تاماچىب كېلام توسىگىنانداي بولوب،
 جېلىز كۆنە كەل آينادى جارقالاب، آلسەن صانمەلار
 مەنارلارب بىزىڭ اېكى عاشق بىر آز تاماچە قالاب
 كېلە جاتقانە، جەمالاويندە بىر نەرسە توسوب كېتىگەنننن
 آن صالاب مەنلر اولادى آيتوب جېمەردى:

عالمىنى اون سېگىزەڭ جارلەنننننننننن
 كوب بېرروب بىر مەگەبال بىر مەگەبال
 بىرودى عالم، بىرودى عالم ايتەكەن
 بىرودى مەگەلى جارلەنننننننننن
 تاماچە آسبانەنننننننننن
 زىڭگەر، دارياچاغلار كولى قانداي
 اورمان طوغاي گەلەكەن باغچەلرى

مير ياقوب دولاطوف

۷۹

علی، طولا بوبویم قز سۇيا كئار صم قورغان سىكلى
بولوب تور، دىب طنچىلماي نالو قاننىڭ كوچىلىكى
كورنوب تۈسە كىن توراي جاندى نالو قاننى كوزنان
كونىگە آور تارتىب، دورت بىس كونىڭ اچىندە - بىك
خوفلى سىكلى كورنى. هر بر طامرچى دارو گىرلردى
آ كىلوب طامر اوستاتوب اوچقا توب. قاتقروب كورسەدە
نالور بولمادى. جمال دىڭ كوزىنان قاندى جاسدار
توگولوب، آس اچىاي، كىرىك قاقىاي زور حىرنى
ككرسى. بر مېنوت على دىڭ قاننان كېتەي، همان
آوردى، دىگان جىرلارن صىياپ، مولرەگان كوزلارن
على دن آلماي قاراب اوتراتون بولدى.

ايكهو يىڭ قاننىڭ كسى جوق وقتە «مېنىڭ بختىمىز لىگم
اوز باسەنمان آصب كئافتى ساغاندە تېە باستادى، آخرى
خىرلى بولسون!»، دىب جمال علىدى قوچاقلىب جىلابە
آلوجى ايدى. على: «جىلامە، الله صاقتار، جازلارەن،
خزىنىسى كېيىڭ بر ساعىن جىبارار، دىب اوزەن، اوزنانە
جمالنىڭ كوڭلن جوتوچى ايدى. سۇيىشەدە دىرت كۈچايب
علىنىڭ حالى ناچارغە آيلاندى. نىچاچىلرى ايلنە خىر
جىبارالىك، دىب ايدى على رخصت ايتىلدى، .. الله نىڭ

بختىز جمال

۷۸

بىرگانىھوڭ الله قوتە جان صاقتارلىق
جورادى مخلوقلر اوسىك آلماي

بىر غرىب سول پانانىڭدە صايرالانغان
دشمەنلەر رحىمىز آياھ-انغان
جىبارنىڭ چالغىز تىلەشى رحىمىگىنان
بولسەدە قوتولارەز قىلى آرادن.

على، جمال جولاھ دورت قونىب، قورق قىلغانى نىچاچىسى
باباس دىگەن كسى نىڭ اوينە كىلوب جاندى. كوڭلىمىزى
اورنغوب قورقەچىمىز ككونىڭ اوتكەننە باماي جاتقانە
ايلىگىلر بورونى قالاچەدە لاسوب كانار اوستىنان كانار
آياپ» بىر كەسز آياغى اوزلەيمون داۋغە مەكەسەكەن
ايدى. على دىڭ نىچاچىسىبە ھم سول ايلنىڭ چاقسى
كسىلرەيە ايدى بولر بىزى پانا (پناھ) توتوب كېلىدىغوى،
بىزە ايلدىگەزدى كورسەتوب قورغالىق: كوب بولسە
ايكى جىل دوللاسار، اونىڭ آرجاغىنە اوزلرە چارچار،
دىب جاسدارنىڭ كوڭلن بورنغىلاندە قوتانغان ايدى.
بول مسافىرلارنىڭ بختىمىزلىگىنە قارىسى بىر كونى على
تۈسە كىيىن آورو ب نوردى. نىچاچىلرەيە اورنۇق سۇبە
قالوب، جمالنىڭ تۈسى قورقەننەن اوزگەرب كېتىدى.

خبر چيلر علي دڭ اويىنە: جمالداڭ اويىنە كىشى آلوب
 ايستىرتى. ايگە ويىڭىدە آتاء، آنالارى كاغازگە يازوب
 كىلترالاسماي جىلاب، زىلاب قاينى لانب، دىشمالىرى
 ھىم شول درجەدە طابالاب شادلانغان ايىدى. كىكوب
 توقتاماي علي دڭ آتاء، آناسى ھىم جمالداڭ چىچاسى
 قاسىنە جولداستار آلوب آيانچىلى اولم بولغان جىرگە
 چىتى. كىلىمىن جىلاب، صقاب زىارتقە باروب
 ماوقن، باسوب آواغە كىلىدى. جمال بىچارە آر كۈننىڭ اچىنە
 سوزىكىدىن تورغان كىسى داي بولوب كىلگەن آتاء، آنالارى
 مىن جىلاب كورسەدە خالى كىپەدى. جمالداڭ چىچاسى:
 «جىلامە بالام، بختىرلىككەنمان كور، خىداي جاز باغان
 اوبالڭ يزدە سىكىلىدى؛ اوتتاق قازاقلىق قىلماساق مونساي
 اسكە سەيب بولغان سىكىلىدى بولمىدىڭ. تىنتا كىكە قىلساڭ
 تىڭلىدى، طاوب ايساڭ، اللالاق كورمەگەندە، وڭ جىلاغاڭمىن
 نە اونادى!»، دىپ بىر صىرە نصىحت آرتىدى. علي دڭ
 چىچاسىدە جىلاب: «تاراشم علي جانمىن جمال جان قاچان
 ايساڭ سوزىنان قوتولوب، اوتتاق جاقمىدى قارايىتوب
 اوتتار دىيۈچىم، اول يىلە كىمە خىداي چىكوز بادى.. دىپ
 سوزىڭ آياغىن بىرالماي اىگەكلىپ جىلاب جىباردى.

نە جازغانىنان قاچىب قوتولماستىن خىداي صاققار
 جىبارماڭزىلر.. دىپ توقتامدى.
 اون كۈنە ناواقى صونچە اولاب حتى آرىضاسە
 باسادى. جمال بىچارە خىداي بولغان كىسىداي بعضى
 وقتە باصى آينالوب طالبدە قالدوب عىلىن: «مىن
 اينىدى قايتامەن، سىنان قايتوب تىر قالاەن، سىنيز
 دىيادە مىن نەبولامەن»، دىپ نىچەدە تىبە سوراسادە، علي:
 «خىدايغە تابىردىم، دىگەننەن باسقە ھىچ جواب آينالمايدى.
 بارلىغى اون اوچ كۈن اورب بىسىنى كۈن تۈس
 كىزىندە جاڭگال چاچىب كىلە جاتقان باغچەداي جانب
 تورغان جاس عمر سوزىدى. اللە رحمت ئىيلە سوزى:..
 جەمە كۈنى خلىق كۈب جىمالاب جىزارە اوقوب كۈكىن
 مولاسى دىگەن زىارتقە آپاروب قويدى.
 علي جان تىساي قىلغاننەن بىرى جمال ايسىز بولوب
 جاتقان ايىدى. نىغاچىلر يىدە اوكان واپىم قىلوب بىرسىز
 بىزگە مونساي جومەسلى بولوب كىلگەننە بىچارەلار
 بۇ يوقىب قالدى. قولمىزدىن اولتىرگان سىكىلىدى بوللىق او،
 دىپ اولزىلرى آقاسا سىب، ايسىرتوب ھىم خىر آيتوغە
 كىسى جىباردى.

۸۳

مېرىقوب دولاطى

زىيارت باسنىداغى خلىق جەلگە سورۇر كوك ب كىچىككە تاۋر
بولغانىخىروڭ ئالب قايتىدى. سونىدە جەللىڭ ايسى بتون
كرومى ئالە نىنىداي مەنسىز سوزلر سۇيىلەب كىلەچاندى.
زىيارتتىن قايتقاننىڭ باباىنىڭ اوينە كىلەب ايتىدى
جولۇچىلر قايتماقچى بولدى. - «ئەلى دىڭ آنا، آناسى ئۇيىنە
كىتوب، جەللىڭ چىچاسى جەللى اوز ئۇيىنە آلسوب
قايتىدى.»

۲۱۱۱.

جەمال ئۇيىنە كىلەب تورغانىخىروڭ كوتىن كوتىنگەدايم
قايتىدى. ار تىب جامان بولوب آدم بالاسى آبارلىقداي
جودادى. بايچانلر ايسىڭ آخرى مولىنايىغە آينالغان
سولڭ، ايتىدى قايتە بارلر دىسڭ، دىب داودىك كوك
قوزغامى طىچ جاننا بىردى. جەمال اوز ئۇيىنە بر آي
تورغاننان كىيىون بايچانغەدە سارسىنايىغەدە بردى
كولىياناڭ اغايلر دلالت قىلوب بايچانغە: «ايتىدى
سز كىلىڭىزدى، السرڭىز، فلان توكىدىڭ قىلماڭىز؛
اۋالدىن ھىچ كەنگىز بولماغانىخىروڭ اللەتەلى جاق بولوب
آخرى مولىداي بولمايۇى»، دىب ھم سارسىنايىغەدە:
«ايتىدى سىزدە بالاڭىزدى اۋالگى راضى بولغان چىرڭىرگە

پىچىن جەمال

۸۴

بوللر اوچ كون قوزوب قايتان كونى على دىڭ زىيارتىنە
دەقا قىلماقچى بولوب كىلگان ايتىدى. ملاقرآن اوقوب
بولغانىخىروڭ جەمال، على دىڭ قىبرىنىڭ باسن قوچاقداپ
اوتىروب كوزنان جاس آغزىب سۇيىلەدى: «على، على!
پىچىن بولغان جەمالڭ قاسىگە كىلەب تور، اللەتەلى ماغان
سىنىڭ قىبرىڭدى كورسەنكى پىچىنى آغانى جاقسى بولتون
ايتىدى، براق بوپروقسىز جان قىلمايدى ايكەن؛ دىيادە
برگە راحت ھور اونىكەرەن، على تورغاندە ھىچ جامانغە
خور بولمايىن دىگەنم تىكىرلىك ايكەن. اللەقبول ايتىدەدى،
ايمىم كىسلىدى. - على! قىبورل چوقىڭ اچىنە تاستاپ
آلدى سىڭىرگە، جوناىلىڭ، اوزڭ اۋچون خىرلى بولسون!
مىن ھورلىڭ كىيودىمە چىن جانم باردىمىنى اۋمىطمايىن؛
دىيادە پادىشاھنىڭ بالاسى بولسەدە ساغان نىڭىز ماسىن.
خوش جانم على! بوپىن اۋچون ھوربان، آنا، آنا كىيىنە
كورالماي، قولدارىنان طوپراق سالغوزالماي كىتىڭ،
كىچىچ جانم! اللەتەلى آخرتە قوصوغە نىسىب ئىيلەسون؛ ھول
وقتەغە كورگان ھىسرتىم نر ساعىنماي بوپلماي اۋمىطولار؛
مىن ھورلىڭ قاسىز دىيادە قوناقا ئالماي آداسوب قالدىم.
خوش جانم م م م خوووش!» دىب جەمال طالب كىتىدى.

۸۵

مېرىتوب دولاطى

جمالدى! ايچان ئۆيىدە كىلىرگانلار كىيىن بولس
 آرقلى كاغاز يازوب اولوققە بىلىردى: خىداي قىضاسى
 بولوب على دويىسا بىك بالاسى وفات بولغانلار كىيىن
 ئېلىردىڭ حەكمى بويىچە ئانا آراسى جىمالدى آلوب كىلىدى.
 ھەم جىمالە اينىدى بوزونغى كىيىن بىلە رازى مەن، دىب
 قول قويوب پادىشەكە بىردى جىمال بولوب: «اينىدى
 بىكى طرفىزدىكى بىر بوزون سورايىتون حەقەر، داۋوز
 جوق» دىگەنلىككە كى بول اس حەقەنغى عرضىر
 (پىرىشەككە) ئىكاز، دىب، ئاچالنىكىن خىر كىيلىدى.
 بول واقعەلەر تىلەم بولغاندە اوكتاير جولنى جىتوب
 جورت قىسقلولار ئىزدەدە كىرە باستىغان اينىدى.

جىمالنىڭ ھىچ وقت اوپىمان على كىيىنە بىر مەنوت
 كىيىن آچىلپ ايزوتارتىپ كولىمىچى اينىدى. ھىچ
 كىمەن سۆيىلەسەي، سۆيىلەگەن كىسىنىڭ سوزىن لوقىداي
 پادىشەي بىر تورتى دىۋانە كىسەلەي بولوب چوردى
 جىمان ايرىككىسىگە بوزونغىلارن آلىنىدە كىيىلەرەن
 دىگەنسىمەن نە سۆيىلەسە، لوسى بولساب سۆيىلەسەم
 وقتە تورتىپ تىوب قالىپ خورلاپ چوردى. پادىشەي
 خانۇزىدە جىمالدى چىن اخلاسىمەن خاقىسى كۆرەيىدە پادىشەي

چىقىش جىمال

۸۴

پىرىگىز!»، دىب نىيەتتە آيتىدى. بول سوزگە ايسىكى
 چاقىدە رازى بولىدى. چولپان قىزىلار سورادى:
 «قاراغىم جىمال! جورت مەندەي دىب جاتىر، اينىدى
 قايتاھەر، دىب. جىمال: «آيا! اينىدى مەن اوچون
 جاھان اطلدى بولماگىز، مانغان اينىدى على بولماغانلىقىڭ
 بارى بىر، صوغە باتىروب اوتتە جانلىرىدە اخیيار،
 بىرە پىرىگىز! اللەتەلى مەنىڭ ماگىدايىدى آچالدىشە
 علىدى مەندەي قىلماس اينىدى...، دىب حىسرتلىق بولۇپ،
 داۋوس بىن جىواب بىردى.

جىمان مېرزا جىمالدى اوزىنى كىلوب آلودى ناموس
 كۆرگەنلىكىنى بايچاننىڭ خانۇزى كىلوب آلوب كىيىدى.
 بىر كۆنىدە جىمال كامەل بىختى بىر قىز بولوب جورتىڭ
 اوزىنىدە لاگوب، قورسۇنىڭ آلىدى بولوب. جارقىلاپ
 چورگان درجەدىن توسوب، آخىرىدە مەندەي قىلىرىز
 مەندەي كىيىمچىلىككە، دوچار بولوب، بارەطەتە توسكىن
 مەندەي بىرەدىن بىرە آلوب چورگان كۆرگەنلىكىدىن
 جىمالدى آيا ماغان جان قالىمادى. جىمون طوى بولغاندە
 كولاگە قويغان آققودەي كۆرەتەتون جىمال اينىدى كۆرگەن
 كىسى تانىمەي قالاتون بولىدى.

سۇ بۆت بولغان بايىنىڭ كويۇگى باسلىماي جور ايكانعوى،
 مېن سېنىڭ ككۇيۇگىدى باسايىن، دىب سولچىردە
 توراسالىب كىودە گەيىكەلەب جەمەلى طالىرب ئاستادى.
 بولاردىڭ اوستىنە جومەلنىڭ چىچاسى ككەلۇب آيرىب
 آلب جومەلنى اوصىب: «ايندى سىن كسى اوتىرامىڭ!»،
 دىب اويىن چىغار جىباردى. جەمەل بىر ساعىتىن كىيىن
 ايسىن جىغانىنىڭ آخرغى آقلىن جىوب، مېن بويىتوب
 جورۇب تىرچىك قىلالمايدى ايكىنمىن مومەندە بول
 ايتىڭ قونان اولاگانچە باسقى چاقىقە كىتوب اولان،
 دىب اويالدى. جەمەلنىڭ بارماقچى بولۇپ اويالغانى
 قالدغى قىتچەلەلە باي ايدى. «ايتاۋراۋىندە جىمەسام
 بىرەدەڭ سەۋاۋارن قايناننى خەستىن قىلسەندە خەور
 بولۇپ خلىق كوزىنى كورىپس ايسم، دىب اوصولاي
 اوبالاب جور گانە كوزىنى باطوب تون بولۇپ ايلجاندى.
 جەمەلنىڭ بول اويالغانى قاراي اوصى تونى بايچاننىڭ
 ايرىلىۋالى آقلى تاڭك آصم تورغان ايدى.
 جىلراق كىوم كىنىپ ايدىاب جىغۇب جەمەل اايگى

آقلى آيتوب كىوب توقتاۋاچى ايدى. جەمەلنىڭ اوستىزىنىڭ
 كىيىمى بىيىڭ ناچار بولۇپ ختى بعضى ۋقتىدە كوزدارىنىڭ
 آلىدى كوكىرىدە قالىپ جورگەندە جەمەل بىچارە كسى
 ككوزىنى كورىگەندە جىرگە كىرۇپ كىتە چازداۋچى
 ايدى. «سۆڭى ككوزلردە جومەلنىڭ آقلى آيتوچىلردە
 بولۇپ ھىم بايچاننىڭ اوزىدە: «ايندى بالام جىتار،
 قاچقان چالغۇ خاتون ايرىدىب كىوب قوقاقداي بىرەمە!»،
 دىسادە جومەلنىڭ قولاغىدە كىردى. جەمەلغە جانى آچىب
 كورىنە بولارسىن كسى بولماي چالغۇ قىزىلغان كىلگەن
 اوڭاچىدە زارلانۇپ چالغۇنى ايدى.
 اوصولاي قىسنىڭ بىر ايكى آيى اوندى. جەمەلنىڭ
 كورگان خورلىق كىمچىلگەن مەسەلەن بالاسىنى بىرەمەس،
 دىب ايتارلىقىدە لاق بولۇپ تورسە آياققە اوتورسە
 باسقى اوراتىن بولدى. نىنساى اورۇب سوكۇب قىناسادە
 جەمەل بىر سوز قارىسى آيتوب، كورگەن چوق ايدى.
 بىر كۈنى جومەل تاغىدە بىر سېسىز بوقطاننىڭ جەمەل
 چىپا بالماي: «مېنى اوتىراتىن بولساڭ بىر چولا اوتىر،
 ايتىسە، اوزى كويۇپ جورگەن چاسىدى كويىردە!»
 دىدى. جومەل مەنە سوزدى ايسىتى صالىب، «يا! سېنىڭ

۸۹

مېرىقوب دولاطى

جاۋر ئېنە بولغانىن بىلمەسكە آينالدى . طم بولماسە
 آتلىن توسوب جاپلو جورسام جىلار مىكانمىن ، دىب
 توسوب جوروب كوروب ايدى ، قاللىق قارغە جەلۇب ،
 توروب جورالماي بىر جىرگە كېلۇب بىر جولاقولادى .
 كۈنسۈزىنە مىلىب جوروب تۈزىنە ھىم بولسغان آط
 جىمالىڭ قىلىنىن اوزايلماي توروب قالدى . جىمالە
 جان اوچىروب طولاي بويى قىزىق بارا جانقان سىكىلى
 بولۇپ اوستۈزىنە گى كىيىمىلەرنى ھىر جىرگە چىچىروب
 لاقىرب باردى سۈيىمىن : «ئەلى ! قىيىنلىق جانىم ،
 قايناساڭ !» دىب آخىرى تىرىلگىلى ئىكەنلىكىنى اوصى
 بولۇپ بىر اويىز دىيىلگەن اڭگىمە بولغان صلو جىمال
 مەھسۇدنىە جىتالماي ، چاپان دالادە ، دىكابر ئاڭ رەجىمىنى
 بورانلىق تۈزىنە جان تىسلىم قىلدى
 بوران جىمال اوچىلگەن بولغانىن ئاڭ ايرىنىڭ آچىلىپ ،
 جىمال بىچارەدە جولدىن چارپى چاقىرىم غە جاتىر ايدى .
 ساسكە كىزىنە فالادىن كېلە جاتقان بىس آلىق جولاقولادى
 ايلگى جىرگە جاتقانغانىنە جول اوستۈزىنە قىلىپ

تېخىمۇ جىمال

۸۸

آطقە مىلىب اولىكان جولدىن . . قوتقارغۇدە خىداي . دىب
 جولانالى . جىمالىڭ اسى اولە تىرىسكە باصب كېلە
 جاتقان مىن بول سۈردە اسىڭ ساعى بولمايتۇغون
 بىلگىسى كۈزىنە باستادى . جىمال چىققان وقتە آزاراق
 جاپلو بولسنى بارايدى ، جىمال جىيرىمە چاقىرىم چىققان
 وقتە بوران كۈتەلىپ جول كۈزىنە باستادى . بارا ،
 بارا بوران ابدىن كۈچايىپ آلىدى ، آرپىن اوراپ آلىدى .
 قورقۇنچىڭ نە ايكەن ھىم جان ، تىن راحىن اولىققان جىمالىڭ
 اوينىدە جالغىز غەلى غە بولۇپ كېلە جاتقان وقتە آطى
 بىر جىرگە كېلۇپ توروب آلىدى . صول وقتە غە بايقاسە
 آط الله قاچان جولدىن چىقۇپ كېتۇپ بىر قاللىق اومىنى
 قارغە توقماغان ايكەن . آطىدى كىيىن بوراندىن دىسە ايكى
 قولى قانىپ قالپ ئېزىلگەن اوستاوغە كېلماي طولاقولۇپ
 ھىم كلى دىنسىنىڭ قاتلىغانىن سىزدى . جىمال بار كۈچىن
 جىتاپ آلوب آطىن بورب جورگەن بولۇپ ايدى ،
 ھىچ نەرسە كۈزىنە جول تالمايتۇن بولدى ، اولىققان
 آداسى تون اورتاسىنە چىقىپ جوروب اوزى ابدىن

۹۱

مير ياقوب دولاط

ھرىنداغى جىمالنىڭ بايچاننىڭ ئۇيغۇمە يازىب
جوڭگان زارى مەلو ايكان :

قزىدنىڭ قونى بىس بايىتال

صاىلب كىتىم يازارغە

باسمىن كىچىكان واقمە

ايمەسە لائق يازارغە

جانى آچىغان شاھىزلار

آلا جورىن نىظروغە

رحىملى بىلە غرىپكە

نە قىمىن اورقازارمە

ھەربىيانلىسى آتاسىز

قارامى بىردى آچارغە

نىڭنە بارغان قز بولسە

مىندانى جوداب آزارمە

كۆرۈمەدى الله لائق

على صىدى صىزارغە

كۆرگەن تۆسەلەي كۆنلۈندى

چىقىش جىمال

۹۰

تورغان بىر ايرىنداۋلى آتلىدى كوروب ، بولروب كىلوب
شېھلەنوب مونىڭ ايسى فائىدە ايكەندىب جان چاقمە
آتلىڭ ازىمەن جوروب ازلا گەندە جىمالنىڭ اوستىنان
توسىدى . كورسە بىر آبال آدم ، فاسىندە چاچلىب جانتان
كىوم . سول جىردە جولىسا سارنىڭ بىرن جان جىردە گى
آۋلغە چاچىرب اوزلىرى كوتوب توردى . بولر قاراب
تورماي بول كەم ايكەن ، نە قىلغان آدم ايكەندىب
ئاىمالماي تورغاندە بىرەوى مونىڭ قاتلىسندە نە بار
ايكەندىب چاپانىنىڭ قاتلىسىنە قول سالغاندە قازانداش
بىن يازغان بىر كاغاز چقىدى . اوقوب كورسە بول بايچاننىڭ
كىلنى جىمال ايكەن ، بول كاغاز گەلىدى جوقاب ھەم
باسىنە كىلگان زارن يازغان ايكەن . ايلەن ككىسى
كىلوب ، جىمالى بايچانلارغە آپاروب بىر گەنسۈڭ ايرىتا .
گەنە بلورى صوفى قارا جىرگە تابىردى . ماناغى جىمالنىڭ
قاتلىسىنان چقان كاغازدى چولۇچىلر اوزدارى اوقوب
ھەم سولاي ، دىب مانىسەن ايتوب ايلدارىنە قازانقان
ايدى .

۹۳

مېر يەتوب دولاط

آراسىندە ايىكى اوتىنىڭ

مىنىنى اللە خور ايتىنىڭ

غرىبىنىڭ كوڭلەن موڭايىتوب

دشمانى شادلى زور ايتىنىڭ

آلتون گوهر اصلدى

جىرگە كومىچى چوق ايتىنىڭ

آصفىھانى قىلىچىدى

جاستىب فالچى بور ايتىنىڭ

جمال قىزدىڭ داوى دىب

صاوماك كول باسن طوب ايتىنىڭ

رحمەتنىڭ مەول خىدايىم

مىستىرە مونچە نىگە ايتىنىڭ

طوطى قوس اېلىم باغچىدە

قارا قىسقىچە جىم ايتىنىڭ

خان قىزىداي باسىمى

بىر جەمانغە تىپنىڭ ايتىنىڭ

تەختىز جمال

۹۴

بولغانىنىڭ سولاي ازىدە

قورايچىڭدى كۆرسەتەن

تارتقۇزغان قاينىغۇچازاڭدە

قىزارغىدە قالدىم مېن

شام، چىراق سۆڭەكلىك زىماندە

ئالىدىن قالدۇق بولدىم

جىيىپادى مېنىڭ قىيامەتدە

اچىمە تۈسىنىڭ سۈپىتىدىن

قاينىغان سۈپىتىدىن

بوزلىدى كۆلىكى، تۈزۈلگى ئويىقى

تەلەپپۇز قىلدىم ازانىدە

تەختىز بولغانىدە

قىسقىچە اللە جەمانغە

تختىز جال

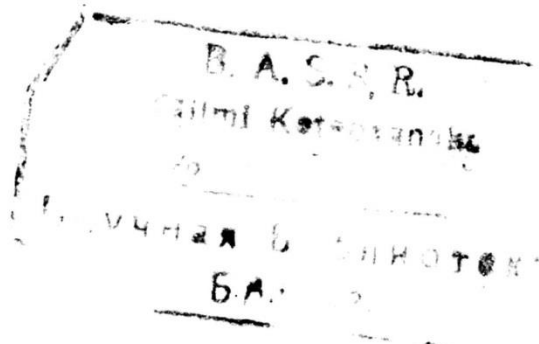
۹۴

بو طاسز ناردای بوزداتوب
 منه کی مینی ایگره تىڭ
 قهر گدی جیبارب
 تىڭ قوربمنان کیم ایتىڭ
 موندای زارلی قیلغاندى
 مین بیچاره نه ایتدم
 جلادم زارلاب علی جوق
 اسنه کوندیم قدرتدک!

۱۹۱۰ سنه، میریعقوب دولاطفی

پیتراپاول.

DİZİN¹¹⁴

A / Ā / ‘A / ‘Ā

abıroy: İtibar, nüfuz, saygınlık, onur · 43/18

abyasneniye: Açıklama, tavzih etme, şerh, izahat · 73/17

acar: Yüz, suret, çehre · 91/12

aç-: Açmak · 9/19, 17/9, 22/4, 43/13, 44/13, 47/8, 56/15, 58/11, 61/10, 61/15, 84/7, 86/8

açı-: 1. Ekşimek 2. Acımak · 11/6, 91/7

açık: Açık · 16/19

açıl-: Açılmak · 35/2, 48/2, 85/13, 89/14

açtır-: Açtırmak · 66/8

açuwlan-: Sinirlenmek, kızmak · 14/2, 37/5

adam: İnsan, kişi bk. **ādem** · 23/7

ādem: bk. **adam** · 3/11, 14/2, 18/6, 24/8, 40/10, 51/10, 64/8, 83/9, 90/4, 90/7

adas-: Kaybolmak, yolunu şaşırarak, sapmak, hata yapmak · 35/1, 77/3, 82/18, 88/17

‘adet: 1. Âdet, örf, 2. Alışkanlık · 36/4, 39/4, 42/7, 64/17

‘adildik: Adaletli olma · 77/5

advakat: Avukat · 65/9

ağa: Ağabey · 30/17, 30/18, 30/20, 31/9, 48/6, 58/11

ağaç: Ağaç · 39/1, 76/5

ağatay: Ağabey · 31/14

ağayın: Akraba · 7/7, 11/17, 12/5, 41/2, 58/18, 83/14

ağıt-: 1. Açmak, çözmek 2. Akıcı bir şekilde okumak, terennüm etmek · 23/3

ağız-: Akıtmak · 82/4

aḥmak: Ahmak · 48/1

āḥret: Ahiret, öbür dünya · 82/16

āḥırǵı: Son, sonuncu · 12/6, 87/7

āḥırında: Sonunda · 11/13, 20/16, 24/11, 36/9, 37/7, 41/11, 56/12, 62/12, 74/4, 84/14

¹¹⁴ Kelimelerin yalnızca BJ'deki değil ulaşılabilen Kazak Türkçesi sözlüklerindeki bütün anlamları bir arada verilmiştir. Tamamen farklı anlamlara gelip farklı madde başlarında

değerlendirilmesi gereken eş sesli kelimeler BJ'de örneklerinin bulunmaması sebebiyle tek bir madde altında listelenmiştir.

ahir: 1. Son, sonraki, ahir 2. Nihayetinde, sonunda · 50/11, 55/13, 60/12, 79/13, 83/10, 83/17

aḥwāl: Durumlar, vaziyetler · 49/2

aḳ: 1. Ak, beyaz 2. Süt ürünleri 3. Sadece, ancak, tıpkı anlamları veren edat · 4/6, 4/10, 7/17, 8/7, 12/9, 18/6, 21/7, 25/5, 27/9, 27/11, 35/14, 46/1, 46/2, 46/8, 56/15, 58/14, 68/17

aḳ baṭāl: Hayır dua almış kişi · 68/17

aḳça: Para, akçe · 17/9, 24/14, 28/10, 70/7, 75/9

aḳı: Bir şeyin bedeli, ücret · 16/10

aḳıl: Akıl bk. ‘aḳıl · 59/16, 86/1, 86/5

aḳ ḳuw: 1. Kuğu 2. Güzellik sembolü · 35/12, 76/7, 77/15, 84/18

al: 1. Karşılaştırma bildiren edat 2. İşte 3. Kızıl, kara, yeşil, kahverengi gibi sözlerin önüne gelerek bu renklerin açık tonlu olduğunu belirtir · 17/11, 19/4, 42/10, 58/9, 67/3, 69/19

al-: 1. Almak 2. Yeterlilik fiili · 5/11, 5/18, 8/9, 11/8, 11/14, 11/18, 12/5, 12/11, 12/18, 13/3, 13/15, 14/7, 16/8, 16/9, 17/5, 17/7, 18/2, 18/12, 19/4, 22/3, 22/19, 24/5, 29/15, 31/5, 31/6, 32/18, 4/8, 35/1,

aḳtar-: Karıştırmak, arayarak alt üst etmek · 34/15

‘aḳıl: bk. **aḳıl** · 24/11, 28/14, 33/16

aḳıldas: Hemfikir · 62/16

aḳıldas-: Akıl danışmak · 16/6, 26/18, 27/6, 29/9, 38/6, 39/9, 58/14, 59/11, 60/5, 64/1, 64/6, 65/7, 66/16, 72/15, 80/18

‘aḳıldı: Akıllı, zeki · 22/18

aḳılsız: Akılsız, fikirsiz bk. ‘aḳılsız · 53/10

‘aḳılsız: bk. **aḳılsız** · 26/2

aḳın: Ozan, şair · 29/3, 30/17

aḳırın: Sessizce, yavaşça · 18/10

aḳıyık: Kartalgillerden yırtıcı, çevik bir kuş. 2. Nazımda şiirde üstat · 35/14

36/18, 41/13, 43/16, 44/11, 46/1, 53/10, 54/2, 55/4, 55/14, 56/6, 56/13, 60/1, 61/9, 64/1, 64/3, 64/18, 65/9, 65/18, 66/17, 67/6, 67/11, 67/13, 68/5, 68/7, 69/4, 70/1, 70/12, 70/15, 0/16, 71/9, 71/10, 72/3, 72/5, 72/8, 72/10, 72/15, 73/4, 73/10, 73/17, 74/6, 78/2, 79/2, 79/11, 79/15, 81/1, 81/6, 82/6, 82/18, 83/2, 83/6, 84/11, 84/16, 85/4, 86/17, 87/5, 88/7, 88/10, 88/15, 89/6, 89/16, 90/8, 91/8, 92/1

‘alāmet: Alamet · 50/13

- alaşa:** Kısa, alçak · 3/2
- alda-:** Kandırmak, aldatmak · 14/13
- aldan-:** Aldanmak, kandırılmak · 32/18
- aldı:** Ön · 8/3, 8/9, 13/15, 19/4, 25/1, 28/16, 53/14, 84/13, 85/16, 86/3, 88/7
- aldır-:** 1. Aldırmak, getirtmek 2. Çaldırmak · 83/15
- aldıruw:** 1. Aldırma 2. Çaldırma · 68/3
- ‘ālem:** Evren, dünya · 3/12, 76/13
- al endi:** 1. Şimdi, şimdi ise 2. Bundan böyle · 58/9, 67/3
- algış:** Dua · 61/8
- algız-:** Aldırmak, aldirtmak bk. **aldır-** · 56/3
- alın-:** Alınmak · 9/17
- alıpşatar:** Tüccar · 32/17
- alış:** Uzak, ırak · 82/11
- alış beris:** Alışveriş · 40/11
- ‘ālim:** Âlim, bilgin · 76/15
- Allah:** Allah · 10/8, 14/19, 15/12, 23/13, 34/19, 35/7, 48/15, 54/14, 55/1, 55/15, 58/3, 61/1, 63/13, 78/1, 79/15, 79/19, 80/11, 81/14, 82/5, 82/9, 82/16, 83/16, 84/7, 91/15, 92/13, 93/2
- alma:** Elma · 44/10
- altı:** Altı sayısı · 25/12, 29/5, 44/9, 89/16
- altun:** Altın · 32/18, 44/17, 93/5
- aluw:** Alma · 11/7, 16/18, 22/14, 23/12, 51/5, 51/6, 72/10, 84/10
- ‘ām:** 1. Yıl, sene 2. Umumî · 5/4
- amān:** Sağ salim, eminlik · 10/5, 38/9, 63/13
- amāndas-:** Selamlaşmak · 39/14, 63/11
- amandık:** Sağlık, esenlik · 41/2
- ana:** Anne · 13/16, 15/14, 22/18, 22/19, 27/2, 28/14, 33/6, 33/19, 36/12, 47/11, 48/6, 48/13, 63/3, 75/11, 81/2, 81/5, 81/9, 82/14, 83/5, 85/4
- analık:** Annelik · 37/3, 58/15
- anaw:** Şu, o · 9/14, 17/13, 18/11, 62/2
- anda şanda:** Ara sıra, arada sırada · 61/4
- anık:** 1. Açık, belli, kesin 2. Gerçek, hakikat · 4/2, 10/15, 40/16, 52/4, 55/6
- anıt:** Ant · 45/13
- aṅ:** Yabani hayvan · 77/12

ağgar-: Fark etmek, kavramak · 17/3

ağku-: Etrafa yayılmak · 60/19

ağlan-: Anlaşılmak · 39/13

ağlatpak: Anlatmak · 10/15

apa: Anne · 58/13, 62/4, 62/8, 84/4

apar-: Götürmek · 80/13, 90/13

ar: 1. Ar, namus 2. Öteki, diğer · 78/15

ara: Ara · 8/14, 9/13, 11/11, 23/6, 26/9, 29/10, 32/15, 34/17, 44/1, 44/4, 50/12, 51/12, 55/5, 68/19, 70/18, 78/6, 93/1

arala-: Gezmek, dolaşmak · 7/9, 22/1, 41/2, 41/16, 76/5

aralas-: Görüşmek · 7/6

aralastır-: Karıştırmak · 61/17

arba: Araba · 75/9

argımağ: Asil at, küheylan · 30/7, 31/15

arıl-: Arılmak, kurtulmak, iyileşmek · 35/11, 53/13

‘arız: 1. Dilekçe 2. İstek 3. Şikayet · 65/10, 65/11, 65/18, 72/13, 73/8, 73/17, 74/13, 85/8

‘arızdas-: Helalleşmek · 80/3

arķılı: Aracılığıyla, vasıtasıyla, sayesinde · 85/2

arman: Hayal, arzu, emel, ülkü, maksat · 25/16, 55/17, 57/12

art: Arka bk. **arķ** · 8/9, 63/16, 64/4

art-: 1. Artmak, çoğalmak 2. Yüklemek 3. Yükselmek · 36/11

arķ: bk. **art** · 19/4, 88/7

artık: Fazla · 10/18, 23/7, 23/13, 25/4, 36/10, 37/18, 42/3, 76/3

artıkçılık: Ayrıcalık, özellik · 28/16

artil-: Fazlalaşmak, çoğalmak · 24/14, 34/6

as: Aş bk. **aş** · 23/1

as-: bk. **aş** · 21/13

aş: bk. **as** · 79/8

aş-: Aşmak, geçmek bk. **as** · 11/2, 11/8, 79/13, 87/16

aşaw: Binilmeye alışmamış binek, hergele · 7/11

aşır-: Aşırmak, geçirmek · 6/6

aşıl: Asil · 27/9, 43/7, 44/16, 93/5

aspan: Gökyüzü, asuman · 61/2, 76/17, 77/6, 77/10

ast: Alt, ast · 46/1

astas: Kavuşma, birleşme, iyi anlaşma · 7/7

astas bol-: Yediği içtiği ayrı gitmemek, çok iyi anlaşmak · 7/7

aştırın: Gizlice, gizli · 67/7

‘aşık: Aşık · 60/16

‘aşk: Aşk · 45/17, 57/18

‘aşıklık: Aşık olma hâli · 45/12, 54/5

at-: Atmak · 62/1, 64/11, 65/11, 65/14, 70/8

aṭ: bk. 7/10, 10/12, 14/9, 23/6, 23/18, 24/14, 30/9, 35/18, 62/17, 63/6, 63/16, 67/10, 67/18, 68/6, 68/11, 70/12, 71/2, 75/8, 87/16, 88/1, 88/9, 88/11, 88/12, 88/15, 89/2, 89/5, 90/1, 90/3

ata: 1. Baba 2. Dede bk. **aṭa** · 7/3, 13/16, 18/9, 19/7, 21/15, 22/2, 26/5, 27/13, 33/6, 33/14, 33/19, 35/16, 36/6, 36/11, 37/2, 37/8, 40/10, 47/11, 48/6, 48/13, 58/18, 70/9, 75/6, 75/11, 81/2, 81/5, 81/9, 82/14, 83/5, 85/4, 91/11

aṭa: bk. **ata** · 10/18

aṭan-: Bahsedilmek, ismi çağrılmak · 36/2

aṭçot: Hesap, rapor · 5/14

atkaz: Reddetme · 69/17, 72/6, 85/9

aṭtan-: Atlanmak · 63/18, 68/2, 68/6

aṭtandır-: Ata bindirmek, göndermek · 68/2

aṭtı: Adlı, adındaki · 57/13, 84/5

āwāz: Ses, seda, avaz · 61/16

awıl: 1. Göçebelik devirdeki birkaç çadırdan meydana gelen topluluk 2. Köy, kır · 7/3, 7/5, 7/8, 7/11, 8/6, 11/17, 16/9, 16/10, 16/12, 16/13, 17/8, 17/12, 18/6, 21/10, 23/3, 38/18, 55/9, 59/10, 60/9, 62/15, 64/4, 66/16, 68/2, 69/4, 72/8, 72/10, 81/8, 90/6

awılınay: 1. Çarlık Rusya zamanındaki köy idarecilerinin ismi 2. Oba · 7/4, 7/16, 8/5, 8/11, 9/5, 9/7, 40/3

awır: Ağır · 79/4

awır-: Hastalanmak, ağrımak · 34/1, 78/18, 79/10, 80/9

awırıl-: Ağırlaşmak · 80/3

awız: Ağız · 12/8, 22/16, 29/9, 29/17, 30/15, 31/5, 31/13, 68/10

awlaḳ: Kuytu · 59/10

awruw: Hastalık · 4/7, 4/10

ay: Gök cismi · 19/1, 20/4, 20/14, 24/1, 25/13, 48/2, 58/10, 60/17, 83/12

aya-: Acımak · 5/9, 33/12, 78/4, 83/9

ayak: 1. Ayak 2. Son · 19/4, 19/5, 20/19, 21/19, 22/19, 64/14, 78/11, 81/19

ayan-: Kendini bir işe tamamen vermemek, kendini korumak, yorulmamaya çalışmak · 59/18

ayaniçti: Acıklı · 81/6

‘ayıb: Ayıp · 6/2, 36/4

ayda-: Sürmek, haydamak · 11/12, 58/6, 68/8, 78/11

ayğak: Delil · 58/3

aygır: Aygır · 68/6

ayır-: Ayırmak · 5/6, 70/18, 75/19, 87/4

aylan-: bk. **aynal-** · 79/18

aylık: Bir ay içinde olan · 21/12

ayna: Ayna · 76/9

aynal-: Dönmek, dönüşmek bk. **aylan-** · 21/9, 23/15, 80/5, 83/10, 89/1

aynaldır-: Çevirmek, döndürmek · 27/11

aynalis-: Uğraşmak, meşgul olmak · 40/9

ayrıl-: Ayrılmak · 58/2, 75/11, 76/2

ayrılıs-: Vedalaşmak · 49/5, 75/12

ayt-: Demek, söylemek · 4/8, 4/12, 9/1, 9/7, 9/15, 10/2, 12/12, 14/1, 15/10,

16/12, 17/8, 17/9, 18/11, 20/5, 21/8, 22/11, 22/13, 23/12, 25/5, 26/1, 28/2, 29/8, 29/14, 30/14, 30/16, 31/2, 31/8, 32/5, 37/3, 38/3, 39/5, 41/13, 41/14, 41/17, 43/1, 43/8, 44/4, 44/6, 44/7, 45/2, 45/6, 45/7, 45/8, 46/3, 46/4, 48/17, 50/9, 50/17, 51/16, 52/17, 57/5, 57/11, 58/12, 59/14, 59/16, 59/17, 61/17, 62/2, 62/5, 63/3, 64/14, 64/19, 69/13, 71/6, 72/12, 72/14, 75/17, 76/1, 76/12, 77/17, 80/8, 81/15, 84/1, 86/1, 86/5, 86/13, 86/15, 90/16

aytahta-: Kışkırtmak · 61/6

aytıl-: Anlatılmak, söylenmek · 10/13, 18/14, 28/16, 41/18, 43/15

aytı-: Belli bir ayak üzerine karşılıklı deyiş söylemek · 32/9

ayttır-: Söz kesmek, nişanlanmak · 12/15, 12/19, 22/17

ayttıruw: Söz kesme · 26/8

aytuw: Deme, söyleme · 29/11, 31/14, 34/7, 42/4, 42/6, 51/3, 68/10, 74/10, 80/18

ayu: Ayı · 77/7

az: Az · 13/5, 14/10, 15/15, 17/5, 18/1, 20/6, 22/1, 23/11, 34/10, 34/14, 36/13, 39/16, 40/6, 40/9, 47/2, 50/9, 51/9, 54/9, 54/19, 55/13, 59/5, 81/8, 88/4

az-: 1. Özelliğini kaybetmek 2. Kurumak, zayıflamak · 37/1, 60/1, 91/14

azgır-: Caydırmak, doğru yoldan saptırmak, aldatmak · 24/7

Ä

äbden: İyice, çok, hepten · 49/1, 60/7, 88/7, 88/17

äçeyün: Öylesine, boşuna · 48/17, 57/17

ädeyi: Özellikle · 50/3

äke: Baba · 33/3

äkel-: Getirmek · 18/8, 18/12, 39/10, 42/6, 69/19, 79/6

äket-: Götürmek · 67/1, 68/16, 75/19

äkelüw: Getirme · 32/16, 69/18

älde: Ya da, yoksa, herhalde · 67/2, 83/3, 88/11

älewmet: 1. Halk 2. Toplum, memleket · 41/13

älfešte-: Üzerine titremek, özenle bakmak · 36/10

älgı: Demin, deminki · 8/2, 10/4, 12/18, 23/9, 31/4, 36/14, 74/17, 87/17, 89/17

äli: Hâlâ, henüz · 4/6, 27/9, 39/3, 39/5, 49/5

äligı: bk. **älgı-** · 59/17

älpešte-: bk. **älfešte-** · 13/16

ämeŋger: Dul kalan bir kadının evlenmek zorunda olduğu kayınlarından her biri · 12/18

än: Şarkı · 29/17, 42/9, 43/2, 76/12

äne mine: 1. Şimdi, derhal, hemen 2. Şöyle böyle · 11/8

ängime: 1. Hikâye 2. Sohbet · 8/16, 89/11

äperüw: Alıp vermek, teslim etmek · 8/19, 68/18

äri: Biraz öte · 21/13

ätteŋ: Keşke · 61/12

äy: Ünlem ay, hey · 11/11

äyde: Haydi · 27/7

äyel: Kadın · 10/9, 21/7, 63/9, 90/4

äytewir: 1. Nihayet 2. Her nasılsa · 87/11

äytpese: Yoksa, öyleyse · 86/18

B

ba: Soru edatı · 14/9, 18/13, 35/15, 39/15, 60/14, 88/1

bāb: 1. Madde, bölüm, bap 2. İlerideki vaziyet, durum 3. Acele etmeden, usulünce 4. Bakım · 43/14

baba: Dede · 37/8

badıraq: Gözleri büyük ve dışına doğru fırlamış · 54/1

bāğçe: Bahçe bk. **bağça** · 42/18, 76/19

bahā: Baha · 44/8

bahtlı: Bahtlı, talihli · 51/10, 84/12

bahtsız: Bahtsız, talihsiz · 1/2, 5/3, 5/15, 82/5

bahtsızlık: Bahtsızlık, talihsizlik · 81/11

bağ-: Bakmak · 10/17

bağ: Baht · 76/14

bağça: bk. **bāğçe** · 35/8

bağır: Bakır, bir ilâ beş kuruş arasında metal para · 32/18

bala: Çocuk · 7/11, 7/14, 10/9, 11/5, 11/7, 12/18, 13/9, 13/11, 13/13, 13/14, 13/15, 13/18, 14/10, 14/16, 15/6, 16/4, 16/9, 17/16, 19/16, 19/17, 19/18, 20/1, 21/2, 21/8, 22/17, 26/3, 26/5, 26/12, 26/14, 27/8, 27/13, 30/3, 33/3, 33/6, 34/3, 36/2, 36/18, 38/16, 40/4, 40/17, 46/9, 47/12, 48/5, 53/8, 56/10, 59/11, 66/18, 66/1, 66/5,

66/12, 71/13, 81/11, 82/13, 83/9, 83/18, 85/3, 85/19, 86/6, 86/12

balık: Balık · 77/12

balığ: Balığ · 14/17

bar: Var, mevcut · 3/3, 4/7, 4/10, 4/16, 5/16, 8/14, 12/6, 13/17, 14/12, 17/1, 19/7, 19/8, 22/17, 23/14, 26/3, 26/8, 26/10, 26/12, 29/3, 30/2, 31/4, 31/19, 33/2, 36/5, 39/4, 39/16, 40/7, 42/1, 42/2, 51/2, 52/14, 53/11, 60/1, 62/8, 63/6, 69/7, 74/7, 75/6, 75/8, 82/12, 88/5, 88/14, 89/9, 90/8

bar-: Gitmek, varmak · 7/16, 9/11, 11/13, 16/7, 22/11, 22/15, 23/12, 29/7, 33/15, 34/12, 44/13, 47/13, 47/19, 48/10, 50/1, 50/11, 55/9, 55/11, 57/16, 60/7, 61/18, 63/18, 64/2, 65/19, 68/8, 69/6, 70/11, 71/11, 72/11, 73/15, 74/3, 75/2, 75/6, 81/7, 83/11, 87/10, 88/7, 89/7, 91/13

barımğa: İki tarafın birbirlerinin malını alıkoyması · 68/6, 72/5, 73/10, 84/15

barlık: Bütün, tüm · 80/9

baruw: Gitme · 66/3

bas: Baş · 3/1, 9/2, 13/13, 14/12, 17/10, 19/9, 21/8, 21/19, 34/1, 34/10, 36/10, 37/6, 38/1, 38/6, 38/9, 45/3, 46/15, 48/9, 50/9, 58/5, 59/16, 60/1, 60/6, 61/14, 64/14, 65/9, 65/16, 67/4, 68/19, 69/13, 70/13, 79/13, 82/3, 83/1, 90/12, 91/5, 93/10, 93/15

bas-: 1. Basmak, adımlamak 2. Bir şeyin üzerine bastırmak, ezmek 3. Baskıdan çıkarmak 4. Örtmek, kaplamak 5. Hızlandırmak 6. Yavaşlatmak, kısmak 7. Bir şeyin önüne geçmek, önünü kesmek 8. Bastırmak, boyun eğdirmek · 29/12, 31/16, 36/2, 53/9, 81/8

basta-: Başlamak bk. **başta-** · 7/8, 10/4, 18/7, 18/16, 19/9, 20/5, 22/18, 24/7, 24/14, 29/2, 29/3, 31/4, 32/7, 32/13, 36/16, 39/9, 41/7, 41/16, 44/7, 55/1, 61/19, 62/17, 63/4, 66/10, 66/16, 69/2, 70/15, 79/13, 80/4, 85/11, 88/4, 88/6

başta-: bk. **basta-** · 10/4

bastal-: Başlamak, başlanmak bk. **baştal-** · 10/14, 19/13, 29/13, 39/6

baştal-: bk. **bastal-** · 10/14

bat-: Batmak bk. **bağ-** · 59/10

bağ-: bk. **bat-** · 64/9, 87/14

bağ-: Dua · 18/15, 28/9

baş-: Baş · 80/5

baş-: Basmak · 3/10, 30/1, 87/2, 88/2

başıl-: 1. Basılmak 2. Dinmek · 6/3, 87/1

başka-: Başka · 4/3, 12/8, 17/10, 19/14, 19/18, 21/10, 22/8, 23/16, 28/2, 33/9, 34/7, 35/2, 40/3, 41/17, 52/1, 52/14,

55/15, 55/19, 58/12, 58/17, 61/8, 66/18, 75/1, 80/8, 86/14, 87/9

batır-: Batırmak · 84/6

bawır-: Kardeş · 43/14, 90/14

bay-: 1. Zengin, bey 2. Koca, eş · 14/8, 14/17, 20/6, 23/11, 25/9, 26/8, 30/3, 36/2, 38/16, 40/10, 40/12, 42/2, 53/8, 57/14, 57/16, 64/3, 64/13, 64/14, 64/15, 64/19, 65/7, 73/14, 74/4, 74/6, 74/11, 74/17, 74/18, 75/9, 87/1, 87/11

bayacı-: Çok önceki · 29/16

bäybice-: Çok eşli erkeğin ilk hanımı · 17/16, 18/7, 66/12

bayğus-: Zavallı, biçare · 46/13, 52/18, 58/13, 61/14

bayka-: Dikkat etmek · 5/14, 49/12, 52/17, 88/10

bayı-: Zenginleşmek · 25/2

bayla-: Bağlamak · 7/6, 12/6, 45/6, 58/4, 59/16,

baylan-: Bağlanmak · 49/7

baylas-: Bağdaşmak · 62/14

baylastır-: Raptetmek · 62/11

baylat-: Bağlatmak · 8/4

baylık-: Zenginlik · 27/13

baytal: Doğum yapmayan 2-4 yaş arası dişi at · 91/3

bāzār: Pazar · 91/4

ba‘zı: bazı · 8/18, 11/6, 22/10, 25/13, 33/17, 39/7, 80/4, 85/17, 86/2

bāle: bela · 9/15, 25/11, 67/15

bāri: Hepsi, varı · 4/2, 4/13, 4/15, 4/17, 4/18

be: Soru edatı · 30/4, 37/16, 57/1

bek: Pek, sağlam, dayanıklı · 9/8, 9/12, 11/15, 20/10, 20/15, 22/1, 28/17, 29/2, 29/7, 30/17, 40/2, 74/12, 79/4, 86/2

bel: Bel · 12/6, 25/4, 45/6

ber-: Vermek · 4/17, 5/14, 10/6, 11/12, 12/4, 13/3, 16/10, 17/9, 17/10, 19/12, 20/9, 22/3, 23/14, 24/5, 24/14, 25/12, 27/7, 27/8, 27/13, 27/17, 28/4, 29/18, 31/7, 33/7, 36/1, 36/3, 37/4, 37/16, 37/18, 42/12, 45/13, 47/9, 48/12, 48/14, 49/5, 52/16, 56/15, 59/2, 60/2, 61/19, 63/12, 64/16, 65/14, 65/17, 66/1, 68/15, 68/16, 69/10, 70/3, 70/7, 71/3, 71/4, 71/14, 71/16, 72/12, 73/2, 73/11, 73/12, 73/13, 73/15, 74/12, 74/13, 75/9, 76/14, 78/1, 83/12, 84/1, 84/7, 84/9, 85/6, 86/7, 86/12, 90/13, 91/12

beri: Beri · 10/18, 17/16, 41/18, 50/8, 74/2, 80/14

beril-: Verilmek · 9/19, 66/3, 69/8

belbew: Kemer · 41/12, 41/15

belā: Bela · 29/7

belgi: İşaret · 46/11, 61/19, 62/14, 88/4

belgisiz: Belirsiz · 28/13

belki: Belki, acaba · 8/16

bende: Tanrı kulu, bende · 24/8, 31/17, 53/5, 91/9

berekeli: Bereketli · 37/14

berekesiz: Bereketsiz · 78/11

bergi: Beriki · 50/15

bergiz-: Verdirmek · 74/9

bermek: Vermek · 48/12

berüw: Verme · 30/19, 40/12, 56/2, 70/19, 71/15, 73/11

bes: Beş · 13/10, 16/1, 17/8, 17/9, 19/4, 20/14, 21/12, 25/12, 28/14, 29/5, 58/19, 59/4, 64/4, 68/2, 69/3, 72/12, 73/3, 79/4, 89/16, 91/3

bet: Yüz, sıfat · 29/8, 29/12, 31/16, 39/16, 53/9, 57/15, 62/9, 63/15, 66/12

beter: Beter · 48/1

beyān: Beyan · 54/10, 73/16

beyçara: bk. bīçāre · 33/12

beysenbi: Perşembe · 80/9

bılay: Böyle bk. **bulay** · 38/7, 64/4

bılçıl: Yersiz, gereksiz · 71/4

bılçıl-da-: Gevezelik etmek · 37/17

bıltır: Bildir, bir yıl önce, geçen yıl · 7/5

bıyıl: Bu yıl · 12/3, 26/11, 34/3

bīl̄tifāt: İltifatsız · 54/12

bīçāre: Biçare bk. **beyçara** · 61/6, 80/4, 80/16, 81/8, 86/3, 89/15, 94/6

bīḥaber: Bihaber · 3/12

bīkār: Boşuna · 4/12, 38/8

bil-: Bilmek · 4/17, 6/5, 12/10, 14/1, 14/4, 15/10, 15/15, 17/2, 17/11, 21/7, 22/10, 24/9, 26/10, 30/5, 30/19, 31/16, 32/1, 32/5, 32/11, 36/14, 37/4, 41/16, 42/7, 46/10, 50/15, 56/8, 57/2, 58/13, 61/13, 62/1, 67/11, 67/13, 68/1, 74/15, 75/15, 78/9

bildir-: Bildirmek, haber vermek bk. **bilgiz-** · 57/4, 85/2

bildirüw: Bildirme, haber verme · 51/16

bilek: Bilek · 46/2

bilgiz-: bk. **bildir-** · 15/4, 34/14, 38/11, 52/12

bilin-: Bilinmek · 49/3, 74/16

bilis: Tanış · 49/3

bilis-: Bilgi almak, öğrenmek · 41/4, 49/2

bilmegensi-: Bilmezlikten gelmek · 56/9, 66/11

bilmes: Bilmeyen · 30/6, 89/1

bīḥisāb: Hesapsız · 62/13, 76/7

bir: Bir · 3/5, 5/3, 5/5, 7/8, 7/13, 7/14, 8/3, 8/7, 9/17, 10/4, 11/3, 11/7, 11/9, 11/17, 12/8, 12/14, 12/16, 12/17, 14/3, 14/4, 15/9, 16/5, 16/8, 16/12, 16/14, 16/16, 17/8, 17/14, 17/17, 18/5, 18/9, 18/17, 19/1, 19/12, 19/14, 20/4, 20/11, 20/18, 21/5, 21/15, 22/3, 22/10, 22/17, 23/3, 23/4, 23/5, 23/14, 23/18, 24/3, 24/10, 25/2, 25/16, 26/2, 26/4, 26/8, 26/9, 26/12, 26/17, 28/9, 28/15, 29/3, 29/4, 29/8, 29/10, 29/15, 30/15, 31/13, 31/19, 32/3, 32/4, 32/12, 32/18, 33/2, 33/13, 34/3, 34/7, 34/8, 34/9, 34/10, 34/11, 34/12, 34/16, 35/1, 35/7, 35/17, 36/7, 36/16, 37/9, 37/11, 37/12, 38/15, 39/1, 39/3, 39/4, 39/6, 39/7, 39/12, 39/18, 40/3, 40/17, 40/19, 41/1, 41/12, 44/8, 45/15, 46/6, 47/6, 48/9, 49/2, 49/3, 49/5, 49/10, 49/11, 49/12, 50/1, 50/3, 50/7, 50/8, 50/15, 50/17, 51/2, 51/7, 51/8, 51/11, 51/12, 52/4, 52/6, 52/7, 52/9, 52/13, 55/6, 55/9, 55/10, 55/11, 57/5, 57/6, 57/8, 57/18, 58/1, 58/3, 58/5, 58/8, 58/10, 59/10, 59/12, 59/13, 60/4, 60/9, 60/10, 60/12, 60/15, 60/16, 62/11, 63/6, 63/7, 64/8, 65/1,

65/7, 65/12, 66/13, 67/7, 68/7, 68/10, 68/12, 68/13, 69/5, 69/9, 70/14, 70/17, 71/15, 72/1, 73/9, 73/14, 74/3, 75/1, 76/5, 76/10, 76/11, 78/11, 78/17, 79/5, 79/9, 79/16, 80/15, 82/14, 82/17, 83/12, 84/12, 85/7, 85/12, 85/15, 86/11, 86/15, 86/16, 86/17, 87/6, 88/10, 88/11, 89/4, 89/11, 90/1, 90/4, 90/10, 93/16

birak: Ancak, ama · 9/18, 11/3, 15/1, 20/6, 51/3, 51/18, 62/10, 82/7

bir az: Biraz · 12/5, 14/14, 24/9, 28/13, 38/10, 38/14, 55/15, 57/1, 63/16, 76/10

bir biri: Birbiri · 7/6, 28/15, 49/7, 49/12, 51/3, 51/16, 85/7

birdey: Aynı · 16/11, 31/17, 43/19, 50/13, 57/9, 83/13

birew: Biri · 5/4, 23/13, 25/5, 26/11, 39/9, 62/6, 64/16, 66/16, 67/5, 68/17, 68/18, 76/14, 76/15, 76/16, 84/16, 87/12, 90/8

birge: Birlikte · 18/4, 26/14, 60/10, 64/2, 71/9, 73/1, 82/8

bir neçe: Birkaç · 24/11, 72/11, 73/15

bit-: Bitmek · 11/2, 11/9, 23/11, 31/11, 32/3, 69/6, 71/3

bitir-: Bitirmek · 31/5, 41/1, 50/18, 81/19

biy: 1. Ağa benzeri bir unvan 2. Dans · 8/12, 24/5, 27/5, 27/15, 31/18, 37/8, 37/11, 68/5, 69/3, 69/15, 70/8, 70/14, 71/5, 71/7, 71/10, 71/19, 72/5, 72/6, 72/7, 72/18, 73/3, 73/14, 85/4

biye: Kısarak · 7/2, 7/6, 23/3, 68/6

biyik: 1. Alçak olmayan, yüksek 2. Şanlı, şöhretli · 77/6

biylik: Ağalık, beylik · 24/3, 24/11, 25/10, 26/12, 27/5, 37/13, 71/11, 72/4, 72/7, 73/3, 73/5, 73/15

biz: Çokluk birinci şahıs zamiri, biz · 3/6, 4/3, 14/12, 17/14, 17/15, 19/17, 20/7, 23/12, 24/2, 24/17, 30/11, 35/2, 37/2, 37/19, 39/11, 42/1, 54/18, 56/17, 57/19, 58/7, 59/5, 59/17, 59/18, 61/1, 62/1, 62/12, 63/18, 67/5, 69/6, 70/1, 70/3, 70/16, 73/10, 74/13, 74/14, 74/16, 75/2, 76/10, 78/3, 78/13, 78/14, 80/16, 81/12

bokta-: Sövmek · 86/16

bol-: 1. Olmak 2. Bulunmak 3. Hazırlanmak · 1/7, 3/11, 4/1, 4/6, 4/18, 5/4, 6/6, 7/1, 7/2, 7/7, 7/9, 7/17, 8/2, 8/6, 8/14, 8/17, 9/11, 9/15, 9/18, 10/8, 11/1, 11/4, 11/10, 11/11, 11/19, 12/1, 12/3, 12/7, 12/8, 12/17, 13/12, 13/15, 14/2, 14/5, 14/13, 14/17, 14/19, 15/1, 15/8, 15/9, 15/10, 15/14, 15/15, 16/1, 16/2, 16/12, 17/15, 17/17, 17/18, 18/4, 18/14, 19/15, 20/2, 20/12, 20/14, 20/15, 20/16, 20/19, 21/3, 21/6, 21/8, 21/10, 21/11, 21/13,

21/14, 21/18, 22/2, 22/19, 23/6, 23/7, 23/10, 23/16, 23/17, 24/1, 24/3, 24/8, 24/10, 24/12, 24/18, 25/3, 25/7, 25/11, 25/12, 26/4, 26/7, 26/10, 26/15, 26/17, 27/5, 27/7, 27/8, 27/15, 27/16, 27/17, 28/7, 28/8, 28/11, 28/13, 28/16, 28/17, 28/18, 29/4, 29/6, 29/7, 29/12, 29/13, 30/10, 30/11, 30/15, 31/13, 32/14, 32/15, 33/1, 33/10, 33/14, 33/15, 33/16, 33/18, 34/2, 34/6, 34/9, 35/7, 35/9, 35/10, 35/11, 35/15, 36/15, 37/2, 37/10, 37/11, 38/8, 38/11, 38/14, 38/15, 38/16, 38/17, 39/1, 39/3, 39/13, 40/4, 40/8, 40/10, 40/11, 40/12, 40/13, 40/15, 41/11, 41/12, 42/4, 42/13, 42/14, 42/15, 43/2, 43/10, 43/17, 44/4, 45/1, 45/2, 45/4, 46/3, 46/12, 47/5, 47/9, 47/12, 48/16, 49/6, 49/8, 49/9, 49/10, 49/13, 49/14, 49/16, 50/1, 50/13, 50/14, 50/19, 51/4, 51/6, 51/7, 51/12, 51/16, 51/17, 52/1, 52/2, 52/6, 52/8, 53/12, 53/15, 53/16, 54/13, 55/12, 55/13, 55/16, 55/17, 55/19, 56/3, 56/5, 56/8, 56/10, 57/10, 58/1, 58/2, 58/3, 59/1, 60/1, 60/5, 60/13, 60/16, 61/9, 62/6, 62/7, 62/9, 62/12, 62/16, 62/19, 63/1, 63/4, 63/5, 63/7, 63/8, 63/11, 64/3, 64/7, 64/11, 64/16, 65/8, 65/14, 66/4, 66/5, 66/6, 66/8, 66/13, 66/15, 67/10, 67/18, 68/4, 68/9, 68/13, 68/18, 69/5, 69/15, 70/4, 70/5, 70/19, 71/1, 71/9, 71/15, 72/1, 72/3, 72/7, 72/14, 73/14, 73/16, 75/5, 75/10, 75/12, 75/15, 76/4, 76/6, 76/8, 78/6, 78/14, 79/2, 79/7, 79/11, 79/14, 80/4, 80/7, 80/14, 80/16, 80/17, 81/5, 81/9, 81/13, 82/2, 82/3, 82/5, 82/6, 82/9, 82/11, 82/13, 82/17, 83/2,

83/5, 83/9, 83/16, 83/17, 83/18, 84/2, 84/5, 84/12, 84/13, 84/15, 84/17, 84/19, 85/3, 85/6, 85/10, 85/15, 86/2, 86/6, 86/9, 86/13, 86/14, 86/17, 87/1, 87/10, 87/13, 87/14, 88/3, 88/9, 88/15, 88/16, 89/1, 89/5, 89/8, 89/11, 89/14, 91/13, 92/1, 92/6, 92/12

boldıruw: Bir şeyin olmasını sağlama · 65/1

bolğansı-: Öyleymiş gibi yapmak · 37/8

bolıs: 1. Çarlık Rusya zamanındaki idari taksimat 2. belli bir bölgeyi yöneten · 24/19, 37/19, 66/1, 68/3, 68/12, 69/2, 69/14, 70/8, 70/14, 72/8, 72/10, 73/6, 73/14, 73/17, 85/1

bolus-: bk. **bolıs-** · 27/3, 86/9

bolıs-: Yardımlaşmak, destek olmak, tarafını tutmak bk. **bolus-** · 70/5

bolıstıq: Amirlik · 8/19

bolmas: Olmaz, imkânsız, gerçekleşemez · 68/17

bolmasa: Veya, yoksa, olmazsa · 19/13, 24/5, 36/7, 38/2, 71/4

boluw: Olma · 38/10, 74/11

bor: Tebeşir · 93/8

boran: Fırtına, boran, kar fırtınası · 88/6, 88/7, 89/14

boranlı: Tipili, boranlı · 89/13

borasın: Tipili yel · 88/5

boş: Boş · 3/8, 59/5

boşa-: Serbest olmak · 27/10

boşağa: Eşik · 33/2

boşan-: 1. Serbest bırakılmak 2. Doğum yapmak, doğurmak · 10/6

boşka: Boşa, boşuna · 19/4, 24/17, 54/1, 54/12

boğa: Deve yavrusu · 94/1

boy: 1. Bir nesnenin boyu. 2. Bir insanın boyu. 3. Elbisenin önü. 4. Nehrin veya derenin yola bakan kısmı · 19/1, 31/11, 33/17, 39/16, 79/1, 89/7

boyınça: Göre · 18/3, 29/14, 64/6, 71/19, 72/13, 72/17, 85/4

boz: Açık toprak rengi, boz · 18/5

bozdat-: Bağdırtmak · 94/1

boz bala: Delikanlı, yiğit · 7/9, 13/12, 22/13, 28/19, 29/1, 29/6, 38/12, 38/17, 39/7, 41/17, 45/1, 45/8, 61/7

boz balalık: Delikanlılık · 33/1

bölek: Farklı, ayrı · 52/5

bölüm: Bölüm, kısım · 34/9

bölin-: Bölünmek · 3/6

bölme: Oda · 39/1

bölüşüw: Bölüşme, paylaşma · 38/7

börk: Börk, başa giyilen nesne · 9/3, 44/16

böten: Öteki, başka · 62/5

böz: Bez · 26/6

bul: Bu · 1/5, 5/2, 5/5, 5/18, 6/4, 7/15, 9/10, 11/5, 12/2, 12/8, 14/14, 15/5, 15/12, 15/16, 17/5, 17/6, 17/15, 19/13, 20/9, 20/10, 23/9, 23/15, 24/7, 24/10, 24/17, 24/18, 26/15, 26/17, 27/6, 28/5, 28/16, 29/11, 29/16, 30/13, 30/14, 31/1, 32/1, 32/7, 32/13, 33/4, 34/5, 35/5, 35/13, 36/12, 38/2, 38/4, 38/5, 39/2, 39/10, 39/13, 39/15, 39/19, 40/14, 42/15, 44/4, 45/11, 46/3, 48/3, 49/1, 49/4, 50/5, 51/2, 51/3, 51/5, 51/14, 51/14, 51/16, 52/10, 54/12, 55/4, 55/5, 55/7, 56/14, 59/8, 59/16, 59/18, 60/5, 60/6, 60/12, 61/6, 62/15, 62/19, 63/7, 63/10, 64/7, 64/10, 64/18, 65/12, 65/18, 67/14, 67/17, 68/15, 69/7, 69/10, 69/14, 70/1, 70/8, 70/10, 71/8, 71/18, 72/2, 72/4, 72/6, 72/13, 72/17, 72/18, 73/6, 73/17, 74/6, 74/7, 74/17, 75/3, 76/3, 76/6, 77/1, 78/13, 78/17, 82/1, 84/1, 85/8, 85/10, 87/4, 87/8, 87/15, 88/3, 90/6, 90/7, 90/10, 90/11

bulaq: Kurnazlık · 53/18

bulak: Pınar, bulak · 77/8

bulay: bk. **bilay** · 28/19, 74/11, 74/15

bulayça: Böylece · 66/1

bulbul: Bülbul · 53/4

bulgakta-: Sallanmak · 30/3

bur-: Burmak, çevirmek,
döndürmek · 88/12, 88/15

bural-: Burulmak bk. **burıl-** · 44/18

burıl-: bk. **bural-** · 24/8, 90/1

burıngı: Önceki bk. **burunğı** · 16/3,
34/6, 52/7, 78/16

burun: Önce · 19/7, 19/14, 28/3,
38/4, 57/5, 70/2

burunğı: bk. **burıngı** · 19/17, 20/1,
41/5, 78/10, 85/5, 85/16

buyır-: Buyurmak, emretmek ·
69/19, 73/12

buyruk: Buyruk · 82/7

buz-: Bozmak · 15/7

buzıl-: Bozulmak · 12/13, 62/3,
69/1, 92/10

büğün: Bugün · 21/5, 29/8, 55/7,
67/9, 71/3

bürk-: Sıçratmak · 83/1

bürken-: Örtünmek · 63/9

bürkendir-: Örtündürmek · 75/14

bürkit: Kartal bk. **bürküt** · 30/11

bürküt: bk. **bürkit** · 53/19

bütün: Bütün · 83/2

büytüp: Böyle yaparak, bu şekilde ·
3/11, 17/6, 46/7, 80/17, 87/7

C

cabık: 1. Keçeden yapılmış
çadırdaki eşya veya ufak tefek şeyleri
koymaya yarayan oyuk 2. Kapalı · 18/16

cabık-: Kaygılanmak, üzülme,
hayıflanmak · 38/12

cabıl-: 1. Bir şeyin başka bir şeyle
örtülmesi 2. Bir şeyin açılmamak üzere
kapatılması · 64/9

cafalağ: bk. **capalağ** · 35/15

cafrağ: 1. Yaprak 2. Dilim, parça ·
60/19

cağa: 1. Elbisenin yakası 2. Derenin
,gölün, denizin kıyısı · 76/5

cağalay: Sırayla, birbirinin ardından
· 7/4

cağ: 1. Çene 2. Yay 3. Taraf, yön ·
47/5, 60/12, 60/13, 68/11, 83/16, 87/9,
90/2

cağ-: 1. Yakmak 2. Sürmek,
boyamak 3. Yaranmak, beğenilmek · 36/7,
42/13

cakın: 1. Yakın 2. Akraba, tanıdık · 11/7, 12/17, 30/18, 56/8, 58/18, 90/5

caķında-: Yaklaşmak · 89/17

caķsı: 1. İyi, güzel · 4/18, 7/10, 11/1, 15/17, 17/1, 17/10, 21/1, 22/17, 26/8, 26/12, 28/3, 30/10, 32/2, 40/7, 44/8, 45/7, 47/12, 56/11, 60/18, 65/1, 67/9, 68/14, 69/7, 74/8, 75/18, 78/12, 82/6, 85/19

cal: Yele · 71/2

caldā-: Kiralamak, tutmak · 16/8

calģan: 1. Yalan 2. Dünya · 5/19

calģız: Yalnız bk. **yalģız** · 27/11, 35/7, 58/3, 58/14, 61/1, 67/3, 78/5, 86/9, 88/9

calıķ-: Usanmak, bıkmak · 21/15

calķaw: Tembel, uyuşuk, üşengeç · 4/3

calpaķ: Uçsuz bucaksız · 4/15, 35/17

calpılđa-: 1. Alevlenmek 2. Sallanmak 3. Dalgalanmak · 8/10

caltakta-: 1. Korkarak etrafına bakmak 2. Endişelenmek, meraklanmak 3. Yaranmak, beğenilmek istemek · 31/7

caman: 1. Kötü, fena 2. Sevimsiz, hoş olmayan 3. Çok fazla, aşırı · 4/18, 23/14, 27/13, 27/17, 30/4, 33/7, 35/13,

47/19, 48/9, 53/10, 62/11, 64/16, 75/17, 82/8, 83/9, 84/5, 93/16

camandıķ: 1. Kötülük, fenalık 2. Kötü haber · 29/12, 32/14, 62/7

can: Yan, yan taraf · 68/11

cān: 1. Can, ruh 2. İnsanın iç dünyası 3. Bir tür saygı ve sevgi belirten söz · 11/6, 14/6, 15/17, 16/6, 21/16, 36/19, 37/19, 44/3, 47/17, 49/14, 53/16, 54/11, 56/17, 57/7, 58/19, 61/2, 66/11, 68/11, 69/4, 70/1, 71/9, 73/1, 76/2, 78/1, 80/14, 81/16, 82/7, 82/12, 82/14, 82/16, 82/19, 84/17, 86/8, 86/18, 88/8, 89/7, 89/9, 89/13, 90/2, 91/7

can-: 1. Yanmak, tutuşmak 2. Parlamak, ışıldamak 3. Kaygılanmak, endişelenmek · 45/10, 45/16, 57/12, 80/10

canbas: Kalça kemiğı · 18/11

can caķ: Çevre, etraf, dolay, civar · 68/11, 90/2

candır-: Yakmak, yandırmak · 84/6

canwār: Hayvan · 61/2

caņa: 1. Yeni, çağdaş 2. Şimdi, biraz önce · 21/2, 22/2, 24/17, 25/2, 32/18, 39/17, 40/19, 60/18, 80/10

capalaķ: Baykuş · 54/1

car: 1. Yar, uçurum 2. Eş, zevce 3. İlan, duyuru 4. Ferman, emir · 5/11

cara-: 1. Uygun olmak, işe yaramak
2. Kıvamında olmak · 21/6

caras-: 1. Yakışmak, uygun gelmek
2. Anlaşmak, barışmak · 40/2

carat-: 1. Bir şeyi beğenmek, uygun görmek 2. Tatbik etmek, kullanmak 3. Atı yarışa hazırlamak 4. Yaratmak · 4/8, 31/17, 76/13, 77/16

caraydı: Evet, olur, tamam · 42/17

carık: 1. Işık, nur, aydınlık 2. Çatlak, yarık, çatlamış · 4/4, 39/6, 60/17, 61/12

carım: Yarım, yarı · 20/12

carkılda-: Işıldamak, parlamak · 76/9, 84/13

carı: bk. **cartı** · 89/15

cartı: Yarım, yarı bk. **carı** · 7/17, 18/14

cas: 1. Genç, toy 2. Körpe, daha büyümemiş 3. Yaş, göz yaşı · 10/7, 13/1, 13/8, 13/16, 14/17, 16/19 19/6, 22/16, 26/2, 27/18, 28/14, 29/6, 30/3, 30/18, 31/18, 35/10, 36/8, 36/13, 37/7, 40/4, 43/11, 44/9, 48/5, 50/7, 52/16, 55/14, 59/12, 61/1, 63/1, 63/15, 65/11, 65/13, 65/16, 77/17, 78/15, 79/7, 80/11, 82/4

caşır-: bk. **casır-** · 62/6

casır-: Gizlemek, örtmek, göstermemek bk. **caşır-** · 20/8, 34/12

casırın-: Gizlenmek · 64/9

caşırw: Gizleme · 42/15

casıt-: 1. Yuumuşatmak, eritmek 2. Utandırmak, cesaretini kırmak · 93/8

caşıaw: 1. Daha genç, yaşça küçük 2. Nemlice, rutubetlice · 16/8

castay: 1. Çocukluğundan, gençliğinden beri 2. Çocukken, genç yaşta 3. Yaş gibi · 64/16

castık: 1. Yastık 2. Gençlik · 43/5, 46/10

cat: 1. Yabancı, yad, ecnebi 2. Düşman, hasım 3. Yakışksız, abes · 9/17, 22/10, 31/4, 43/2

cat-: 1. Yatmak, uzanmak 2. Bulunmak, durmak 3. Ait olmak, ilgisi bulunmak · 7/14, 11/16, 17/17, 22/15, 25/9, 36/1, 36/17, 39/17, 41/8, 41/17, 41/18, 50/1, 50/17, 52/5, 52/8, 61/17, 63/2, 63/5, 63/18, 64/2, 64/9, 65/8, 66/5, 68/11, 76/4, 76/11, 78/8, 78/9, 79/3, 80/10, 80/15, 83/3, 83/12, 84/3, 87/14, 88/3, 88/9, 89/7, 89/15, 89/16, 90/4

catırka-: Yadırgamak, yadsımak · 43/13

catta-: Ezberlemek · 29/15

caw: 1. İstilacı 2. Düşman · 69/7, 86/7

caw-: 1. Yağmak 2. Dolup taşmak, çoğalmak · 30/2, 47/6, 72/9, 77/19

cawapker: 1. Sorumlu, mesul, yükümlü 2. Suçlu · 71/18

cawra-: Üşümek, donmak · 89/1

cay: 1. Hâl, durum 2. Mekan, yer 3. Sıradan, önemsiz 4. Yay 5. Serbest, rahat, öylesine · 5/2, 5/7, 25/8, 34/1, 46/17

cay-: 1. Yaymak, asmak, sermek 2. Gütmek, otlatmak · 77/4

cayaw: Yayan, yaya · 88/5, 89/2

cayıl-: 1. Serilmek, yayılmak 2. Yayılmak, otlanmak 3. Tanınmak, bilinmek bk. **cayul-** · 5/5

cayul-: bk. **cayıl-** · 29/3

cayla-: 1. Yerleşmek, mekân tutmak 2. Otlatmak 3. Düzenlemek, onarmak 4. Sarmak, kaplamak 5. Yıkma, yok etmek · 35/12

caylaw: 1. Yayla, yaylak, otlak 2. Yavaş, aheste, ağır · 7/3, 7/4, 8/1

cayna-: Parlamak, pırıl pırıl olmak, çeşitli renklere bürünmek, canlanmak · 44/15, 60/3

caz: Yaz · 40/17, 47/5, 51/1, 53/1, 77/14,

caz-: 1. Yazmak 2. Yazmak, sermek 3. İyileştirmek, sağlığına kavuşturmak · 5/2, 10/16, 36/6, 37/18, 43/14, 70/3, 71/11, 80/1, 81/11, 92/13

caza: Ceza · 92/3

cazda-: Bir işin gerçekleşmesine ramak kalmak manası veren tasvirî fiil · 86/4

cazdır-: Yazdırmak · 65/10

cazgıturım: Yaza doğru, ilkbahar · 16/13

cazıl-: 1. Hastalıktan iyileşmek 2. Kâğıda yazılmak, kaydolmak · 4/7, 56/16, 65/18, 79/15

cazuw: Yazı · 49/14

câne: Ve, ile bk. **yäne** · 22/18, 24/19, 43/8, 43/17, 47/11, 47/14, 62/8, 64/17, 67/7, 77/17

cârdemçi: Yardımcı, destekçi · 35/7, 52/1

cârdemdes: Yardımcı olan · 55/18

cârmenke: Çarşı, fuar, pazar · 40/19

ce-: 1. Yemek 2. Pas tutmak, çürümek 3. Kandırmak, aldatmak 4. Bir şeyi dert edinmek, içine atmak · 19/11, 25/8, 25/9

cebir: Cebir, zulüm, işkence, eziyet · 66/2

cebirçilik: Cefa çektirme, zulmetme
· 50/14

cedīd: 1. Cedit, Cedit Hareketi 2. Cedit Hareketi'ne bağlı kişiler. 3. İslami kurallara bağlı olarak oluşturulan eğitim sistemi · 15/2

cegüw: 1. Koşma 2. İş yükleme · 75/7

cek kör-: Nefret etmek · 15/18, 52/18, 62/10, 64/17

ceksenbi: Pazar günü · 62/14, 62/17, 63/5

cekşurın: Alçak, kalles, menfur · 58/10

cel: Yel, rüzgâr · 7/13, 60/18, 76/9

celis: Atın orta hızla koşması, yeliş · 60/11

cem: Yem · 93/14

cemā'āt: Cemaat ·

cenāb: Civar, çevre, etraf · 54/16

cenāze: Cenaze · 80/12

cennet: Cennet · 44/10, 77/14

ceñge: Yenge · 10/5

ceñge: bk. **ceñge** · 48/6, 58/11

ceñil: 1. Hafif 2. Koaly 3. Üstünkörü 4. Hafif, hoppa · 7/1

cer: 1. Yer, dünya 2. Kara parçası, mahal 3. Memleket, toprak 4. Arsa, arazi 5. Mekân · 3/4, 5/16, 8/1, 8/6, 9/10, 9/19, 12/9, 12/12, 12/15, 16/7, 17/13, 26/8, 26/10, 26/15, 27/7, 31/3, 32/6, 39/8, 42/15, 46/6, 47/6, 48/4, 52/13, 59/11, 64/2, 64/7, 68/14, 70/6, 74/2, 75/2, 75/5, 76/8, 76/17, 79/10, 81/6, 83/18, 86/4, 87/2, 88/10, 89/4, 89/8, 89/17, 90/5, 90/14, 93/6

cesir: Dul · 69/17, 71/4

cet-: Varmak, ulaşmak, yetişmek 2. Amacına ulaşmak 3. Yetmek, kâfi gelmek · 13/2, 13/17, 19/2, 19/18, 22/16, 24/13, 25/16, 26/7, 30/5, 32/11, 33/17, 37/11, 44/8, 44/9, 44/11, 52/9, 54/7, 55/13, 56/4, 59/14, 64/5, 64/11, 64/13, 67/18, 70/13, 73/8, 74/5, 77/3, 81/7, 86/6, 87/11, 89/12, 92/7

cetek: 1. Araba oku 2. Yedeğe alınan hayvan 3. Etki, tesir · 63/6

ceti: 1. Yedi 2. Yedi gün, bir hafta · 13/8, 17/8, 26/1, 28/9, 65/11

cetim: 1. Yetim, öksüz 2. Koruyucusu, hamisi olmayan · 12/18

cetkiz-: Yetiştirmek, ulaştırmak · 25/6, 56/15, 63/12, 81/18, 85/10

cewāb: 1. Cevap 2. Çözüm, sonuç · 37/14, 84/9

cıgıl-: 1. Yığılmak, düşmek 2. Yenilmek, mağlup olmak · 89/3

cıl: Yıl, sene · 7/3, 7/3, 13/3, 17/2, 37/9, 37/11, 47/3, 53/12, 63/8

cıla-: 1. Ağlamak 2. Kederlenmek, hüznlenmek · 47/10, 47/15, 62/11, 75/12, 78/15, 79/14, 79/15, 81/3, 81/7, 81/10, 81/11, 81/14, 81/16, 81/19, 94/7

cılamısa-: Ağlamaklı olmak · 63/15

cılav: Ağlama · 86/10

cıldık: 1. Yıllık, bir yıla mahsus 2. Yıl dönümü · 50/17

cılı: 1. İlk 2. Merhametli · 87/17

cılın-: Isınmak · 89/2

cılkı: 1. At 2. Yılkı · 11/1, 61/3, 68/3, 68/7, 69/7, 69/16, 72/5

cılıra-: 1. Parlamak, ışıldamak 2. İyi görünmeye çalışmak · 3/4

cıy-: 1. Toplamak, yağmak 2. Bir araya getirmek · 13/2, 87/7

cıyıl-: Yığılmak, toplanmak bk. **cıyul-** · 39/4, 66/16

cıyul-: bk. **cıyıl-** · 18/15

cıyulıs: Toplantı · 68/8, 69/3

cıyun: 1. Kalabalık, yığın 2. Bir şeyin toplamı 3. Toplantı · 84/17

cıyırma: Yirmi sayısı · 88/5

cıyna-: 1. Toplamak, yağmak 2. İnsanları bir araya getirmek 3. Düzene sokmak, düzenlemek · 11/13, 16/18, 17/7, 88/15

cıynal-: Hazırlanmak, toplanmak · 8/15, 18/6, 19/12, 29/5, 29/6, 38/13, 43/9, 68/13, 68/14, 74/1, 80/12

ciber-: 1. Göndermek 2. Salıvermek, bırakmak 3. Diğer fiillerle birleşerek tezlilik anlamı verir · 15/14, 25/3, 26/17, 32/17, 34/4, 54/17, 58/6, 62/11, 62/12, 63/19, 67/2, 67/7, 67/8, 67/12, 68/3, 68/15, 69/9, 69/17, 70/10, 71/14, 73/18, 74/3, 76/12, 78/5, 79/16, 79/19, 80/2, 80/19, 81/19, 87/6, 94/3

ciberil-: Gönderilmek, yollanmak · 73/1

ciberüw: Gönderme, yollama, atma · 33/4

cigit: Genç erkek, yiğit, delikanlı · 10/4, 11/9, 16/19, 17/14, 19/2, 21/2, 22/7, 26/4, 29/10, 29/14, 29/16, 30/14, 31/2, 31/4, 31/7, 31/10, 33/10, 33/13, 39/3, 39/7, 39/8, 39/10, 39/12, 39/13, 39/15, 39/19, 40/10, 40/17, 41/5, 41/12, 42/17, 43/18, 44/11, 45/5, 45/7, 45/19, 46/17, 47/1, 47/3, 49/6, 53/2, 55/4, 56/14, 59/9, 59/11, 59/17, 61/13, 65/15, 67/8, 67/15, 68/6, 69/17, 69/18, 73/10, 74/2

cigitlik: 1. Gençlik 2. Yiğitlik · 42/19, 43/6

cihān: Dünya, cihan · 52/14, 57/9

coğarı: Yukarı · 10/13, 26/1, 56/7, 72/13

coķ: 1. Var sözünün karşıtı, yok 2. Yitik, kayıp 3. Kabul etmeme, hayır · 3/3, 3/8, 6/3, 8/14, 8/18, 9/15, 10/10, 12/12, 14/4, 19/18, 28/4, 33/9, 35/6, 37/6, 42/7, 45/10, 46/11, 47/14, 48/14, 54/8, 57/12, 58/11, 59/18, 60/18, 61/8, 61/14, 63/14, 64/8, 66/18, 67/1, 67/10, 68/10, 69/9, 71/3, 75/18, 79/12, 85/8, 86/15, 93/6, 94/7

coķlık: 1. Yoksunluk 2. Fakirlik bk. **coķtıķ** · 64/5, 74/4

coķta-: Aķıt yakmak, yas tutmak · 90/11

coķtıķ: bk. **coķlık** · 53/9

col: 1. Yol 2. Kelimelerin yanma veya basma řeklinde kaķıt üzerine dūřen izi 3. İdeal, baht 4. Adet 5. Defa, kez 6. Hürmet, izzet 7. Ölķü, durum 8. İmkân · 14/3, 17/4, 20/14, 24/5, 32/17, 35/1, 45/3, 45/4, 47/18, 52/6, 55/1, 60/6, 63/4, 63/19, 68/7, 69/9, 70/19, 75/14, 76/2, 76/4, 78/7, 88/1, 88/ 6, 88/11, 88/16, 89/15, 89/17

cola: Kez, defa, yol · 86/17, 89/4

colawcı: Yolcu · 63/19, 83/5, 89/16, 90/15

colda-: Göndermek · 54/16

coldas: 1. Yoldaş 2. Arkadaş, dost 3. Karı kocadan her biri · 51/17, 68/1, 81/6, 90/5

colıķuw: Görüşme, buluşma · 49/15, 50/3

colıķ-: Yüz yüze görüşmek, buluşmak · 50/7, 51/1, 52/7, 58/19, 63/6

cömertlen-: Cömertlenmek, cömertçe davranmak · 24/13

cön: 1. Yön, istikamet 2. Vaziyet, hâl 3. Doğru, haklı · 71/6

cönel-: Çabuk, aceleyle çıkıp gitmek · 9/12, 63/14, 63/16, 82/11, 88/2

cötel-: Öksürmek · 4/10

cubat-: Avutmak, teselli etmek · 16/4

culdız: Yıldız bk. **culdız** · 85/10

culdız: bk. **culdız** · 60/17, 61/2, 77/10

cum-: Yummak, sıkmak · 15/11

cum'a: 1. Cuma 2. Bir hafta · 80/12

cumbaķ: 1. Bilmece 2. Gizli düşünce, sır · 52/7

cumis: İş, hizmet, emek, çalışma · 8/16, 9/6, 12/5

cumsa-: Göndermek, görevlendirmek, bir işi yapmasını istemek

2. Harcamak, sarf etmek 3. Yumuşamak · 14/7

cumşal-: Gönderilmek, görevlendirilmek · 24/15

cumustı: Emek veren, çalışan, uğraşan · 70/4, 80/16

curt: bk. **curt** · 9/5, 29/5

curt: 1. Yurt, memleket, halk 2. Göç nedeniyle terk edilen yer, mekân bk. **curt** 4/3, 4/13, 4/15, 4/17, 7/5, 24/18, 27/9, 45/7, 46/13, 58/12, 60/18, 68/15, 68/16, 84/3, 84/12, 85/11

curttık: Millî birlik · 69/1

cuwaş: Uysal, yumuşak başlı · 38/3

cuwat-: Teselli etmek, teskin etmek · 79/17

cuwsa-: 1. İstirahat etmek, dinlenmek 2. Birinin sözünden etkilenmek · 61/3

cüde-: 1. Yıpranmak 2. Zayıflamak · 33/19, 37/1, 83/10, 91/14

cüdew: Yıpranma, zayıflama · 34/1, 35/5

cüft: Çift · 5/11

cügir-: Koşmak · 18/14

cür-: 1. Yürümek 2. Kımıldamak, hareketlenmek 3. Olmak · 3/11, 4/5,

10/11, 11/8, 11/12, 11/13, 13/7, 13/18, 14/13, 15/9, 16/5, 16/8, 17/18, 18/11, 21/5, 22/13, 22/14, 23/6, 30/12, 32/7, 33/8, 34/2, 34/13, 34/18, 35/8, 36/14, 37/4, 37/5, 38/16, 40/5, 40/14, 41/2, 41/5, 41/16, 43/1, 43/11, 49/4, 49/16, 50/3, 50/12, 51/1, 51/4, 51/10, 51/15, 51/17, 53/1, 55/6, 55/17, 56/5, 56/6, 56/8, 56/9, 57/11, 59/2, 62/3, 62/16, 63/13, 64/3, 64/8, 64/11, 72/12, 75/13, 75/18, 78/2, 84/14, 84/16, 85/15, 85/18, 86/3, 86/18, 87/1, 87/8, 87/14, 88/15, 88/17, 89/2, 89/3, 89/4, 89/5, 90/3, 91/2, 91/8

cürek: 1. Yürek 2. Ruh, düşünce hâli · 43/19, 45/17, 54/8, 60/15, 63/1

cüreksin-: Korkmak, çekinmek · 54/8

cürüw: 1. Yürüme 2. Yaşama · 7/11, 28/4, 75/7

cüyrik: 1. Hızlı koşan, yürük 2. Hatip, bilge · 43/14

cüz: 1. Yüz, sima, çehre 2. Bir şeyin yüzü 3. Yüz sayısı 4. Kazak Türklerini oluşturan üç ana koldan biri · 3/6, 8/15, 41/1, 43/3, 44/15, 53/3, 53/4, 65/15

Ç

çaç: Saç · 14/18, 15/14, 16/1, 16/3, 28/1, 44/17, 53/3

çaç-: 1. Saçmak, dökmek, serpmek 2. Yarmak 3. Saçıp savurmak, israf etmek · 58/12, 80/10

çaçıl-: Yayılmak, saçılmak · 90/4

çağın: Küçük, ufak · 21/10, 23/16

çağ: 1. Dönem, çağ, devir 2. Tam, uygun 3. Zar zor, güçlkle · 5/3

çağır-: 1. Çağırarak 2. Ötmek 3. Çağırarak, davet etmek · 7/8, 11/18, 13/13, 17/18, 69/4, 70/10, 72/15

çağırım: Bin metre uzunluğundaki ölçü birimi, kilometre · 12/15, 16/7, 64/4, 64/7, 64/8, 75/5, 88/5

çağı: Sayılardan sonra gelerek kadar, yakın anlamlarını veren sayı sıfatı · 19/12

çal: 1. İhtiyar, yaşlı 2. Ev, bark, mülk · 61/5

çala: 1. Köz, kor 2. Çiğ, tam pişmemiş, olgunlaşmamış 3. Yarım, eksik · 14/5, 46/10

çalğın: Çayır · 60/19

çalkar: Çok geniş, uçsuz bucaksız · 35/12, 76/18

çama: 1. Güç, kuvvet 2. Tahminî ölçü, miktar 3. İmkan, fırsat · 21/11, 40/7, 47/14

çamala-: Tahmin etmek, yorum yapmak · 40/12

çağırak: 1. Çadırın en üst noktası, kubbesini oluşturan yuvarlak 2. Ev, ocak · 67/15

çap-: 1. Dörtmala, dolu dizgin gitmek 2. Keskin bir aletle kesmek, biçmek · 8/10

çapan: Kaftan · 89/12, 90/9

çaptır-: 1. Koşturmak 2. Ayakta işemek · 68/11, 90/6

çarça-: Yorulmak, bitkin düşmek, mecali kalmamak · 61/3, 78/15

çarwa: 1. Köylü, çiftçi 2. İş, çalışma · 7/1, 9/13

çastnıy: Özel · 40/6

çay: Çay bitkisi · 32/16

çäli: Şal · 75/14

çeç-: 1. Çözmek, açmak 2. Soyunmak, çıkarmak 3. Çözmek, karara bağlamak · 26/13, 89/8

çeçe: 1. Anne, ana 2. Yaşlı kadınlara saygılı bir seslenme sözü olarak kullanılan ifade, ana · 34/11, 55/19, 56/1, 61/10, 63/10, 81/5, 81/10, 81/16, 83/6, 87/4

çeçendik: Hatiplik, belagat · 32/6

çeçil-: Çözölmek, çözümlenmek, açıklık kazanmak · 46/5

çegin-: Geri çekilmek · 4/11

çeke: Şakak · 44/16

çeşme: Çeşme · 77/8

çet: 1. Kenar, uç 2. Dış, taşra, ücra, uzak yer 3. Yabancı, yad · 3/10, 29/2, 33/9, 43/11

çeyin: Kadar anlamında bir zarf bk. **çeyün** · 12/2, 88/17

çeyün: bk. **çeyin** · 21/19, 39/2, 51/15, 55/8, 59/10

çibin: 1. Sinek 2. Can · 82/12

çida-: 1. Çekmek, dayanmak, sabretmek, çıdamak · 86/17

çıgar: Herhalde · 4/16, 8/19, 24/2, 32/9

çıgar-: Çıkarmak, boşaltmak · 23/18, 28/17, 29/9, 29/13, 33/14, 42/14, 62/12, 62/18, 65/4, 66/1, 66/11, 66/17, 69/17, 71/8, 71/9, 71/13, 74/9, 75/10, 87/6

çıgın: 1. Harç, masraf, gider 2. Zayıat, can kaybı 3. Vergi, aidat, ödenti · 25/14, 28/5

çığından-: Zarara uğramak, zarar etmek · 25/15

çığınsın-: Zarardan, israftan kaçınmak · 22/3

çık-: 1. Çıkmak 2. Yola, sefere çıkmak 3. Çıkmak, yerinden oynamak 4. İlerlemek 5. Çıkmak, bitmek 6. Yayımlamak, neşredilmek, çıkmak · 1/3, 3/10, 4/5, 7/3, 8/4, 8/17, 9/3, 9/4, 9/9, 12/13, 12/19, 13/5, 14/5, 14/7, 16/18, 17/2, 18/9, 18/10, 19/7, 20/2, 21/19, 24/17, 25/8, 27/18, 28/5, 31/3, 32/8, 33/18, 34/9, 34/15, 34/17, 37/9, 37/14, 39/17, 40/8, 48/2, 50/2, 51/14, 52/4, 54/4, 55/10, 56/19, 58/1, 64/4, 64/8, 66/11, 67/10, 69/1, 82/7, 87/17, 88/4, 88/5, 88/11, 90/10, 90/15

çın: 1. Doğru, gerçek, hakikat 2. Gerçek, doğru, hakiki · 41/9, 50/12, 56/10, 85/19

çincirila-: Zincirlemek, zincire vurmak · 58/6

çincirli: Zincirli, zincirle bağlanmış olan · 8/11

çinimen: Gerçekten, hakikaten · 11/10, 35/15

çırak: 1. Çıra, mum, kandil 2. Gelinin kayınlarına söylediği, sevgi ifade eden hitap · 63/11, 92/5

çırıl-da- 1. Çıt çıkarmak, çıtırdamak 2. Çabuk sinirlenmek · 61/19

çildekâna: bk. **çillehâne** · 13/12 38/17

çillehâne: Doğan bebek için düzenlenen eğlence bk. **çildekâna** · 13/12

çirkin: 1. Özlem, hasret gibi duyguları pekiştirmek için kullanılan ünlem, keşke, hey gidi ah 2. Zavallı, biçare · 31/11, 53/10

çiyki: 1. Pişmemiş, çiğ 2. İşlenmemiş, ham · 17/4

çok: 1. Köz, kor 2. Bir grup, bir dizi, bir demet, buket · 82/10

çolak: 1. Çolak 2. Uzun olmayan, kısa · 46/14

çolpr: 1. Altın ya da gümüş süslemeli bir tür saç bağı, toka · 44/17

çukır: Çukur, oyuk · 58/1

çulgu-: 1. Başını sallamak 2. Kafa sallamak, onaylamak, tasdik etmek · 8/12

çuwla-: Gürültü çıkarmak · 77/13

çül-dirle-: Eveleyip, gevelemek, kem küm etmek · 19/1

D

da: Dahi anlamındaki bağlaç bk.

dağı · 4/16, 11/1, 11/10, 11/11, 11/14, 12/3, 12/8, 13/3, 13/5, 14/2, 14/11, 14/18, 15/15, 15/10, 15/14, 16/3, 16/8, 16/9, 16/11, 16/12, 17/3, 17/6, 17/13, 17/15, 18/10, 21/5, 21/15, 21/16, 21/18, 22/10, 22/17, 23/1, 23/16, 23/18, 24/8, 24/14, 25/13, 25/15, 27/8, 27/16, 28/7, 29/2, 29/6, 32/5, 33/11, 33/17, 34/7, 35/13, 36/14, 37/14, 38/4, 38/11, 38/18, 40/2, 40/6, 40/8, 40/9, 40/10, 40/16, 41/17, 44/5, 44/6, 47/4, 47/12, 48/2, 49/4, 49/7, 50/6, 50/9, 51/1, 51/6, 51/18, 52/6, 52/9, 52/17, 55/13, 55/15, 56/2, 56/13, 58/2, 59/1, 59/13, 60/3, 60/4, 62/11, 62/19, 63/2, 63/3, 64/5, 65/19, 66/10, 67/7, 68/8, 68/11, 68/16, 69/5, 69/10, 69/15, 72/11, 72/14, 72/15, 73/7, 73/15, 74/11, 75/11, 75/13, 78/6, 78/12, 78/16, 78/18, 79/13, 79/14, 80/5, 80/15, 81/13, 82/13, 82/14, 83/2, 83/11, 83/13, 84/2, 84/6, 85/5, 85/7, 85/11, 85/19, 86/5, 86/14, 86/16, 87/8, 87/12, 89/6, 92/3, 92/7

dağdar-: Afallamak, şaşakalmak · 55/13

dağı: bk. **da** · 44/13, 45/13, 45/16, 47/14, 53/16

dağ: Leke, benek · 39/16

dala: 1. Bozkır, kır 2. Dışarı · 9/1,
50/2, 89/12

dahıy-: Genişçe yayılmak, uzayıp
gitmek · 8/9

damılsız: Aralıksız, devamlı,
sürekli · 63/1

dañ: Patırtı, gürültü, şamata · 67/4

dañk: Şöhret, nam, unvan · 26/5,
26/6

darıyğa: Yazık, yazık ki · 54/4

dārūger: Doktor · 79/5

darıya: Derya, deniz, büyük ırmak ·
54/4, 76/18

da‘wā: Dava · 14/4

dawıs: Ses · 31/3, 42/9, 61/6, 61/17,
84/9

dawlas-: Davalaşmak · 72/17,
78/10, 78/15

dawlı: Kavgalı · 23/6

dayar: Hazır · 63/7

dayarla-: Hazırlamak · 8/10, 55/8,
62/17, 62/19

dayarlan-: Hazırlanmak · 63/2,
75/7

dayın: Hazır · 9/3, 46/18

dānde-: Adet edinmek · 17/17

därw: İlaç, şifa, derman · 54/17

de: Dahi anlamındaki bağlaç · 6/5,
7/6, 8/8, 9/16, 11/6, 11/7, 12/4, 12/11,
13/7, 14/12, 14/16, 15/2, 15/6, 15/8, 17/2,
18/12, 19/3, 21/3, 21/6, 21/7, 22/14, 22/18,
24/19, 25/16, 27/2, 27/9, 27/14, 28/7,
28/18, 29/2, 29/7, 29/12, 29/16, 30/13,
32/7, 32/12, 33/6, 33/19, 38/4, 38/13,
39/15, 40/6, 41/7, 41/9, 42/1, 42/2, 43/15,
43/17, 45/15, 47/4, 47/11, 49/8, 49/13,
50/13, 51/8, 52/18, 53/1, 53/5, 53/12,
55/16, 55/17, 56/5, 56/6, 56/8, 58/6, 59/2,
60/9, 61/7, 62/1, 62/3, 62/13, 63/5, 63/13,
64/17, 67/1, 67/4, 67/17, 68/10, 70/4,
70/10, 70/18, 71/3, 71/5, 72/7, 75/2, 75/3,
77/17, 78/9, 78/13, 78/14, 78/15, 79/6,
79/16, 79/17, 81/2, 81/10, 81/16, 83/18,
86/3, 86/8, 87/14, 88/3, 89/15

de-: Demek · 4/15, 22//11, 60/2,
62/8, 69/10, 71/18, 72/1, 79/10, 80/8, 82/9,
85/8

degen: Denen, diye · 4/11, 5/8, 7/2,
7/9, 7/16, 11/14, 11/19, 12/12, 12/16, 15/8,
15/11, 15/19, 16/14, 19/19, 21/8, 23/1,
23/16, 24/19, 25/15, 25/16, 27/5, 28/1,
29/3, 30/2, 30/5, 30/6, 30/8, 31/3, 31/19,
32/2, 33/11, 33/14, 34/1, 35/18, 38/2, 40/4,
41/12, 42/3, 49/14, 50/1, 51/13, 52/4, 54/9,
54/17, 59/9, 60/13, 60/14, 61/7, 61/16,
65/17, 65/19, 69/11, 74/3, 74/8, 78/8,
80/13, 83/15

degensi-: Diyormuş gibi yaparak · 85/17

dekabr: Aralık · 89/12

delil: Delil · 73/2

delâlet: Delalet · 83/14

dem: 1. Tat 2. Zevk · 46/1

dene: Beden, vücut, ten · 88/14

dep: Diye, deyip · 4/12, 4/14, 5/7, 6/6, 7/16, 8/2, 9/1, 9/6, 9/9, 9/13, 10/2, 10/7, 10/11, 11/8, 12/2, 12/6, 12/12, 14/1, 14/4, 14/7, 14/10, 15/6, 15/8, 15/13, 16/2, 16/4, 16/12, 17/7, 17/12, 17/18, 18/8, 18/14, 18/18, 19/1, 19/3, 19/8, 20/7, 20/19, 21/3, 21/5, 21/17, 22/17, 23/17, 24/4, 24/6, 24/10, 25/4, 25/11, 26/6, 26/10, 26/15, 26/17, 27/10, 27/17, 28/1, 28/4, 28/8, 29/9, 29/16, 30/16, 31/2, 32/9, 33/4, 33/12, 33/16, 34/1, 34/4, 34/10, 34/13, 37/8, 37/12, 37/16, 39/6, 39/8, 39/15, 41/14, 42/7, 42/8, 43/15, 44/4, 44/6, 49/4, 50/5, 50/12, 53/3, 54/15, 55/9, 55/17, 56/7, 57/1, 57/11, 57/14, 57/15, 59/6, 59/15, 60/4, 62/11, 63/1, 63/8, 63/14, 64/10, 65/5, 65/9, 66/4, 66/10, 66/12, 66/14, 66/17, 67/6, 67/13, 67/16, 68/5, 69/1, 69/12, 70/2, 70/5, 71/6, 71/8, 71/17, 71/19, 72/6, 72/8, 73/5, 73/10, 73/13, 73/16, 74/10, 74/12, 75/6, 75/10, 75/15, 78/16, 79/2, 79/14, 79/16, 79/19, 80/2, 80/7, 80/18, 81/15, 81/18, 82/19, 83/11, 83/17, 84/1, 84/3, 84/4, 84/8, 85/5, 85/9, 86/7, 86/13, 87/2, 87/6, 87/10,

87/13, 88/1, 89/2, 89/10, 90/2, 90/7, 90/9, 90/16, 93/9

derd: Dert bk. **dert** · 52/19

derece: Derece · 23/11, 81/4, 84/14

ders: Ders · 19/5, 21/8

dert: bk. **derd** · 79/17, 92/8

des-: Deyişmek · 8/18, 10/9, 59/12

desatina: Dönüm · 9/18

dew: Demek · 34/6, 49/7, 75/5

dewlet: 1. Servet, zenginlik, 2. Devlet, mutluluk · 10/18, 21/10, 23/14, 24/9

deyin: Değın · 57/2

dıbiş: Ses · 64/5

din: Din · 15/4

diwâne: Divane · 85/15

dombıra: Dombra · 29/17, 30/1, 42/5, 42/9, 42/11, 44/2, 44/4

dos: Arkadaş, dost bk. **dost** · 55/3

dost: bk. **doşt** · 25/10, 27/6, 50/19, 62/18, 64/1

doşt: bk. **dos** · 54/19, 58/19, 59/7, 61/15

dostlık: Arkadaşlık, dostluk · 50/12

dönen: Dört yaşındaki tay · 42/2

dört: Dört · 13/2, 24/15, 24/16, 55/10, 58/19, 68/12, 70/7, 74/14, 78/7, 79/4

du‘ā: Dua · 75/10, 82/2

dūcār: Maruz · 61/9, 84/15

durıs: Doğru, dürüst bk. **dürüst** · 71/6, 74/12

durısta-: Düzeltmek bk. **dürüstle-** · 22/15, 69/15

duwan: Şehir, kent · 64/2, 64/11

dünyā: Dünya · 14/4, 27/15, 37/2, 47/17, 51/10, 52/4, 60/12, 60/17, 80/7, 82/7, 82/13, 82/18

düpilde-: Kalbi güm güm atmak · 60/15

dürüst: bk. **durıs** · 14/15, 14/16, 15/13

dürüstle-: bk. **durısta-** · 11/12

düşmān: Düşman · 38/2, 54/19, 78/4, 93/4

15/13, 16/13, 16/14, 16/17, 17/1, 17/13, 18/9, 18/17, 19/3, 19/7, 19/14, 20/3, 20/6, 20/16, 21/15, 21/18, 21/19, 22/1, 22/3, 22/9, 22/12, 23/2, 23/4, 23/8, 23/18, 24/4, 24/19, 25/6, 25/16, 25/17, 26/3, 26/5, 26/9, 26/15, 27/1, 28/4, 29/1, 29/5, 29/13, 30/16, 31/2, 32/9, 32/11, 32/15, 33/1, 33/4, 33/5, 33/6, 33/9, 34/10, 34/11, 34/18, 35/12, 37/13, 38/11, 38/13, 38/14, 38/15, 39/2, 39/4, 39/11, 39/13, 39/18, 40/4, 40/7, 40/10, 40/13, 40/16, 40/18, 41/3, 41/4, 41/10, 41/19, 42/5, 42/7, 46/11, 49/2, 49/5, 49/15, 50/1, 50/7, 51/3, 51/5, 51/8, 51/18, 52/3, 52/10, 54/13, 55/7, 56/4, 56/7, 56/9, 56/11, 56/16, 59/11, 59/13, 60/11, 60/16, 61/2, 61/6, 61/8, 62/2, 62/9, 63/2, 63/4, 63/7, 63/10, 64/3, 65/1, 65/12, 65/17, 65/18, 66/13, 67/2, 67/3, 67/19, 68/10, 68/11, 70/2, 71/19, 72/5, 72/14, 72/18, 72/19, 73/5, 74/3, 74/5, 74/14, 74/15, 74/16, 75/3, 75/8, 75/19, 76/7, 78/12, 78/16, 79/15, 79/17, 79/19, 80/15, 81/4, 81/14, 82/2, 82/7, 82/9, 84/8, 85/11, 85/13, 86/1, 86/5, 86/10, 86/15, 87/1, 87/8, 88/8, 88/12, 87/11, 87/13, 87/16, 88/5, 88/15, 89/3, 89/15, 90/2, 90/7, 90/9, 90/11, 90/12, 90/17, 91/2, 93/13

E

e-: İmek fiili · 4/12, 5/3, 6/2, 6/6, 7/3, 7/12, 7/16, 8/3, 8/15, 8/16, 9/6, 9/11, 9/15, 10/15, 10/16, 10/18, 11/3, 11/5, 11/9, 11/16, 12/2, 12/17, 12/19, 13/1, 13/5, 13/11, 13/14, 14/1, 14/10, 14/15, 15/11,

edebli: Edepli · 39/18

efendi: Efendi · 20/14, 31/16

efzal: Doğru, kıymetli, hürmetli, değerli · 40/1

eger: Eğer · 31/11, 52/13, 58/15, 71/16, 75/17

egin: Ekin · 9/19

eki: İki sayısı · 7/4, 11/2, 11/17, 12/18, 13/5, 16/7, 16/12, 16/19, 17/1, 19/5, 20/11, 21/7, 23/15, 25/15, 26/3, 28/9, 31/13, 37/2, 39/7, 41/1, 43/19, 49/3, 49/7, 49/11, 50/6, 52/13, 52/16, 57/9, 60/3, 60/16, 62/18, 63/9, 64/18, 68/7, 69/17, 70/15, 71/16, 72/7, 72/17, 73/12, 74/6, 75/7, 76/10, 78/15, 84/1, 85/7, 86/11, 88/12, 93/1

ekinçi: İkinci · 18/18, 19/11, 23/14, 32/8, 33/10, 37/18, 39/5, 56/4, 60/13, 61/1, 67/12, 67/14, 68/19

ekew: İki tane · 7/15, 8/2, 11/5, 12/3, 19/13, 23/5, 23/9, 40/2, 49/8, 49/13, 49/15, 50/7, 50/10, 50/13, 51/2, 51/7, 51/17, 52/6, 55/5, 60/12, 62/13, 70/1, 72/6, 79/12, 81/2

el: 1. Halk, el 2. Memleket, ülke · 7/4, 8/1, 9/13, 12/16, 21/8, 22/1, 22/12, 23/5, 23/6, 24/18, 25/4, 26/3, 28/15, 29/1, 29/2, 29/4, 33/1, 33/10, 35/17, 38/15, 39/2, 40/8, 40/14, 43/2, 43/11, 43/12, 46/13, 48/5, 63/5, 64/12, 66/5, 68/12, 70/18, 74/6, 74/18, 76/6, 77/1, 78/10, 78/12, 78/14, 79/18, 81/17, 87/14, 89/11, 90/12, 90/16

eldik: Halk oluş · 78/14

elende-: 1. Meraklanmak, telaşlanmak 2. Ürkmek · 61/9

elhamdülillah: Allah'a şükür anlamında bir söz, elhamdülillah · 65/2

elhâşıl: Kısacası · 19/10

elüw: Elli sayısı · 64/8, 70/6, 75/9

emir: Emir · 15/12, 18/8, 73/5

emes: Değil · 4/3, 4/13, 5/1, 5/4, 5/19, 9/10, 14/16, 25/4, 31/17, 37/3, 43/6, 43/19, 44/12, 45/9, 45/18, 46/9, 53/8, 57/14, 71/5, 72/1, 91/6

endi: 1. Artık, bundan sonra 2. Hâlen · 12/2, 12/6, 12/10, 21/4, 21/6, 23/17, 31/1, 32/8, 36/15, 37/15, 38/5, 41/13, 42/4, 42/8, 42/10, 47/15, 48/11, 50/16, 51/12, 52/3, 52/7, 58/9, 59/5, 63/11, 64/10, 66/5, 67/3, 67/6, 69/5, 69/12, 70/16, 74/7, 75/1, 75/14, 78/13, 80/6, 83/4, 83/11, 83/14, 83/18, 84/3, 84/4, 84/5, 84/18, 85/5, 85/6, 86/6, 87/5

endigi: 1. Şimdiki 2. Sıradaki, gelecekteki · 62/13, 67/13

eq: Başına geldiği sıfatların üstün derecede olduğunu gösteren kelime, en · 20/1

ejiret-: Hüngür hüngür ağlatmak · 94/2

ekilde-: Hıçkırma hıçkırma ağlamak · 81/19

eptep: Usul usul, yavaşça · 87/17

er: 1. Erkek, koca 2. Kahraman 3. Eyer · 5/13, 14/10, 16/4, 30/2, 47/16, 56/4, 61/13, 86/7

er-: 1. Peşinden gitmek veya gelmek 2. Erimek · 18/4, 37/7

erk: 1. Erk, irade, iktidar, istem 2. Hak, hukuk · 37/6, 46/15, 47/3, 47/18, 48/14, 60/1, 65/9, 66/3

erik-: İşsizlikten ne yapacağını bilememek, sıkılmak · 5/1

erin-: Üşenmek · 3/9, 21/18

eriş-: Erişmek, ulaşmak · 52/2, 59/6

erkek: Erkek · 13/18

erkeksi-: Erkeklik taslamak · 85/16

erkinsit-: Serbest bırakmak · 67/2

erklik: Hürriyet, özgürlük · 65/16

erksiz: Bağımlı, hür olmayan · 46/8, 57/8

erle-: 1. Başarılı olmak 2. Atı eyerlemek · 63/6

ert-: Beraberinde götürmek · 7/3, 67/15

erte: 1. Erken 2. Vakit, zaman, geçmiş zaman · 8/1, 53/14

ertegi: Masal · 5/1

erten: Yarın · 8/1, 11/17, 21/5, 55/8, 56/14, 60/4, 60/5, 63/1, 68/18, 69/5, 69/15, 75/6, 90/13

erttewli: Eyerli · 87/16, 90/1

erüwlik: Bir taraftan göç ederek yakınlarla gelenlere daha evvel orada oturanlar tarafından verilen yemek · 7/8

es: Akıl, us · 16/5, 23/1, 25/13, 50/15, 83/2, 87/7

es-: 1. İpi elle örmek 2. Rüzgârın esmesi · 41/13

esek: Eşek · 30/7, 31/15, 57/8

esen: Sağ salım, esen · 10/6

esik: Kapı, eşik · 39/2, 39/6, 61/10, 61/15

esil-: Bükülmek · 41/15, 51/11, 61/6

esit-: bk. **esti-** · 26/18

esker-: 1. Kastetmek 2. Öngörmek · 26/15, 43/17, 59/2, 77/16

eski: Eski · 14/3, 17/4, 41/18

essiz: 1. Akılsız, ussuz, deli 2. Yarım akıllı, budala · 80/14

esti-: Duymak, işitmek bk. **esit-** · 10/3, 23/17, 27/6, 33/5, 33/11, 34/5, 41/9, 46/10, 71/1, 85/15, 86/19

estil-: Duyulmak · 51/11, 61/6

estir-: Duyurmak · 43/2

estirt-: 1. Duyurmak, bildirmek 2. Ölüm haberini yakınlarına duyurma, söyleme · 71/11, 80/18, 81/2

et: Et · 19/11, 40/17

et-: Etmek, yapmak · 4/4, 5/9, 5/12, 12/2, 12/7, 17/4, 18/8, 21/16, 43/5, 45/5, 47/11, 48/9, 50/12, 52/19,

etek: 1. Etek 2. Dağ, tepe, yığın gibi yamaçlı şeylerin alt bölümü · 8/9

eṭrāf: Etraf · 38/18

ewwelde: Evvelâ · 36/18, 81/12, 88/2

ewwelden: Evvelden, önceden · 12/11, 56/2, 75/13, 83/16

ewwelgi: Evvelki, önceki · 25/9, 29/14, 40/13, 64/6, 74/1, 74/13, 83/18

ewweli: Evvela, önce, ilk önce, ilk olarak · 15/3, 30/15, 37/10, 42/4

ewwelinde: İlk başta · 64/15

ezān: Ezan · 92/11

ezel: Ezel · 92/1

ezüw tart-: Gülümsemek · 85/13

F

fā'ide: 1. Fayda, kâr, kazanç, gelir 2. İnsan için faydalı her şey 3. Yardım · 4/11, 28/18, 41/1, 54/8

fā'idelen-: Faydalanmak, yararlanmak, istifade etmek · 77/1

fā'ideli: 1. Yararlı, çok faydası olan 2. Gerekli, lazım, ihtiyaç duyulan · 75/2

faḳīr: Fakir, garip, biçare, yoksul, zavallı · 55/2

fāl: Fal · 42/17

falānça: Falanca · 33/13

falān tügen: Falan filan · 27/9, 83/15

fāş et-: Sırrı açıklamak · 45/7, 52/19

fehim: Anlayış · 54/11

fehim et-: Anlayış göstermek · 54/11

fehimle-: Anlamak, idrak etmek · 56/18

fen: 1. Fen 2. Ders · 21/7

fenāsız: 1. Evsiz, barksız, yurtsuz 2. Sığınaksız, yardım ve desteksiz, kimsesiz · 58/8

ferāsetlüw: 1. Ferasetli, anlayışlı 2. Bilinçli, ileri görüşlü · 54/11

ferzend: 1. Oğul, çocuk, evlat, nesil 2. İlk kez yapılan iş, başlangıç · 20/18

fikir: Fikir, düşünce · 17/3, 25/16, 38/5,

fikirli: Düşünceli, kendi fikri olan · 17/1, 64/19

G

gewde: Göğüs, gövde bk. **kewde** · 4/9

gewher: Cevher · 44/8, 93/5

gül: Çiçek · 42/18, 60/19, 76/19, 80/10

gülden-: 1. Çiçek açmak, güzelleşmek 2. Gelişmek, inkişaf etmek, ilerlemek, refaha ermek · 76/19

günāh: Suç, hata, kusur bk. **kinā** · 15/1

günāhlı: Suçlu, hatalı · 15/8

gürildes-: Karşılıklı gürültü yapmak, yüksek sesle konuşmak · 9/2

güwāh: 1. Şahit, tanık · 21/18

güwāhlıq: 1. Kimlik 2. Tanıklık, şahitlik · 70/3, 72/2, 73/2, 73/13

Ġ

ġam: Gam, kaygı, tasa · 63/4

ġana: Sadece, yalnız · 5/7, 17/1, 51/2, 59/5, 61/6, 64/19, 82/17, 86/10, 88/9, 88/9, 89/15

ġarīb: Garip, biçare, gariban · 35/1, 78/3, 91/9, 93/3

ġayrı: Gayrı · 32/16, 76/7

ġoy: Ya, ki, yahu anlamlarında bir edat bk. **ķoy** · 12/4, 12/6, 14/15, 15/12, 18/18, 20/7, 27/9, 33/12, 33/16, 35/10, 46/11, 52/2, 59/15, 60/1, 66/13, 70/17, 74/7, 75/1, 78/13, 83/17, 87/1

H

hawā: Hava · 60/18

hemān: Hemen · 18/13, 21/14, 34/11, 38/10, 49/9, 79/9

heme: Hepsi · 9/13, 28/6, 29/9, 33/4, 48/8, 74/4, 76/8

hemedēn: Hepten · 4/8

her: Her · 4/5, 5/5, 5/16, 6/2, 9/1, 13/6, 21/6, 21/10, 22/16, 25/13, 31/3, 32/6, 33/18, 37/6, 40/11, 41/11, 46/18, 48/14, 49/1, 50/19, 51/3, 51/18, 55/5, 63/7, 67/19,

69/13, 70/6, 71/16, 72/11, 74/2, 74/3, 79/5,
89/8

her da'im: Her daim, daima · 40/11

her kim: Herkes · 6/2, 21/6, 22/16,
24/13, 37/6, 46/18, 48/14, 67/19

her kayısı: Her biri · 9/1, 21/10,
49/1, 70/6, 71/16

heybet: Heybet · 20/15

hezel: Şaka · 11/10

hiç: Hiç · 4/1, 10/17, 12/10, 19/14,
28/4, 34/15, 38/8, 49/15, 52/1, 53/1, 53/5,
53/15, 56/1, 57/7, 58/17, 59/18, 63/13,
64/5, 64/10, 65/3, 66/2, 66/11, 66/18, 80/8,
82/8, 83/16, 85/12, 85/13, 88/16

hiç bir: Hiçbir · 4/1, 10/17, 19/14,
49/15, 52/1

hiç kim: Hiç kimse · 56/1, 63/13,
64/5, 64/10, 66/2, 66/18

hüner: 1. Sanat 2. Hüner, maharet ·
30/14, 30/18, 42/1, 42/14, 60/4

H

habis: 1. Koğuş, hücre 2. Çileli,
sıkıntılı hayat 3. Yokluk, kıtlık · 3/13, 52/5

hac: Hac · 11/12

hak: 1. Hak, hakikat, gerçek 2. Hak,
Tanrı · 31/17, 37/3, 76/13, 85/7, 92/11

hakikat: Hakikat, gerçek · 5/19,
72/2, 72/18

hakında: Hakkında · 38/7, 62/15,
66/4, 72/18, 85/8

hâl: 1. Güç, kuvvet 2. Hâl, durum ·
34/10, 41/4, 42/13, 46/18, 49/2, 53/11,
54/10, 57/6, 58/7, 68/10, 79/18, 81/10

harâcat: 1. Para, pul, ödenek 2.
Gider · 16/18, 17/6

harf: Harf · 19/14

hâşıl: Ortaya çıkan, görünen · 45/4

hâşıl bol-: İsteği gerçekleşmek,
yerine gelmek · 45/4

hasret: Elem, dert, keder · 32/13,
34/9, 35/5, 36/19, 53/13, 55/11, 79/8,
82/17

hasretlen-: Üzüntüye kapılmak,
özlemek · 84/8

hasretli: Elemli, dertli, kederli ·
51/11

hattâ: Hatta · 22/9, 32/12, 68/10,
80/3, 86/2

hâtûn: 1. Zevce, eş 2. Kadın 3.
Korkak, yüreksiz · 12/1, 12/4, 12/17,
15/17, 16/6, 16/11, 18/16, 18/17, 18/18,

22/19, 27/1, 38/2, 66/9, 68/16, 71/12,
71/18, 72/19, 84/11, 85/19, 86/7

ḥayrān: 1. Güç, kuvvet, fayda,
yardım 2. Hayret, şaşkınlık 3. Keşke, gidi
· 33/7, 35/16

ḥaywān: 1. Hayvan 2. Azgın, gözü
dönmüş, alçak kimse · 5/12

ḥazir: 1. Şimdi, şu anda 2. Çabucak,
hemen · 38/18, 50/11, 59/13, 64/3, 69/6,
74/14

ḥazirçe: Şimdilik, bugün için, şu an
için · 50/11

ḥazirde: Şu anda, bugünlerde,
şimdilerde · 59/13, 63/13

ḥazirgi: Şimdiki, bugünkü · 8/15

ḥelāl: Helal · 5/11

ḥikāye: 1. Baştan geçen ilginç olay,
serüven, macera 2. Hikāye · 5/7, 10/13

ḥikmet: 1. Olağanüstü durum,
keramet, hikmet 2. Azap, meşakkat,
sıkıntı, eziyet · 3/12

ḥile: Hile, taktik · 58/9, 58/16

ḥisāb: Hesap · 5/12

ḥisābla-: Hesaplamak, hesap etmek
· 5/17

ḥükim: Karar, hüküm, genelge ·
85/4

H

ḥaber: Haber, bilgi, salık · 9/17,
17/1, 26/18, 34/5, 51/11, 51/14, 52/4, 55/5,
67/10, 67/14, 70/10, 79/18, 80/18, 85/9

ḥaberçi: Haberci, ulak · 81/1

ḥafālan-: Üzülmek, kederlenmek ·
34/7

ḥafālık: Üzüntü, keder, elem, acı ·
35/4

ḥalk: Halk · 1/6, 4/1, 4/5, 4/11, 4/19,
5/9, 6/4, 8/15, 10/4, 19/11, 24/3, 32/7,
38/11, 39/2, 40/1544/5, 48/16, 52/2,
54/19, 68/14, 68/19, 72/9, 74/1, 74/8,
74/16, 80/12, 83/1, 84/16, 87/13

ḥān: Han · 5/13, 36/8

ḥāş: 1. Has, gerçek, hakiki 2. Has,
özgü, mahsus · 45/9

ḥasta: Hasta · 32/3, 54/18

ḥat: 1. Mektup 2. Yazı · 13/5, 15/1,
20/6, 20/9, 20/11, 20/13, 21/13, 34/12,
50/14, 52/9, 52/11, 54/16, 55/2, 55/4, 55/6,
55/7, 55/10, 56/14, 57/14, 59/7, 59/8, 62/3,
68/3

ḥatā: Hata, yanlış, kusur · 48/16

ḥatāsız: Hatasız · 45/2

ḥawif: 1. Tehlike 2. Korku · 51/8

ḥawiflen-: Korkmak, tehlikede hissetmek, şüphelenmek · 74/11, 75/15

ḥawifli: Tehlikeli · 79/5

ḥayāl: Hayâl · 59/13

ḥayālî: Aklını yitirmiş, hayalî, akıl hastası · 80/4

ḥayır: 1. Hayır, iyilik 2. Sadaka · 42/8

ḥayırlı: 1. Hayırlı, iyi · 10/8, 27/7, 59/6, 63/12, 75/10, 79/14, 82/11

ḥazîne: 1. Hazine, define, gömü 2. Ata yadigârları, miras 3. Memleket, hükümet, toplum · 79/16

ḥidmet: 1. İş, hizmet 2. Bir şeyin önemi, ehemmiyeti, fonksiyonu · 8/6, 9/5, 21/16, 42/12, 69/13, 87/12

ḥıyānet: Zorluk, eziyet, zulüm · 6/1, 48/18, 65/17, 68/18, 73/14

ḥilāf: Hilaf · 17/6

ḥişşe: 1. Pay, hisse 2. Parça, kısım 3. Onun yerine, adına, hesabına 4. Kat, defa, misli · 25/15

ḥoçamet: Birine gösterilen saygı, iltifat, hürmet · 8/12

ḥor: Zavallı, biçare, hakir · 5/9, 30/6, 33/16, 35/15, 36/6, 37/1, 47/19, 48/9, 53/3, 32/6, 82/9, 87/12, 93/2

ḥorla-: 1. İşkence, eziyet etmek 2. Horlamak, aşağılamak, hor görmek · 85/18

ḥorlîk: 1. Eziyet, baskı, zulüm 2. Ar, namus, ayıp · 45/15, 71/2, 86/12

ḥoş: 1. İki kişinin ayrılırken birbirine söylediği söz 2. Hoş, memnun edici · 8/12, 11/4, 82/14

ḥoştas-: Vedalaşmak, ayrılmak · 63/15

ḥudāy: 1. Hüda, tanrı, Allah 2. Bir şeyi en iyi bilen, yapan, güçlü · 26/17, 27/7, 37/17, 58/7, 62/10, 76/1, 80/1, 80/8, 81/11, 81/18, 85/2, 88/1, 93/11

ḥup: 1. Pekiyi, olur, tamam 2. Doğru, makul · 54/17

ḥuṣūṣ: Husus · 38/5, 56/5

ḥuṣūṣā: 1. Hususî olarak, bilhassa 2. Hele, alelhusus · 39/11

I

ımırt: Akşam karanlığı, akşam vakti · 64/9

ıḡgay: Fırsat, olanak · 73/14

ıspasiba: Teşekkür · 9/9

ıstansa: İstasyon · 9/10

ıstık: Sıcak · 92/8

ışkol: Okul · 9/19

ıyık: Omuz · 44/17

ıznak: İşaret · 8/11

İ

īcāb: İcap · 71/19

ictihād: Talep, arzu, istek · 20/13

iç: 1. İç, karın 2. Bir şeyin içi, iç tarafı · 6/4, 10/14, 12/9, 13/9, 15/18, 16/17, 17/2, 19/7, 20/1, 22/13, 25/14, 26/16, 26/18, 28/2, 29/1, 32/6, 33/11, 34/7, 35/4, 37/9, 42/14, 50/16, 51/15, 52/7, 52/19, 57/3, 61/16, 68/12, 71/5, 72/13, 73/4, 74/5, 74/11, 77/9, 79/4, 81/8, 82/10

iç-: İçmek · 7/9, 11/10, 16/17, 19/5, 23/1, 79/8

içti bol-: hamile olmak · 7/2

ihlās: İyi niyet, samimiyet · 41/9, 56/10, 85/19

ihtimāl: İhtimal, olası · 74/12

ihtiyār: Birinin kendi arzusu, kendi isteği · 12/11, 61/14, 65/19, 73/9, 84/6

ihtiyārsız: İhtiyarsız · 57/19, 65/14, 71/12

il-: 1. Asmak 2. Yakalamak, kapmak · 30/11, 35/14

ilāh: İlah, yaradan · 52/16

‘ilāc: Çözüm, yol, çıkış · 70/11

‘ilācsız: Naçar, çaresiz · 19/19

ileg-: 1. Yetişmek, kalmamak 2. Rastgelmek, rastlamak · 84/13

ilgergi: İleri · 28/6

ilin-: 1. Yakalanmak, rastgelmek 2. Yetişmek, çok yaklaşmak · 22/16

‘ilim: İlim · 10/17, 15/15

iltifāt: İltifat · 65/18, 73/17

ilüwli: Asılı hâlde olan · 66/13

īmān: 1. İman 2. Sevap, kıymetlilik · 15/4

inābetli: Terbiyeli, namuslu, saygılı · 40/10

inşā‘allah: İnşallah · 5/19

ıñir: Alacakaranlık, akşam üzeri · 69/2

is: İş · 4/11, 5/4, 15/6, 24/18, 32/15, 37/8, 40/11, 59/16, 60/3, 60/12, 62/15, 67/11, 68/1, 69/5, 69/15, 74/5, 81/13, 83/10, 85/8, 88/2, 88/3

isim: İsim, ad · 13/14, 14/9, 15/9, 21/2

isimli: İsimli, adlı · 16/19, 26/3, 39/18

iste-: 1. Yapmak 2. Çalışmak · 41/8, 69/10, 70/17

istew: Yapma · 33/16

istracnik: Gardiyan, bekçi · 8/3

işare: İşaret · 30/5

iye: İye, sahip · 19/16, 90/2

iyis: Koku · 60/19

iyân: İlan · 73/1

iyt: Köpek, it · 37/17, 87/9

iz: İz · 90/3

izle-: İzlemek, aramak · 47/18, 90/3

izlenüw: 1. İzleme, tektik etme 2. Gayret etme, talep etme · 45/14

izlew: 1. Arama 2. İzleme · 74/2

K

kâfir: Kâfir · 75/1

kâne: 1. Hani, nerede, hangi 2. Emir istek anlamlı ünlem, haydi · 43/12

kâri: 1. Yaşlı, ihtiyar 2. Kadim, ezeli 3. Alışılabilen, alışılmış · 31/18, 77/16

kebis: Lastik ayakkabı · 14/6

keç: 1. Akşam 2. Gece 3. Geç · 39/6, 53/14, 82/16

keç-: 1. Geçmek 2. Affetmek · 91/5

keççe: Budala, bön, aptal, gerizekâli · 4/15

keçe: 1. Dün, geçenlerde, geçende 2. Gece · 46/9

keçik-: Geç kalmak, gecikmek · 16/2, 18/10, 39/9, 60/8

keçiktir-: Geciktirmek, tehir etmek · 69/8, 70/14,

keçke: Akşam, akşamleyin · 9/12, 29/4, 29/8, 67/8, 69/2

kedey: Yoksul, fakir · 12/18

kek: 1. Kin, öç, intikam 2. Ar, namus, şeref · 83/15

kel-: 1. Bir yere gitmek 2. Varmak, ulaşmak 3. Vakti zamanı gelmek 4. Yardımcı fiil olarak kullanılır 5. Süreklilik, devamlılık bildirir · 4/8, 4/17, 8/2, 8/10, 8/16, 8/18, 8/19, 9/6, 10/1, 10/5, 11/1, 11/15, 12/3, 12/10, 13/8, 13/10, 13/16, 14/5, 14/8, 16/1, 16/8, 16/14, 16/15, 17/6, 17/17, 18/4, 19/7, 21/11, 21/16, 23/13, 23/15, 24/3, 25/6, 25/17, 26/2, 26/14, 28/10, 28/14, 28/15, 29/16, 30/9, 34/4, 38/18, 39/7, 39/8, 39/17, 41/3, 41/18, 42/5, 42/10, 43/4, 43/19, 46/13, 46/15,

47/4, 47/16, 49/4, 49/11, 50/2, 50/4, 51/2, 51/13, 52/3, 52/9, 54/15, 55/4, 57/9, 59/4, 62/15, 63/8, 63/10, 64/9, 64/13, 65/8, 65/15, 67/11, 67/16, 67/17, 68/5, 68/19, 69/3, 70/13, 70/16, 71/11, 72/8, 72/14, 73/4, 73/7, 74/10, 74/14, 76/4, 76/11, 77/15, 77/18, 78/8, 78/13, 80/10, 80/16, 81/8, 81/9, 81/10, 82/2, 82/5, 83/3, 83/4, 83/8, 84/10, 84/11, 85/4, 85/9, 86/9, 87/4, 88/2, 88/9, 88/10, 88/13, 89/4, 89/16, 90/1, 90/12, 90/13

kelecek: Gelecek · 60/10

keler: Gelecek · 13/3, 25/11, 37/10, 62/17

kelesi: Gelecek, sıradaki · 27/4

kelin: Gelin · 67/5, 83/15, 90/11

kelis: Geliş · 81/7

kelis-: Anlaşmak, sözleşmek, uyum sağlamak · 18/2, 28/10

kelte: Kısa · 53/17

keltir-: Getirmek · 81/3, 85/1, 85/16

keltirüw: Getirme · 73/5

kelüw: Gelme · 33/1, 50/5, 58/10

kem: 1. Eksik, az 2. Kötü, zayıf, düşük 3. Sakat, arızalı · 14/12, 23/14, 94/4

kemālat: Olgunluklar · 32/11

kemçilik: 1. Eksiklik, hata 2. Yoksulluk, garipçilik · 4/1, 84/15, 86/12

keme: Gemi · 54/3

kempir: Koca karı, ihtiyar hanım · 17/11, 61/5

keñ: 1. Geniş, bol 2. İyi niyetli, alçak gönüllü · 39/1, 79/16

keñes: 1. Söyleşi, sohbet 2. Tavsiye 3. Meclis, heyet, kurul · 4/18

keñes-: 1. Söyleşmek, sohbet etmek 2. İstişare etmek, akıl danışmak · 18/16, 41/9

kerek: Gerek, lâzım · 26/14, 27/14, 32/12, 58/18, 62/4, 68/18, 71/5

kereksiz: Gereksiz · 19/9

kerekti: Gerekli, lâzım · 19/8, 68/13

keril-: 1. Gerilmek 2. Uzamak, uzayıp gitmek 3. Kurulmak, kasılmak · 42/11

kerne-: 1. Ağzına kadar dolmak, taşmak 2. Neşelenmek, keyiflenmek 3. Boğulmak, dolmak · 31/8

keşāfet: Bela, facia, felaket · 79/13

kesb: 1. Meslek 2. Girişim, uğraş, iş · 40/18

kesil-: 1. Kesilmek 2. Ceza verilmek, cezalandırılmak · 82/10

keskek: Yaralı hayvanın yarasını yalamaması için boynuna takılan nesne, engel · 18/12

ket-: Bir yere doğru yönelmek, gitmek 2. Bir yerden veya bir işten ayrılmak 3. Tüketilmek, harcanmak 4. Geçmek, ilerlemek · 12/13, 15/2, 18/14, 20/6, 20/11, 21/4, 21/14, 23/12, 24/4, 25/7, 25/9, 27/10, 27/18, 28/5, 30/6, 33/11, 33/14, 33/19, 35/6, 36/13, 37/1, 37/2, 40/2, 46/15, 47/5, 47/10, 48/3, 49/9, 49/11, 50/6, 53/10, 55/9, 58/19, 60/3, 62/5, 64/12, 66/10, 66/17, 67/6, 67/8, 67/13, 72/12, 74/15, 75/19, 76/11, 77/9, 78/19, 79/9, 82/15, 82/19, 83/6, 84/11, 85/12, 86/4, 87/9, 88/11, 91/4

ketkir-: Gitmesini sağlamak, gidermek · 35/18

kewde: bk. **gewde** · 45/10, 82/12, 87/3

keyin: 1. Sonra 2. Geri bk. **keyün** · 4/2, 88/12

keyit: Rütbe, derece, ün · 28/11

keyün: bk. **keyin** · 12/14, 14/7, 162/2, 18/1, 20/4, 21/14, 28/13, 34/5, 37/10, 49/10, 59/8, 60/2, 62/3, 64/15, 65/7, 66/8, 72/4, 83/13, 85/1, 85/3, 87/6

kez: 1. Zaman, süre, vakit 2. Aşırın 3. Okun ipe geldiği yer, gez 4. Devenin

hörgüçleri arasındaki oyuk yer · 35/9, 41/3, 49/4

kezek: 1. Sıra, kuyruk 2. Vardiya, posta · 42/10

kezinde: Vaktinde, zamanında, vaktiyle · 7/13, 8/8, 80/10, 89/16

kez kel-: Karşılaşmak, rast gelmek · 41/3, 49/4

kiçkene: Küçük, ufak · 22/4, 83/1

kilem: Halı · 76/8

kilt: 1. Anahtar 2. Bir şeyi öğrenmenin yolu, vasıtası 3. Birden, aniden · 44/12, 47/8

kim: Kim soru zamiri · 5/8, 6/2, 10/15, 11/13, 19/2, 21/6, 22/16, 24/13, 37/3, 37/6, 41/4, 46/18, 48/14, 53/6, 54/7, 55/18, 56/1, 57/11, 57/19, 60/1, 61/18, 63/13, 64/5, 64/10, 65/19, 66/2, 66/18, 67/19, 85/14, 90/7

kimde kim: Herhangi biri · 54/7

kinä: bk. **günāh** · 83/16

kir: 1. Terazi 2. Kirli, pis 3. Çamaşır · 17/10

kir-: 1. Girmek 2. Kâr, girdi sağlamak 3. Yazılmak, kaydolmak · 18/5, 27/5, 27/14, 39/7, 50/3, 57/3, 59/3, 65/3, 83/3, 85/11, 86/4, 86/8

kirgiz-: Sokmak, içeri almak, dahil etmek · 8/13, 18/12, 61/15, 65/11, 73/8

kiris-: Başlamak, girişmek, teşebbüs etmek · 70/5, 78/11, 79/9

kirpik: Kırpık · 79/8

kisi: 1. İnsan, adam, birey, şahıs 2. Yabancı 3. Misafir, konuk bk. **kişi** · 4/6, 8/15, 9/12, 10/11, 10/14, 10/16, 10/18, 14/1, 14/12, 15/8, 15/9, 15/10, 17/17, 18/15, 22/4, 23/4, 23/1124/19, 25/7, 26/13, 26/17, 28/7, 34/7, 34/12, 37/12, 37/16, 37/18, 40/4, 47/9, /4, 8/4, 49/13, 55/7, 57/5, 58/17, 63/17, 67/6, 67/8, 67/12, 68/2, 68/3, 68/13, 68/19, 69/13, 70/10, 70/12, 74/2, 74/8, 74/11, 74/17, 75/15, 78/8, 78/13, 79/12, 80/4, 80/19, 81/9, 84/19, 85/14, 85/15, 86/3, 86/9, 87/5, 90/12

kisilik: İnsaniyet, kişilik · 23/11

kişi: bk. **kisi** · 81/1

kitāb: Kitap · 1/5, 5/2, 19/17, 20/15, 22/9, 34/16

kiy-: 1. Giymek 2. Sarınmak, bürünmek, örtünmek 3. Takmak · 7/10, 44/16

kiyew: 1. Koca, eş 2. Damat, güvey · 29/11, 32/11, 33/7, 33/8, 33/10, 49/6, 51/13, 65/13, 66/3, 66/17, 85/5

kiyūk: Geyik · 77/7

kiyüm: Giyim, elbise, giysi · 7/10, 39/18, 66/14, 86/2, 87/17, 89/8, 90/5

kiyin-: Giyinmek · 75/13, 87/17

kiyindir-: Giyindirmek · 13/18, 15/13, 16/3, 75/14

kniga: kitap · 70/3, 72/9, 73/2

köbeytüw: 1. Çoğaltma, artırma 2. Çarpma · 32/14

köbi: Çoğu · 39/11, 40/15, 47/13, 66/17

köger-: 1. Mavi renge bürünmek, mavileşmek 2. Yeşermek, yeşillenmek 3. Küflenmek 4. Morarmak · 86/3

kök: 1. Gökyüzü, gök, sema 2. Çadırın ağaçlarını birbirine bağlayan kayış 3. Mavi 4. Yeşil, çimen, sebze, meyve · 18/11

kökirek: 1. Göğüs, sine, göğüs kemiği 2. Şuur, sezgi, düşünce 3. Kendini beğenmiş, kibirli · 31/8

kökoray: Yeşillik · 60/19

köl: 1. Göl 2. Çok, sayısız · 7/13, 13/13, 35/10, 35/12, 76/5, 76/6, 76/9, 76/18, 77/12, 84/18

köm-: Gömmek, defnetmek · 93/6

kön-: 1. İkna olmak, kabul etmek 2. Sabretmek, göğüs germek · 14/19, 27/12, 47/14, 58/7, 75/19, 94/8

köndir-: İkna etmek · 57/19

könil: 1. Gönül 2. Fikir, ülkü, düşünce · 9/16, 11/3, 14/15, 16/4, 32/12, 33/13, 34/9, 35/5, 42/8, 48/19, 49/9, 51/2, 52/13, 53/13, 59/3, 75/16, 78/8, 78/16, 79/17, 85/13, 93/3

köp: 1. Çok, fazla, bol 2. Devamlı, sürekli 3. Halk, topluluk · 3/8, 6/3, 6/4, 6/6, 7/5, 12/14, 24/1, 25/8, 39/9, 47/9, 54/9, 54/19, 57/15, 59/4, 60/8, 76/3, 76/7, 76/14, 78/14, 80/12, 81/4, 83/11, 86/1, 86/7

kör-: 1. Görmek 2. Buluşmak, görüşmek 3. Başından geçmek, tecrübe etmek 4. Kınamak, suçlamak 5. Saymak · 1/5, 5/8, 5/15, 5/17, 5/18, 6/2, 12/9, 13/11, 13/15, 15/18, 16/11, 17/4, 22/9, 22/19, 23/1, 23/7, 24/2, 27/1, 28/3, 32/12, 33/6, 34/13, 36/12, 36/19, 41/5, 45/15, 47/12, 47/17, 48/18, 49/3, 50/11, 50/16, 52/5, 52/10, 52/18, 56/8, 56/10, 56/11, 57/7, 60/4, 61/1, 61/18, 62/10, 63/13, 64/10, 65/1, 65/13, 66/9, 67/2, 68/14, 69/11, 71/2, 75/14, 79/6, 81/10, 81/11, 81/14, 82/15, 82/17, 84/11, 84/16, 84/18, 85/19, 86/12, 86/15, 89/3, 90/1, 90/4, 90/10, 91/15, 91/17

körgensü-: Bilgiçlik taslamak, ukalalık etmek · 15/17

köril-: bk. **körin-** · 40/12

körin-: 1. Görünmek 2. Belli olmak, tanınmak bk. **körün-** · 3/7, 7/11, 7/14, 8/7, 8/9, 9/12, 32/7, 35/13, 38/5, 38/14, 40/1, 50/17, 56/1, 63/9, 67/19, 79/3, 79/5, 84/18, 86/4, 86/9, 87/13, 88/4, 88/6, 88/16

körkem: Yakışıklı, güzel · 22/18, 29/2, 42/9

körset-: 1. Göstermek 2. Birine yersiz leke sürmek, cezalandırmak 3. Şekillendirmek, göstermek · 41/15, 42/12, 78/14, 82/6, 92/2

körün-: bk. **köril-** · 32/4, 50/17

körüw: 1. Görme 2. Karşılaşma 3. Her şeyi bilme 4. Layık görme 5. Öğrenme, işitme 6. Sevinme 7. Rast gele, herkese, kim olursa 8. Sezme, anlama 9. İsteme · 10. Bulma, alma · 50/8

köter-: 1. Kaldırmak, yerinden kıpırdatmak 2. Methetmek, abartmak 3. Bir işi ele almak, yürütmek 4. İnanmak, dayanmak, tozmak 5. Fırlatmak, çıkarmak 6. Kıpırdatmak, kımıldatmak 7. Bağırış, gürültü çıkarmak 8. Alıkoymak · 4/9, 9/2, 11/5, 15/10, 55/16, 70/17

köteril-: 1. Yükselmek, kalkınmak 2. Terfi etmek 3. Büyüyüp gelişmek 4. Kaymak, çıkmak 5. Yerinden kalkmak 6. Budamak 7. Kayrılmak, dikleşmek 8. Büyütmek 9. Taşımak, dolup taşmak 10. Güçlenmek 11. Eğilmek · 88/6

köterüw: Kaldırma · 38/12

köz: 1. Göz 2. Miras, hatıra 3. Gün ışığı 4. Gözünün önü, yanı · 15/11, 27/17, 29/1, 35/10, 36/12, 37/7, 44/15, 48/2, 48/18, 49/12, 49/13, 53/14, 54/1, 55/13, 55/14, 56/1, 60/3, 63/17, 64/5, 65/16, 66/9, 74/5, 77/2, 79/7, 79/10, 82/4, 86/2, 86/4, 87/13

közde-: 1. Bir şeyi maksat edinmek 2. İşi organize etmeyi amaçlamak · 45/16

krestyanski: Köylü · 8/1, 65/10

küç: 1. Güç, kuvvet 2. Etki, tesir 3. Birim zamanda yapılan iş 4. Askerî güç 5. Ağırılık · 88/14

küçey-: Şiddetlenmek, güçlenmek, artmak · 79/17, 88/7

küçti: 1. Güçlü, kuvvetli 2. Sağlam 3. Sert, tesirli · 45/18

küçtilik: Güçlülük, kuvvetlilik · 79/2

kül-: 1. Gülmek 2. Alay etmek · 17/12, 46/16, 50/11, 69/11, 85/13

küldir-: Güldürmek · 17/19

külümsire-: Gülümsemek, tebessüm etmek · 14/11, 42/7

külki: 1. Gülüş, gülme 2. Alay, dalga geçme · 32/15, 51/9, 92/10

küllî: Küllî, hepsi, tamamı, bütün · 36/4, 68/8, 85/8, 88/14

kün: 1. Güneş 2. Gün, gündüz 3. Tam gün 4. Vakit, zaman 5. Hava durumu · 3/13, 7/13, 9/14, 11/9, 11/15, 14/2, 14/3, 14/12, 16/5, 16/13, 18/11, 19/11, 20/10, 22/14, 22/15, 23/15, 23/17, 24/11, 26/9, 27/12, 30/18, 32/12, 34/3, 34/8, 35/5, 35/13, 36/16, 38/15, 43/5, 46/11, 46/15, 48/2, 50/1, 50/7, 51/11, 51/14, 52/7, 53/12, 54/18, 56/15, 58/9, 58/19, 59/4, 59/5, 59/8, 59/9, 60/8, 60/9, 62/19, 63/5, 64/7, 64/9, 65/12, 66/7, 67/14, 68/12, 70/2, 72/9, 72/12, 72/13, 73/4, 74/1, 74/14, 76/9, 77/10, 77/16, 78/7, 78/17, 79/3, 79/4, 80/3, 80/9, 80/12, 81/8, 82/1, 83/8, 84/12, 86/5, 86/16, 87/14, 91/17, 92/12

künde: Her gün, günde · 6/4, 17/17, 20/11

kündestik: Çekemezlik, rekabet · 13/6

kündüz: bk. **kündiz** · 89/5

kündiz: Gündüz, gündüzün bk. **kündüz** · 61/2, 61/12

küt-: 1. Beklemek 2. Ağırlamak, ikramda bulunmak 3. Bakmak, gütmek · 54/15, 90/6

küy-: 1. Yanmak, tutuşmak 2. İç kan ağlamak · 25/14, 86/18

küydür-: 1. Yakmak, yandırmak 2. Haksız yere suçlamak, iftira etmek, karalamak 3. Üzmek, zor durumda bırakmak, kalp kırmak · 86/18

küyiniçi: Üzücü · 61/17

küyli: 1. Varlıklı, zengin 2. Semiz, besili 3. Ahenkli · 7/1

küyse-: 1. Geviş getirmek 2. Hiç durmadan, devamlı surette yemek 3. Yersiz, uygunsuz konuşmak · 61/4

küyük: 1. Yanık 2. Yangın yeri 3. Yakınış, kaygı, dert, ızdırap · 77/9

küzgi: Güz vakti, sonbahar · 16/17

K

ķabir: Kabir · 82/3, 82/6

ķabūl: Kabul, bir Őeye razı olma · 51/5, 51/6, 56/13, 64/18, 72/1, 82/9

ķacı-: Yorulmak, bitkin dūŐmek · 54/6

ķaç-: 1. Kaçmak 2. Bir Şeyi yapmak istememek, kaytarmak 3. Ortadan kaybolmak · 7/15, 33/10, 33/13, 33/14, 55/12, 55/18, 60/8, 65/15, 66/7, 66/14, 70/16, 73/9, 74/1, 80/1, 86/7

ķaçan: Ne zaman · 3/11, 7/7, 41/18, 48/3, 63/8, 81/16, 88/11

ķaçır-: Kaçırarak · 73/10

ķaçķın: Kaçak, firari, kaçķın · 74/7

ķaçuw: Kaçma · 70/2

ķadar: 1. İmkân, fırsat 2. Kadar · 41/16

ķadem: 1. Adım 2. Yön · 3/10

ķadīmī: Eski yazı taraftarı · 17/4

ķadirles: Birbirine değer veren, hürmet eden · 43/9

ķadir: Hürmet, saygı, kadir, değer · 15/15, 61/13, 48/6

ķadirle-: Hürmet etmek, saygı göstermek · 45/11

ķadirli: Saygın, hürmetli, değerli · 24/18

ķadirsiz: Değersiz, önemsiz · 84/14

ķaęaz: 1. Kâğıt yaprak, sayfa 2. Yayın 3. Belge, döküman 4. Kâğıt mamülü · 34/8, 34/11, 34/16, 36/14, 56/17, 65/19, 66/1, 72/14, 72/16, 73/6, 73/18, 78/10, 81/2, 85/1, 90/10, 90/11, 90/15

ķahır: 1. Öfke, sinir, hiddet 2. Ayaz, soğuk · 94/3

ķak-: 1. Çakmak eylemi 2. Vurmak, tıklatmak 3. Silkmek 4. Sallamak, sarsmak

5. Kırmak 6. Çarpmak 7. Çalmak, yürütmek 8. Mahrum bırakmak · 79/8

kaḳpan: 1. Kapan, tuzak 2. Kandırma, dolandırma, hile · 17/15, 36/5

kaḷ- 1. Kalmak 2. Belirtilen miktarda bulunmak 3. Geç kalmak, geçikmek 4. Geri kalmak 5. Yardımcı fiil · 3/4, 4/2, 8/7, 8/15, 8/17, 10/18, 11/16, 13/5, 14/2, 17/11, 20/16, 21/6, 22/11, 23/18, 24/1, 24/17, 25/16, 28/2, 33/2, 33/7, 37/7, 37/10, 37/12, 37/13, 38/5, 38/13, 39/3, 42/8, 46/16, 50/13, 52/2, 54/1, 54/12, 54/15, 55/9, 55/18, 58/10, 59/14, 60/14, 62/1, 67/19, 68/4, 68/8, 69/6, 72/3, 72/14, 75/10, 76/10, 77/18, 78/19, 80/5, 80/6, 80/17, 82/18, 84/17, 84/19, 85/18, 86/3, 88/13, 89/6, 92/4, 92/6

kaḷa: Şehir, kent · 9/11, 9/18, 19/6, 32/16, 50/1, 64/7, 64/13, 73/7, 74/4, 75/9, 87/11, 89/16

kaḷay: Nasıl · 9/5, 9/13, 14/9, 18/17, 24/4, 30/19, 69/12, 71/18

kaḷb: Kalp · 52/17, 78/10

kaḷcınḡda- Şaka yapmak · 17/13

kaḷcınḡdas- Şakalaşmak · 19/3, 39/5

kaḷem: Kalem · 59/7

kaḷḡi- 1. Uyuklamak, gözleri kapanmak 2. Sakinleşmek, sessizlik hakim olmak · 77/11

kaḷıḡ: 1. Gelin olacak kıza verilen para veya armağan 2. Başlık parası 3. Kalın 4. Çok, sayıca fazla 5. Sık, yoğun · 49/5, 66/3, 88/11, 89/3

kaḷıḡdıḡ: 1. Kalınlık 2. Sıklık, yoğunluk 3. Nişanlı kız · 51/19

kaḷta: 1. Cep 2. Servet, zenginlik · 34/15, 70/6, 90/8, 90/9, 90/15

kaḷtıra- 1. Titremek 2. Donmak, üşümek 3. Korkudan titremek 4. Zar zor geçinmek · 88/14

kaḷtıy- Donmak, kıyılamamak · 89/17

kaḷuw: Kalma · 70/11

kaḡçı: Kamçı, kırbaç · 28/7, 37/12

kāmil: 1. Hakikat, gerçek, kāmīl 2. Tamamen, bütünüyle 3. Reşit · 65/12, 84/12

kāmṣat: Vizon · 44/16

kaḡa: 1. Tohum 2. Bir şeyin kabuğu, dışı 3. Yedi yaşındaki kartal 4. Sadece · 21/12

kaḡa‘at: Kanaat, tatmin olma, azla yetinme · 12/6

kaḡaḡa: Ne kadar · 12/7, 13/12, 19/15, 24/8, 34/7, 36/15, 38/11, 73/10

ķanday: Nasıl · 44/11, 45/5, 53/2, 67/2, 76/17, 76/18, 77/1, 77/10, 77/11, 77/13, 77/14, 77/15, 77/17, 77/18, 77/19

ķandı: Kanlı, kan bulaşmış · 79/7

ķandı ķakpan: Kurnaz, açık göz · 17/15

ķandır-: Kandırmak, doyurmak, tatmin etmek · 42/16

ķant: Kesme şeker · 32/16

ķar: Kar · 47/6, 77/19, 88/12, 89/3

ķara: 1. Kara, siyah 2. Bir şeyin gölgesi 3. Yas tutarken bağlanan siyah örtü 4. Büyükbaş hayvan · 23/11, 29/7, 31/18, 36/2, 61/3, 69/11, 90/14, 93/14

ķara-: 1. Bakmak 2. Aramak, araştırmak 3. Yoklamak, incelemek 4. Dikkate almak, değerlendirmek 5. Beklemek, oyalanmak 6. İlgilenmek, uğraşmak 7. Ait olmak, bağlı olmak 8. Saymak, kabul etmek 9. Bağlamak 10. İncelemek, değerlendirmek · 1/5, 5/7, 9/5, 9/16, 12/1, 12/2, 17/18, 20/3, 22/4, 23/9, 24/2, 29/17, 31/7, 33/9, 34/16, 39/14, 39/19, 40/3, 46/12, 52/6, 58/9, 59/2, 63/2, 63/9, 63/16, 65/8, 70/12, 77/2, 77/5, 77/9, 79/11, 90/6, 91/12

ķaraça: 1. Kasım ayı 2. Koyu kahverengi, karaya yakın · 77/5

ķarağım: Büyüklerin küçüklere karşı kullandığı sevgi ifadesi, yavrum, evladım · 15/19, 18/8, 18/9, 19/2, 53/15, 62/9, 81/16

ķaraņ: 1. Karanlık 2. Ağır, zor, azaplı · 3/13

ķarandaş: kalem · 34/8, 90/9

ķaraņğı: 1. Karanlık, loşluk 2. Belirsiz, şüpheli, kuşku 3. Cahil, bilgisiz bk. **ķaraņgu** · 92/4

ķaraņgu: bk. **ķaraņğı** · 4/4

ķarat-: 1. Kendine bakmasını sağlamak, baktırmak 2. Ertelemek, geciktirmek, sonraya bırakmak 3. İstila etmek 4. Göstermek, tedafî ettirmek 5. Ağzının içine bakmak · 60/8

ķaraw: 1. Bakma 2. Art niyetli, sinsî, adaletsiz 3. Cimri, pinti, hasis · 49/12

ķaray: Göre, bir şeye veya bir yere doğru, kadar · 49/7, 87/15

ķarayt-: 1. Karartmak, siyahlaştırmak 2. Göze görünecek şekilde yukarıya doğru kaldırmak · 81/17

ķargıs: 1. Kargış, beddua, lanet, telim, ilenç · 61/8

ķarındas: 1. Küçük kız kardeş 2. Yaşça büyük erkeklerin kadınlara

kullandıkları hitap, bacı 3. Akraba, hısım, kardeş · 31/9

karşı: 1. Bir şeyin karşı tarafı 2. Karşı karşıya, yüz yüze · 15/16, 47/16, 56/13, 68/10, 72/6, 78/17, 86/15

karşılaş-: 1. Karşı çıkmak, direnmek, mukavemet göstermek, karşı durmak · 47/10

kaş: 1. Kaş 2. Düşmanlık eden kimse, hasım 3. Hakiki, gerçek · 44/15

kaskır: 1. Kurt, börü 2. Cesur, atılğan · 77/7

katar: 1. Katar, sıra, dizi 2. Grup, topluluk 3. Akran, denk 4. Birkaç kat birden · 39/3, 40/2, 41/3, 46/12

katı-: 1. Donmak, don tutmak 2. Büyümek, gelişmek · 88/13

katır-: 1. Kurutmak, sertleşmek 2. Dolandırmak, kandırmak · 19/9, 77/19

kattı: 1. Sert, katı 2. Yüksek, gür 3. Soğukkanlı, güçlü 4. Cimri, pinti, hasis · 61/10

kay: Hangi · 19/6, 39/8, 52/7, 60/7, 78/6

kaybir: Bazı · 10/10

kayda: Nerede, nereye · 7/15

kaygı: 1. Kaygı, tasa 2. Endişe, evham bk. **kaygu** · 32/13, 34/5, 36/13, 38/10, 48/3, 55/11, 83/9

kaygılan-: Kaygılanmak, evhamlanmak · 81/3

kaygır-: Kaygılanmak, gamlanmak, kederlenmek, üzülme · 36/16, 53/11

kaygu: bk. **kaygı** · 36/18, 92/3

kaygılı: Kederli, tasalı, acılı, kaygılı · 38/11

kayna-: 1. Kaynamak 2. Pişmek, haşlanmak 3. Çok sıcak olmak, kavurmak 4. Çok miktarda bulunmak · 31/11, 92/9

kaynat-: 1. Kaynatmak, pişirmek, haşlamak · 87/12

kayra-: 1. Bilemek, keskinleştirmek 2. Güçlendirmek, cesaretlendirmek · 25/11, 70/14

kayrat: Güç, kuvvet, cesaret, mecal · 60/4

kayratlan-: 1. Kuvvetlenmek 2. Gayretlenmek 3. Cesaretlendirmek, güç bulmak · 37/16, 55/15

kayratlandır-: Kuvvetlendirmek, gayretlendirmek, cesaretlendirmek · 65/6

kaysı: Hangi, hangisi bk. **kayısı** · 33/16, 51/3, 51/18

ķayt- (I): 1. Dönmek, gittiği yerden geri gelmek 2. Hâlsizleşmek, basılmak, hızı düşmek 3. Ölmek, vefat etmek · 10/12, 18/2, 20/17, 21/4, 25/8, 31/9, 41/2, 45/17, 55/9, 63/17, 64/12, 71/11, 74/18, 81/1, 83/2, 83/4, 83/5, 83/7

ķayt- (II): *Kalay et-* birleşik fiilinin kısalmış hâli · 16/9, 23/18, 62/10, 67/3, 75/19, 80/6, 84/4

ķayta: 1. Gene, yine, tekrar 2. Bilakis, tam tersine, aksine · 9/8, 9/9, 62/4

ķaytar-: 1. İade etmek, geri göndermek, geri vermek 2. Sürünün yönünü değiştirmek 3. Kur'an surelerini tekrar tekrar okumak · 21/1, 24/10, 28/8, 28/12, 29/8, 31/6, 41/6, 68/18, 72/16

ķaytarıl-: Geri verilmek · 69/7

ķaytüp: Nasıl, ne yapıp, ne edip · 45/19, 80/6

ķayusı: bk. **ķaysı** · 9/1, 21/10, 9/1, 70/6, 71/16

ķaz: Kaz · 76/6, 77/15

ķaz-: 1. Kazmak 2. Tırmalamak 3. Aslını, kökünü çok detaylı araştırmak · 91/10

ķazā: 1. Kaza, ölüm, vefat, ecel 2. Vaktinde kılınmayan namazın sonraya bırakılması · 85/2, 92/7

ķazak: Kazakistan'da yaşayan Türk soylu halk ya da bu halktan olan kimse · 1/3, 1/4, 3/6, 4/2, 4/7, 5/5, 5/10, 5/16, 7/14, 8/10, 9/17, 16/17, 17/2, 19/7, 22/1, 22/6, 36/4, 64/15, 65/11, 65/12

ķazakķa: 1. Kazakķa, Kazak dilinde 2. Kazak gibi · 3/5, 6/3

ķazakķılıķ: 1. Kazaklara has gelenek görenek 2. Kazaklara özgü yapı · 81/12

ķazan: 1. Büyük tencere, kazan 2. Metal eritmeye yarayan büyük kazan 3. Suyun kışın buz tutmayan, derin, balıkların çokķa bulunduğu yeri 4. Ekim ayı · 92/9

ķıl-: Kılmak, bir işi yapmak · 6/12, 9/16, 12/9, 12/11, 13/14, 14/4, 20/8, 28/7, 27/12, 31/15, 33/1, 36/6, 37/8, 37/18, 38/4, 40/18, 41/1, 47/2, 57/15, 58/13, 59/3, 62/14, 66/2, 67/4, 67/6, 69/5, 69/8, 69/12, 69/18, 70/18, 72/6, 73/11, 74/5, 74/16, 75/4, 80/14, 80/15, 81/12, 81/13, 82/2, 83/14, 83/15, 84/8, 86/8, 87/12, 89/13, 90/7

ķılıķ: Kılıķ · 93/7

ķılın-: Kılınmak, edilmek · 18/15

ķıluw: Kılma, yapma · 27/11

ķımār: 1. Heves, arzu, istek 2. Merak 3. Şans oyunu, kumar · 4/13

ķımbat: 1. Kıymetli, pahalı 2. Saygılı, hürmetli · 48/3, 48/5, 48/7

ķımız: Kımız, kısrak sütün den yapılan millî içki · 7/9, 11/10, 16/17, 18/7, 19/5

ķıran: 1. Dağlık veya hiç kimsesiz sahrada bulunan kartal cinsinden kuş çeşidi 2. İyi uçan, iyi avlayan kartal 3. Akıllı · 30/11, 53/19

ķırğıy: Ufak tefek kuşları yakalayarak yiyen, eğik gagalı, keskin tırnaklı yırtıcı kuş · 54/2

ķırında-: 1. Yan oturmak 2. Göze çarpmak için yan yan yürümek · 7/11

ķırķ: Kırk sayısı · 12/3, 12/15, 13/10, 28/9

ķırlı: Köşeli · 32/4

ķıs: Kış bk. **ķış** · 7/1, 21/5

ķış: bk. **ķış** · 7/6, 38/15, 47/6, 51/1, 53/1, 77/18, 86/11

ķışķa: Kısa bk. **ķışķa** · 39/14, 53/17, 60/17, 62/1

ķışķa: bk. **ķışķa** · 28/1, 56/12

ķışrak: Kısrak · 68/7

ķışsa: Destan, hikâye, kıssa 21/14, 21/17, 21/18, 22/1, 22/2, 22/10, 22/12

ķısta-: 1. Kışı geçirmek, kış boyu bulunmak 2. Sıkıştırmak, zorlamak, mecbur etmek · 7/2

ķıştaw: Kışlak bk. **ķıştaw** · 64/8

ķıştaw: bk. **ķıştaw** · 85/11

ķıy-: 1. Bir şeyi kesmek, kırmak 2. Feda etmek, kıymak · 27/17, 45/3, 75/12

ķıyâfetli: İyi giyimli · 39/16

ķıyıl-: 1. Kıyılmak 2. Güzel görünmek 3. Nazlanarak bakmak 4. Yalvarmak, yakarmak · 44/15

ķıyna-: 1. Zorlamak, eziyet etmek, zorluk çektiirmek 2. · 86/14

ķıynal-: 1. İzdırap çekmek 2. Zorlanmak, zorluk çekmek 3. İhtiyaç duymak · 89/9

ķıysık: Eğri, çarpık, yamuk · 15/8

ķız: 1. Kız 2. Genç kız · 5/3, 5/10, 5/15, 7/10, 10/10, 12/15, 12/16, 13/1, 13/9, 13/12, 13/13, 14/1, 14/9, 14/17, 15/13, 15/18, 16/3, 18/16, 19/2, 22/13, 22/19, 25/9, 26/6, 26/8, 26/13, 27/8, 28/15, 29/3, 29/4, 30/4, 33/2, 33/3, 33/8, 33/14, 36/8, 36/10, 36/13, 38/12, 38/17, 38/18, 39/3, 40/1, 44/8, 44/12, 45/3, 45/18, 46/12, 46/13, 47/1, 47/7, 47/13, 47/15, 48/3, 48/8, 48/12, 53/3, 59/14, 59/18, 60/1, 61/9, 61/13, 61/14, 64/14, 66/2, 69/17, 70/1,

70/16, 71/13, 72/17, 72/18, 73/9, 74/1, 74/2, 84/2, 84/12, 91/3, 91/13, 93/9, 93/15

kız-: 1. Isınmak, kızmak 2. Vücut ısısının yükselmesi 3. Sarhoş olmak 4. Yoğunlaşmak, kızışmak 5. Coşmak, ilham gelmek · 11/10, 39/5, 55/10, 79/1, 89/7

kızar-: 1. Kızarmak, kırmızı olmak 2. Yüzü kızarmak 3. Utançtan, sıkıntıdan kızarmak · 31/6

kızdır-: Kızdırmak, ısıtmak · 25/10, 37/6

kızgaldak: Lâle · 46/14

kızgan-: 1. Kıskanmak, haset etmek 2. Esirgemek, kıyamamak · 53/11

kızık: 1. İlgi çekici, enteresan 2. Nimet, baht 3. Hayret edilecek, şaşılacak durum · 38/14, 51/9, 52/14

kızık-: 1. İlgilenmek, ilgi duymak 2. İmrenmek, gıpta etmek · 20/4, 22/18, 53/2

kızıl: 1. Kızıl, kırmızı, al 2. Hayvan eti 3. İnsan yüzündeki kırmızılık, pembelik 4. Demli çay · 53/18, 82/10

kızın-: 1. Güneşlenmek, ısınmak 2. Kendini kaptırmak · 24/9

kobız: Kopuz · 67/15

koğakta-: Kaba davranmak, azarlamak · 86/7

kol: 1. El 2. Yazı 3. İş gücü 4. Asker, ordu 5. Uygun, layık · 5/18, 9/3, 9/8, 12/5, 12/10, 12/19, 13/7, 13/16, 26/7, 30/1, 34/8, 34/19, 41/14, 42/11, 44/11, 44/13, 47/7, 53/17, 55/16, 56/17, 60/14, 60/15, 65/19, 70/15, 74/5, 75/18, 80/17, 82/15, 85/6, 86/9, 87/9, 88/13, 90/9

kolay: Uzun gür saç · 53/3

kol koy-: İmza atmak, imzalamak · 85/6

kon-: 1. Konmak, yere inmek 2. Bir yere, yaşamak için yerleşmek 3. Geceyi bir yerde geçirmek 4. İnsan karakterinde yer etmek 5. Vücuda tam oturmak · 7/5, 14/5, 21/16, 50/2, 60/18, 65/7, 74/14, 78/7, 82/1, 84/18

konak: 1. Konuk 2. Davet edilen kimse, davetli 3. Bir çeşit pırasa · 9/11, 21/15, 46/13, 82/18

koğır: 1. Kahverengi 2. Sade, gösterişsiz 3. İsteksiz, gönülsüz, soğuk · 8/7

koğırawlat-: Zil çaldırmak · 8/8

kopya: Kopya, suret · 72/7, 72/10, 73/4, 73/15

koşaşan: 1. Çiçek aşısını bulan evliya, Horasan 2. Çiçek hastalığı · 39/16

koğā-: 1. Korumak, savunmak, müdafaa etmek, muhafaza etmek 2.

Yardım etmek, kollamak 3. Savunmak · 65/17, 78/14

korķ-: Korkmak, űrkmek, dehşete kapılmak · 114/14, 52/3, 74/9

korķınç: Korku, dehşet · 54/8, 60/13, 88/8

korķınıcsız: Korkusuz, tehlikesiz · 78/9

korķıt-: Korkutmak · 41/15

kos-: 1. Katmak, birleştirmek, eklemek 2. Evlendirmek 3. Birine maddi yardımda bulunmak bk. **koş-** · 42/9, 52/15

koş-: bk. **kos-** · 19/12, 26/17, 33/13, 54/14, 60/6, 68/8

koşakta-: 1. Koyun ve keçileri kafa kafaya gelecek şekilde bağlamak 2. Evlendirmek · 30/7, 30/7

koşaktal-: Evlendirilmek, başgöz edilmek · 57/8

koşıl-: 1. Eklenmek, katılmak, iştirak etmek, ilave olmak 2. Kavuşmak, evlenmek bk. **koşul-** · 11/3, 28/6

koşul-: bk. **koşıl-** · 37/19, 46/6, 52/13, 57/10

koşuluw: Eklenme, katılma · 52/6

koşuw: 1. Katma, birleştirme, ekleme 2. Evlendirme · 82/16, 92/13

koy: 1. Koyun 2. bk. **goy** · 8/4, 11/2, 13/3, 61/4

koy-: 1. Koymak, bırakmak 2. Çarpmak, vurmak 3. Bir kimseyi bir işe yerleştirmek 4. Bırakmak, vazgeçmek 5. Kendi hâline bırakmak 6. Not vermek, değerlendirmek · 13/14, 14/9, 14/18, 15/5, 16/1, 16/4, 21/3, 21/7, 21/9, 24/4, 25/17, 26/16, 29/18, 34/2, 34/12, 36/15, 38/1, 39/6, 39/15, 40/9, 46/8, 50/4, 50/5, 55/8, 56/3, 61/11, 62/11, 64/16, 65/6, 71/6, 72/3, 80/13, 85/6

koyıs-: Koyulmasına yardım etmek · 50/10

koyun: 1. Göğüs ile giysi arası 2. Kollar arası, kucak 3. Toprağın altı · 68/16

koyuw: Koyma, bırakma bk. **koy-** · 14/6

kozğa-: İtelemek, kımıldatmak, hareket ettirmek · 50/10, 59/7, 83/12

kozi: 1. Kuzu 2. Bebek, çocuk · 18/12, 18/15

kubılt-: Çeşitlendirmek, oynaklaştırmak, güzelleştirmek bk. **kubult-** · 43/3

kubult-: bk. **kubılt-** · 24/7

kuçak: 1. Kucak 2. Merhamet, şefkat 3. Etki, tesir · 50/17

kuçaқта- 1. Kucaklamak, sarmak
2. Elinden düşürmemek, bırakmamak · 79/14, 82/3

kuda: Dünür · 24/19, 26/10, 26/17, 27/7, 27/11, 28/8, 28/10, 28/11, 28/13, 37/11, 64/16

kudalık: Dünürlük · 27/4

kudret: Allah, yaradan 2. Güç, kuvvet, kudret · 36/18, 48/15, 94/8

kula- 1. Düşmek, yıkılmak 2. Devrilmek, bozulmak 3. Yuvarlanmak 4. Tahttan düşmek, yerinden olmak 5. Sınavı geçememek · 17/11, 89/4

kulak: 1. Kulak 2. Şapkanın kulağı 3. Kulp, kol 4. Telli çalgılarda tel germeye yarayan burgu, kulak 5. Casus, ajan · 27/14, 42/16, 86/8

kulın: Atın altı aya kadar olan yavrusu, kulun · 48/7

kulpır-: 1. Güzelleşmek, canlanmak, renklenmek 2. Güzelliğiyle göz kamaştırmak · 54/2

kulpta-: 1. Kilitlemek, kapatmak 2. Sırrını hiç kimseye açmamak · 61/10

kuman: İbrik · 14/7

kun: 1. Öldürülmüş kimse için ödenen kan parası 2. Değer, bedel, fiyat, paha 3. Kadir, kıymet · 91/3

kur: 1. Çadırın iskeletini ve çubuklarını bağlayan yassı kayış 2. Çalı horozu, yaban horozu 3. Binilmeyen besili at, deve 4. Boş, öylesine, fuzuli · 27/3

kur-: 1. Kurmak, yapmak 2. Tutmak, asmak, yerleştirmek 3. Grup, parti veya siyasi bir organizasyon kurmak · 12/1

Qurān: Kur'an · 13/4, 82/2

kurbān: 1. Allah rızası için kesilen hayvan, kurban, adak 2. Bir ülkü uğrunda feda edilen veya kendini feda eden kimse, şehit · 58/5, 76/2

kurbi: Yaşları bir olan, yaşıt olan kimseler, akran, yaşıt bk. **kurdas** · 30/12, 32/3, 32/6, 32/14, 43/9, 43/13, 46/6, 59/9, 59/12, 62/16, 71/9, 84/13, 94/4

kurdas: bk. **kurbi** · 11/9

kurgat-: Kurutmak · 65/16

kurı-: Yok olmak, imha olmak, mahvolmak bk. **kuru-** · 19/1

kurıç: Çelik · 42/16

kurıl-: Kurulmak, oluşmak · 35/9, 70/13

kurt: 1. Kurtçuk, solucan, kurt 2. Tüberküloz hastalığının halk arasındaki adı · 4/10

ķurtta-: 1. Kurtlanmak 2. Kurtlanan hayvanın kurtlarını temizlemek · 18/11

ķuru-: bk. **ķuri-** · 37/5

ķuruķ: 1. Atları yakalamakta kullanılan ucuna ip baēlanmıř uzun sırık 2. Hilekârlık, dūzenbazlık · 38/1

ķus: Kuş bk. **ķuř** · 44/18, 54/2, 76/7, 93/13, 93/14

ķuř: bk. **ķus** · 47/3, 77/12

ķutķar-: 1. Kurtarmak 2. Azat etmek, özgür bırakmak · 88/1

ķutķaruw: 1. Kurtarma 2. Azat etme, özgür bırakma · 51/18

ķutluw: bk. Kurtulma · 58/16

ķutti: Mübarek, kutlu · 20/19

ķutul-: Kurtulmak, azat olmak · 60/14, 78/6, 80/1, 81/17

ķuw: 1. Kuēu kuřu 2. Kurumuř, sararmıř 3. Geçici, fani, yalan 4. Kav türü mantarlardan kurutularak elde edilen, çabuk tutuřan süngerimsi madde, kav 5. Hilekâr, dūzenbaz, dūzenbaz · 30/11, 66/18

ķuw-: 1. Birinin ardına dūřmek, kovalamak 2. Kovmak 3. Peřine dūřmek, takipçisi olmak · 64/5

ķuwan-: Mutlu olmak, sevinmek, kıvanmak · 20/10, 60/2, 62/13

ķuwaniç: 1. Sevinç 2. Sevinç kaynaēı · 10/8, 13/11, 60/14, 92/2

ķuwant-: Sevindirmek, neşelendirmek · 78/16

ķuwbař: Kısır · 11/18

ķuwwet: 1. Güç, kuvvet, derman 2. Besinlere baēlı enerji, kalori 3. Kuvvet 4. Destek, dayanak 5. Üretici güç · 78/1

ķuwwetle-: Fikren kollamak, desteklemek, savunmak · 15/6

ķuy-: 1. Dökmek, doldurmak, koymak 2. Boşaltmak 3. Bardaktan boşanırcasına yaēmak 4. Herhangi bir şeyi kalıba dökmek · 18/7

L

lā'ik: Uygun, layık, makul, mūnasip · 34/6, 56/9, 81/14, 86/13, 91/6, 91/15

lā'iklı: Uygun, elveriřli, mūnasip bk. **lā'iktı** · 26/10

lā'iktı: bk. **lā'iklı** · 50/19

lā'ikda-: Uygun hâle getirmek · 54/14

lakin: Lakin · 39/11, 49/15

lakinde: Lakin · 14/15

laķap: Yalan haber, rivayet · 29/3

laķtır-: Fırlatmak, atmak · 89/9

law: Bir köyden bir köye yolcu taşıyan at arabası · 8/4

lezzet: Lezzet, zevk, haz · 44/11

lezzetli: Zevkli, lezzetli · 41/7, 42/3

M

ma: Soru edatı · 3/3, 4/6, 8/17, 9/6, 19/6, 19/7, 19/8, 24/8, 26/10, 27/5, 37/2, 38/1, 38/3, 43/8, 45/1, 45/7, 53/11, 81/3, 89/2, 91/10, 91/14, 92/13

mağan: Ben zamirinin yönelme hâli eki almış şekli · 12/12, 30/4, 59/14, 76/3, 82/5, 84/5

magnit: Mıknatıs · 45/18

maħbūbe: Mahbube · 55/3

maħlūk: Mahluk, yaratılmış · 78/2

maħşer: Maħşer · 92/12

maķāl: Atasözü · 23/1

maķşūd: Maksat · 4/19, 45/4, 51/7, 52/2, 56/19, 63/12, 89/12

maķta-: Methetmek · 9/8

maķtan: Övünç, gurur · 36/3

ma‘ķul: Makul · 24/2

ma‘ķulda-: Kabul etmek, uygun görmek · 71/6

māl: 1. Deve, sığır, koyun, keçi, at hayvanlarının genel adı, mal 2. Mal, mülk 3. Eşya, 4. Kazanç 5. Nadan, cahil · 5/10, 7/1, 10/17, 11/1, 11/3, 11/11, 11/19, 13/2, 16/10, 17/10, 18/8, 19/11, 23/15, 28/9, 35/16, 36/1, 38/1, 38/9, 45/5, 47/9, 60/1, 61/3, 65/12, 66/4, 69/6, 69/7, 70/19, 71/3, 73/10, 76/14, 84/16

māldı: Sahip olduğu hayvan sayısı bakımından zengin kimse · 11/2

ma‘lūm: Mālum · 8/2, 12/7, 23/5, 30/15, 38/4, 56/2, 57/6, 66/6, 66/15, 67/18, 72/17, 75/1

ma‘lūmsız: Belirsiz, belli değil · 67/5

ma‘nā: Mana, hususiyet · 4/16, 5/6, 54/9

manaġı: Biraz önceki, az önceki · 13/8, 16/5, 29/14, 31/6, 34/17, 56/14, 90/14

ma‘nāsız: Manasız · 83/3

mañay: Etraf, çevre, civar · 76/6

mañday: 1. Alın 2. Kapının üst tarafı 3. Öncü, bölüm 4. Bir şeyin en iyisi · 9/3, 35/11, 84/7

mañķılđa-: Kulaġa hoş gelmeyen ses çıkarmak · 61/5

maral: Maral, geyik · 77/7

mas: Sarhoş, mest · 45/1

maşhara: 1. Maskara 2. Utanmaz · 52/2, 93/12

maşlahat: Danışma, müşavere etme · 60/6, 74/10

maşlahatlas-: Danışmak, müşavere etmek · 67/4

mata: Yünden veya pamuk veya başka şeyden dokunan kumaş · 26/6

mawıķ bas-: Hasret gidermek · 81/8

mazlūme: Zulüm görmüş kadın · 58/8, 65/16

maẓmūn: 1. Mazmun, içerik, muhteva 2. Anlam, mana · 30/13

māni: Ehemmiyet, mana · 14/11, 42/15, 57/9, 65/8, 90/16 ma'nī

māymönķele-: Yalakalık yapmak · 71/4

me: Soru edatı · 17/18, 30/8, 37/4, 38/1, 68/19, 76/1, 77/9

meclis: 1. Oturum, toplantı 2. Meclis, parlamento · 11/9, 19/10, 24/10, 26/9, 38/17, 42/12

medh̄le-: Övmek, methetmek · 32/8

medrese: Medrese · 16/16, 40/5

mekān: Mekân, vatan, yerleştiği yer · 77/7

meliççi: Diyar gezen satıcı, çerçi · 22/2

men (I): 1. Ben kişi zamiri · 9/14, 10/10, 11/18, 12/3, 12/6, 12/11, 17/5, 17/10, 17/16, 21/5, 22/5, 26/5, 28/8, 31/18, 33/12, 35/1, 35/9, 35/16, 36/1, 36/6, 41/16, 44/2, 47/2, 49/2, 49/12, 51/9, 51/11, 51/15, 52/15, 52/17, 52/18, 53/6, 53/8, 55/8, 55/12, 55/16, 55/18, 56/7, 56/10, 57/6, 58/8, 58/11, 59/4, 59/13, 59/14, 59/15, 60/10, 62/3, 62/6, 62/10, 63/10, 63/14, 64/11, 5/7, 67/14, 67/16, 69/5, 69/7, 69/8, 69/9, 75/4, 80/7, 81/10, 81/16, 82/6, 82/12, 82/14, 82/18, 84/4, 84/7, 85/18, 85/19, 87/2, 87/7, 91/14, 92/4, 92/7, 93/2, 94/2, 94/6

men (II): İle edatı · 4/4, 8/8, 8/10, 11/7, 11/10, 11/15, 12/10, 13/6, 13/7, 14/3, 15/17, 16/6, 16/9, 16/10, 17/4, 18/4, 18/16, 20/14, 22/5, 22/12, 22/14, 24/5, 24/6, 26/5, 26/6, 27/4, 28/19, 29/17, 30/10, 31/18, 32/9, 33/17, 35/15, 37/1, 37/11, 37/12, 37/19, 38/6, 38/10, 40/14, 41/3, 41/16, 42/9, 42/13, 45/6, 46/6, 47/1, 49/1, 49/12, 49/14, 52/15, 55/18, 57/12, 59/9, 61/2, 62/16, 63/10, 64/1, 65/7, 67/14, 68/19, 70/16, 73/9, 77/1, 81/7, 85/14, 88/3, 90/3

menen: İle edatı · 57/10, 57/11, 57/13, 76/17, 77/6

merḥametçilik: Merhametlilik, şefkatlilik · 65/15

mertebe: Mertebe, statü, derece · 1/8, 8/12, 24/10, 49/11, 55/10, 72/11, 73/15, 80/7

meşelā: 1. Mesela, sözün gelişi, örneğin · 32/15, 41/19, 46/14, 47/5

meşakkat: Meşakkat, zorluk · 55/12

merwert: Süs eşyası olarak kullanılan taş · 44/14

metriyçeski kniga: Kayıt defteri ·

mezgil: 1. Mevsim 2. Günün, ayın veya senenin belli zamanları · 29/15

mezgilsiz: Vakitsiz, mevsimsiz · 63/18

mına: Bu, şu · 31/1, 69/6, 70/19, 74/18, 86/19

mınaday: Bunun gibi · 52/3, 56/16, 59/13, 84/3

mınaw: Bu, işbu · 15/10, 23/14, 31/5, 31/8, 34/17, 44/6, 76/12, 91/2

mıñkıl-da-: Söylenmek, homurdanmak, mırıldanmak · 28/2

mıñ: Bin sayısı · 6/1, 54/13, 74/6, 76/13

mıy: 1. Beyin 2. Şuur, bilinç 3. Bataklık · 77/3

mi: Mi soru edatı · 36/19, 62/7, 87/5

mihribān: Mihriban, Merhametli, alçak gönüllü bk. **mihribānlı** · 58/15, 82/14

mihribānlı: bk. **mihribān** · 91/11

min: Eksiklik, noksanlık, kusur · 4/8

min-: Binmek · 7/10, 10/12, 23/6, 63/16, 67/10, 70/12, 88/1

mindet: Görev, yükümlülük, vazife · 48/13

mindetti: bk. **mindetli** · 69/18, 71/15

mindetli: Mecburi, zorunlu bk. **mindetti** · 73/11

mine: İşte, işbu · 11/8, 12/5, 23/18, 36/19, 39/7, 42/17, 46/12

minekiy: İşte, burada · 7/12, 41/14, 44/2, 59/11, 68/4, 69/14, 94/2

minez: Huy, karakter, mizaç · 36/7

minil-: Binilmek · 42/2, 89/5

minut: Dakika · 18/6, 50/15, 50/16, 63/8, 66/14, 79/9, 85/12

mīrzā: 1. Bey, efendi 2. Eli açık, cömert · 4/9, 14/8, 31/3, 44/5, 46/17, 84/10

mişāl: 1. Misal, örnek 2. Mesel, fabl · 43/15, 54/9

mol: Bol, çok · 35/5, 93/11

molda: bk. **molla** · 16/7

molla: İmam, molla bk. **molda** · 12/16, 12/17, 13/1, 13/4, 14/5, 14/6, 14/7, 14/14, 15/3, 15/7, 15/9, 15/12, 16/5, 16/8, 17/13, 17/14, 17/15, 17/16, 19/5, 19/16, 19/17, 21/2, 21/3, 21/5, 21/9, 22/8, 22/14, 26/13, 40/8, 69/4, 70/1, 72/2, 73/1, 73/13, 80/13, 82/2

mollake: Molla ve äke (baba) kelimelerinin birleşimiyle oluşturulan “hacı amca” benzeri bir tabir · 15/19, 18/8, 20/7

mollalık: İmamlık, hocalık · 16/14

momun: Uslu, uysal, sessiz · 10/17, 24/8

moyın: Boyun · 8/11, 70/17

moyınçağ: Boncuk · 3/4, 55/14

moyınşun-: Kabul etmek, razı olmak, boyun eğmek · 3/9

möldire-: Berraklaşmak, şeffaflaşmak, parlamak · 79/10

mu‘allim: Muallim, öğretmen · 18/16, 19/9, 19/11, 19/14, 20/4, 20/9, 20/12, 20/14, 20/17, 20/19, 21/4, 21/13

mu‘allimlik: Öğretmenlik · 16/18

mucuk: Rus köylüsü · 9/18

muḥabbet: 1. Sevgi, aşk 2. Muhabbet · 44/1, 49/7, 61/8

muḥabbetlūw: Hisli, içli, duygulu · 55/3

muḥkem: Sağlam · 54/6, 58/4

muḥtāc: Muhtaç · 11/5, 62/6

munarlan-: Havanın kapanması · 76/10, 77/11

munça: Bunca, bu kadar 36/18, 62/5, 93/12

munda: Burada, bu yerde · 9/11, 53/6, 65/8, 68/5,

munday: Bunun gibi, aynen böyle · 36/13, 58/7, 59/3, 68/16, 70/4, 70/17, 71/2, 80/16, 81/12, 83/10, 83/17, 84/8, 84/14, 84/15, 94/5

muḡ: 1. Kaygı, keder, hüzn, elem 2. Zor, çetin · 58/11, 84/8

muḡay-: Efkârlanmak, kederlenmek · 11/15

muḡayt-: Üzmek, kaygılandırmak · 93/3

muḡlı: Kederli, hüznü, elemli · 76/16

murād: Murat, maksat, amaç, dilek · 54/7

murṭ: Bıyık · 39/17, 69/11

muwāfık: Uygun, muvafık bk.
muwāfıklı: 28/15, 31/6, 41/6

muwāfıklı: bk. **muwāfık** · 56/19

muz: Buz · 77/19

mübtelā: Müptela · 61/8

müçe: 1. İnsan ve hayvanların uzvu, azası 2. Kesilen hayvanın etinin misafirlerin önüne paylaşılması 3. Üye, aza · 44/18

mülāyim: Mülāyim · 30/17

müsāfir: Biçare, fakir, zavallı · 64/18, 78/17

müslimān: 1. Müslüman 2. Merhametli, şefkatli, iyilik seven kişi · 40/7, 86/12

müyiz: Boynuz · 37/9

nağacı: Akrabalar · 75/6, 78/7, 78/12, 78/18, 79/18, 80/15

naḥaktan: Haksız yere · 91/10

naķış: 1. Desen, nakış 2. Melodi, beste, ezgi ahengi · 43/3

namāz: Namaz · 14/18, 15/4, 17/17, 19/16, 66/7, 66/8

nāmūs: Namus, şeref, ar · 25/3, 25/14, 28/5, 31/19, 69/9, 84/110

nan-: İnanmak · 15/11, 45/13, 74/17

nar: 1. Tek hörgüçlü deve 2. İri, büyük 3. Güçlü, kuvvetli 4. Ranza · 94/1

nārāzi: İtiraz eden, hoşnut olmayan · 56/5

nārāzılık: İtiraz, ihtilaf, uyuşmazlık · 49/6

naşīb: Nasip, kısmet, rızık · 57/10, 82/16

naşihat: Nasihat, öğüt · 16/5, 81/15

nawķaş: 1. Hastalık, sayrılık 2. Hasta, sayrı · 79/2, 79/3, 80/3

nāz: 1. Naz, cilve 2. Sitem, serzeniş 3. Şaka, latife · 77/17

nażar: 1. Dikkat, bakış 2. Göz · 91/8

ne: 1. Ne zamiri 2. Yahut anlamında bir bağlaç · 4/14, 8/16, 8/18, 9/6, 9/16, 12/12, 15/3, 15/19, 19/5, 20/8, 27/14, 28/7,

N

naçalnik: Baş, amir, patron, müdür, şef, üst · 8/2, 8/16, 10/3, 64/10, 64/18, 72/13, 72/15, 73/6, 73/16, 85/9

nāçār: 1. Kötü, fena, zayıf, kuvvetsiz 2. Naçar, zavallı, düşkün · 33/9, 79/18, 86/2

nādān: 1. Nadan, cahil 2. Cehalet, karanlık · 14/5, 15/7

30/16, 31/2, 33/7, 36/3, 36/6, 37/3, 37/17, 37/18, 41/8, 43/17, 49/8, 52/5, 52/14, 55/12, 55/16, 57/3, 58/13, 59/16, 59/17, 62/19, 67/6, 69/5, 69/10, 74/16, 75/4, 76/1, 80/1, 80/7 81/15, 85/17, 88/8, 89/1, 90/7, 90/8, 92/6, 94/6

neçe: Kaç, nice · 8/12, 19/6, 24/6, 24/11, 27/12, 72/11, 73/15, 76/6, 77/13, 80/7

neçük: Ne, nasıl anlamında bir soru zamiri · 55/13, 60/13

nege: Niye, niçin, neden · 33/19, 62/4, 93/12

neğıp: Neden, nasıl · 27/16

neme: Ne · 23/14

nemene: Ne, ne oldu anlamında bir soru zamiri · 34/13

nendey: Nasıl · 10/16, 22/2, 45/15, 50/8, 54/15, 59/1, 69/15, 73/16, 83/3, 86/14

nerse: Şey, nesne, eşya · 5/4, 12/10, 14/4, 32/16, 34/15, 38/8, 43/17, 59/18, 66/11, 76/11, 88/16

nesiye: Veresiye, borç · 40/12, 64/3, 74/7, 74/9

nikāh: Nikāh · 70/2, , 72/1, 73/13

nikāhlı: Nikāhlı · 71/18, 72/19

niyet: Niyet · 59/3

nūr: Nur, ışıık · 30/2

nūrlı: Nurlu, ışııklı, parlak, aydınlık · 44/15, 53/3

nüşha: 1. Taslak, tasarı 2. Nüşha, el yazması · 54/10

O

obal: Vebal, günah, hıyanet · 27/15, 36/11, 81/12

oğıl: bk. **ul** · 72/19, 73/2

ok: 1. Ok 2. Kurşun, mermi · 45/16

okçaw: Ayır olarak, münferiden, uzakta, biraz ötede · 8/6

okı-: 1. Okumak 2. Tahsil görmek 3. Efsunlamak, büyülemek 4. Hastalığı iyi edeceğini ileri sürerek okumak bk. **oku-** · 20/1, 20/16, 21/14, 21/17, 56/6, 56/16

okıt-: Okutma, eğitmek bk. **okut-** · 13/4

oku-: bk. **okı-** · 1/6, 5/15, 4/14, 5/18, 10/17, 14/3, 15/15, 16/10, 16/16, 17/4, 19/5, 19/14, 22/1, 22/14, 26/13, 36/12, 40/5, 40/6, 40/8, 40/18, 49/14, 52/10, 55/10, 59/8, 66/8, 73/13, 80/12, 82/2, 90/10, 90/15

okul-: Okunmak · 70/2

oķut-: bk. **oķıt-** 14/18, 15/1, 15/2, 15/3, 15/4, 19/15, 19/17, 19/19, 20/5, 20/15, 21/7

oķutuŵ: Eēitim 6ēretim · 15/14, 16/7

oķuw: 1. Eēitim 2. Ders · 4/13, 19/13, 20/17, 21/12, 22/12, 40/9, 40/13

oķuwķı: 1. 6ērenci 2. Okuyucu · 5/6, 10/13, 56/2, 66/5

ol: Teklik 6çüncü ŗahıs zamiri, o · 8/5, 8/18, 9/15, 11/15, 15/19, 16/8, 17/5, 17/6, 23/5, 28/6, 34/15, 48/1, 52/14, 63/10, 78/15, 81/18

olay: 6yle · 10/10, 15/1, 26/15, 28/18, 30/4, 62/9

olca: 1. Buluntu, ganimet 2. Kazanķ · 69/8, 69/10

ombı: Yoēun kar · 88/11

on: On sayısı · 13/1, 13/8, 16/1, 19/12, 20/3, 21/7, 22/16, 24/16, 26/1, 26/14, 28/14, 32/17, 34/9, 44/9, 59/4, 64/4, 68/6, 69/7, 70/2, 72/12, 73/3, 76/13, 80/3, 80/9

onda: 1. Orada 2. O zaman 3. 6yleyse, o durumda · 87/11

oņ: 1. Saē 2. Doēru, döz · 81/17

oņ-: 1. Daha iyi duruma gelmek, onmak 2. Rengi atmak, solmak · 53/5

oņaķa: 1. Kuytu 2. Ayrı olarak, yalnız, tek başına · 20/8, 34/14, 49/15, 59/10, 60/7, 62/4, 69/4, 71/10, 75/15, 86/10

or: 1. Derin ķukur, hendek, siper 2. İri, büyük · 91/10

ora-: 1. Sarmak, dürmek 2. Yumak yapmak 3. 6evresinde dolaşmak · 88/7

orın: 1. Yer, mekân 2. Mevki, makam 3. 6nem, hususiyet, özellik · 10/1, 10/11, 36/14, 43/1, 73/5, 74/3

orman: Orman · 76/19

ornıķ-: Yerleşmek, iskan etmek, mesken tutmak · 78/9

ornına: Yerine, onun yerine · 5/10, 5/11, 5/13, 32/18

orta: 1. Orta, yarı 2. Yarısı, ortası (zaman) 3. Belirli bir ŗeyin ortası, merkezi, odaēı 4. Ortam, ķevre · 38/15, 39/15, 59/10, 88/17

oşı: Bu, şu bk. **oşu** · 5/3, 8/1, 12/19, 13/11, 14/8, 14/12, 17/12, 18/18, 19/10, 20/2, 21/2, 21/12, 28/1, 29/4, 29/6, 37/1, 37/17, 41/2, 45/2, 53/7, 54/6, 62/14, 69/3, 72/7, 74/10, 87/15, 89/10

oşınday: Bunun gibi · 64/14

oşu: bk. **oşı** · 48/8

oşulay: Böyle, şöyle · 3/7, 67/14, 86/11, 87/13, 88/16

oşulayça: Böylece, şöylece · 25/12, 50/19

osunday: bk. **oşınday** · 22/12, 22/15, 32/6, 67/4

oşunday: bk. **oşınday** · 33/18, 34/2, 55/5, 68/4

oşundayda: Böyle bir durumda, bu sırada · 46/5, 46/16,

oş: 1. Od, ateş 2. Güç, kuvvet, cesaret 3. Ot · 44/1, 45/10, 45/16, 57/12, 57/18

oşağası: Ev sahibi, aile reisi · 20/8

otur-: 1. Oturmak 2. Binmek 3. Yerleşmek, mekân edinmek 4. Hapis yatmak bk. **otur-** · 11/10, 14/8, 19/10, 21/18, 28/2, 29/11, 31/2, 34/12, 39/13, 42/8, 54/3, 79/11, 81/18, 82/4

otırgız-: 1. Oturtmak, bindirmek 2. Dikmek, ekmek · 39/4, 39/8, 39/10

otırgızuw: Oturtma · 39/12

otıruw: Oturma · 40/2, 69/19

otur-: 1. Oturmak 2. Binmek 3. Yerleşmek, mekân edinmek 4. Hapis yatmak bk. **otur-** · 9/2, 10/4, 11/9, 14/10, 17/13, 17/14, 17/19, 18/15, 23/4, 25/5, 26/11, 29/15, 31/1, 37/7, 37/17, 40/18,

41/3, 44/5, 46/3, 46/7, 47/4, 70/14, 71/17, 86/13

otuz: Otuz sayısı · 12/3, 44/14

oy: 1. Düşünce, fikir 2. Akıl, şuur, hafıza 3. Çukur yer 4. Şehir 5. Sevinç, üzüntü, hayret bildiren ünlem · 9/1, 50/8

oyaz: Çarlık Rusyası'nda en büyük sivil ve askerî yönetim bölgesi, eyalet, sancak 2. Sancak beyi · 89/11

oybay: "Eyvah!", "Aman Allahım!" anlamlarında bir ünlem · 15/19, 66/12

oyla-: 1. Düşünmek, muhakeme etmek 2. Tasalanmak, kaygılanmak · 11/8, 14/1, 17/7, 29/15, 24/4, 25/14, 26/16, 27/4, 33/7, 33/11, 49/10, 50/5, 50/8, 55/12, 55/17, 55/19, 57/17, 59/15, 62/7, 63/4, 74/12, 87/10, 87/14, 87/15

oylan-: 1. Düşünüp taşınmak 2. Tasalanmak, kaygılanmak · 14/14

oylaw: 1. Düşünce, düşünme 2. Biraz çukur, alçak yer · 33/17

oyın: 1. Eğlence, oyun 2. Şaka 3. Ağız yangısı, stomatit · 13/13, 22/10, 29/5, 29/13, 29/14, 39/2, 39/5, 41/3, 41/11, 41/12, 49/8

oyın külki: Şaka, eğlence · 51/9

oyın şawık: Oyun, eğlence · 39/2-3

oyun toy: Eğlence, şenlik, şölen · 38/13

oyna-: 1. Oynamak, eğlenmek 2. Şaka yapmak, şakalaşmak 3. Müzik aleti çalmak 4. Rol yapmak 5. Bir işi büyük bir ustalıkla yapmak · 13/13, 41/8, 46/16, 50/11, 51/13, 59/12

Ö

öç-: 1. Sönmek 2. Silinmek, solmak 3. Yok olmak · 35/18, 61/7

ökçe: Ayakkabı topuğu, ökçe · 15/8

öl-: Ölmek, vefat etmek · 17/16, 58/1, 87/9

öleğ: 1. Şiir 2. Şarkı · 22/8, 22/10, 22/11, 22/13, 28/18, 29/7, 29/8, 29/9, 29/14, 29/16, 29/17, 30/13, 30/14, 30/15, 31/5, 31/7, 31/8, 31/11, 34/10, 34/17, 39/4, 41/13, 41/17, 41/18, 42/1, 42/4, 42/6, 44/7, 46/3, 56/6, 61/16, 76/12

ölüm: 1. Ölüm, vefat, ecel 2. Ar, namus bk. **ölüm** · 59/15, 81/6

öltir-: :Öldürmek · 58/2, 80/17, 86/17, 87/5

ölüm: bk. **ölüm** · 76/3

‘ömir: Ömür · 11/4, 13/10, 21/12, 30/8, 33/16, 46/14, 47/8, 47/19, 55/11, 55/16, 60/11, 80/11, 82/8

‘ömirlik: Ömürlük, ömür boyu sürececek olan · 51/17

ön-: 1. Bitmek, yeşermek 2. İş rast gitmek 3. Üremek · 81/15

ön: 1. Yüz, sima, çehre, bet 2. Bir şeyin ön tarafı, yüzü 3. Renk · 57/1, 62/3

örçelen-: Kızmak, inat etmek, tartışmak · 16/2

‘örf: Örf · 5/5, 50/14, 65/12

ös-: 1. Uzamak 2. Büyümek, olgunlaşmak 3. Çoğalmak, artmak 4. Terfi etmek 5. İlerlemek, genişlemek · 27/10, 43/11, 47/17, 48/4, 59/12

ösek: Gıybet, dedikodu, fitne fesat · 51/14

östir-: Büyütmek, yetiştirmek · 13/16, 16/3, 36/11

östüp: Öylece · 37/15, 75/18

öt-: 1. Geçmek 2. Üye olmak 3. Ölmek, dünyadan göçmek 4. İlerlemek 5. Keskinleşmek · 20/4, 25/13, 26/1, 26/6, 28/13, 30/8, 35/10, 38/10, 47/8, 47/19, 48/17, 51/1, 53/12, 54/4, 55/11, 63/7, 67/14, 70/8, 72/12, 72/14, 76/5, 77/16, 78/9, 86/11, 91/17

ötiniç: Arzu, istek, rica · 44/6

ötiniç et-: Rica etmek · 44/6

ötürük: Yalan, aldatma, uydurma
bk. **ötrük** · 73/13

ötken: Geçen, bir önceki · 7/1, 27/2,
40/19, 46/11, 67/17, 72/2

ötker-: 1. Belli bir işi yapmak,
yerine getirmek 2. Yaşamak, başından
geçmek · 82/8

ötkiz-: 1. Geçirmek 2. Geri vermek
3. Satmak, piyasaya sürmek · 12/14, 19/4,
35/3

ötkizüw: 1. Geçirme 2. Geri verme
· 60/11

ötkür: 1. Keskin, sivri 2. Cesur,
girişken · 20/13

ötrük: bk. **ötürük** · 70/4

öytüp büytüp: Ne yapıp edip, bir
yolunu bulup · 17/6

öz: Öz, kendi · 5/13, 5/14, 8/19, 9/1,
9/8, 9/12, 11/6, 12/15, 13/4, 14/13, 15/7,
15/15, 16/10, 17/3, 17/10, 17/11, 17/13,
20/13, 21/3, 23/10, 24/2, 24/4, 26/7, 26/13,
27/3, 27/5, 27/10, 27/12, 28/3, 28/17, 29/8,
29/10, 30/13, 31/4, 33/8, 34/10, 35/7,
36/19, 37/1, 37/6, 40/15, 41/7, 45/9, 46/15,
46/18, 47/3, 47/12, 48/10, 48/14, 50/15,
51/4, 51/10, 52/1, 55/1, 55/19, 57/6, 58/3,
59/2, 59/8, 62/12, 62/15, 64/2, 64/19,
65/13, 65/14, 66/3, 67/1, 67/13, 69/8,
70/11, 70/18, 71/1, 73/11, 75/1, 75/2, 75/7,
75/11, 78/15, 78/19, 79/13, 79/16, 80/18,

82/11, 83/6, 83/12, 84/10, 86/6, 86/18,
88/17, 90/6, 90/15

özger-: 1. Değişmek, farklılaşmak
2. Yer değiştirmek · 78/19

özimsü-: Kendine yakın hissetmek,
kendinden bilmek · 36/1

özinçe: 1. Kendince, kendisine göre
2. Kendi gücü yettiğince 3. Kendi kendine
· 64/19

P

pa: Soru edatı · 3/3, 9/13, 19/6,
19/7, 31/10, 32/1, 48/14, 53/19, 54/2, 71/8

pādişāh: Padişah, şah, hükümdar ·
27/16, 67/1, 77/4, 82/13

padpiska: Taahhütname · 85/6

pana: 1. Barınak, sığınak, kulübe 2.
Dayanak, destek bk. **penāh** · 78/13

panala-: 1. Sığınmak, korumasını
istemek 2. Destek edinmek · 75/2

pāveske: 1. Fayton 2. Teslim ol
çağırısı · 8/8, 70/8

pe: Soru edatı · 5/16, 25/4, 37/3,
43/6, 43/19, 44/12, 46/9, 57/16, 72/1, 91/6

penāh: bk. **pana** · 78/13

peygamber: Peygamber, elçi, resul, nebi · 12/4, 48/12

peri: 1. Peri 2. Deli, kaçık · 57/13

perne: Bir müzik terimi olan perde · 30/1

pışık: Becerikli, açık göz, uyanık, hamarat · 23/7

piysir: Katip, sekreter, yazıcı · 69/3, 69/14, 71/10, 72/9

pis-: 1. Pişmek 2. Olgunlaşmak, ermek 3. Semirmek, etlenmek 4. Neticelenmek 5. Ustalaşmak · 44/10

plan: Plan · 29/14, 64/6

poçta: Postane, posta · 54/16

poçtovoy: Postacı, ulak · 8/3

pulay: bk. bulay · 30/4

R

rāḥat: Rahat, huzur, saadet · 44/12, 57/7, 60/10, 82/8, 88/8

raḥīm: Merhamet, acıma, şefkat, şefaatt · 47/11

raḥīmli: Merhametli, acıması olan · 9/12 91/9

raḥīmsiz: Garazkâr, acımasız, merhametsiz · 78/4, 89/12

rahmet: 1. Rahmet 2. Teşekkür · 34/19, 54/13, 78/5, 80/11, 93/11

ras: Doğru, hakikat, gerçek bk. **raş** · 32/1, 51/14, 71/8, 71/10

raş: bk. **ras** · 45/11

rashod: Hesap · 25/8, 68/9

rashık: Gerçeklik, doğruluk, hakikat · 72/18

rawçan: Güzel, açık renkli kıvı gül · 43/6

rayhan: Reyhan, fesleğen · 42/18

rāzı: Rızı, hoşnut, memnun · 9/6, 15/14, 16/12, 28/11, 33/10, 33/15, 37/2, 43/10, 56/3, 63/4, 70/5, 70/19, 72/7, 74/16, 75/4, 83/18, 84/2, 85/5

rāzılık: Rıza, memnuniyet, hoşnutluk · 24/5

renci-: Küsmek, incinmek, gücenmek, rencide olmak · 70/18

rencit-: Üzmek, rencide etmek, kırmak · 13/7

rencüw: Küsme, incitme · 66/15

renciçli: Üzgün, isteksiz, kırgın · 51/14

ret: 1. Düzen, sıra 2. Kere, defa · 29/16, 42/4, 46/4, 49/15

roman: Roman · 1/3, 3/5, 4/14, 4/19, 6/3

rūḥ: 1. Ruh, öz, tin 2. Manevi güç, kuvvet, duygu · 42/12

ruḥṣat: Müsaade, izin, ruhsat · 79/19

ruḥṣatsız: İzinsiz, ruhsatsız · 65/3

S

sāʿat: 1. Saat, kol saati 2. Altmış dakikalık zaman dilimi 3. Zaman, vakit · 7/17, 18/14, 20/11, 59/6, 70/14, 79/16, 82/17, 88/3

samavar: Semaver · 87/12

ṣaḥrā: 1. Sahra, çöl 2. Geniş bozkır · 3/10

sāye: 1. Gölge, serin yer 2. Destek, dayanak, hami · 20/13

sān: 1. Güzellik, şıklık, zariflik 2. Moda · 43/4

sāske: Kuşluk vakti · 76/4, 89/16

sebeb: Sebep, neden · 16/9, 17/5, 27/4, 37/11, 56/1

sebebker: Sebep olan kimse · 1/7

sebebli: Sebebi olan, sebepli, o sebeple 10/14, 15/12, 20/19, 23/12, 33/7, 38/5, 40/14, 64/17, 65/13, 65/14

sebebsiz: Sebepsiz, nedensiz, mazeretsiz 86/16

şefā: 1. Kalite, nitelik 2. Endişesizlik, rahat · 3/8

sefer: 1. Yolculuk, sefer, seyahat 2. Ziyarete bulunma, gezi · 12/8, 24/3, 28/5, 32/7, 38/4, 49/5, 63/12, 75/10, 80/15, 82/11, 88/3

selām: 1. Selam, merhaba 2. Selam söyleme, yollama · 34/4

selāmet: Sağ salım, selamet, esenlik · 39/15, 64/13

segiz: Sekiz · 17/8, 32/4, 76/13

sekildi: Benzer, gibi, şekilde · 4/3, 9/18, 14/19, 18/18, 19/10, 22/9, 25/16, 32/7, 25/16, 32/7, 33/12, 33/13, 38/14, 40/1, 41/9, 42/3, 42/18, 51/4, 51/7, 53/4, 56/10, 61/3, 68/15, 76/3, 79/1, 79/5, 80/17, 81/12, 81/13, 89/7

sen: İkinci teklik şahıs zamiri · 12/4, 33/19, 36/18, 49/13, 52/18, 53/5, 53/6, 53/12, 57/7, 57/10, 57/12, 57/18, 58/5, 59/12, 59/18, 62/6, 62/10, 75/18, 76/2, 80/6, 82/6, 82/12, 86/19, 87/2, 87/5,

sen-: İnanmak, güvenmek, kanmak · 51/4, 58/14, 62/8

senbi: Cumartesi · 62/19

sender: Çokluk ikinci şahıs zamiri · 59/16

senimdi: İnanılır, güvenilir, itimatlı, emin, güvenli · 59/9

senimsiz: İnançsız, güvenilmez, itimatsız, şüpheli · 54/19

sentabr: Eylül · 20/16

sert: Vaat, yemin, ant · 45/6, 59/14

sesken-: 1. Çekinmek, korkmak 2. Şüphelenmek · 45/17

sez-: Sezmek, hissetmek · 56/5, 72/3, 74/4, 88/14

sezdir-: Sezdirmek, hissettirmek · 50/4

sök-: 1. Sökmek, dikişi ayırmak 2. Paylamak, azarlamak, sövmek · 48/16, 53/5, 86/14

sön-: 1. Sönmek, ışığını yitirmek 2. Bitmek, tükenmek, kesilmek · 80/11

söndir-: Söndürmek · 57/18

söyle-: 1. Konuşmak söylemek 2. Söylenmek · 10/3, 12/10, 17/14, 23/2, 31/3, 36/17, 39/17, 40/7, 41/7, 41/8, 42/9, 42/10, 44/3, 46/5, 46/17, 50/14, 51/5, 51/6, 52/8, 60/11, 62/8, 69/1, 74/18, 82/4, 83/3, 85/14, 85/17

söyles-: Söyleşmek, konuşmak · 11/16, 17/3, 18/1, 23/4, 25/3, 28/19, 38/8, 49/1, 59/1, 60/7, 62/16, 75/17, 85/14

söylesüw: Konuşma, söyleşme · 16/15

söylet-: Söyletmek · 28/19

söylew: Söyleme, konuşma · 51/6

söytse: Oysaki · 27/2, 67/4, 79/17

söytüp: Öylece, böylece · 37/4, 37/5

söz: 1. Bir veya birkaç heceden oluşan, anlamı olan ses birliği, kelime, sözcük 2. Kesinlik kazanmayan haber, söylenti 3. Bir toplantıda yapılan konuşma 4. Müzik parçalarının yazılı metni, güfte · 3/1, 3/3, 4/12, 4/18, 5/8, 5/18, 11/7, 11/11, 11/14, 12/7, 13/6, 14/14, 15/11, 15/16, 17/9, 19/9, 20/8, 21/8, 23/7, 23/13, 23/17, 24/6, 24/8, 28/2, 28/7, 28/17, 29/7, 30/2, 30/5, 30/6, 30/17, 30/20, 31/1, 31/5, 31/9, 32/2, 33/14, 36/12, 38/2, 39/14, 39/17, 41/5, 41/6, 41/7, 43/7, 45/8, 45/9, 45/11, 47/2, 48/16, 48/17, 49/9, 52/10, ³/₄, 53/7, 54/9, 54/12, 56/12, 56/13, 56/16, 56/19, 57/3, 65/1, 65/17, 68/10, 69/11, 70/18, 71/1, 71/5, 74/10, 74/17, 75/3, 75/16, 76/4, 81/17, 81/19, 83/3, 84/1, 85/14, 86/15, 6/19

srok: Müddet, tarih, gün · 73/3

sümekte-: Damlamak, akmak · 67/18

sünnet: 1. Hz. Muhammed'in Müslümanlarca uyulması gerekli sayılan davranışları ve herhangi bir konuda söylemiş olduğu sözler 2. Erkek çocuğu sünnet etme · 12/4, 48/12

süy-: 1. Öpmek 2. Sevmek, aşık olmak 3. Beğenmek, hoşlanmak · 28/11, 37/15, 45/14, 45/19, 48/10, 49/14, 53/17, 57/16, 63/15, 65/15, 66/3, 73/9, 87/1

süyek: 1. Kemik 2. Çadırın iskeletini oluşturan çubuklar 3. Naaş, ceset 4. Soy, nesep, kök · 33/14, 79/1

süyükli: Sevgili, değerli · 60/10

süyin-: Sevimek, memnun olmak, hayran olmak · 10/5

süyinçi: Müjde · 13/9

süyindir-: Sevindirmek · 10/9

süykimdi: 1. Alımlı, şirin, sempatik, sevimli 2. Kulağa hoş gelen · 19/2

süzek: Kara humma, tifo · 81/9

syezd: Kongre · 37/11, 66/4, 68/13, 70/13

Ş

şaba: 1. Kımız hazırlamak için kullanılan ve at derisinden yapılan kap 2. Bir şeyin hacmi, büyüklüğü · 18/7

şabaz: Birisinin kahramanlığına, akıllılığına, cesaretine memnun olunduğunda kullanılan ifade, babayiğit, aferin · 91/16

şabır: Sabır, tahammül, dayanma · 12/2

şâf: 1. Saf, sıra 2. Saf, katıksız · 24/14

şagım: Serap, ılgım, yalgın · 76/9

şagın-: Özlemek, göreceği gelmek, göresi gelmek · 13/15, 43/12, 48/11, 50/9

şagınıs-: Birbirini özlemek · 7/7

şak: 1. İhtiyatlı, dikkatli, tedbirli 2. Yarma, hububat yarması · 61/5

şakla-: 1. Saklamak, muhafaza etmek 2. Korumak, esirgemek bk. **şakta-** · 51/15

şakta-: bk. **şakla-** · 74/8, 76/1, 78/1, 79/15, 80/1

şal-: 1. Bir nesneyi herhangi bir yere yerleştirmek, koymak 2. Ev, inşaat yapmak 3. Göndermek, yollamak 4. Ekin ekmek, yetiştirmek 5. Fiillerle birleşerek

yardımcı fiil görevinde kullanılır · 3/5,
9/19, 14/6, 22/12, 25/2, 29/18, 34/16,
36/14, 36/19, 37/12, 45/5, 55/16, 58/7,
62/19, 63/19, 66/4, 68/17, 71/8, 71/10,
72/18, 75/10, 76/12, 86/19, 87/3, 90/9,

şal: 1. Sal 2. Felç 3. Kendi
bestelerini çalıp söyleyen, şık giyimli,
gittiği yerde iyi karşılanan sanatçı · 25/7

şaldat: Asker · 9/17

şalgız-: Koydurmak, bir şeyin iç
tarafına koydurmak · 82/15

şalık: Vergi · 57/15

şalın-: 1. Yapılmak, inşa edilmek 2.
Bir şeyin bağımlısı, tiryakisi olmak ·
24/11

şalıstır-: Karşılaştırmak, mukayese
etmek · 33/8, 39/19, 47/1

şalmağ: 1. Ağırlık 2. Zorluk,
güçlük, sıkıntı 3. Ün, nam, şan · 62/19

şalkın: 1. Soğuk, serin 2. Araları
açık, soğuk · 48/19

şalt: 1. Tek, yalnız, tek başına, salt ·
48/17

şaltanat: 1. Şenlik, şölen 2. Saltanat
· 28/14

şan: 1. Bacak, but 2. Sayı, hesap 3.
Rakam 4. Gazete ve dergilerde sayı · 3/8,
54/13

şana-: 1. Saymak, hesaplamak 2.
Saymak, farz etmek, hesaba katmak ·
51/10

şanawlı: Sınırlı, sayılı, az · 59/5

şandūk: Sandık · 22/4

şandıkça: Küçük sandık · 34/16

şanduğaç: 1. Bülbül 2. Usta, iyi
şarkıcı · 35/8, 43/3, 47/7

şargay-: 1. Sararmak 2. Kalitesinin
bozulmaya yüz tutması · 62/5

şarı: 1. Sarı 2. Sarışın · 26/4

şas-: Şaşırmak, şaşmak · 66/15

şat-: 1. Satmak 2. Pazarlamak 3.
Kendi menfaati için başkalarına ihanet
etmek · 5/10, 32/17, 35/16, 47/9, 65/12,
69/8

şatıl-: 1. Satılmak 2. İhanet edilmek,
satılmak · 91/4

şaw: 1. Sağ, diri, sıhhatli, esen 2.
Sağlam, kırılmamış · 35/4, 39/3, 43/5

sūdā: 1. Ticaret, alışveriş 2. Rekabet
· 40/9, 40/14,

sūdāger: Tüccar, tacir · 22/2

sāwdālas: Beraber iş, ticaret
yapılmış kişi · 64/2

şay: 1. Vadi 2. Kazak Türklerinin
başlarına giydiği başlıkları oluşturan

parçalar 3. Uygun, layık, denk 4. Hazır ·
60/10, 62/1, 62/14, 63/7

şayala-: 1. Gölgeye çekilmek,
serinlemek 2. Korunmak, sığınmak · 78/3

şayla-: Seçmek, oy vermek · 24/3

şaylaw: Seçim, oy verme · 23/18,
24/13, 25/11, 25/12, 25/13, 27/2, 27/4,
28/5, 37/10

şayman: Araç, alet, malzeme,
teçhizat · 62/17, 75/9

şayra-: 1. Ötmek, şakımak,
şakramak 2. Güzel, akıcı konuşmak 3.
Durmadan konuşmak 4. Belirgin, açık
görünmek · 35/8

şayran: Oyun, eğlence · 43/5

şayrat-: 1. Bülbülün ve diğer
kuşların öttürülmesi 2. Birisinin
konuşturulması, şarkı söylenmesi · 42/13

şıbırla-: Fısıldamak, hışırdamak ·
18/10

şifât: 1. Görünüş, sıfat, yüz 2.
Nitelik, özellik, vasıf, sıfat · 53/2

şığalas-: Gözetlemek, gizlice
bakmak, belli etmeden bakmak · 18/17

şıkırla-: 1. Gıcırdamak 2.
Kıtırdamak · 77/18

şıқта-: 1. Bastırarak, sıkıştırarak
koymak 2. Sıkıştırmak, zorlamak 3.
Ağlamak, göz yaşı dökmek · 81/7

şıldır-la-: Şingirdamak · 44/17

şın-: Kırılmak, bozulmak, işe
yaramaz hâle gelmek · 43/10, 91/16

şındır-: 1. Kırmak, parçalamak 2.
Ortasından veya kenarından bölmek ·
25/4, 33/15

şıpayı: 1. Kibar, edepli, nezaketli 2.
Sade, sıradan, gösterişsiz · 39/8, 39/17

şıpra: 1. İnce, ham deriyle
kaplanmış üstünde yufka açılan yer sofrası
2. Bütün, tüm, tamam 3. Saygı, hürmet 4.
Sefer, kez · 81/15

sır: 1. Sır, gizem 2. Bir işin özü, püf
noktası, sırrı · 17/2, 38/11, 45/7, 45/13,
51/16, 51/17, 52/8, 52/12, 52/19, 57/4,
58/12, 62/5, 62/8, 63/3, 75/1

şırık: Sırık · 38/1

şırkıra-: Sancımak, sızlamak · 79/1

şırlı: Sırlı, manalı · 32/4

şırt: 1. Dış 2. Arka · 40/16, 69/4

şıy-: 1. Sığmak, almak 2. Geçinmek,
uyum sağlamak, uzlaşmak · 52/19

şıyın-: Allah'a sığınmak, ibadet
etmek, kulluk etmek · 56/1, 58/17

şıyla-: Saygı göstermek, hürmet etmek, saymak · 10/1, 23/10

şıypa-: Okşamak · 79/10

şoğuw: 1. Vurma, dokunma, çarpma
2. Durma, uğrama · 63/1

sol: 1. Şu, o 2. Sol bk. **şol, şol** · 8/14, 9/17, 10/7, 22/8, 22/9, 23/5, 23/12, 28/15, 29/12

şol: bk. **sol** · 7/17, 12/9, 15/12, 17/12, 18/6, 19/18, 20/10, 20/14, 20/19, 24/18, 25/5, 26/3, 31/7, 34/18, 35/3, 38/7, 38/15, 49/8, 56/5, 56/15, 59/8, 64/6, 66/14, 66/15, 70/5, 72/9, 78/3, 78/12, 82/16, 87/2, 88/10, 90/5, 92/1

solar: Onlar, şunlar · 19/19, 69/18

şolay: 1. Şöyle, böyle 2. Öyle · 14/15, 16/11, 90/16

şom: 1. Yüz kuruşa eşit para 2. Atlarda görülen bir tür yara 3. Bütün, som 4. Sağlam, yapılı · 17/9

şonj: Sonra, son · 9/6, 11/1, 12/17, 13/2, 13/15, 13/18, 14/13, 15/15, 16/12, 16/13, 19/19, 20/11, 21/4, 24/9, 26/7, 26/18, 27/10, 27/14, 28/9, 30/15, 31/13, 32/11, 33/18, 34/16, 36/12, 36/17, 37/14, 39/13, 41/3, 41/12, 42/5, 42/6, 44/6, 46/3, 48/18, 52/4, 55/15, 55/16, 56/4, 56/15, 56/19, 59/3, 62/8, 62/11, 63/3, 63/11, 64/4, 67/11, 68/1, 69/11, 70/11, 71/1, 71/9, 72/1, 72/8, 75/14 78/1, 81/14, 82/3, 83/2, 83/4,

83/8, 83/11, 83/16, 84/5, 84/11, 85/8, 86/16, 87/7, 90/13, 92/1

şonınan: Sonradan, arkasından, peşinden · 18/9, 39/14

şonan: O zamanlardan beri, ondan sonra, bugüne kadar · 42/5

sonda: 1. O an, o vakit, o sırada 2. Orada, o tarafta bk. **şonda** · 30/16

şonda: bk. **sonda** · 4/17, 16/1, 25/15, 37/16, 54/7, 75/6, 83/2, 91/1

şonday: O kadar, onun gibi, onun kadar · 27/16, 45/3

şonğı: Son, sonuncu, nihai · 40/8, 86/5

şonça: O kadar, onca, öyle · 11/11, 36/16, 80/3

şor: 1. Felaket, talihsizlik, 2. Tuzlak, tuzlu arazi · 35/11

şorlı: 1. Uğursuz, talihsiz, biçare 2. Tuzlu toprak · 35/9, 47/10, 48/3, 82/12, 82/18

şoydırıuw: Kesme, kestirme · 8/4

şoyıl-: 1. Kesilmek 2. Soyulmak · 18/15, 19/10

şoyus: Kesim, saygıdeğer misafirlere veya toplantıya özel olarak kesilen hayvan · 24/14

şoz-: 1. Çekmek, uzatmak, germek
2. Konuşmayı sürdürmek, devam ettirmek
3. Bir işi geciktirmek, vaktinde bitirmemek · 34/19

şuḥbetles-: Sohbet etmek, söyleşmek · 30/10

şuluw: Güzel, alımlı, yakışıklı · 22/7, 44/3, 44/12, 45/18, 53/9, 61/9, 89/11

şuluwlıq: Güzellik, yakışıklılık · 28/14

şumdıq: 1. Uğursuzluk, kötülük, art niyetlilik 2. Kötü, kara haber · 66/13

şura-: 1. Sormak, öğrenmek, istemek 2. Rica etmek, istemek · 9/6, 9/14, 13/9, 19/9, 26/11, 37/15, 41/4, 41/6, 47/18, 66/10, 69/12, 69/16, 71/7, 72/5, 72/8, 73/18, 75/17, 80/7, 84/2, 85/7

şuras-: Karşılıklı soru sormak · 71/19

şurastır-: Soruşturmak · 70/15

şuraw: Sual, soru · 72/17

şuw: 1. Su 2. Deniz, akarsu 3. Yaşlı, nemli · 25/7, 77/12, 77/19, 83/1, 84/6, 92/9

şuw-: Soğumak · 12/9, 55/11

şuwır-: 1. Çıkarmak 2. Koparmak, çekmek · 70/6

şuwuq: Soğuk · 90/14

Ş

şād: Şad, sevinçli, neşeli · 76/16

şādlan-: Şad olmak, çok sevinmek · 75/16, 81/4

şādlı: Mutlu · 93/4

şādlıq: Şadlık, memnuniyet, neşe, sevinç, mutluluk · 35/3, 38/9

şāgird: 1. Medresenin talebesi 2. Çırak · 16/14, 16/16, 18/1

şāhbāz: İyi niyetli, kalbi geniş kişi · 45/14, 56/18, 91/7

şām: 1. Mum, kandil, gaz lambası 2. Namus, şeref · 92/5

şar: 1. Daire, çember 2. Balon 3. Eski devirlerde oy pusulası yerine kullanılan küçük taş · 24/6, 24/15, 24/16, 25/1, 25/2

şart: 1. Anlaşma, sözleşme, mukavele 2. Talep, şart · 15/4

şecere: 1. Şecere, soy ağacı, soy kütüğü 2. Vakayiname 3. Geçmişte olup biten her şeye vakıf olan bilge kimse 4. Rivayetlere dayanılarak yazılan tarih · 3/7

şehir: Şehir, kent · 74/5

şerbet: Şerbet · 45/12

şerī‘at: İslam hukuku, şeriat · 14/16, 15/13, 71/19

şeytān: 1. İblis, şeytan 2. Lanetlenmiş, lanetli, melun · 11/19

şol: bk. sol · 81/4

şübhe: Şek, şüphe, kuşku · 28/4

şübhelen-: Şüphelenmek, kuşkulanmak · 34/14, 66/10,

şübheli: Şüpheli, kuşkulu · 74/3

şübhesiz: Şüphesiz, kuşkusuz · 50/5, 51/6, 67/11, 75/15

T

ta‘ālā: Allah'ın yüceliğini ifade eden sıfat, teala · 14/19, 15/12, 82/5, 82/16, 83/16, 84/7

tabıl-: Bulunmak bk. **ṭabıl-** · 45/4, 88/16

tağı: 1. Yabani, vahşi, az gelişmiş 2. Daha, bundan başka yine anlamında kullanılan edat · 10/3, 32/5, 37/15, 43/8, 44/5, 44/6, 55/15, 60/4, 64/5, 72/15, 86/16

taḥşīl: Tahsil · 16/17

taḫ- 1. Bir şeyi başka bir nesneye asmak, yapıştırmak 2. Bağlamak, sarmak, takmak · 8/11

taḫşīr: Eski devirlerde sultan, han, padişah gibi yüksek dereceli insanlar için kullanılan "Efendim, hazretleri" anlamları içeren söz · 14/11

talas-: 1. Tartışmak, çekişmek, didişmek, münakaşa etmek 2. Dalaşmak, boğuşmak 3. Bir şeyi paylaşmak için kapışmak · 37/10, 77/6

talastır-: Dalaştırmak, bulaştırmak · 27/6

talasuw: 1. Tartışma 2. Dalaşma 3. Kapışma · 25/10

ta‘līm: Talim, örnek, misal, ibret · 17/1

talḫan: Kavrulmuş buğday, darı gibi tahılların öğütülmesiyle elde edilen un · 71/1

tamaça: 1. Oyun, eğlence, seyre dayalı eğlence programı 2. Şahane, enfes, harika bk. **ṭamaça** · 3/3, 8/14

tamām: Hepsi, tüm, tamamı, bütün, bütünü · 38/5, 38/18, 41/12, 85/10

taṃşī: Damla · 78/5

tanı-: Tanımak, teşhis etmek · 34/12, 39/11, 40/16, 84/19, 90/8

tanıs: Tanış, tanıdık, bildik · 49/4

taṇ: 1. Tan vakti, şafak, seher 2. Apışlık, ağ 3. Hayret veren, şaşkınlık

uyandıran bk. **tañ** · 60/17, 61/19, 62/1, 70/8, 87/16

tañda-: Seçmek, seçip almak, tercih etmek · 10/11

tañerteñ: Sabahleyin, yarın sabah · 8/6, 33/3, 66/7, 89/14

tap-: 1. Bulmak 2. Kâr sağlamak, kazanmak 3. Doğurmak, yavrulamak · 10/6, 12/1, 15/1, 34/8, 35/1, 35/17, 38/16, 43/1, 58/16, 69/18, 69/19, 70/11, 71/15, 71/16, 73/11, 73/12, 81/14

tapsır-: 1. Bir işi bir kimseye verme, yükleme 2. Teslim etmek, vermek · 29/11, 55/7, 56/14, 80/8, 90/14

tara-: 1. Dağılmak, gitmek 2. Yayılmak, büyümek, genişlemek 3. Sindirmek, hazmetmek 4. Taramak · 19/11

taras-: Dağılmak · 32/9

tarat-: Dağıtmak, yaymak · 90/16

tarķas-: Dağılma bk. **tarķa-** · 60/5

tart-: 1. Kendine çekmek 2. Taşımak, ulaştırmak 3. Sarmak, dolamak, takmak 4. Germek, tutmak 5. Yutmak, içine atmak 6. Müzik aleti çalmak · 36/9, 45/19, 48/19, 64/7, 67/16, 71/2, 79/4, 85/13

tartıl-: Çekilmek, azalmak · 45/15

tartın-: Çekinmek, sakınmak, kaçınmak · 22/11, 43/8

tartķız-: Çektirmek · 92/3

tas: 1. Taş 2. Oyun taşı bk. **taş** · 44/8, 61/9

tası-: 1. Taşımak 2. Neşeyle dolup taşmak · 55/6

tasta-: Bırakmak, terk etmek · 19/12, 21/19, 24/4, 27/3, 32/5, 48/8, 82/10, 87/3

tat-: 1. Tatmak, tadına bakmak 2. Hayatın acı ve tatlı günlerini yaşamak · 45/12

tätti: 1. Şeker tadında olan, tatlı, lezzetli 2. Şekerli şeylerle yapılan yiyecek 3. Yakın, değerli 4. Hoş, çekici 5. Barış, beraberlik içinde olan · 24/6

täwir: Kötü olmayan, iyi · 7/10, 26/7, 26/13, 39/12, 64/17, 79/7, 83/1

tebis-: 1. Birbirini tepmek, tepişmek 2. Didişmek, çekişmek · 48/7

teg-: 1. Değmek, dokunmak 2. Bir şeyi elde etmek, sahiplenmek 3. Birisine bulaşmak, dil uzatmak 4. Kocaya varmak, evlenmek bk. **tiy-** · 73/6

tegis: 1. Düz, engebesiz 2. Hepsi, tümü, tamamı · 31/2

tek: 1. Boş, boşuna 2. Karşılıksız, ücretsiz, bedava · 15/9, 40/16, 57/17, 60/2,

tekebbürlük: Tekebbür, mağrurluk, kibirlilik · 82/9

tekke: Boşu boşuna, nafile, öylesine · 52/1

tekser-: 1. Kontrol etmek, denemek 2. Teftiş etmek, denetlemek · 70/15

ten: 1. Vücut, beden, ten 2. Ait, has, özgü · 15/17, 49/14, 88/8

tenge: 1. Para 2. Kazakistan'ın para birimi, tenge 3. Gümüş, akçe bk. **teñge** · 24/1, 24/15, 28/10, 32/18, 70/7, 74/7, 75/9

tengele-: Para kazanmak · 41/1

teñ: 1. Yük arabasına yüklenmek üzere bağlanmış, balyalanmış yük, denk 2. Denk, aynı ölçüde, eşit · 27/12, 28/4, 30/4, 47/13, 48/7, 57/11, 81/14, 91/13, 93/16, 94/4

teñdes: 1. Yaşıt, akran 2. Denk, eşit, denктаş · 33/8

teñger-: Denkleştirmek, eşitlemek, eşit hâle getirmek · 30/12

teñgiz: Deniz · 82/13

tentek: Yaramaz, külhan beyi · 68/15, 70/17, 74/8

tentektik: Yaramazlık · 81/13

tepkile-: 1. Tekmelemek, tekme atmak 2. Bastırarak düzeltmek · 87/3

ter: Ter · 9/3

ter-: Dermek, terlemek, toplamak · 5/17

terbiyeli: Terbiyeli, edepli, ahlaklı · 36/8

tereñ: 1. Derin, dibi gözükmeyen 2. Değerli, kıymetli, önemli · 35/6, 50/10

teri: 1. Deri, cilt 2. Kesilmiş hayvanın derisi, post · 32/17

teris: 1. Yanlış, hata 2. Geri, ters, karşı · 17/15, 50/6, 88/2

terk: Terk · 45/5

terlet-: Terletmek · 30/9

tertīb: Tertip, düzen, disiplin · 19/15

tesik: 1. Delik, deşik 2. Delikli · 3/4

teslīm: Teslim · 80/14, 89/13

tewekkül: Tevekkül · 23/17, 24/5, 54/3, 55/15, 59/15, 64/10

tewekkülçil: Tevekkül eden · 54/5

tıgıl-: 1. Gizlenmek, saklanmak 2. Sinirden konuşamamak · 7/15

tınıç: 1. Sessiz, sakin 2. Rahat, sakin, huzurlu · 9/13, 23/6, 25/9, 60/18, 83/12

tıs: 1. Dışarı, dış 2. Düz, yüz, kılıf · 18/9

tiym: 1. Metal bozukpara, kuruş 2. Akçe, para · 32/8

tiyul-: Dinmek · 6/1

tiğil-: Dikilmek · 8/7

tik-: 1. Dikmek 2. Çadır ve benzeri nesneleri kurmak · 7/5, 10/6, 19/12

tiktir-: Diktirmek · 8/4

til: 1. Dil 2. Dil, lisan 3. Bir düşünceyi ifade eden anlamlı söz öbeği · 1/3, 19/1, 36/18, 37/6, 42/13, 46/5, 56/3

tile-: Dilemek, istemek · 6/6, 53/7, 62/7, 92/11

tilek: 1. Dilek, arzu 2. Rica, istek, talep · 19/19, 35/3, 52/16, 81/18

tilektes: Hemfikir, dileği bir · 55/18

tipti: Hepten, hiç, yoktan, hatta · 21/9

tirçilik: 1. Hayat, yaşam 2. Dirlik, yaşama · 87/8

tiri: Diri · 13/4, 40/17, 59/15, 76/2, 80/6

tis: 1. Diş · 44/14, 70/13

tiy-: bk. **teg-** · 56/17, 70/11, 79/13, 85/18

tizgin: 1. Dizgin 2. Bağımsızlık, özgürlük 3. Yönetim, idare · 68/15, 88/13

tizil-: Dizilmek, sıralanmak · 44/14

toğpak: 1. Tokmak 2. Darbe, ceza · 41/15

toğta-: 1. Durmak, duraklamak 2. Bir yerde kalmak, konaklamak 3. Bir şeyin üzerinde durmak, izah etmek 4. Sonuca, karara varmak 5. İlerlemiş yaşı sebebiyle hamile olması imkansızlaşmak 6. Durmak, bitmek bk. **toğta-** · 8/11, 14/11, 20/17, 21/13, 44/2, 63/14, 81/5, 88/12

tos-: 1. Beklemek 2. Karşılama · 59/4

töbe: 1. Doruk, zirve 2. Başın üst kısmı, tepesi · 53/19, 58/1

töbeçik: Küçük tepe, tepecik, tümsek · 23/4

töbet: 1. Bir cins erkek köpek 2. İt oğlu it · 61/5

tög-: 1. Dökmek, boşaltmak 2. Varını yoğunu saçmak, israf etmek 3. Şarkı, şiir söylemek 4. İp sarmak · 27/18, 55/14

tögül-: 1. Dökülmek 2. Akıcı şekilde okunmak, akıp gitmek · 79/8

tömen: 1. Aşağı, alt 2. Düşük, aşağı
· 3/2

tör: Evin en değerli yeri, baş köşe,
tör · 39/1, 46/7

töre: 1. Asilzade, aristokrat, soylu 2.
Yüksek makam, mevki sahibi 3. Kadı,
hakim 4. En iyi · 8/3, 8/8, 9/5, 9/16, 31/18

töse-: 1. Döşemek, sermek 2.
Kulağını dayayım dinlemek · 76/8

tösek: 1. Döşek, yatak 2. Sedir ·
36/16, 50/7, 66/7, 78/18, 79/3

töskey: Dağın veya tepenin yamaç
kısmı · 53/18

tur-: 1. Durmak, dikilmek 2.
Kalkmak, ayağa kalkmak 3. Uykudan
uyanmak, kalkmak 4. Oturmak, ikamet
etmek 5. Ne kadar, kaç 6. Oluşmak 7. Bir
sözle kelime grubu oluşturarak "oluşmak,
meydana gelmek" anlamı verir 8. Fiillerle
birleşerek şimdiki zaman fonksiyonu
üstlenen yardımcı fiil olarak kullanılır bk.
tur- · 12/1, 13/2, 14/6, 14/11, 15/16,
15/18, 16/14, 17/18, 18/4, 18/17, 19/3,
20/7, 20/18, 26/7, 26/11, 27/11, 27/16,
30/19, 35/13, 40/15, 42/19, 44/10, 45/2,
45/10, 45/16, 46/18, 47/15, 48/18, 49/13,
50/16, 52/9, 52/11, 53/14, 57/1, 58/4,
59/13, 60/11, 61/1, 63/9, 63/17, 63/18,
66/8, 66/12, 66/13, 69/15, 70/4, 73/15,
77/4, 77/9, 78/17, 79/2, 79/3, 80/11, 81/9,

82/5, 82/8, 83/8, 83/13, 86/13, 87/3, 87/16,
88/10, 89/4, 89/6, 90/1, 90/6, 90/7, 90/8

туруw: 1. Durma 2. Kalkma 3.
Yaşama · 40/14, 52/5

tut-: 1. Elle tutmak 2. Asmak 3.
Bırakmamak, yapışmak 4. Yakalamak, ele
geçirmek 5. Saymak, kabul etmek, bilmek
· 5/13, 23/1, 78/13

tuw-: bk. **tuw-** · 21/2

tuwra: 1. Dosdoğru, doğru, direkt 2.
Tam, kesin 3. Doğru, adil · 55/1

tuwralı: Hakkında, ilgili, yönünde,
konusunda · 69/14

tübegeylikti: 1. Asli, esas, temel,
köklü 2. Derinlemesine, çok yönlü, etraflı,
ayrıntılı · 50/10

tügel: Hepsi, herkes, tümü, bütünü ·
13/2, 21/7, 38/9

tülki: 1. Tilki 2. Uyanık, kurnaz,
zeki · 43/16, 53/18, 54/2 tilki/tilkü

tün: Gece · 8/5, 29/13, 33/17, 36/
16, 38/7, 49/1, 49/9, 50/4, 58/9, 59/10,
60/9, 64/7, 67/5, 67/9, 67/17, 68/2, 70/8,
72/2, 77/11, 87/14, 87/15, 88/17, 89/5,
89/13,

tündük: bk. **tündik** · 66/8

tüngi: Geceleyin, geceye ait · 92/10

tündik: Çadırın tepesini örten dört köşeli keçe bk. **tündük** · 61/10

türlendir-: Çeşitlendirmek, şekillendirmek, değiştirmek · 43/4,

türlü: Türlü, çeşitli · 24/6, 41/11, 55/12, 57/3, 72/11, 76/6, 77/13, 85/15

türme: 1. Hapishane, cezaevi 2. Katlanabilir, açılabilir şey · 69/19, 71/16, 73/12

türt-: 1. Dürtmek, vurmak 2. Not almak · 85/18

tüs: 1. Renk 2. Gün ortası, öğle 3. Düş, rüya 4. Tip, görünüş · 7/13, 12/13, 57/1, 76/4, 78/19, 80/9, 91/17

tüs-: 1. İnmek, düşmek 2. Girmek, yerleşmek 3. Görevden alınmak 4. Düşmek, başlamak 5. Başlamak, girmek 6. Ucuza veya pahalıya mal olmak 7. Katılmak · 7/17, 24/6, 24/15, 25/13, 28/10, 29/1, 32/13, 35/2, 35/6, 36/5, 37/13, 38/6, 44/6, 47/7, 58/15, 59/13, 60/14, 63/17, 67/16, 72/5, 75/18, 76/11, 84/14, 84/15, 89/2, 89/3, 90/4, 92/8

tüsin-: Anlamak, kavramak · 4/16, 14/14, 30/13, 75/3

tüsindir-: Anlatmak, izah etmek, açıklamak · 30/20

tüsir-: İndirmek, düşürmek bk. **tüsür-** · 38/1

tüsür-: bk. **tüsir-** · 44/13

tütün: 1. Duman 2. Ocak, aile ocağı, yuva · 35/4

tüze-: 1. Eğik durumdaki bir şeyi düzeltmek 2. Tamir etmek, onarmak · 17/6, 46/12, 77/4

tüzel-: 1. Düzelmek 2. Onarılmak, iyileşmek 3. Mizacını düzeltmek · 27/10

tüzetpek: Düzeltmek · 4/19

Ṭ

ṭabala-: Birinin başarısızlığına sevinmek · 81/4

ṭabıl-: bk. **tabıl-** · 31/10, 43/7, 43/18

ṭabīb: Bahşı, halk hekimi, tabip · 32/2

ṭaḳıya: İnce kumaştan ve çoğunlukla yarım küre şeklinde başlık, takke · 10/6

ṭal: 1. Yaş dalları olan, ince yapraklı ağaç 2. Çok benzer, aynı cins nesnelerden her biri 3. Tam öğle vakti, dalöğle · 35/6

ṭal-: 1. Bayılmak, kendini kaybetmek 2. Aşırı yorulmak, hâlsizleşmek, bitkin düşmek · 80/5, 82/19

ṭalap: bk. **ṭaleb** · 24/17

ṭalapker: bk. ṭalebker · 45/8

ṭalaptan-: Hedef olarak belirlenen noktaya ulaşmaya çalışmak, amacına ulaşmak için gayret etmek, çalışmak, didinmek · 4/6

ṭalay: 1. Nice, çok, birçok 2. Çeşit çeşit, her türlü, türlü türlü 3. Baht, kader, talih, nasip, alın yazısı · 17/12

ṭaldır-: Bayıltmak · 87/3

ṭaleb: 1. İstek, talep, heves 2. Maksat, dilek, amaç 3. Görev, sorumluluk · 24/17

ṭalebker: 1. Aday, talep eden, talepte bulunan, talim 2. Savcılığa resmî şikayette bulunarak hakkını arayan kimse · 1/4

ṭalebdi: Hedeflediği amaca kilitlenmiş, istekli, arzulu, kabiliyetli, hırslı · 4/5, 29/1, 30/2, 40/17, 49/6

ṭamaça: bk. tamaça · 76/10, 76/17, 77/2, 77/14

ṭamaḳ: 1. Boğaz, imik 2. Yemek, aş, yiyecek · 46/1

ṭaman: Yakın, doğru, yaklaşık · 67/8, 69/2

ṭamılci-: 1. Dingin olmak, sakin olmak 2. Şarkı söyleyerek kulağın pasını silmek · 76/8

ṭamır: 1. Bitki kökü 2. Damar 3. Köken, asıl, temel 4. Ahbap, dost · 79/6

ṭamırçı: 1. Nabız tutarak hastalık teşhisinde bulunabilen kişi, halk hekimi 2. Sezgi gücü yüksek, hisleri kuvvetli · 79/5

ṭaṇ: bk. taṇ · 64/10

ṭap: 1. Sınıf, grup 2. Bir nesnenin başka bir nesnede bıraktığı iz, leke 3. Ateşin közünden etrafa yayılan sıcaklık, köz · 43/18

ṭapal: Kısa, alçak, yatık, bodur · 26/4

ṭara-: bk. tara- · 20/11

ṭaraf: Yön, taraf · 49/7, 72/17, 85/7

ṭaratuw: Dağıtma, yayma · 1/6

ṭarḳa-: 1. Bölünüp dört bir yana dağılmak, saçılmak, yayılmak 2. Dinmek, normale dönmek bk. tarḳas- · 25/12, 43/10

ṭaṣ: bk. tas · 71/1

ṭaw: Dağ · 53/16, 76/18, 77/6

ṭäwir: bk. täwir · 64/19

ṭay: 1. İki yaşına kadar olan at yavrusu 2. Top, ferde · 7/12, 48/7

ṭaz: 1. İnsan başında çıkan ve saç dökülmesine yol açan bulaşıcı bir hastalık,

saç mantarı, saç kıran 2. Kel, dazlak · 26/2, 35/17

taşı: Taşı · 43/16

tım: Çok, pek, pek çok · 15/19, 34/8, 67/2, 89/1

tında-: Kulak vermek, dinlemek · 31/2, 47/2

tındaw: Dinleme · 21/15

tındawçı: Dinleyici · 42/16, 43/7

tınçı-: Rahatlamak, huzura kavuşmak, sakinleşmek · 79/2

tınık-: İstirahat etmek, dinlenmek · 9/11, 61/3

tıyu: Yasak · 68/17

toğay: Çalılık, ılgın ağaçlarından oluşan orman · 76/19, 77/12

toğız: 1. Dokuz 2. Kazak geleneklerine göre verilen hediye veya cezanın dokuz olması, dokuza tamamlanması · 13/17, 14/17, 20/2, 24/16

toğal: 1. Bir kimsenin birinci hanımından sonra almış olduğu eş veya eşler, kuma 2. Boynuzsuz keçi 3. Alçak, yüksek olmayan · 11/7, 11/14, 12/11, 15/18

toğta-: bk. **toğta-** · 7/16

toğtat-: Durdurmak, kesmek · 80/2, 86/1

tol-: 1. Dolmak 2. Belirli bir yaşa gelmek 3. Etlenmek, semirmek · 20/2, 39/2, 65/13

tolıksı-: 1. Gürbüzleşmek, serpilmek, gelişmek 2. Dalgalanma · 52/11

ton: 1. Kürk 2. Ton, ses, seda · 53/17

toñ-: 1. Donmak, üşümek 2. Soğumak · 88/13

top: 1. Grup, kalabalık 2. Sınıf, birim · 13/9, 93/10

toprak: Toprak · 82/15

toptan-: Toplanmak, yığılmak · 10/4

tor: 1. Ağ 2. Parmaklık · 35/9

torğay: Serçe, serçe kuşu · 61/19

toşul-: Ne diyeceğini bilemeyip duraklamak, kalakalmak, duraksamak · 46/8

totı: Papağan · 44/18, 93/13

toy: 1. Şölen, ziyafet, düğün · 13/14, 29/4, 30/9, 32/12, 38/13, 84/17

toy-: 1. Doymak, doyuncaya kadar yemek, içmek 2. Usanmak, bıkmak · 77/2

tuğım: 1. Tohum, mahsul 2. Cins 3. Soy, sülale, kök, köken · 27/9

tula: Tüm **tula boyı:** Tüm vücudu · 79/1, 89/7

tulum: 1. Saç örgüsü 2. Çocukların kulak ve alın arasına, enselerinin üst kısımlarına nazardan korumak amacıyla bırakılan saç, perçem · 14/16

tuman: 1. Sis 2. Belirsiz, bulanık · 35/2

tutkun: Esir, tutsak, tutkulu · 47/17

tur-: bk. **tur-** · 7/16, 10/11

turımtay: Boz doğan, doğan · 30/12

Tut-: 1. Elle tutmak 2. Asmak 3. Bırakmamak, yapışmak 4. Yakalamak 5. Ele geçirmek

tuw: 1. Sancak, bayrak 2. Kısır 3. Uzaklık bildiren söz, tâ 4. "Aman!" anlamında şaşırma veya üzülmeye, pişmanlık belirten bir ünlem, tüh · 68/6

tuw-: 1. Doğmak 2. Doğurmak 3. Kurulmak, ortaya çıkmak, belirlemek 4. Girmek, başlamak 5. Yoktan var olmak, peyda olmak bk. **tuw-** · 13/10, 15/18, 35/18, 47/6, 48/2, 48/4, 63/3

U

ucmağ: 1. Uçmak, cennet 2. Mutlu, huzurlu hayat · 77/8

uç-: 1. Uçmak 2. Hızla gitmek, uçmak 3. Soğuktan donarak ölmek · 47/4, 77/15

uçıktat-: Okutmak, üfletmek · 79/6

uçır-: 1. Uçurmak 2. Tahılı karıştırıp havalandırmak · 89/7

uçitel: Öğretmen, muallim · 40/6

uh: Ünlem · 61/16

uğ-: Anlamak, kavramak, bellemek · 4/14

ul: 1. Erkek çocuk, oğul 2. Vatan evladı bk. **oğıl** · 10/10, 12/1, 12/16, 20/18, 25/8, 36/10, 38/16

ulıq: bk. **uluq** · 47/18

uluğ: bk. **uluq** · 74/13

uluq: 1. Üst düzey yönetici 2. Ulu, büyük bk. **ulıq** · 10/1, 65/9, 69/14, 85/2

umiğ-: Unutmak bk. **umut-** · 82/12, 88/8

umit-: bk. **umiğ-** · 53/7

umtıl-: 1. İleri atılmak, atılım yapmak, hamle yapmak 2. Belirli bir

amaca ulaşmak için çalışmak, çabalamak ·
53/19

umut-: bk. **umıť-** · 41/9, 50/16

una-: Hoşa gitmek, beğenmek ·
31/14, 47/16, 49/3, 65/13

unat-: 1. Beğenmek, hoşlanmak 2.
Kabul etmek, uygun görmek, desteklemek
· 12/7, 20/7, 27/1, 27/2

ur-: Vurmak, çarpmak · 86/14

urğacı: 1. Dişi 2. Kadın · 19/2,
27/18

urıs-: 1. Savaşmak, muhabere etmek
2. Azarlamak, paylamak, sövmek bk. **urış-**
· 85/17

urış-: bk. **urıs-** · 87/5

urun: Gizli · 34/3, 51/13

usta: 1. Usta, eli uz, işinin ehli 2.
Hünerli, marifetli · 28/17, 41/6

usta-: 1. Tutmak 2. Ele geçirmek,
yakalamak · 9/3, 21/5, 21/9, 30/1, 35/6,
42/6, 42/11, 48/1, 54/6

uşta-: bk. **usta-** · 9/9

ustas-: 1. Birbirine tutunmak 2.
Güreşmek, güreş tutmak 3. Biri ile
tartışmak, çekişmek, dövüşmek · 55/17

ustat-: 1. Tutturmak 2. Birleştirmek,
bağlamak, iliştirmek · 79/6

ustaw: 1. Tutma 2. Yakalama ·
88/13

uşun-: 1. Sunmak, vermek 2. Teklif
etmek, önermek, uygun görmek · 44/5

uşul: Usul · 17/1, 19/15, 20/5

uwılcı-: 1. Ermek, olgunlaşmak 2.
Kıvamında pişmek 3. Gelişmek,
büyümek, serpilmek · 42/19

uyal-: Utanmak, çekinmek,
sıklmak · 31/6

uyat: Ayıp, ar, namus, hayâ · 32/1,
55/12

uyıkta-: Uykuya dalmak, uyumak ·
8/5, 33/17, 61/9

uykı: 1. Uyku 2. Pankreas bk. **uyķu**
· 33/3, 92/10

uyķu: bk. **uyķı** · 61/4

uza-: 1. Uzaklaşmak, ıraklaşmak 2.
Uzayıp gitmek · 26/16, 89/6

uzaķ: 1. Ekin kargası 2. Uzak, ırak
3. Uzun süren, uzun · 10/8

uzat-: 1. Uzatmak 2. Kızını
evlendirmek · 29/4

uzatpaķ: 1. Uzatma 2. Kızını
evlendirme · 48/13

uzun: 1. Kısa olmayan, uzun 2.
Alçak olmayan, yüksek · 28/1, 56/12

Ü

üç: 1. Üç 2. Öğrencilere verilen orta not, üç · 3/6, 11/2, 11/13, 11/17, 12/4, 14/17, 15/3, 16/18, 20/12, 23/4, 24/1, 26/3, 29/9, 29/17, 31/5, 34/6, 55/10, 68/12,

üçew: Üç adet, üçü · 28/15, 54/6, 60/5, 63/6, 67/9, 70/10, 71/15

üçinçi: Üçüncü · 19/1, 56/7

üçün: İçin, dolayı · 8/18, 10/15, 11/17, 38/12, 38/17, 42/3, 45/14, 45/17, 49/8, 50/3, 58/5, 60/12, 71/14

ülken: 1. Büyük, iri, kocaman 2. Yaşça büyük 3. Görmüş, geçirmiş, ihtiyar 4. Önemli, büyük · 7/15, 10/7, 15/16, 18/5, 27/1, 38/17, 51/11, 60/13, 68/13, 80/15, 88/1

ümīd: Ümit, umut · 28/6, 38/7, 82/10

ümīdsiz: Ümitsiz, umutsuz · 11/19

ün: 1. Ün, ses, seda 2. Ezgi, melodi · 77/13

ünde-: 1. Konuşmak, söylemek 2. Çağırarak, davet etmek · 51/4, 53/1

ünemi: Hep, devamlı, her zaman, daima · 46/7

ür-: 1. Üflemek, soluk vermek 2. Ürümek, havlamak 3. Küfretmek, sövmek · 61/5

ürpüyüs-: Korkmuş, heyecanlanmış vaziyette bulunmak · 78/18

ürük-: 1. Ürmek 2. Korkmak, ödü kopmak · 61/4

üsik: 1. Don 2. Soğuktan donma, uyuşma · 78/2

üst: 1. Tepe, üst 2. Giyecek, giysi, üst baş 3. Bir olayın geçmekte olduğu an · 19/8, 28/6, 28/16, 78/10, 85/1, 87/4, 89/8, 89/18, 90/3

uşbu: İşbu · 72/19

üy: 1. Ev 2. Aile, ocak 3. İçinde bir iş görülen veya bazen belirli bir amaçla kullanılan yer · 7/5, 7/15, 7/17, 8/4, 8/7, 8/10, 8/13, 9/3, 10/12, 10/14, 11/15, 12/12, 14/3, 17/8, 17/12, 17/18, 18/2, 18/3, 18/5, 18/12, 18/16, 19/3, 20/18, 21/15, 22/17, 25/8, 26/18, 27/18, 31/1, 32/16, 33/2, 33/4, 39/1, 39/10, 39/13, 39/19, 40/17, 41/1, 49/11, 50/2, 61/15, 63/17, 63/18, 64/13, 67/10, 67/17, 71/10, 78/8, 81/1, 83/4, 83/5, 83/6, 83/8, 83/12, 85/1, 87/6, 91/1

üyiçi: Ev halkı, aile · 50/6, 66/15

üyren-: Öğrenmek, alışmak · 48/5, 31/4

üyet-: 1. Öğretmek, okutmak, belletmek 2. Alıştırmak, eğitmek · 7/12, 14/18, 19/16, 20/9, 20/12, 31/7

üyretil-: Öğretilmek · 31/13

üyür-: 1. At sürüsü, yıldı 2. Alışılacağı çevre, ortam 3. Bir şeye meraklı, hevesli olan · 68/8

üz-: 1. Koparmak, çekip almak 2. Kesk, durdurmak, bırakmak · 38/7

üzil-: Koparılmak, kopmak, kesilmek · 78/11

V

vıbornay: Seçim · 8/5, 25/1

voloştınoy syezd: Kırsal bölge mahkemesi · 66/4

W

wa‘az: Vaaz, öğüt, nasihat · 69/1

wa‘de: Ant, yemin, vade, vaat, anlaşma, sözleşme · 12/9, 18/3, 40/11, 45/6, 50/12, 51/12, 54/5, 58/4

wa‘delesüw: Vaatte bulunma, sözleşme · 60/8

wāk‘ā: Olay, vaka, hadise · 10/13, 50/9, 66/5, 68/4, 85/10, 91/5

wakıt: 1. Vakit, zaman 2. Dönem, devir, çağ, devran 3. An, lahza · 10/7, 11/6, 11/9, 12/2, 12/14, 13/4, 13/6, 16/13, 17/3, 17/5, 19/4, 20/6, 20/18, 22/16, 23/3, 24/15, 25/13, 31/8, 33/17, 33/18, 37/12, 38/10, 39/6, 40/9, 40/13, 40/14, 49/11, 50/6, 51/1, 55/5, 63/5, 69/2, 73/6, 74/13, 79/12, 80/5, 82/17, 85/12, 85/18, 86/2, 88/4, 88/6, 88/9, 88/10

wayım: Vehim, endişe, kaygı · 32/13, 33/18, 34/2, 36/15, 38/6, 50/15, 80/15, 83/8

wayımda-: Endişe etmek, kaygılanmak, evhamlanmak · 48/19

we: Ve bağlacı · 73/12

wefācıl: Mert, sözünde duran · 40/12

wefā’sız: 1. Hain, iki yüzlü 2. Sözünde durmayan, namert, döneke · 82/18

wefāt: Vefat, ölüm · 12/17, 85/3

Y

yā: 1. İle, veya, ya da 2. Ünlem · 47/4, 55/1, 85/15

ya‘nī: Yani · 73/3

yalğız: bk. calğız · 57/4

yapırımau: Eyvah · 46/9

yaz-: 1. Yazmak 2. Alnında yazılmış olmak 3. Yaymak, sermek 4. Düzeltmek, doğrultmak 5. İyileştirmek, sağlığına kavuşturmak 6. Kismet olmak, nasip olmak · 3/5, 6/5, 15/2, 20/6, 20/9, 20/12, 20/14, 21/13, 22/14, 28/18, 34/11, 34/13, 34/17, 40/7, 42/4, 52/11, 54/10, 54/16, 56/6, 56/7, 56/13, 56/18, 57/2, 57/3, 57/14, 57/15, 57/17, 59/7, 62/3, 68/4, 70/9, 81/2, 85/2, 90/12, 91/1, 91/6

yazdır-: Yazdırmak · 20/9, 20/12

yazıl-: 1. İyileşmek, sağlığına kavuşmak 2. Abone olmak 3. Kaydolmak · 5/1, 55/2, 90/10

yazuw: Yazı · 22/4

yäne: · bk. **cäne** · 9/16, 14/16, 17/2, 21/6, 30/13, 38/13, 40/6

yegirmi: Yirmi sayısı bk. **yigirmi** · 16/19, 17/9, 64/6

yigirmi: bk. **yegirmi** · 67/15

yüz: Yüz sayısı · 11/1, 24/1, 24/15, 28/10, 64/6, 70/7

yüzle-: Yüze tamamlamak · 11/2

Z

zakon: Kaide, kural, yasa, töre · 77/4

zakonlı: Kanuni · 73/3

zamān: Zaman, vakit, devir · 23/10, 23/15, 26/7, 28/13,

zamāndas: Çağdaş, muasır · 32/2, 52/12

zaḡ: 1. Yasa, kanun, hukuk 2. Kural, kaide 3. Sistem, düzen 4. Yapılması gereken zorunlu iş 5. Örf, adet · 77/4

zār: 1. Kaygı, tasa, acı 2. Muhtaç, şiddetli ihtiyaç 3. Boşuna, boşuboşuna · 23/16, 90/12, 91/2

zarık-: 1. Özlemek, hasret çekmek 2. Yokluğunu, sıkıntısını çekmek · 33/6

zārla-: 1. Feryat etmek 2. Derdini dökmek · 81/3, 94/7

zārlan-: İçini dökmek, bağırp çağırarak, ağlamak · 86/10

zārılı: Üzüntülü, kaygılı, kederli, dertli · 58/8, 94/5

zekāt: Zekat · 11/12, 16/10

zeḡgir: 1. Çok yüksek 2. Gökçe, gök, mavi veya yeşile çalan mavi · 76/18

zeyreklik: Akıllılık, zekilik, çalışkanlık · 22/15

ziyāret: Mezar, kabir · 80/13, 81/7, 82/1, 83/1, 83/4

zor: 1. Kocaman, iri, büyük 2. Güçlü, kuvvetli · 13/11, 15/1, 35/13, 79/8, 93/4

zoray-: Büyümek, güçlenmek, gelişmek · 54/18

Ẓ / Ẓ / Ẓ

ẓā'i: Boşuna, neticesiz, boş yere · 30/8

ẓālim: 1. Zalim, merhametsiz 2. Sinsi, art niyetli · 75/4

ẓāt: 1. Eşya, şey 2. Alemdeki canlı, cansız her şey 3. Nesil · 19/6, 30/20, 39/18

ẓihin: 1. Dikkat, ilgi 2. Zihin · 20/4, 20/13

ẓihinli: Zihni açık, akıllı, çalışkan, akıllı, gayretli · 20/1

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

KİŞİ ADLARI

Aḥmedcān · 16/6, 69/4, 73/1

‘**Alī** · 39/18, 40/1, 40/10, 41/3, 41/5, 41/16, 42/5, 42/10, 44/4, 44/6, 46/3, 46/17, 49/1, 49/5, 49/10, 49/12, 50/1, 50/3, 50/4, 50/16, 50/17, 50/17, 50/19, 51/5, 51/6, 51/9, 51/15, 52/9, 55/2, 55/4, 55/6, 55/12, 55/16, 55/18, 56/7, 56/9, 56/10, 56/12, 56/15, 56/17, 59/8, 59/11, 60/2, 60/6, 60/9, 60/2, 62/2, 62/9, 62/13, 62/15, 62/18, 63/2, 63/5, 63/14, 64/1, 64/11, 64/12, 64/14, 64/17, 65/2, 65/5, 65/7, 67/7, 67/8, 67/9, 68/2, 70/9, 71/8, 71/13, 74/18, 75/3, 75/7, 75/11, 75/13, 75/17, 78/7, 78/12, 79/1, 79/9, 79/11, 79/15, 79/18, 79/19, 80/5, 80/7, 80/14, 81/1, 81/5, 81/15, 81/16, 82/1, 82/3, 82/4, 82/8, 83/5, 84/5, 84/8, 85/3, 85/12, 88/9, 89/9, 90/11, 91/16, 92/6, 94/7

‘**Alīcān**: bk. ‘**Alī** · 56/17, 81/16

Ayamas · 73/1

‘**Azīz** · 16/18, 21/3, 21/4

Babaş · 78/8, 83/4

Baycan · 24/19, 25/1, 26/1, 26/5, 26/6, 26/9, 26/15, 26/16, 27/3, 27/8, 27/13, 27/8, 27/10, 34/3, 37/19, 51/11, 67/6,

67/11, 67/15, 68/1, 68/5, 68/14, 69/2, 69/12, 70/6, 76/19, 71/5, 71/6, 71/12, 72/4, 72/15, 72/18, 74/1, 83/10, 83/13, 83/14, 84/11, 85/1, 85/18, 86/6, 87/15, 90/10, 90/13, 91/1

Bekcan · 7/16, 9/4, 10/13

Buğıbay · 41/11

Cappar · 18/16

Caras · 12/16, 40/2

Cemāl · 1/2, 5/2, 5/15, 13/14, 13/15, 13/18, 14/10, 14/13, 15/13, 15/17, 15/19, 16/7, 16/9, 18/7, 18/9, 18/10, 18/13, 20/2, 20/4, 20/5, 20/11, 20/12, 20/15, 20/17, 21/6, 21/12, 21/14, 21/18, 21/19, 22/3, 22/9, 22/11, 22/15, 22/18, 27/1, 27/12, 27/15, 27/16, 28/13, 28/14, 28/17, 29/6, 29/10, 29/11, 29/15, 29/17, 30/13, 31/1, 31/5, 31/8, 32/6, 32/8, 32/11, 32/13, 33/5, 33/19, 34/2, 34/5, 34/6, 34/14, 34/15, 34/17, 36/15, 37/7, 37/15, 38/7, 38/10, 38/19, 39/9, 39/11, 39/12, 39/14, 40/1, 41/3, 41/5, 41/16, 42/5, 44/3, 44/5, 46/4, 49/1, 49/6, 49/12, 50/3, 50/5, 50/14, 50/19, 51/5, 51/6, 51/9, 51/15, 51/18, 52/9, 53/9, 54/14, 55/3, 55/4, 55/7, 55/9, 56/2, 56/4, 56/6, 56/7, 56/9, 56/12, 59/7, 60/7, 60/10, 62/2, 63/2, 63/10, 63/14, 64/1, 64/11, 64/12, 65/9, 65/10, 65/19, 66/2, 66/7, 66/9, 66/13, 66/14, 67/5, 71/12, 75/11, 75/13, 76/1, 76/11, 78/7, 78/19, 79/7, 79/14,

79/17, 80/4, 80/14, 81/1, 81/5, 81/8, 81/10,
82/3, 82/3, 82/19, 83/1, 83/2, 83/5, 83/6,
83/8, 83/12, 84/3, 84/4, 84/10, 84/12,
84/17, 84/18, 85/1, 85/4, 85/5, 85/6, 85/12,
85/19, 86/1, 86/3, 86/8, 86/11, 86/15,
86/16, 87/3, 87/6, 87/10, 87/15, 87/17,
88/2, 88/4, 88/5, 88/8, 88/14, 89/6, 89/11,
89/14, 89/15, 90/3, 90/11, 90/13, 90/14,
91/1, 93/9

Cemālcān: bk. **Cemāl** · 14/6, 21/16,
36/19, 53/16, 54/11, 66/11, 81/16

Cuman · 26/2, 26/3, 26/4, 26/5,
26/8, 26/9, 32/14, 32/15, 33/9, 33/15,
35/18, 36/3, 51/13, 51/18, 52/3, 53/8,
55/11, 56/2, 56/4, 57/13, 57/16, 70/1,
70/12, 72/18, 84/10, 85/16, 86/5, 86/8,
86/16, 86/19, 87/4, 87/5

Cünis · 59/9, 62/15, 63/5, 64/12,
67/9, 67/17, 70/10, 71/7, 71/14

Çolpan: 1. Kişi adı 2. Kazak
edebiyatında bir eserin adı · 10/5,
13/1, 13/413/6, 13/8, 20/5, 20/7, 20/18,
22/7, 27/12, 34/14, 36/15, 37/5, 37/14,
38/4, 38/8, 55/19, 56/2, 63/3, 63/10, 63/17,
66/10, 84/2

Düysebek · 40/3, 40/16, 66/18,
67/12, 69/16, 70/9, 71/13, 71/14, 72/3,
72/4, 72/11, 73/7, 85/3

Faytiholla · 64/3, 64/13, 64/14,
64/15, 64/19, 65/7, 74/4, 74/11, 74/17,
74/18, 75/4, 75/9, 87/11

Hasen · 17/14

Kalampir · 11/4, 11/8, 11/13, 12/3,
12/7, 13/6, 18/6

Kötibay · 10/14

Mämbet · 8/19

Mīr Ya'qūb Duwlaṭof: Yazarın adı
· 1/1, 3/2

Nurfeyis · 24/16, 25/2, 25/4, 26/11,
27/3

Nurmaş · 59/9, 62/18, 63/6, 64/12,
67/9, 67/17, 70/9, 71/7, 71/14, 73/7

Särseke: Särsenbay ağabey bk.
Särsenbay · 10/5, 10/7, 14/15, 23/9, 67/3

Särsenbay · 10/8, 10/9, 10/14,
10/15, 10/17, 11/4, 11/6, 12/8, 12/14,
12/19, 13/2, 13/9, 13/10, 13/11, 14/3, 14/6,
14/10, 15/7, 15/16, 16/6, 16/15, 17/3, 17/7,
18/1, 18/3, 18/4, 18/7, 18/10, 20/18, 21/1,
21/4, 21/9, 21/17, 23/5, 23/9, 24/7, 24/11,
24/13, 24/16, 25/5, 25/7, 25/10, 25/14,
26/12, 26/16, 26/18, 27/4, 27/11, 27/14,
28/1, 28/3, 28/11, 29/2, 34/3, 36/17, 37/3,
37/9, 37/14, 37/16, 38/3, 38/6, 38/8, 49/11,
50/2, 51/12, 56/3, 60/9, 66/2, 66/7, 66/12,
67/16, 68/7, 68/8, 68/11, 69/16, 71/13,
72/4, 72/10, 73/7, 83/13, 83/17

Şatıbalı · 8/17

Ṭorqa · 17/16

YER ADLARI**Köken Mollası** · 80/12**Köktaş** · 7/2**Qaraşuv** · 9/10**Kırıkqudık** · 78/7**Qızılçar** · 40/5**Qurman** · 7/2, 24/2, 25/2**Petrpavl** · 94/10**Sibir** · 58/6**Şaybolaş** · 12/15**Şawmalköl** · 7/4, 70/12, 93/10**Troyski** · 40/5**Ufa** · 16/16, 20/17**Bircan Şal men Sara Qızdın Aytuşkanı** · 22/5**Bozcigit** · 22/7**Ebubekir Mollanın Öleğderi** · 22/8**Heft-i Yek** · 15/5**İmān Şart** · 15/4**Qışsa-i wāq'ā-i Kerbelā** · 22/5**Qız Cibek** · 22/5**Mırçalay Mırıç** · 41/11**Noğaymen Qazaqtın Aytuşkanı** · 22/6**Nurcan** · 22/8**Şalşal** · 21/17, 22/4**Şākir Şākird** · 22/7**Zarqum** · 22/5

METİNDE ADI GEÇEN EDEBÎ ESERLER**Aqmolla** · 22/7**Aq Şuluw** · 22/7**Ayman** · 22/7**Äycik** · 15/5**Bedevam** · 15/5

DİĞER AD VE KAVRAMLAR**Alaş (Alaş):** 1. Kazak Türklerine verilen eski ad 2. Eski Kazak kabilerinin kullandığı slogan · 25/3**Allah:** Allah, Tanrı, yaradan · 10/8, 14/19, 15/12, 23/13, 34/19, 35/7, 48/15, 54/14, 55/1, 55/15, 58/3, 61/1, 63/11, 78/1,

79/15, 79/19, 80/1181/14, 82/5, 82/9,
82/16, 83/16, 84/7, 91/15, 92/13, 93/2

Başkurt: Başkurt · 19/6

Ceksenbi: Pazar günü · 62/14,
62/17, 63/5

İşfahānī: 1. İsfahanlı 2. İsfahan'a
özgü olan · 93/7

Hohol: Ukraynalı, Kozak · 10/10

Karun: Tarihî kişilik · 71/3

Kazak: Kazak Türkleri, Kazak
halkı, Kazak halkına mensup · 1/3, 1/4,
3/5, 3/6, 4/2, 4/7, 5/5, 5/10, 5/16, 7/14,
8/10, 9/17, 16/17, 17/2, 19/7, 22/1, 22/6,
36/4, 50/13, 64/15, 65/11, 65/12, 81/12

Kazakça: Kazakça, Kazak dili · 6/3

Kırgız: Kazak · 27/8, 65/3

Kurān: Müslümanların kutsal
kitabı, Kur'ân-ı Kerim · 13/4, 82/2

Müslimān: Müslüman, İslam
ümmetinden olan · 40/7, 87/12

Noğay: Nogay · 16/19, 18/18, 19/6,
22/6, 39/18, 75/13, 75/14, 75/15

Orıs: Rus · 7/14, 15/5, 15/6, 18/18

Rusça: Rusça, Rus dili · 40/6

Sentabr: Eylül ayı · 20/16

Tatar: Tatar · 65/1

Türkî: Türkî, Türk'e has, Türkçe ·
20/15

Uşul-i Cedid: Türkistan
coğrafyasında eğitim ve kültür
sahalarındaki yenileşme hareketi, yeni
usul · 19/15, 20/5

Zeliha men Yüsuf: Tarihî veya
tarihî metinlerde adı geçen kişilikler ·
52/15

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : YILDIRIM, Tamer
 Uyuğu : Türkiye Cumhuriyeti
 Doğum tarihi ve yeri : 24.10.1992 / KONAK
 Medeni hali : Bekâr
 Telefon : +90 5534307164
 e-mail : tamer.y@hotmail.com.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Lisans	Gazi Üniversitesi ÇTLE	30.06.2014
Lise	Vali Erol Çakır Lisesi	18.06.2010

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2017/2018	Comenius Üniversitesi (YEE Türkoloji Proj.)	Türk Dili Okutmanı

Yabancı Dil

İngilizce, Fransızca (Başlangıç)

Yayınlar

Yıldırım, T. (2017). Mirjaqıp Duwlatulı'nın Bağıtsız Jamal Romanının İmlasındaki C-/Y-Kararsızlığı Üzerine. I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Sempozyumu (OTUDES) Bildiri Kitabı, 2017: 337-341.

Hobiler

Müzik dinlemek, yabancı dil ve kültürleri öğrenmek.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

